

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові
записки

Філологічні науки

Книга 3

Ніжин – 2014

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Серія “Філологічні науки”

*Відповідальний редактор – д. філол. н., проф. **Самойленко Г. В.***

Члени редколегії:

Астаф'єв О. Г. – д. філол. н., проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Бойко Н. І. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Ковальчук О. Г. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Левицький А. Е. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Михед П. В. – д. філол. н., провідн. спец. Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України та проф. Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя;

Плющ М. Я. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя та Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

Потапенко С. І. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;

Хархун В. П. – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя

Постановою ВАК України журнал включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з філології (Бюлетень ВАК України, 2011. – № 2. – С. 6).

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 8 від 10.04.2014 р.

Н34 **Наукові записки.** Серія "Філологічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 3. – 269 с.

Адреса видавництва університету: вул. Воздвиженська, 3/4,
м. Ніжин, 16600,
Чернігівська обл., Україна.

Тел.: (04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua

Верстка і макетування – Н. О. Приходько

Статті друкуються в авторській редакції.

Підписано до друку
Гарнітура Computer Modern
Наклад 100 пр.

Формат 60x90/8
Офсетний друк
Замовлення №

Папір офсетний
Ум. друк. арк. 31,40
Обл.-вид. арк. 22,50

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

© Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 2014
© Г. В. Самойленко, відповідальний редактор, 2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий журнал ○ Рік відновлення видання – 1996

Філологічні науки
Книга 3
2014 рік

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Абабілова Н. М.</i> Відтворення реалій як перекладознавча проблема.....	9
<i>Андрієнко Т. П.</i> Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність.....	13
<i>Ariupina K. V., Kydriavzeva N. S.</i> Author's and translator's idiosyncrasies: anthropocentric approach in translation studies	18
<i>Бекіш М. М., Петришен О. Г.</i> Переклад професійно-орієнтованої термінології у контексті міжкультурної комунікації	23
<i>Білоус Н. В.</i> Перекладність німецькомовних теологічних текстів у популярно-теологічному дискурсі	27
<i>Борзих О. О., Гук І. С.</i> Роль перекладу у процесі міжкультурного спілкування.....	31
<i>Возненко Н. В.</i> Специфіка відтворення засобів комічного при німецько-українському перекладі художніх текстів (на матеріалі оповідання Ф. Геріга "Рандеву з Богом")	35
<i>Вороніна К. В.</i> Реалізація асоціативного потенціалу лексичного нонсенсу під час його перекладу	40
<i>Вострецова В. О.</i> Алюзії в аудіовізуальному перекладі	46
<i>Гонта І. А.</i> Особливості перекладу англійських композит-бахуврихи українською мовою	50
<i>Гордієнко М. Ю.</i> Відтворення лексико-стилістичних особливостей роману "На західному фронті без змін" у перекладах українською та російською мовами.....	54
<i>Гудманян А. Г., Плетенецька Ю. М.</i> Переклад жаргонізмів сленгу і пейоративної лексики художніх фільмів США	58
<i>Єгорова О. І., Бікова О. Д.</i> Перекладацькі стратегії у світлі інтернаціоналізації реклами	62
<i>Ємець О. В.</i> Засоби прагматичної стилістики і проблеми перекладу	67
<i>Здражко А. Є.</i> Історична динаміка підходів до перекладу казки Р. Кіплінга "Кіт, що гуляв сам по собі" та їх розвиток в основі стратегії у ХХ – на початку ХХІ ст.	71
<i>Касяненко Д. С.</i> Переклад та організація роботи перекладачів в ЄС	76
<i>Каушанська Л. В.</i> Врахування значень словотворчих елементів при перекладі науково-технічної літератури	80
<i>Кіщенко Ю. В.</i> Переклад заголовків текстів масової комунікації з формально близькими мовними компонентами	84
<i>Лєпухова Н. І.</i> Особливості перекладу реалій казкового тексту	88

<i>Лисенко Г. Л., Чепурна З. В.</i> Функціонування фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом у німецькій мові.....	93
<i>Линтвар О. М.</i> Відтворення засобів стилістичного синтаксису у романі В. Теккерей “Ярмарок суєти”	97
<i>Лощенова І. Ф., Нікішина В. В.</i> Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу.....	102
<i>Мазур О. В.</i> Образність перекладів філософської та інтимної лірики Анатолія Онишка в контексті оригінальної творчості	106
<i>Макухіна С. В.</i> Переклад як засіб міжкультурної комунікації	110
<i>Моїсєєва Н. О.</i> Особливості перекладу неологізмів у текстах німецькомовного політичного дискурсу.....	114
<i>Муратова В. Ф.</i> Феномен ідіолекту та проблема його перекладу	119
<i>Науменко А. М.</i> Концептуальний переклад як поняття і як термін	123
<i>Науменко О. В.</i> Етнокультурний концепт кольору як проблема перекладу	131
<i>Павлюк А. Б.</i> Особливості перекладу власних назв з англійської мови українською у романі Чарльза Дікенса “Посмертні записки Півквіського клубу” ..	135
<i>Поворознюк Р. В.</i> Етноспецифічні особливості перекладу медичних телесеріалів	139
<i>Радзієвська О. В.</i> Синонімічний ряд англійської мови: класифікація та проблеми перекладу.....	145
<i>Радчук В. Д.</i> Навіщо перекладачеві теорія?	148
<i>Свиридов О. Ф.</i> Неологізми з галузі медицини у романі Вільяма Гібсона “Нейромант”: перекладацький аспект	155
<i>Станика І. В.</i> Відтворення лексичних особливостей протоколів засідань Бундестагу	159
<i>Khromova V. S., Mayornikov D. I.</i> Peculiarities of Foreign Scientific and Technical Literature Translation	163
<i>Шум О. В.</i> Особливості ідіостилю А.-Г. Горбач при відтворенні власних назв німецькою мовою (на матеріалі німецькомовного перекладу повісті В. Шевчука “Місяцева зозулька із ластів’ячого гнізда”).....	167

СПЕЦИФІКА І ТРУДНОЩІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ПЕРЕКЛАДУ У ВНЗ

<i>Бондаренко О. М., Коротяєва І. Б.</i> Практичні методи та система вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів	171
<i>Бранецька М. С.</i> Ділова гра як метод формування професійної компетентності студентів під час вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах.....	177
<i>Бронетко І. А.</i> Методика формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів загальноосвітніх шкіл	183
<i>Гончарова-Ильина Т. А.</i> Применение отдельных технологий нейролингвистического программирования как один из способов интенсификации обучения иностранным языкам в неязыковом вузе	187
<i>Добровольська Л. С.</i> Формування лексичної компетенції на старшому ступені навчання з використанням відеопрезентації.....	191
<i>Залеская Ю. А.</i> Внеаудиторная самостоятельная работа студентов технического вуза в процессе обучения иностранным языкам	195
<i>Іванцова О. П., Малярчук Т. Ю.</i> Особливості застосування відеоматеріалів при викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах	200

Івашкевич Л. С. Англо-американізація німецької мови та підготовка перекладачів	203
Карпенкова N. Preparing for Test of Writing English: Writing Process and its Main Stages.....	208
Кондакова В. П. Використання інтернет-технології “блог” у навчанні іноземній мові у вищих технічних навчальних закладах	212
Межуєва І. Ю. Проектні завдання як один з методів навчання та формування іншомовної комунікативної компетенції	218
Минаєва И. Р. Информационные технологии в образовании: Веб-квест.....	222
Мороз Т. О. Загальнокультурна компетентність як складова професійної іншомовної підготовки студентів у процесі міжкультурної інтеграції	228
Приходько О. О. Формування лексичної компетенції у майбутніх інженерів-програмістів у немовному ВНЗ	233
Сав’юк А. М. Вивчення суфіксальної та префіксальної системи англійської мови як важливого когнітивного аспекту під час підготовки філологів у вищих навчальних закладах	240
Статкевич Е. К. Важность формирования профессионально-направленной лексической компетенции у студентов технических вузов.....	244
Тоцька Н. Л. Переклад як засіб розвитку професійного мовлення	248
Фоменко Н. С. Обучение межкультурной компетенции в курсе Business English...252	
Шапочка К. А., Бондур Ю. В. Особливості організації процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту	257
Якушенко И. А. Особенности обучения чтению студентов старших курсов в техническом вузе	261

РЕЦЕНЗІЇ

Здражко А. Є., Мазур О. В. Епічне полотно українського перекладознавства ХХ сторіччя.....	265
Наші автори	267

CONTENTS

LINGUISTICS

TRANSLATION AS A MEANS
OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Ababilova Natalia. National Lexicon Rendering as a Problem of Translation	9
Andrienko Tetyana. Translation As Cognitive Communicative Activity	13
Ariupina Katerina, Kydriavzeva Natalia. Author's and Translator's Idiostyles: Anthropocentric Approach in Translation Studies	18
Bekish Mariana, Petrishen Olena. Translation of Oriented Terms in the Context of Intercultural Communication	23
Bilous Nataliya. Translatability of German Theological Texts in the Popular Theological Discourse	27
Borzykh Olena, Huk Inna. The Role of Translation in the Process of Intercultural Communication	31
Voznenko Natalya. The Peculiarities of Rendering the Comic Means in German- Ukrainian Translation of the Fiction (as exemplified in short story by Ph. Gehrig "Date with God")	35
Voronina Kamilla. Actualization of Associative Potential While Translating Lexical Nonsense	40
Vostretsova Victoria. Allusions In Audiovisual Translation	46
Honta Ihor. Peculiarities of Translating English Compound bahuvrihi in English.....	50
Gordiienko Mariia. The Reproduction of the Lexical and Stylistic Peculiarities of the novel "All quiet on the Western front" by Erich Maria Remark in the Ukrainian and Russian translations	54
Gudmanian A. G., Pletenetska Yu. M. Rendering of Jargons, Slang Words and Pejorative Vocabulary in the USA Feature Films	58
Yehorova Olesia, Bykova Olha. Translation Strategies within the Internalization of Advertising	62
Yemets Olexander. Devices of Pragmatic Stylistics and Problems of Translation.....	67
Zdrzhko Alina. Historical Dynamics of Approaches to Translating R. Kipling's Tale "The Cat that Walked by Himself" and its Evolvement into the Main Strategies in the 20 th - Early 21 st Century	71
Kasianenko Daria. Translation and Translators Work Organization in EU.....	76
Kauschanska Lidiya. Word-formation Elements and their Meanings in the Process of Translation of Scientific and Technical Texts	80
Kishchenko Yuliia. Translation of Mass Communication Texts Headlines with Formally Close Linguistic Components	84
Liepukhova Natalia. Translation Peculiarities of Realia of a Fairytale Text	88
Lissenco Helena, Chepurna Zinaida. Functioning of the German Phraseological Units with Onomastic Component	93
Lyntvar Olga. Translation of the Stylistic Syntax Means in the "Vanity fair" Novel by W. Thackeray	97
Loshchenova Iryna, Nikishina Vira. Translation Transformations as an Effective Means of Translation Adequacy.....	102
Mazur Olena. The Imagery of Anatoliy Onyshko's Philosophical and Intimate Poetries Translation in the Context of the Original Creative Work.....	106
Makukhina Svitlana. Translation as a Means of Intercultural Communication.....	110

Moisieieva Nataliia. Special Techniques of Translation of the Neological Units in the German Political Discourse.....	114
Muratova Valeria. Idiolect and the Problem of its Translation.....	119
Naumenko A. Linguistical Translation and for Conceptual one	123
Naumenko Olha. Ethnic and Cultural Concept of Colour as a Problem of Translation.....	131
Pavliuk Alla. The Peculiarities of the Translation of Proper Names from English into Ukrainian in Charles Dickens' Novel "The Pickwick Papers"	135
Povroznyuk Roksolana. Ethnospecific Features of Medical TV-series Translation...	139
Radzievska Olga. English Synonym Ring: Classification and the Translation Problems.....	145
Radtchuk Vitaliy. Translator: "What Is Theory For?"	148
Sviridov Oleksandr. Neologisms in the Medical Sphere in the Novel of William Gibson "Neuromancer": Translation Aspect	155
Stanyka Inna. The Reproduction of the Lexical Peculiarities of the Minutes of Plenary Proceedings of German Bundestag	159
Khromova Viktoriia, Mayornikov Danyil. Peculiarities of Foreign Scientific and Technical Literature Translation	163
Shum Olga. Features of Idiostyle by A.-H. Horbach in Translation of the Ukrainian Proper Names into German (based on narrative by V. Shevchuk "The Moony cuckoo from the Swallow's nest")	167

SPECIFICITY AND DIFFICULTIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES AND TRANSLATION AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Bondarenko Olena, Korotiaieva Iryna. Practical Teaching Methods and the System of Exercises Aimed at the Formation of the Translation Competence of the Students	171
Branetska Marina. A Business Role Game as a Method of Forming the Students' Professional Competence in Studying the Foreign Language in the Higher Technical Educational Establishments	177
Bronetko Iryna. Methodology of Formation of Linguosociocultural Competence of Pupils in High School.....	183
Goncharova-Ilyina Tatiana. The Use of Some Neuro-linguistic Programming Technologies as One of the Ways of Intensification of Foreign Language Teaching at the Non-Linguistic University	187
Dobrovols'ka Lesya. Lexical Competence Formation at the Advanced Level with the Help of Video Presentation.....	191
Zaleskaya Yulia. The Students' Out-of-Class Self-Directed Study in the Process of Teaching Foreign Languages at the Technical University.....	195
Ivantsova O., Maliarchuk T. The Use of Video Materials at the Foreign Language Classes in the Institutions of Higher Education	200
Ivashkevych Lesia. Anglo-americanization of German and the Training of the Translators.....	203
Karpenkova Nataliya. Preparing for Test of Writing English: Writing Process and Its Main Stages.....	208
Kondakova Viktoriia. The Usage of Internet Technology "Blog" in Foreign Language Teaching in the Higher Technical Educational Establishments	212
Mezhuyeva Irina. Project Assignments as a Method of Learning and Formation of Foreign Communicative Competence	218
Minayeva Irina. The Information Technologies in Education. Web-Quest	222

Moroz Tetiana. General Cultural Competence as a Component of Professional Language Training of Students in the Process of Cross-Cultural Integration	228
Prykhodko Olena. Forming Lexical Competence with the Future Programmers at the Technical University	233
Savjuk Anna. Study of Suffixes and Prefixes System of English as an Important Cognitive Aspect of Training Philologists in Higher Educational Institutions.....	240
Statkevich Elena. Importance of Forming Professionally-Directed Student's Lexical Competence in the Technical Higher Educational Establishments	244
Totska Natalia. Translation as a Means of Professional Communication Development	248
Fomenko Natalia. Teaching Intercultural Competence in Business English course...	252
Shapochka Kateryna, Bondur Yulia. The Peculiarities of the Process of Future Navy Interpreters Foreign Language Competence Formation	257
Yakushenko Inna. Peculiarities of Teaching Reading the Senior-Year Students at the Technical University	261

REVIEWS

Zdrzhko Alina, Mazur Olena. Epic Canvas of the XX th Century Ukrainian Translation Studies	265
Our authors	267

МОВОЗНАВСТВО

**ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

УДК 81'25

ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Абабілова Н. М.

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу реалій з англійської мови на українську. Проаналізовано труднощі, що виникають під час перекладу зазначеного феномену.

Ключові слова: реалія, спосіб перекладу, труднощі перекладу, особливості відтворення.

Статья посвящена исследованию способов перевода реалий с английского на украинский язык. Проанализированы трудности, которые возникают в процессе перевода указанного феномена.

Ключевые слова: реалия, способ перевода, трудности перевода, особенности передачи.

The article deals with the investigation of English national lexicon rendering into the Ukrainian language. Difficulties arising in the course of the stated phenomenon translation are analyzed.

Key words: national lexicon, ways of translation, difficulties in the process of translation, peculiarities of rendering.

Проблеми міжкультурного спілкування та національно-специфічних компонентів мов різних народів широкого обговорюються в сучасній науці. Одним з головних об'єктів мовознавчих досліджень в останні десятиліття стали реалії – “національно-специфічні одиниці, які становлять частину безеквівалентної лексики, мають етнічне забарвлення, позначають специфічні для культури певного народу явища і предмети та не мають відповідників у мовах інших народів” [6, с. 2]. Саме цей феномен відображає національно-специфічний колорит в мові, яким відрізняється один етнос від іншого.

Реалії, їх властивості, класифікації та шляхи реалізації були предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Бурбак, М. Вайсбурд, Є. Верещагін, В. Виноградов, С. Влахов, Н. Гуренко, Л. Жукова, Р. Зорівчак, Г. Карпенко, В. Коптілов, В. Костомаров, О. Кундзіч, О. Павлова, І. Плоткіна, Б. Репін, Л. Соболев, О. Суперанська, Г. Томахін, А. Федоров, С. Флорін, Ю. Чалая, О. Чередниченко, Г. Чернов, Г. Шатков та інші.

Мета статті – проаналізувати труднощі, які виникають у процесі відтворення реалій та шляхи відтворення зазначеного феномену українською мовою.

Пізнання іншої культури, особливості життя певних народів чи країн (такі як природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки мистецтва) можливо завдяки реаліям. Вони найповніше втілюють в собі суттєві відомості про специфіку країни, її національну культуру, менталітет народу, національні особливості вербальної та невербальної поведінки, а також охоплюють всі рівні культури певного соціуму. Зазначимо, що труднощі в процесі перекладу реалій виникають тому, що вони розвиваються швидше за іншу лексику, відображаючи найновітніші зміни в соціумі. Їх переклад – це справа не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва. Залежно від переваги того чи іншого виду інформації, що її несе реалія в кожному конкретному випадку (денотативної,

конотативної, зокрема національно-культурної, локальної), від композиційної заданості реалії в ситуативному контексті, перекладачі повинні по-різному відтворювати її семантико-стилістичні функції. Крім того, О. Чередниченко підкреслює важливість культурної компетенції, оскільки вона дозволяє вірно зрозуміти факти іншомовної культури та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши їх до норм вторинного семіотичного коду [11].

Особливу увагу зарубіжні дослідники приділяють аналізу недоліків і типових помилок, пов'язаних із поданням національно конотованих лексичних одиниць у перекладних словниках. Так, В. Берков виокремлює такі [2]: 1) тлумачення не містить суттєвих ознак поняття; 2) тлумачення подано без диференційних ознак поняття, що відрізняють його від інших; 3) рідковживані еквіваленти-алієнізми зафіксовано без тлумачення; 4) наведено лише тлумачення, а перекладні еквіваленти відсутні. На думку дослідника, опис національно маркованої одиниці мови має складатися з опису реалії та її функції та в окремих випадках символічного значення. Автор підкреслює, що в сучасних словниках останньому параметру приділяється вкрай недостатньо уваги.

Дєвкін В. указує на низку недоліків під час лексикографічного опрацювання країнознавчих реалій, а саме: зловживання транслітерацією, буквализм перекладу, випадки невдалого передавання внутрішньої форми словосполучення, неточність деяких тлумачень [4].

На думку багатьох дослідників вибір прийому передачі реалії залежить від характеру самої реалії, її місця в лексичних системах, словотворчих можливостей, літературних та мовних традицій в мові оригіналу та перекладу; значущості реалії у контексті, яка здійснюється за допомогою таких критеріїв: чи зосереджена увага на цій реалії, чи вона яскраво виражена або є непомітною деталлю у тексті оригіналу.

Зауважимо, що твердження, нібито реалії перекладаються, – неточне. Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, що є неможливим, оскільки в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища. У випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про винайдення семантико-стилістичного відповідника або трансляційне перейменування реалій.

Аналіз наукової літератури довів, що у процесі перекладу реалій немає раз і назавжди встановлених правил, основний орієнтир – контекст, в якому вживається національно забарвлене слово. Беручи до уваги думки різних дослідників, а саме Л. Бархударова, В. Комісарова, Т. Левицької, Я. Рецкера, Г. Томахіна, А. Федорова, А. Фітерман виділено такі прийоми перекладу реалій: транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад та трансформацийний переклад [1; 7; 8; 9; 10].

При транслітерації передається сабами мови-перекладу графічна форма слова мови-оригіналу, а при транскрипції – його звукова форма. Ці способи застосовуються при передачі іншомовних власних імен, географічних найменувань, назв різного роду компаній, фірм, пароплавів, газет, журналів і т.д. На сучасному етапі прийом транслітерації й транскрипції при перекладі художньої літератури використовується набагато рідше, оскільки передача звукового або буквеного вигляду іншомовної лексичної одиниці не розкриває її значення, а значить читач, що не знає іноземної мови, без відповідних пояснень не зрозуміє її.

Під калькуванням розуміють передачу іншомовних реалій за допомогою заміни їх складових частин (морфем або слів) їх прямими лексичними відповідниками в мові перекладу.

Описовий (“роз'яснювальний”) переклад полягає в розкритті значення лексичної одиниці мови-оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного даною лексичною одиницею явища, однак, цей спосіб вважається досить громіздким і неощадливим.

Часто перекладачі вдаються до сполучення двох прийомів – транскрипції або калькування та описового перекладу, подаючи останній в виносці або в коментарі. Застосування такого способу дає можливість поєднати стислість й економність засобів вираження, властиві транскрипції, з розкриттям семантики даної одиниці, що досягається через описовий переклад.

Наближений (приблизний) переклад полягає в пошуку найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці мови-оригіналу, що не має в мові перекладу точних відповідностей. Такого роду приблизні еквіваленти лексичних одиниць можна назвати “аналогами”, однак їх застосування, у деяких випадках, може створювати не цілком адекватне уявлення про характер позначуваного ними предмета або явища.

Іншим засобом відтворення реалій є трансформаційний переклад, оскільки у деяких випадках перекладачеві доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних заміन з повною зміною значення вихідного слова, тобто до того, що називається лексико-граматичними перекладацькими трансформаціями.

Влахов С. і Флорін С. зводять, узагальнюючи, прийоми передачі реалій до двох: транскрипції й перекладу. Загальна схема прийомів передачі реалій у художньому тексті, визначена болгарськими вченими, виглядає наступним чином: I. Транскрипція. II. Переклад (заміни): 1. Неологізм: калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм. 2. Приблизний переклад: родо-видова відповідність, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення. 3. Контекстуальний переклад [3].

На основі зіставлення англійських перекладів української прози з їх оригіналами українська дослідниця Р. Зорівчак визначила такі способи трансляційного перейменування реалій: транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій [5].

Транскрипцію та транслітерацію авторка визначає так само, як і названі вище дослідники (Л. С. Бархударов, В. С. Виноградов, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер).

Гіперонімічне перейменування дослідниця трактує як вид перекладу реалій, пов'язаний із засадними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини й цілого, генералізацією. Усе це належить до мовних універсалій. Можливість такого виду трансляційного перейменування, такої деконкретизації зв'язана з наявністю міжмовних гіпонімів, які, в свою чергу, зумовлені гіпонімією як мовною універсалією. При гіперонімічному перейменуванні відбувається дереалізація реалій, тому що часто конкретне поняття передається лексевою надзвичайно широкої, розпливчатої референції. При такому виді перекладу стилістична роль реалій незначна. Одночасно гіперонімічне перейменування має певні позитивні риси. Якщо інші способи відтворення реалій часто надмірно актуалізують текст, бо вносять в нього щось нове, що приковує до себе увагу, то гіперонімічне перейменування належить до нейтральних методів. Оскільки перекладні тексти як поле різноманітної мовної та лінгвокультурної інтерференції часто надзвичайно актуалізовані незалежно від суб'єктивних намірів перекладача і автора, метод гіперонімічного перейменування може виявитися корисним.

Дескриптивну перифразу коротко охарактеризувати можна як описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називаються не прямо, а описово, через характерні їх риси. Оскільки дескриптивні перифрази майже ніколи повністю не відтворюють семантики оригіналу для іноземного читача, перекладач, застосовуючи дескриптивний метод, не повинен втрачати почуття міри, щоб у погоні за правдою деталі не розминутися із художньою правдою цілого.

На думку дослідниці комбінована реномінація, яка найчастіше є транскрипцією з описовою перифразою, є досить ефективним, хоча й багатослівним, способом максимальної передачі семантики реалій, зв'язаним з лінійним розширенням тексту.

Особливим видом запозичення науковець вважає калькування, спосіб під час застосування якого структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно матеріальними засобами мови-сприймача. Такий шлях відтворення реалії своєрідно відображає суть перекладу як процесу біполярного: адже мета перекладу – перетворити цільовою мовою оригінальний текст. Цей метод, що передбачає відтворення внутрішньої форми слова, а разом з нею –

структури образного переносу значень, активізує словотворчі засоби, дає поштовх до утворення семантично містких неологізмів.

Інколи у тканині художнього твору реалія майже повністю втрачає денотативне значення і функціонує лише в конотативному плані з затемненням локальної характеристики. У таких випадках доречно застосовувати міжмовну конотативну транспозицію (транспозицію на конотативному рівні), замінюючи українську реалію реалією англомовного світу з іншим денотативним, але рівновартним конотативним значенням.

Суть методу уподібнення полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом – реалією мови-переймача. При методі уподібнення виникає небезпека штучного перенесення читача в рідне середовище, а тому цей метод не завжди бажаний з погляду стилістичного й національно-культурного.

Існує ще один вид винайдення семантико-стилістичних відповідників реалій – контекстуальне розтлумачення реалій. Такий вид відтворення семантико-стилістичних функцій реалій нерозривно пов'язаний з цілісністю художнього тексту і полягає у роз'ясненні суті реалії у найближчому контексті.

Отже, вибір шляху перекладу реалії залежить від таких передумов, як: характер тексту; значущість реалії в контексті; тип реалії, її місце в лексичних системах мови перекладу і мови оригіналу; літературні традиції мови; читачі перекладу. Труднощі перекладу реалій пов'язані зі ступенем їх поширеності і частотності вживання у мові оригіналу. Перекладачу при роботі з реаліями потрібно знати культуру соціуму, в якому функціонує та чи інша реалія, і вміти враховувати специфіку перекладу відносно його цілей, реципієнтів і основної ідеї журналу чи газети, зі шпальт якої береться оригінальний текст, адже професійну компетенцію перекладача складають не тільки теоретичне та практичне володіння мовою, й цілий ряд екстралінгвістичних факторів.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Берков В. П. Современные германские языки / В. П. Берков. – М.: АСТ, Астрель, 2001. – 336 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе: Реалии / С. Влахов // Мастерство перевода: сб. / гл. ред. К. Чуковский. – 1969. – №6. – С. 432-456.
4. Девкин В. Д. Немецкая лексикография Учеб. пособие для вузов / В. Д. Девкин. – Высшая школа, 2005. – 670 с.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів укр. прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – С. 108.
6. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1981. – 328 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М.: Международные отношения, 1976. – 205 с.
9. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы / Г. Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
10. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 336 с.
11. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

УДК 81'255.4:821.111(73)

ПЕРЕКЛАД ЯК КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ**Андрієнко Т. П.**

Переклад як когнітивно-комунікативна діяльність представляється у статті у вигляді діяльничної моделі, яка охоплює низку послідовних етапів; виявляються характерні риси кожного з них, пропонується визначення поняття глобальної та локальних стратегій, тактик і прийомів перекладу.

Ключові слова: переклад, когнітивно-комунікативна діяльність, глобальна і локальна стратегія перекладу, тактики і прийоми перекладу.

Перевод как когнитивно-коммуникативная деятельность представляется в статье в виде деятельностной модели, которая охватывает ряд последовательных этапов; устанавливаются характерные черты каждого из них, предлагается определение понятий глобальной и локальных стратегий, тактик и приемов перевода.

Ключевые слова: перевод, когнитивно-коммуникативная деятельность, глобальная и локальная стратегия перевода, тактики и приемы перевода.

Translation as a cognitive-communicative activity is represented as activity-based model which presents a number of successive stages; the characteristics of each of them are established, definitions of the concepts of global and local strategies, tactics and techniques of translation are offered.

Key words: translation, cognitive-communicative activity, global and local translation strategy, tactics and techniques of translation.

Методологічну основу дослідження перекладу як когнітивної і комунікативної діяльності закладено в працях Р. Якобсона [6], Ю. Лотмана [2], П. Торопа [7] та ін. Зростання уваги до ролі перекладача як суб'єкту цієї діяльності, ментальних та психологічних процесів, що лежать в її основі, стратегій та етапів перекладу, свідчить про **актуальність** моделювання перекладу як когнітивно-комунікативної діяльності. **Метою** цієї роботи є виявлення основних етапів та закономірностей, які визначають сутність перекладу як виду когнітивно-комунікативної діяльності та створення діяльничної моделі перекладу.

В когнітивно-комунікативній дослідницькій парадигмі переклад постає як оперування зі змістом вихідного повідомлення, внаслідок чого породжується комунікативно актуальний смисл, який репрезентується через зміст одиниць мови перекладу і набуває матеріального оформлення для передачі цільовій аудиторії, яка, у свою чергу, має стати "співтворцем" нового комунікативного смислу.

Етапи розгортання діяльності з породження і передавання смислів представлені у концепції красномовства української дослідниці Г. Сагач [3], яка ґрунтується на низці законів управління мисленнєво-мовленнєвою діяльністю. Ці закони, на думку автора, послідовно розгортаються у часі від задуму промови до її реалізації і аналізу.

Концептуальний закон визначає закономірності осмислення предмету повідомлення, формування задуму й концепції. Закон моделювання аудиторії передбачає встановлення ознак аудиторії (соціально-демографічних, соціально-психологічних, індивідуально-особистісних), які слід враховувати для успішності комунікації. Третій закон – стратегічний – полягає у формуванні й розробці програми діяльності на основі створеної концепції з урахуванням психологічного портрету аудиторії. Наступний закон – тактичний – підпорядкований стратегічному і передбачає розробку засобів реалізації стратегії: підбір аргументів, засобів впливу тощо. Мовленнєвий закон визначає формування конкретного мовного втілення комунікативних тактик, вибір стилю та реєстру

спілкування, експресивно-образних мовних засобів, особливостей фонетичного оформлення. Закон ефективної комунікації спрямований на втілення розробленої концепції, стратегії і тактик у конкретному акті мисленнєво-мовленнєвої діяльності, встановлення контакту з аудиторією, управління перебігом комунікації. Останній закон – системно-аналітичний – передбачає самоаналіз і зовнішній аналіз здійсненого акту комунікації [3].

Відповідно до сучасних уявлень про когнітивне регулювання комунікації, у цій концепції відправною точкою спілкування є концепція, задум; вплив прагматичних чинників (зокрема, “фактора адресата”) враховується в ході “планування аудиторії”. Трирівнева ієрархія “стратегія – тактика – мовленнєва реалізація” відповідає загальному розумінню ієрархічної впорядкованості регулятивів дискурсу: в типології Т.А. ван Дейка ця ієрархія представлена глобальною, локальною і мовленнєвою стратегіями, де глобальна – це стратегія всього дискурсу, яка реалізується за допомогою локальних стратегій, спрямованих на досягнення більш конкретних цілей, а мовленнєва стратегія визначає можливості прагматичного, семантичного або стилістичного вибору і сприяє вирішенню локального або глобального завдання [1, с. 274 – 277]. Важливою рисою концепції Г. Сагач є врахування аналізу вже здійсненого акту комунікації, який передбачає оцінювання доречності обраних стратегій і тактик.

Наведені закономірності характеризують і переклад як вид мисленнєво-мовленнєвої діяльності, проте специфічний характер цієї діяльності визначає і особливість кожного з етапів. Відправним моментом діяльності перекладача вважаємо осмислення ним загального смислу тексту оригіналу, результатом якого є породження його цілісного образу – створення текстового концепту як ментальної репрезентації, що утворюється в процесі інтегрування інформації тексту у цілісну картину світу перекладача інтерпретатора [4, с. 5]. Цей концепт стає концептуальною основою образу цільового тексту, який має поєднувати істотні характеристики текстового концепту оригіналу, що можуть бути інтегровані до національної картини світу цільової аудиторії.

Виявлення істотних для перекладу ознак цільового тексту, на нашу думку, відображено поняттям “функціональних домінант тексту” О. Д. Швейцера, які являють собою основні “компоненти смислу, що відіграють особливу роль при визначенні стратегії перекладу” [5, с. 57]: “перекладач виявляє на основі функціональних домінант вихідного тексту комунікативну інтенцію, що лежить в його основі, і, створюючи кінцевий текст, прагне отримати комунікативний ефект, що відповідає цій інтенції” [Там само, с. 147] (перекл. на укр. мову наш – Т.А.). Створена таким чином концептуальна проєкція цільового тексту буде ідеальним орієнтиром перекладача під час роботи над текстом оригіналу і перекладу.

Наступним етапом є планування цільової аудиторії: її національної картини світу, стилю комунікації, інтенцій, сфери інтересів. Значний вплив на планування перекладу здійснюють такі чинники, як вплив редакційної політики на вибір перекладача, побажання щодо майбутнього перекладу, висловлені замовниками чи самим автором (його представником) (наприклад, зберегти експресію чи національний колорит оригіналу), або інші суб’єктивні чинники.

Враховуючи ці основні чинники – когнітивний, тобто концептуальну проєкцію цільового тексту і уявлення перекладача про картину світу цільової аудиторії, і комунікативний, тобто інтенцію вихідного тексту і комунікативно-прагматичні характеристики аудиторії, перекладач виробляє **глобальну стратегію перекладу**, яка є своєрідним планом досягнення усвідомленої мети. Стратегія визначається на основі наявних у перекладача уявлень про загальні закономірності – принципи перекладу, а також літературні та перекладацькі традиції.

Глобальна стратегія співвідноситься з цілісним образом, але текстовий матеріал, з яким працює перекладач, представляє інформацію оригіналу лінійною послідовністю знаків. Глобальну стратегію не реалізують абсолютно всі елементи тексту, лише деякі з них відкривають можливість реалізації стратегії у перекладі. Наявність таких фрагментів, які допускають неоднозначність розу-

міння і втілення в цільовому тексті, визначає перекладну ентропію тексту, яку ми розуміємо як міру його інформаційної невизначеності. Програму перекладу окремих фрагментів тексту задають **локальні стратегії**; саме ці стратегії є об'єктом спостереження у перекладознавчих дослідженнях лінгвістичного спрямування, в той час як глобальні стратегії перебувають у центрі уваги літературознавчих досліджень перекладу.

Тактика перекладу, у нашому розумінні, полягає у визначенні конкретних компонентів змісту або форми мовних/мовленнєвих одиниць оригіналу, які підлягають відтворенню у перекладі, а **прийом** перекладу є реалізацією тактики і полягає у підборі мовної/мовленнєвої одиниці цільової мови, яка втілювала б визначені істотні змістовні та/або формальні характеристики.

Створення концептуального образу цільового тексту, планування аудиторії, вибір стратегії і тактики перекладу недоступні для спостереження, оскільки являють собою саме ту стадію перекладу, яка відбувається у свідомості перекладача.

Матеріальною репрезентацією стратегій і тактик, обраних перекладачем, є мовні одиниці цільової мови, вжиті внаслідок застосування того чи іншого прийому перекладу. Саме за відповідністю когнітивного змісту і прагматичного ефекту одиниць цільового тексту одиницям оригіналу, які становили проблему перекладу, оцінюється якість перекладу і доречність застосування перекладачем стратегій і тактик.

Аналітичній стадії мовленнєво-мисленнєвої діяльності відповідає аналіз перекладачем результату власної діяльності, коригування стратегічних рішень і виправлення випадкових помилок (в разі усного перекладу, як і у випадку публічної промови, результати аналізу впливають переважно на стратегічні рішення в наступних актах подібної діяльності). Наступним етапом, згідно встановленої практики, є відправка письмового перекладу на зовнішнє редагування, яке теж може сприяти кращому усвідомленню перекладачем механізму прийняття рішень і підвищенню якості перекладу, як вже виконаного, так і майбутніх перекладів з подібними видами перекладацьких проблем. Послідовність та взаємозв'язок процесів, що складають діяльність перекладача, можна систематизувати у вигляді діяльнісної моделі перекладу, яка схематично представлена на рис. 1.

Отже переклад являє собою когнітивно-комунікативну діяльність, яка розгортається як послідовність таких етапів: визначення текстового концепту оригіналу та проектування його на картину світу цільової мови, планування аудиторії, визначення глобальної та локальних стратегій, тактик і прийомів перекладу, мовленнєва реалізація й аналіз перекладу. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямку вважаємо детальний аналіз чинників, що впливають на діяльність перекладача на кожному етапі перекладу.

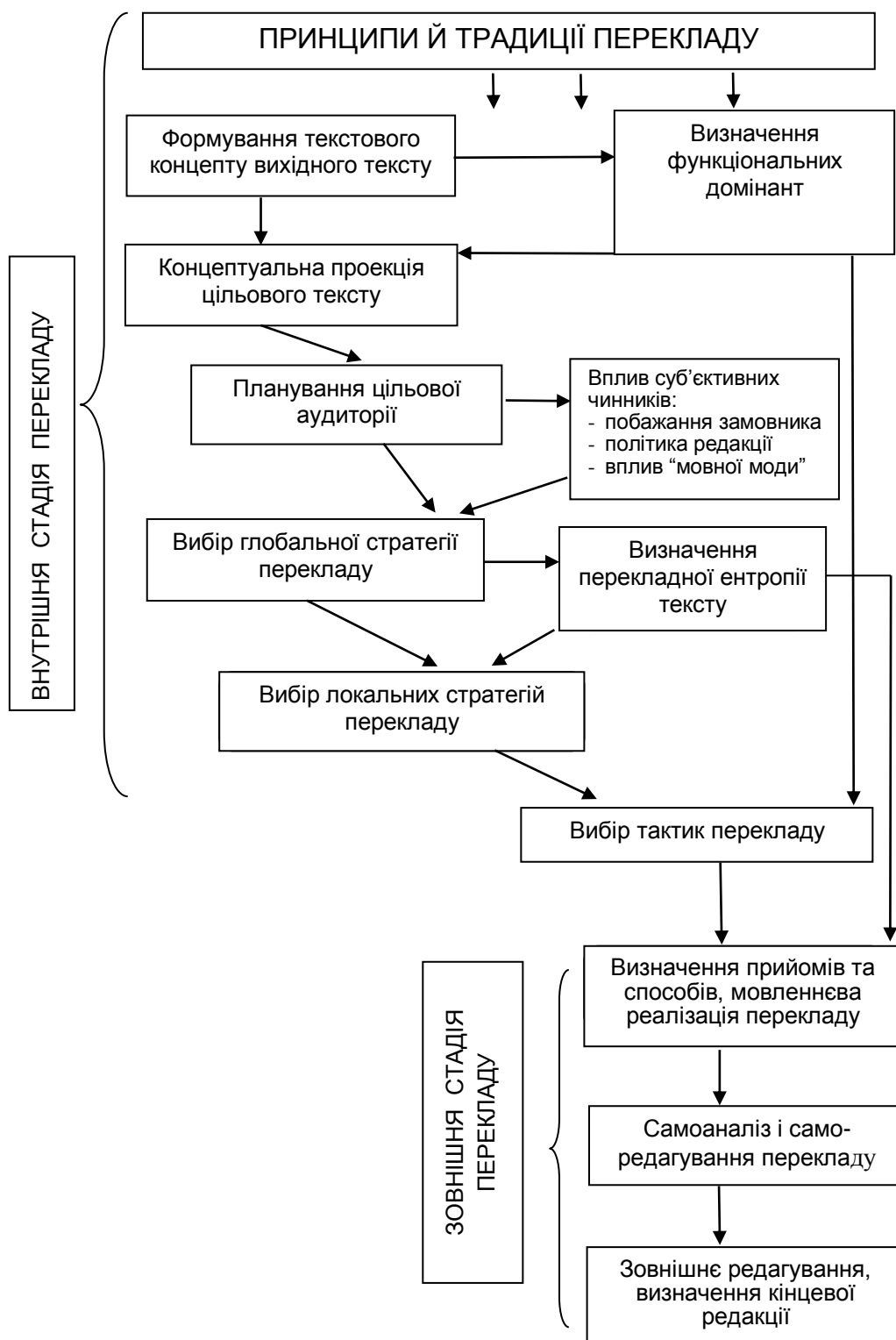

Рис. 1. Діяльнісна модель перекладу

Література

1. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т. А.; [пер. с англ.; сост. Петров В.В.; под ред. Гарасимова]. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
2. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Юрий Лотман [Электронный ресурс] – Режим доступа до джерела:
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Lotman/ 01.php
3. Сагач Г.М. Риторика:Курс лекцій / Галина Сагач. – К.:ІСДО, 1993.– 148 с.
4. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Геннадий Геннадиевич Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 141 с.
5. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
6. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода / Роман Якобсон // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 16-24 [Электронный ресурс] / – Режим доступа до джерела:
http://sprach-insel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=53&Itemid=61
7. Torop P. Translation as Communication and Auto-Communication / Peeter Torop // Applied Semiotics / Sémiotique appliquée, 2010. – [Электронный ресурс] / – Режим доступа до джерела:
<http://french.chass.utoronto.ca/as-sa/ASSA-No24/Article1en.html>

УДК 81'22:81'25

AUTHOR'S AND TRANSLATOR'S IDIOSTYLES: ANTHROPOCENTRIC APPROACH IN TRANSLATION STUDIES

Ariupina K. V., Kydriavzeva N. S.

Подана стаття присвячена сучасним проблемам перекладознавства. У статті висвітлюються питання збереження ідіостилю автора та появи у перекладі рис ідіостилю перекладача.

Ключові слова: антропоцентричний підхід, ідіостиль, перекладознавство.

Данная статья посвящена современным проблемам переводоведения. В статье выясняется вопрос сохранения идиостиля автора и появления в переводе черт идиостиля переводчика.

Ключевые слова: антропоцентрический подход, идиостиль, переводоведение.

The article is devoted to the modern problems of translation studies. It touches upon the question of transferring the author's idiosyle and appearance of the translator's idiosyle in translation.

Key words: anthropocentric approach, idiosyle, translation studies.

Anthropocentric concepts of XVIII-XX centuries. Translation studies represent a branch of applied linguistics that investigates the process and result of translation in all its aspects. The analysis of historical linguistics and its concepts facilitates understanding and investigating foundations of translation theory and its problematic issues.

In the course of the XVIII-XX centuries the essence of language and its origin were perceived by linguists in several different ways, but among all linguistic concepts the anthropological approach to language has become the leading one. Anthropological linguistics is the most scientific personification of the anthropocentric approach, conventional, resumptive name for a number of scientific schools that differ from each other, but are united by its general interest to the problem called "man and language". Among the linguists who investigate this problem one should name V. Humboldt [4], A. Potebnia [10], V. Vundt, H. Steinthal, E. Sapir and others. One should notice that it was V. Humboldt who made a major valuable contribution to the anthropological conception. His linguistic and philosophical cryptogram was based on his intuition that considering modern philology was not consummate, but focused on the notion of "individual" [11, p. 96]. Withal, summing up these points, one may conclude that in the course of the XVIII-XX centuries linguists deduced that language could not be considered and studied apart from the individual, and these notions are interconnected and interdependent.

The origin of anthropocentric approach in translation studies. The linguistic humanistic concepts also influenced the development of the linguistic theory of translation, as it is a field that studies translation process from a scientific point of view and includes anthropological factor in its models. The formation and development of the theory of translation were multistage and nonlinear processes. Correlations of anthropocentrism and textocentrism have always been at the center of translation studies and are still controversial and topical issues. There are many formulations of the main tasks of translation, but all divergent definitions have a common basis: the full transfer of content to the adopted language. Exactly there one may see the occurrence of anthropological factor – the notion "adopted (target) language" means an account of usual perception, usual language and its norms for people, to whom this translation is intended. In a manner typical for these concepts others began to occur; they understood the main task of translation as the transfer of content, keeping the national and cultural peculiarity of the source text, identifying author's feelings and his psychological state, style and originality of language [8].

The anthropocentric approach was historically first. It is presented in the linguistic traditions and draws linguistics nearer to psychology and philosophy [2]. As a result it has influenced the development of anthropological concepts of the theory of translation, because even in those days the main emphasis was made on the role of the population in the study of language. Undisputed and uncompromising nature of anthropocentric approaches in translation studies is based on the definition of translation equivalence formulated by E. Nida, who continued to develop the idea of anthropocentrism in translation theory of the XX century: "Translation is equivalent to the source text if it calls the identical audience reaction as the original does" [1]. The peculiarity of this definition is that it can be applied to any style of text. The anthropological factor in translation theory emphasizes also a psycholinguistic approach to the text. According to that, each individual (in our case – the translator) perceives the text depending on his own multi-faceted experience, world-view, picture of the world and so on [6, p. 65]. In this way, if the vision of the text is individual, so is its translation. One may notice that this statement has something in common with the definition of individual author's style.

The individual author's style is the way of arranging a verbal material, that reflects author's artistic vision by creating a new image of the world, peculiar only to him [9, p. 33].

Somehow each text always contains personality of its creator and contains his own vocabulary, grammar and pragmatic features. So any display of real author must be taken through the prism of the writer's consciousness. The author functioning in the work of art causes his role in design and organization of the whole text. A writer's life style and personal sensation of the world influence the esthetic transformation of his language and result in appearing of the notion of "idiostyle". Academician V. Vynogradov mentioned that "in study of art, history of literature and linguistics it is difficult to find the term and notion connected with it which are more polysemantic, discordant, unclear, and subjectively indistinct than style and notion of style" [3, p. 7]. Such a situation is also caused by the fact that fiction language is a subject of two interconnecting scientific areas – history of literature and linguistics.

Modern researchers interpret author's style as totality of expressive means structured in a special way. Such means are presented in text and are chosen from a number of synonyms by a subject in order to realize the communicative function in a definite sphere of activity. The choice of variants provides norms following in both a particular style and the whole literary language. Taking into account the problem mentioned, the notion of style in general includes a functional, expressive, and individual expression of communication. It is a type of information in scope of stable literary norms that provides choice of elementary structure units and their combination to achieve the communicative aim – fiction or informative.

The most frequent definition of style is one expressed by Seymour Chatman: "Style is a product of individual choices and patterns of choices (emphasis added) among linguistic facilities" [13, p. 11]. A somewhat broader view of style is expressed by Werner Winter who maintains that a style may be said to be characterized by a pattern of recurrent selections from the inventory of optional features of a language. Various types of selection can be found: complete exclusion of an optional element, obligatory inclusion of a feature optional elsewhere, varying degrees of inclusion of a specific variant without complete elimination of competing features [13, p. 13].

All of these definitions point to some integral significance, namely, that style is a set of characteristics by which we distinguish one author from another or members of one subclass from members of other subclasses, all of which are members of the same general class. They also show that an author's style is regarded as something that belongs exclusively to the plane of expression and not to the plane of content.

Multilateral analysis of individual style determined some approaches in the investigation of this phenomenon: semantic stylistics (V. Vynogradov), linguistic poetics (V. Grygoriev, Y. Karaulov, Y. Nekrasov), systematic structuralism (Y. Lotman, O. Severskaya), communicative linguistics (N. Bolotnova). But despite the fact that the notion of the individual style has been widely discussed, it remains a category whose understanding is still vague.

Two “fields” of idiostyle. Thus, one may conclude that the notion of author’s individual style is one of the most important expression of the anthropological approach in translation studies. Accordingly, we propose to consider the following two “fields” of idiostyle: the idiostyle of an author and the idiostyle of a translator. Then, in our opinion, the translation process can be seen as occurring in two stages: a) the insight in the source text and its perception in the psyche and consciousness of the translator according to his outlook and cognitive peculiarities; b) the process of translation, that consists in a transfer of the information in such a way as it was perceived by the author, using the following linguistic and stylistic features that are characteristic of his literary language.

By V. Koptilov’s definition, “each translation is a field of struggle between an objective reflection of the original text and its interpreter’s subjective interpretation” [7, p. 13]. On the one hand, we propose to consider the investigation of an author’s idiostyle as a “preliminary stage of translation”: before one starts working on a translation, it is necessary to examine the author’s idiostyle in order to preserve it in translation. The interpreter’s idiostyle should not “cover” the author’s idiostyle at any of these levels: 1) the lexical level (translator saves the metaphors, imagery, vocabulary register used by the author); 2) the syntactic level (typical syntactic structures (nominative, impersonal, compound, etc.) are saved; 3) the phonetic level (typical alliteration, assonance, etc. (especially in poetry)). On the other hand, the main purpose of translation is not only the transfer the contents of the text, but also preservation of the author’s idiostyle. From this point we may talk about natural stratum of author’s and translator’s idiostyles, since translation process is a cognitive activity and takes place in the brain and psyche of a man. A translator cannot just be a mirror where the information is displayed clearly with the semantic features of its submission.

Illustrations for the “two field” concept of idiostyle. The illustration of this point is provided in the example from the novel “Oliver Twist” by Charles Dickens (translated by V. Cherniahivska): *“Lor bless her dear heart, when she has lived as long as I have, sir, and had thirteen children of her own, and all on 'em dead except two, and them in the wurkus with me, she'll know better than to take on in that way, bless her dear heart! Think what it is to be a mothe”* [12]. – *Хай вона, сердега, проживе стільки, як я, та приведе тринадцятеро дітлахів, і всі вони їй помруть – тільки двійко лишиться, та й ті сидітимуть, як і мої, з матір'ю в робітному домі, тоді вона іншої заспіває...Самі подумайте, серденьатко моє, що то бути матір'ю!”* [5, p. 16-17].

This example shows that Dickens’ literary language is colorful and has many different features of the author’s style, among them – imagery (landscape, situational, emotional). From the given example, we see that the translator has retained this feature of the author’s style, but by means of changing the imagery. It is evident that the author deliberately repeats “Lor bless her dear heart”. The equivalent variant will be “Боже, помилуй її (душу)”, “Помилуй її Бог”. The word combination “dear heart” is used to describe a nice person and has a positive conotation (“серце моє”, “душа моя”), in addition it can also be translated as “Боже мій!” The translator totally withdraws the religious motive that could have served as a definite feature of the character, and instead uses the noun “сердега”, the appeal “серденьатко моє”, while they are absent in the original. All these translation solutions are based only on the translator’s perception of the novel, the translator understood words of the character with a faint of regret, sorrow, and in the second case – the affectionate reference to another character. The same can be said about the phraseological unit “заспівати іншої” that is also introduced by the translator herself. But this phraseological unit has a clear negative semantic coloring that doesn’t correlate with the previous noun “сердега”, where the treatment to the character is rather good. Thus, we see that the translator took charge to change figurative meanings, to withdraw something, and to add something – the translator felt the author’s idiostyle and its semantic dominant according to his own worldview, and delivered it by the linguistic means typical for his style of language.

As an another example let us set a quote from a novel of Jonathan Swift’s “Travels into Several Remote Nations of the World by Lemuel Gulliver, First a

Surgeon, and then a Captain of Several Ships” (translated by U. Lysniak und M. Ivanov):

“He sent me to Emmanuel College in Cambridge at fourteen years old, where I resided three years, and applied myself close to my studies; but the charge of maintaining me, although I had a very scanty allowance, being too great for a narrow fortune, I was bound apprentice to Mr James Bates, an eminent surgeon in London, with whom I continued four years; and my father now and then sending me small sums of money, I laid them out in learning navigation, and other parts of the mathematics useful to those who intend to travel, as I always believed it would be, sometime or other, my fortune to do” [14]. U. Lysniak used the grammatical transformation and divided this sentence into two parts: “На чотирнадцятому році мене віддали до коледжу Еманюеля в Кембріджі, де я пробув три роки і вчився дуже старанно, однак витрати на моє утримання були для батька, чоловіка небагатого (хоч одержував я не бозна-скільки), завеликим тягарем; тому через три роки мені довелося піти в науку до видатного лондонського хірурга містера Джеймса Бетса, у якого я вчився чотири роки. Час від часу батько надсилав мені трохи грошей, і я витрачав їх на вивчення навігації та інших галузей математики, корисних для тих, хто збирається подорожувати, бо завжди думав, що рано чи пізно мені випаде така доля”.

In the translation made by M. Ivanov this sentence is divided into four simple ones: “На чотирнадцятому році мене віддали до коледжу в Кембріджі. Там я пробув три роки і вчився дуже старанно. Та в батька, чоловіка небагатого, не стало коштів тримати там довше. Тому через три роки мені довелося піти в науку до видатного лондонського хірург містера Бетса, у якого я вчився чотири роки. Вряди-годи батько прислав мені трохи грошей, і я витрачав їх на книжки з мореплавства та пов’язаних із ним галузей математики, бо весь час мріяв стати моряком і вірив, що рано чи пізно, а мені пощастить здійснити цю мрію”. We see that both translations tried to adapt Jonathan Swift’s writing manner (the use of long syntactical structures) to children’s audience by means of total changing of idiosyle and amending the sentence according to their vision of children’s literature.

Conclusion. Thus, we determined that the notion of idiosyle is one of the most important expressions of the anthropological approach in translation studies. Each individual not only perceives the language and the information transmitted by means of language differently, but also uses it in an individual way. A translator is to deal with an important task – to feel the imagery of the text, to transfer it by means of the native language, to distinguish the author’s linguistic phenomena and to manage to pass them in translation. It was also found that translation is a cognitive mental process, so translators cannot “mirror” the author’s idiosyle directly. We have also demonstrated the process of stratifying translator’s and author’s idiosyles. Therefore, in our opinion, the attempt to demand for a translation to save the author’s idiosyle in full is a dead end of translation studies, because it is impossible for physiological reasons and overlapping of idiosyles will occur in any case. In our judgement, it would be better to pay more attention to the notion of “idiosyle”, and for example, impose a mandatory translation commentary to each prose work, where translators could explain to the reader how they see the main features of the author’s idiosyle and how they manage to transfer them: what descriptive means have been used, and what have been withdrawn for some reasons.

We realize that this approach does not solve the problem of saving and transferring the individual author’s style, but firstly may call translators to introspection, which is a means of evaluating their own achievements and correcting of errors and hence self-perfection, and secondly, it will enable the reader to understand that he deals exactly with a translation, which may differ from the original. After all, taking a translated work, especially if it is translated by several people, a reader can verify his own vision of the author’s idiosyle with the one embodied in the translation, and thus obtain more objective impression of the work.

Література

1. Алексеева И. С. Антропоцентризм и текстоцентризм в современной теории и философии (Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена) [Электронный ресурс] / И. С. Алексеева. – 11. 01. 2014. – Режим доступа до джерела:
<http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2013/02/2013-02-35.pdf>.
2. Алпатов В. М. Об антропоцентричном и системоцентричном подходах к языку / В. М. Алпатов // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1993. – Вып. 3. – 156 с.
3. Виноградов В. В. Проблема авторства и принципы атрибуции текстов неизвестного происхождения // Проблема авторства и теория стилей / В. В. Виноградов. – М.: Госуд. изд-во худ. лит., 1961. – С. 7-218.
4. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества [Текст] / В. Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984.
5. Дікенс Ч. Пригоди Олівера Твіста: [Роман] / Чарльз Дікенс. – 2-ге вид. – К.: Веселка, 1993. – 428 с.
6. Залевская А. А. Некоторые проблемы теории понимания текста / А. А. Залевская // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 2002. – Вып.3. – 152 с.
7. Коптілов В. Першотвір і переклад. Проблеми сучасного українського художнього перекладу. Роздуми і спостереження / Віктор Коптілов. – К.: Дніпро, 1972. – 215 с.
8. Кочерган М. П. Загальне мовознавство [Підруч.] / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 464 с.
9. Наливайко Д. С. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі 19 століття / Д. С. Наливайко // Індивідуальні стилі українських письменників кін. 19 – поч. 20 ст.: [зб. наук. праць]. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 3–43.
10. Потебня О. Мысль и язык [Текст] / О. Потебня. – Харьков: 1913. – С. 40-41.
11. Радченко О. А. Лингвофилософские опыты В. фон Гумбольдта / О. А. Радченко // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 2001. – Вып. 3. – 158 с.
12. Charles Dickens. The Adventures of Oliver Twist: [Роман]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела:
http://www.e-reading.co.uk/chapter.php/70068/1/Dickens_-The_Adventures_of_Oliver_Twist.html.
13. Galperin I. R. Stylistics [Текст] / I. R. Galperin. – М.: Высшая школа, 1977, 334 с.
14. Jonathan Swift. Travels into Several Remote Nations of the World by Lemuel Gulliver, First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела:
http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=1289066&pageno=2.

УДК 81'255.2:6

ПЕРЕКЛАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**Бекіш М. М., Петришен О. Г.**

Стаття присвячена розгляду перекладу, як особливого виду міжкультурної комунікації. Визначені складнощі перекладу професійно-орієнтованої термінології та виявлено роль перекладача у процесі міжкультурної комунікації. Подано дефініції понять “термін” та “переклад”.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, перекладач, технічний переклад, термін.

Статья посвящена рассмотрению перевода как особенного вида межкультурной коммуникации. Определены трудности перевода профессионально-направленной терминологии и выявлена роль переводчика в процессе межкультурной коммуникации. Поданы дефиниции понятий “термин” и “перевод”.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, переводчик, технический перевод, термин.

The translation as a special kind of intercultural communication is considered in the article. The difficulties of translation of professionally oriented terms are determined and the role of the translator is shown in the process of intercultural communication. The definitions “term” and “translation” are given.

Key words: intercultural communication, translator, technical translation, term.

Впевнена інтеграція України у світове співтовариство сприяє розвитку співробітництва з іншими країнами й народами в різноманітних сферах: у промисловості, культурі, науці та освіті. Знання мови іншого народу – суттєвий складник міжкультурної комунікації і найперший крок до налагодження успішного спілкування між представниками різних націй і культур. Процеси глобалізації, демократизації суспільного життя, доступність останніх досягнень світової науки дозволяють величезній кількості людей отримувати і обмінюватись інформацією. Для забезпечення ефективної міжнародної співпраці, міжкультурного діалогу особливого значення, й відповідно, масштабів набуває перекладацька діяльність. Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядається як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації. Вважається, що комунікація – це міжособистісне спілкування, метою якого є встановлення взаєморозуміння, а міжкультурна комунікація – це особливий вид комунікації чи спілкування між носіями різних мов та різних культур.

Як вже було зазначено, сьогодні приділяється багато уваги обміну науково-технічними знаннями. Цей факт підсилює інтерес до науково-технічного перекладу, тексти якого характеризуються особливим стилем, що відрізняє їх від інших. При перекладі технічних текстів ця особливість створює додаткові проблеми. Мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями.

Саме тому метою нашої статті є розгляд саме перекладу професійно-орієнтованої термінології у контексті міжкультурної комунікації.

Теорія та практика сьогоденного перекладу в Україні збагачуються креативними пошуками таких провідних вчених, як О. І. Чередниченко, Р. П. Зорівчак, В. В. Копилов, В. І. Карабан, М. О. Новікова, В. Д. Радчук, О. М. Старикова, І. В. Корунець, А. Д. Белова, Ю. А. Зацний, А. М. Науменко, Л. М. Черноватий.

Провідні вчені визнають, що важливим актом міжкультурної комунікації є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між

комунікантами і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує міжмовний та міжкультурний бар'єр. Дуже часто саме перекладач стає посередником в обміні науковою інформацією.

Так з точки зору В. Н. Комісарова, перекладацька діяльність, сама по собі має посередницький характер, оскільки її мета полягає в тому, щоб зробити доступним для читачів перекладу повідомлення, зроблене автором оригіналу іншої мови. Разом з тим не викликає сумніву той факт, що досягти абсолютної тотожності в перекладі неможливо, але це не заважає здійсненню міжмовної комунікації. Намагання передати в перекладі абсолютно все, що є в оригіналі, дуже часто призводить до непорозумінь і дає небажані результати [3, с. 40].

Переклад – це унікальний, неповторний вид міжмовної та міжкультурної комунікації, що детермінується мовними та позамовними чинниками. Важливу роль у процесі такої комунікації виконує перекладач, який виступає посередником не лише між автором – адресантом певного повідомлення та його кінцевим реципієнтом, але й між двома мовами та культурами. Така особливість перекладу висуває відповідні вимоги до професійної компетенції перекладача – високий ступінь білінгвізму та бікультуризму [11, с. 174].

Як стверджує французький учений Ж. Мунен, перекладач повинен бути не лише добрим лінгвістом, але й гарним етнографом, тобто повинен знати все про народ, який розмовляє даною мовою, його життя, культуру та історію [6, с. 141].

Саме тому, існує проблема перекладу та перекладача, який виступає інтерпретатором смислу та смислового коду, який закладений в вихідному тексті. Це зумовлює необхідність передачі змістового наповнення тексту, використовуючи рівноцінні засоби, що й у тексті оригіналу.

На процес взаємодії перекладача з текстом перекладу впливають багато факторів: психологічні, соціокультурні, загальноосвітні. Велике значення мають фонові знання які відображають мовну компетенцію перекладача та його культуру. Треба зазначити, що в основі наукової сфери спілкування знаходиться отримання нового знання про світ. Одним з основних результатів такого роду діяльності є створення певного тексту, що уявляє об'єктивно дійсну інформацію про об'єкти миру. Високий ступінь соціальної орієнтації даного виду діяльності приводить до обов'язковості її соціальної регламентації, яка розповсюджується не тільки на соціальні та статусні ролі комунікантів, на стиль спілкування, але і на наміри тих, хто говорить і характер того, що повідомляється [7, с. 128].

Треба зазначити, що кожен текст є складним комунікативним механізмом. І як зазначалось раніше, завдяки текстам професійної спрямованості ми не тільки вдосконалюємо знання предмета, але й розвиваємо навички та вміння комунікації з представниками інших культур.

Однією з найважливіших реальностей перекладу є ситуація відносності результату процесу перекладу, вирішення проблеми еквівалентності стосовно кожного конкретного тексту. Існує декілька поглядів на цю проблему.

Так, концепція формальної відповідності формулюється таким чином: передається все, що піддається вербальному виразу. Неперекладні елементи, що важко перекладаються, трансформуються, опускаються тільки ті елементи тексту-джерела, які взагалі неможливо передати. В цьому випадку еквівалентність трактується як рівноважне відношення повноти передачі інформації і норм мови перекладу [5].

Автори концепції адекватного (повноцінного) перекладу вважають переклад і точний переказ тексту абсолютно різними видами діяльності. Вони вважають, що при перекладі слід прагнути до вичерпної передачі смислу тексту [3, с. 56].

Переклад науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу тощо. Науково-технічні тексти, які належать до наукового стилю характеризуються строгою, логічною організованою і об'єктивною формою.

Даний стиль визначається в першу чергу як така організація мовного матеріалу, яка служить перш за все послідовному і систематичному викладу наукових питань; точні передачі результатів спостереження, експерименту і аналізу; розкриттю загальних закономірностей, управлінням життям природи і

суспільства; доказу правильності (або помилковості) тієї або іншої теорії, концепції і т. п. [9, с. 81].

До поняття "науково-технічна література" входять такі її різновиди, як власне науково-технічна література, а саме, монографії, збірники та статті з різних проблем науки і техніки; учбова науково-технічна література (підручники, довідники і т.д.); науково-популярна література з різних галузей техніки; технічна і супровідна документація; технічна реклама, патенти та ін. Переклад такої літератури викликає певні труднощі.

Найбільш типовою лексичною ознакою науково-технічної літератури є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями. Терміни – це слова або словосполучення, які є назвою спеціального поняття будь-якої сфери виробництва, науки або мистецтва [10, с. 30]. О. С. Ахманова визначає термін як "слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене (отримане, запозичене і т.п.) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів" [3, с. 49]. Відмінність терміна від звичайного слова полягає, насамперед, у його змісті – терміни виражають поняття науково відпрацьовані (найчастіше мають точне визначення) і властиві певній конкретній галузі людського знання. Наукове опрацювання поняття, що виражається терміном, його стандартність висувають особливі вимоги до перекладу терміна, він повинен перекладатися саме відповідним терміном, прийнятим у термінологічній системі тієї мови, на яку здійснюється переклад [8].

Науково-технічна термінологія становить такий шар лексики який на сучасному етапі збагачується найчастіше, що є яскравим відображенням розвитку мови і суспільства. Відбувається проникнення термінологічної лексики в стильові різновиди мови. Термінологія кожної окремої галузі засвідчує її досягнення на певному стані історії народу – носія мови – і відображає перспективи подальшого процесу. Однією з суттєвих особливостей термінології є те, що вона найбільше піддається світовому створенню, є найбільш керованим шаром лексики. Розвиток окремих галузей науки вимагає постійної конкретизації їх об'єктів і перегляду системи їх понять, а, отже, і їх термінологічного вираження. Все це зумовлює необхідність постійного поповнення і вдосконалення галузевих термінологій, що неможливе без свідомого втручання мовознавців і фахівців у процес термінотворення.

Можна зробити висновок, що технічний переклад – це вид інформаційної діяльності, який використовується для обміну науково-технічною інформацією між людьми, які спілкуються різними мовами. Цей вид перекладу має свою специфіку, й головні його особливості полягають у необхідності максимально точного опису технологічних процесів, граматному перекладі вузькоспеціалізованих термінів та дотриманні відповідного стилю викладення.

У плані перекладу української і технічної літератури істотну роль повинні зіграти словники. Проте відомо, що основний недолік словників – те, що вони не встигають за розвитком науки і техніки.

Як і завжди, вирішальною умовою у виборі правильного значення багатозначного терміна під час перекладу є контекст. Однак у процесі перекладу технічної літератури виникають деякі специфічні труднощі, що полягають у тому, що технічну термінологію нерідко доводиться перекладати поза всяким мовним контекстом [8].

Наведемо декілька прикладів науково-технічних термінів, які мають різні значення в залежності від сфери вживання.

Так, наприклад, англійське слово *scale*, в сфері механіки має наступний варіант перекладу – шкала, масштаб, лінійка; металургії – окалина; будівництва – накип, шкала, окалина, чаша терезів.

А для перекладу англійського слова *bonding*, металургам пропонуються наступні – зміцнення, а будівельникам – зв'язок, кріплення, перев'язка цегляної кладки.

Слово *top* має такі варіанти перекладу: в металургії – колошник, прибутова надставка; в будівництві – гребень, покрівля пласта, кришка.

Що до слова *notch*, в металургії його використовують для позначення льотки, а в будівництві для позначення надрізу, зарубки, врубки, пазу, борозенки.

Розглянемо слово *port*, в металургії воно позначає голівку, в будівництві – порт, отвір, двері, ворота, вхід, а в автоматизації виробництва – отвір в клапані, вікно в пунжурі, прохід.

Слово *checkerwork* в металургії може позначати насадку, а в будівництві – розташування робочих ділянок в шаховому порядку.

Mould в металургії перекладається як виливниця, в будівництві – облом, поясок, валик, калівка, форма.

А слово *agent* можливо перекласти як відновлююча речовина в металургії, як агент в автоматизації виробництва, і як агент і речовина в будівництві.

Таким чином ми бачимо, що одне і теж саме слово має різні значення в різноманітних сферах, хоч вони і можуть співпадати в кількох випадках. Це може збентежити навіть професійного перекладача.

Мова наукової і технічної літератури постійно змінюється як і будь-яка жива мова. Тому для того, щоб робити професійні переклади треба не тільки володіти мовою наукової і технічної літератури, а й знати її закономірності, володіти потенційними здібностями до логічного мислення, та розвивати науковий підхід до перекладу.

Подальшого розгляду і дослідження потребують проблеми зіткнення культур, міжкультурні комунікативні аспекти, трансформації, соціальна варіативність мов.

Література

1. Большой англо-русский политехнический словарь: В 2т. Около 200000 терминов / С. М. Баринов, А. Б. Барковский, В. А. Владимиров и др. – 5-е изд., стереотип. Т. I: A-L. – М.: РУССО, 2001. – 704 с.
2. Большой англо-русский политехнический словарь: В 2т. Около 200000 терминов / С. М. Баринов, А. Б. Барковский, В. А. Владимиров и др. – 5-е изд., стереотип. Т. II: M-Z. – М.: РУССО, 2001. – 720 с.
3. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского языка на русский: Учебное пособие / Е. В. Бреус. – М.: Изд-во УРАО. – Ч. I. – 2001. – 104 с.
4. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринёв. – М., 1993. – 309 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 254 с.
6. Мунен Ж. Переводчик, слово и понятие / Ж. Мунен // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М.: Прогресс, 1987. – С. 136-141.
7. Новикова Л. Н. Выявление стилеобразующих возможностей творческих элементов научного текста / Л. Н. Новикова // Теория и практика английской научной речи / Под ред. М. М. Глушко. – М.: Изд-во Моск. ун-та. – 2007. – С. 27-36.
8. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
9. Перебийніс В. В. Стилiзація методи для лiнгвістів / В. В. Перебийніс. – Винниця: Нова книга, 2001. – 168 с.
10. Плещенко Т. П. Стилистика и культура речи: Учеб. пособие / Т. П. Плещенко, Н. В. Федотова, Р. Г. Чечет / Под. ред. П. П. Шубы. – Мн.: «ТетраСистемс», 2001. – 544 с.
11. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

УДК 81'253:811.112.2

ПЕРЕКЛАДНІСТЬ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕОЛОГІЧНИХ ТЕКСТІВ У ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Білоус Н. В.

У статті розглядається категорія перекладності на матеріалі оригінального тексту сучасного популярно-теологічного дискурсу Німеччини та його перекладу українською мовою.

Ключові слова: популярно-теологічний дискурс, мовно-термінологічна неперекладність, культурно-термінологічна неперекладність, популярно-теологічний дискурс в аспекті перекладності.

В статье рассматривается категория переводимости на материале оригинального текста современного популярно-теологического дискурса Германии и его перевода на украинский язык.

Ключевые слова: популярно-теологический дискурс, языковая терминологическая непереводимость, культурно-терминологическая непереводимость, популярно-теологический дискурс в аспекте перевода.

This article deals with the category of translatability on the basis of the original text of contemporary popular-theological discourse of Germany and its translation into Ukrainian.

Key words: popular-theological discourse, linguistic-terminological untranslatability, cultural-terminological untranslatability, popular theological discourse in terms of translatability.

Постановка наукової проблеми в загальному вигляді. Актуальність пропонованої статті зумовлена відсутністю комплексних досліджень теологічних текстів з погляду їх перекладності, зокрема у німецько-українському напрямі перекладу.

Мета дослідження полягає у встановленні типів перекладності на рівні лексичних елементів теологічних текстів у популярно-теологічному дискурсі (ПТД).

Об'єктом дослідження є німецькомовний теологічний текст, якій належить до популярно-теологічного дискурсу, та його переклад українською мовою.

Матеріалами дослідження стали теологічний текст Йосифа Рацінгера (папи Бенедикта XVI) "Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im 21. Jahrhundert. Ein Gespräch mit Peter Seewald" та його переклад українською мовою Олега Конкевича.

Виклад основного матеріалу. За даними досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8], теологічний дискурс як гіпонім релігійного дискурсу містить два функціональних підтипи: теоретико-теологічний та популярно-теологічний дискурси. Вони розрізняються насамперед у лінгвопрагматичному аспекті за принципами організації (категоріями дискурсу), структурно-змістовими і мовними особливостями. Тому в межах пропонованої статті вважаємо за необхідне звернутися до текстів так званого "нефахового" теологічного дискурсу, який належить до популярно-теологічного підтипу і відзначається ненауковим характером релігійної комунікації за принципом "теолог-нетеолог". Серед жанрів популярно-теологічного дискурсу можна виділити усні та зафіксовані на письмі виступи теологів у мас-медіа, проповіді, пасторські листки (газети для віруючих), популярно-теологічні публікації, зокрема календар віруючого.

Під час нашого дослідження текстів ПТД ми зіткнулись із цікавим та незвичним видом тексту під назвою "розмова-ріка". Тут мається на увазі інтерв'ю теолога, надане журналісту, яке фіксується на письмі, і потім видається у вигляді книги за формою "запитання-відповідь". Відмінність такого жанру від традиційного інтерв'ю полягає, насамперед, у його обсязі, який набагато

перебільшує обсяг звичайного інтерв'ю як жанру, притаманного стилю преси та публіцистики.

Отже, проілюструємо проблеми перекладності на матеріалі фрагменту відомого інтерв'ю кардинала Йосифа Рацінгера (папи Бенедикта XVI), наданого журналісту “Зюддойче Цайтунг” Петеру Зевальду. Згаданий вид тексту, що якраз належить до виду “розмова-ріка”, вперше вийшов друком у Німеччині у 1996 році під назвою “Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im neuen Jahrtausend. Ein Gespräch mit Peter Seewald” і з того часу користується особливою популярністю серед читачів.

H1 *Peter Seewald: Ein frommer Besucher von der evangelischen Gemeinde der Hutterer hat Sie einmal mit den Worten “Bruder Joseph” angesprochen. Fanden Sie das unangebracht oder gar respektlos? Nach dem kirchlichen Sprachgebrauch sind Sie doch eine Eminenz.*

Joseph Ratzinger: Nein, “Bruder Joseph” finde ich ganz schön. Es ist nicht unser Sprachstil, aber wenn wir schon von der Geschwisterlichkeit der Christen reden – ich habe 1960 ein kleines Buch über die christliche Brüderlichkeit geschrieben – dann liegt es ja gerade auch im Bereich dessen, was ich von sehr früh an zu bedenken versucht habe [10, с. 11].

У1 *Петер Зевальд: Якийсь добродушний відвідувач із протестантської громади одного разу назвав Вас “братом Йосифом”. Як Ви до цього ставитеся? Це недоречно чи, може, взагалі невірливо? Адже, згідно з церковним етикетом, звертаючись до Вас, належить казати “Ваше високопреосвященство”.*

Йосиф Рацінгер: Ні, “брат Йосиф” мені дуже подобається. Це не наш мовний стиль, але, коли вже зайшла мова про християнське братерство (1960 року я написав про це невелику книжку), такий стиль належить якраз до тієї сфери, над якою я намагався роздумувати ще віддавна [2, с. 12-13].

У наведеному фрагменті можна спостерігати наявність чотирьох термінів християнсько-богословської терміносистеми, які належать до католицького і протестантського релігійного дискурсу: *evangelische Gemeinde, Hutterer, Eminenz, Geschwisterlichkeit, christliche Brüderlichkeit*. Як бачимо, лише деякі з наведених термінологічних одиниць не викликають труднощів при відтворенні українською мовою, оскільки мають однозначні еквіваленти у мові перекладу (*протестантська громада, Ваше високопреосвященство, християнське братерство*). Решта термінів становлять, з нашого погляду, приклади двох типів обмеженої перекладності елементів теологічного тексту.

Так, значення лексеми *der Hutterer* відсутнє у двомовних словниках, що свідчить про її безеквівалентний характер. Онлайн-словник німецької мови DUDEN надає таке тлумачення даного терміна: *Hutterer – Angehöriger einer in der 1. Hälfte des 16. Jahrhunderts in Mähren gegründeten, in Gütergemeinschaft lebenden Gruppe der Wiedertäufer, genannt nach ihrem Führer, dem Tiroler Wiedertäufer J. Huter* [10].

Перекладач радикально долає культурну неперекладність названої лексеми, просто вилучаючи її з речення. Хоча в даному випадку і йдеться про культурну реалію, специфічну саме для християнсько-богословського дискурсу протестантської конфесії, можна погодитися із рішенням перекладача, оскільки даний фрагмент інформації не є релевантним для тексту загалом і наведеного висловлення журналіста зокрема. З нашого боку, ми пропонуємо додати до словосполучення *протестантська громада* лексему *анабаптисти* (еквівалент терміну *der Wiedertäufer*). У такий спосіб можна семантично компенсувати відсутність еквіваленту для реалії *der Hutterer*, адже *анабаптисти* і є історико-релігійним позначенням для членів групи названої громади.

У випадку уживання лексеми *die Geschwisterlichkeit* перекладач стикається із типово мовною неперекладністю, пов'язаною із незбігом семантичних полів поняття у двох мовах (*Geschwister = брати й сестри*). Однозначний еквівалент українською мовою тут також відсутній із системних причин, тому перекладач вилучає названий термін із перекладу, замінюючи його на синонім *братерство*. Ми вважаємо дане перекладацьке рішення цілком правомірним, оскільки в оригінальному висловленні термін *christliche Brüderlichkeit* з'являється вже у

контексті найближчого оточення у межах висловлення Й. Рацінгера, а саме – у парантезі *ich habe 1960 ein kleines Buch über die christliche **Brüderlichkeit** geschrieben*. Тому перекладач не втрачає важливу інформацію, залишаючи основне поняття *братерства* у межах речення і вилучаючи його із парантези: *коли вже зайшла мова про християнське*.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, коротко проаналізувавши текст популярно-теологічного дискурсу з погляду його перекладності, можемо зробити такі висновки. У теологічних текстах даного підтипу дискурсу було зафіксовано два види неперекладності, пов'язані з особливостями відтворення фахової термінології: мовно-термінологічна і культурно-термінологічна. Наявність двох названих видів неперекладності ми вважаємо типовою ознакою теологічних текстів для теологічного дискурсу загалом, як для популярно-теологічного, так і для його теоретико-теологічного підтипів. Насиченість теологічних текстів елементами з обмеженим ступенем перекладності, зокрема у популярно-теологічному дискурсі, пояснюється, на нашу думку, декількома факторами.

По-перше, теологічні тексти належать до наукової парадигми гуманітарних наук і за своїми ознаками наближаються до філософських, психологічних, соціологічних, історичних текстів, а також мають деякі спільні риси із сакральними текстами. Тому для теологічних текстів у цілому характерна певна розмитість терміносистеми, що становить додаткові труднощі для перекладу і значно розширює дискурс. Така розмитість реалізується у термінологічній синонімії, внутрішньогалузевій, міжгалузевій та міжсистемній термінологічній полісемії, термінологічному паралелізмі, а також у наявності загальноновживаних слів у нетермінологічному значенні, але в особливій функції (наприклад, *die Verkündigung, das Bekenntnis*).

По-друге, визначальними рисами теологічного дискурсу, є прецедентність та інтертекстуальність, які вербалізуються, зокрема, у численних посиланнях на Святе Письмо, Святе Передання, твори Отців Церкви, Апостольські послання, а також теологічні публікації інших авторів у межах католицького або протестантського дискурсу. Зрозуміло, що такі відсилки формують, з одного боку, дуже широкий дискурс для перекладу, з іншого боку, вимагають глибокої фахової компетенції перекладача.

Перспективою подальших розвідок у галузі теологічного перекладу вважаємо побудову моделей перекладу теологічних текстів за принципами фреймінга і когнітивного картування.

Література

1. Ваврінчик Р. Я. Лінгвістичні особливості теологічного дискурсу як складового компоненту релігійного дискурсу [Електронний ресурс] / Ваврінчик Р. Я. // Academia.edu. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/1290425/>.
2. Бенедикт XVI (Рацінгер Йосиф). Сіль землі: Християнство й Католицька Церква в XXI столітті. Розмова Петера Зевальда з Йосифом Рацінгером / Пер. з нім. О. Конкевича. – Львів: Місіонер, 2007. – 282 с.
3. Гадомский А. К. Теолингвистика: история вопроса // Учен. зап. ТНУ. – Т. 18 (57). – № 1. – Филология. – Симферополь: ТНУ, 2005. – С. 16-26.
4. Жерновой Е. Г. Релігійна термінологія сучасної французької мови: генеза, семантика, функціонування: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Євген Георгійович Жерновой. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2003. – 258 с.
5. Закреницька Л. А. Англійська християнсько-богословська терміносистема: генезис, структура, семантика : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Людмила Антонівна Закреницька. – Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2011. – 20 с.
6. Романченко Ю. В. Лингвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Юлия Валентиновна Романченко. – М., 2008.
7. Чевела О. В. Использование методов теолингвистической герменевтики при интерпретации сакрального текста [Электронный ресурс] // Православный собеседник. – 1 (11). – 2006. – Ч. 1.. – Режим доступу: <http://www.ksb.ru/f10/bibl/resource/chevela.pdf>. . 23.

8. Чернишова Ю. О. Концептуальні та мовні аспекти перекладу сучасних італійських релігійних текстів: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.05 / Юлія Олександрівна Чернишова. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. – 253 с.

9. Duden online [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.duden.de/suchen/dudenonline>.

10. Joseph Kardinal Ratzinger / Benedict XVI. Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im 21. Jahrhundert. Ein Gespräch mit Peter Seewald. – München: Deutsche Verlags-Anstalt, 1996. – 301 S.

УДК 811.111'81'25

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ**Борзих О. О., Гук І. С.**

У статті автори досліджують питання виникнення та розвитку поняття “міжкультурна комунікація”, а також її вплив на життя сучасного суспільства, розкривають сутність поняття “переклад” в її структурі та аналізують зв’язок і вплив перекладу на кінцевий результат у процесі інтеркультурного спілкування. Останній починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад у цьому процесі допомагає досягти взаєморозуміння та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв’язків між тими, хто спілкується, але належить до різних лінгвокультурних ареалів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, переклад, суспільство, взаємодія, спілкування.

В статье авторы исследуют развитие понятия “межкультурная коммуникация” и ее влияние на развитие современного общества, также раскрывают сущность понятия “перевод” в ее структуре и анализируют связь и влияние перевода на конечный результат в процессе межкультурного общения. Последний начинается с обычного признания факта существования культурных различий между представителями разных культур. Осуществление межкультурной коммуникации возможно, когда коммуниканты понимают друг друга, и перевод в этом процессе помогает достичь взаимопонимания и имеет чрезвычайное значение для поддержания непосредственных связей между теми, кто общается, но принадлежит к разным лингвокультурным ареалам.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, перевод, общество, взаимодействие, общение.

In this article the authors investigate the progress of the concept “intercultural communication” and its influence on the development of modern society, also reveal the essence of the notion “translation” in its structure and analyze the impact of communication and translation on the final result in the process of intercultural communication. The last begins with the usual recognition of cultural differences existence between people in various cultures. Intercultural communication is possible when the communicants understand each other, and translation in this process helps to achieve understanding and has extraordinary importance in supporting direct links between those who communicate, but belong to different linguistic-cultural areas.

Key words: intercultural communication, translation, society, interaction, communication.

Характерною рисою сучасного світу є стійкі глобалізаційні процеси. Важливою ознакою глобалізації виступає спілкування як між народами, так і між окремими носіями культури. Специфічного значення набуває комунікація між цивілізаціями, а підґрунтям усіх цих відносин виступає зростання міжнародних контактів.

На межі XX і XXI ст. загострилися проблеми мовної комунікації, поглибилася вивчення засобів комунікативного впливу. Змінився “мовний смак епохи”: на зміну “тоталітарній мові” прийшла “вільна” мова засобів масової інформації, спілкування на різних рівнях; зросла роль мовної особистості [9].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що питання культури як універсального контексту, а також комунікації та перекладу як найголовніших та найфундаментальніших видів взаємодії між людьми вийшли на перший план. Визнання безпосередньої цінності розмаїття світових культур, відмова від колонізаторської культурної політики зумовили бурхливий розвиток відповідних

галузей знання з опорою на новий в історії людства феномен - інтерес народів Землі одне до одного.

Питання міжкультурної комунікації досліджують різні галузі знання, зокрема, теорія перекладу, лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика, соціологія, культурологія, культурна антропологія, етнопсихологія тощо. Але аналіз міжкультурної комунікації саме у взаємозв'язку з наукою про переклад дозволяє розглянути питання ролі перекладу у встановленні адекватного сприйняття іншомовними індивідами одне одного та інформації, яку треба повідомити та зберегти при цьому національну і культурну ідентичність.

Поняття міжкультурної комунікації виникає в середині ХХ століття і пов'язане з іменами таких вчених як Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити даний феномен з різних точок зору, розробляли такі західні дослідники, як К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Е. Голл, Г. Гофстеде, С. Даль.

Важливий внесок у вивчення проблеми міжкультурної комунікації як соціального феномену внесли й російські вчені, а саме: Є. Верещагін, Т. Грушевицька, Б. Єрасов, Н. Іконнікова, В. Костомаров, В. Попков, А. Садохін, С. Тер-Мінасова, Н. Шамне. В контексті міжкультурної комунікації також розглядаються питання глобалізації культури та взаємодії цивілізацій. В Україні предметне поле досліджень в рамках проблематики "міжкультурна комунікація" знаходиться у стадії формування і відрізняється двома характерними рисами: прикладним характером (мета - полегшення комунікації між представниками різних культур, зниження конфліктного потенціалу) і міждисциплінарністю. Дослідження з міжкультурної комунікації останнім часом набувають все більшого значення у зв'язку з процесами глобалізації та інтенсивної міграції. Цю проблему вивчають у різних аспектах науковці В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнарєва, І. М'язова, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка.

Однак, існує ще ціла низка теоретичних та практичних питань, що потребують дослідження. Зокрема, про вплив міжкультурного спілкування як на розвиток сучасного суспільства, так і на окремого індивіда, його зв'язок з теорією та практикою перекладу та роль останнього у цьому процесі.

Мета статті полягає в різнобічному вивченні питання міжкультурної комунікації у її зв'язку з теорією перекладу, приділяючи особливу увагу останньому як одному з основних засобів спілкування.

Завдання статті – розкрити сутність поняття "міжкультурна комунікація" та розглянути місце й значення перекладу як її безпосереднього інструменту в її структурі.

В межах дослідження потібно вирішити наступні завдання:

- дослідити розвиток поняття "міжкультурна комунікація";
- розкрити сутність поняття "переклад" у контексті міжмовного спілкування;
- проаналізувати зв'язок та вплив перекладу на кінцевий результат у процесі міжкультурної комунікації.

Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх подолання. Головним суб'єктом комунікації є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з іншими людьми. 70% свого часу людина витрачає саме на комунікацію. Система людських взаємин опосередковується культурою, яка визначає характер і ефективність людського спілкування. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад у цьому процесі виступає спільним кодом для досягнення взаєморозуміння.

Термін "міжкультурна комунікація" певною мірою співвідноситься з поняттям "діалог культур". Найбільш вичерпний аналіз цього явища подано в працях В. Біблера, який наголошує на формуванні нового соціального соціуму культури – форми вільного спілкування людей у її силовому полі [1, с. 32]. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні, яке передбачає взаєморозуміння, а значить тотожність.

Міжкультурна комунікація - це соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. У центрі міжкультурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсалій і культурних особливостей. Ця людина діє й взаємодіє з іншими на основі цих універсалій і особливостей у великій кількості контекстів спілкування [7, с. 2].

Датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни можна вважати 1954 рік, коли було видано книгу Є. Хола і Д. Трагера "Culture as Communication" ("Культура як комунікація"). У даній роботі автори вперше запропонували для широкого вживання термін "міжкультурна комунікація", що відбивала, на їхню думку, особливу галузь людських відносин. Пізніше основні положення та ідеї міжкультурної комунікації були більш докладно розвинуті у відомій роботі Е. Хола "The Silent Language" ("Німа мова"), де автор показав тісний зв'язок між культурою і комунікацією. Вважається, що Е. Холл є засновником міжкультурної комунікації як окремої дисципліни.

Важливим актом міжкультурної комунікації є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між комунікантами і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує міжмовний та міжкультурний бар'єр. Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національно-культурної спільноти (так звані фонові знання), адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет.

Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації.

Лінгвістична наука про переклад є ще зовсім молодю. Досі вона навіть не має загальноприйнятої назви. У різних джерелах можна знайти такі терміни як: "перекладознавство", "транслатологія", "теорія перекладу" та ін. Лише з початку другої половини двадцятого століття дослідження особливого виду мовленнєвої діяльності, яку називають "перекладом", почали формуватися в самостійну лінгвістичну дисципліну.

Включення перекладу в парадигму міжкультурної комунікації веде до усвідомлення того, що переклад є видом мовного посередництва, яке визначається В. Н. Комісаровим як "перетворення вихідного повідомлення в таку мовну форму, яка може бути сприйнята рецепієнтом... Мовний посередник повинен витягувати інформацію з тексту вихідного повідомлення ("оригіналу") і передавати її нам іншою мовою" [3, с. 3-19].

За В. Н. Комісаровим, переклад – це вид мовного посередництва, який цілком орієнтований на оригінал. Переклад є іншомовна форма існування повідомлення, яке містить оригінал. Завдання перекладу - забезпечити такий рівень міжкультурної комунікації, при якому створений текст мовою рецепієнта міг би виступати в якості повноцінної комунікативної заміни оригіналу і ототожнюватися рецепієнтами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному відношеннях [4].

Комунікативна концепція перекладу враховує особливості перекладу як акту міжкультурної комунікації. Такий підхід закладено в працях німецьких дослідників О. Каде і А. Нойберта, а також російських вчених В. Н. Комісарова та А. Д. Швейцера. Основою для зіставлення в перекладі є елементи комунікативного процесу.

З точки зору теорії міжкультурної комунікації, при перекладі зіставляються не тільки дві мови, а й дві культури в широкому розумінні цього слова. Через міжкультурні відмінності, те, що є зрозумілим носіям однієї мовної культури може викликати нерозуміння у іншомовного рецепієнта тексту перекладу. Тому завдання перекладу включає не тільки пошук еквівалентних відповідностей для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, щоб реакція іншомовного одержувача відповідала

реакції одержувача повідомлення на вихідній мові [2, с. 7-9]. Тільки тоді переклад стане тотожним, або еквівалентним.

При цьому необхідно враховувати той факт, що процес міжкультурної комунікації має складну структуру і включає безліч чинників, які впливають на умови її протікання і фінальний успіх. Як зазначає Р. К. Міньяр-Белоручев, “науці про переклад доводиться вивчати і умови породження вихідного тексту, і умови сприйняття перекладного тексту, і соціальний статус комунікантів, і мовну ситуацію, і різні супутні явища, що входять в складне поняття комунікації з використанням двох мов, яка і являє собою об’єкт науки про переклад” [6, с. 7].

Відомий російський перекладознавець А. Д. Швейцер визначає переклад, як “односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що замінює первинний в іншому мовному і культурному середовищі; процес, що характеризується установкою на передання комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікується відмінностями між двома мовами, між двома культурами і двома комунікативними ситуаціями” [8, с. 75].

Отже, переклад задовольняє суспільну потребу у міжкультурній комунікації. Як вказує К. Л. Латышев, переклад має на меті задовольнити потребу суспільства в двомовній комунікації, яка в максимальній мірі наближена до природної, одномовної комунікації [5, с. 10].

Таким чином, міжкультурна комунікація, як особливий вид порозуміння, припускає спілкування між носіями різних мов і різних культур. Співставлення мов і культур виявляє не тільки загальне, універсальне, але й специфічне, національне, самотутнє, що зумовлене розбіжностями в історії розвитку народів. Як зазначає В. Н. Комиссаров, у процесі міжкультурної комунікації функціонують дві мовні системи, і вони функціонують не незалежно одна від одної, а у тісній взаємодії, з паралельним використанням комунікативно рівноцінних одиниць [3].

У цьому контексті, переклад є дуже важливим та необхідним засобом міжкультурної комунікації та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв’язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів питання щодо ролі перекладу у процесі міжкультурного спілкування. Подальшого вивчення потребують засоби вдосконалення рівня кваліфікаційної підготовки та компетентності перекладачів у сфері здійснення міжкультурної комунікації.

Література

1. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42.
2. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского на русский. [Текст] / Е. В. Бреус. – М.: Высшая школа, 1990. – 103 с.
3. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М.: ЧеРо, 1999. – 136 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 192 с.
5. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. [Текст] / Л. К. Латышев. – М.: Просвещение, 1988. – 160 с.
6. Міньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. [Текст] / Р. К. Міньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 237 с.
7. Подольська Є. А. Культурологія : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, К. А. Іванова. – К.: Мінохоронздрав України. Нац. фармацевтич. ун-т, 2003. – 287 с.
8. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. [Текст] / А. Д. Швейцер. – М., 1988. – 216 с.

УДК 811.111:81'25

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО ПРИ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ Ф. ГЕРІГА “РАНДЕВУ З БОГОМ”)

Возненко Н. В.

У статті аналізується специфіка відтворення засобів комічного при перекладі гумористичних творів сучасної німецької літератури на матеріалі оповідання Ф. Геріга “Рандеву з Богом”.

Ключові слова: комічне як категорія естетики, комічне як мовне явище, специфіка перекладу комічного.

В статье анализируется специфика передачи средств комического при переводе юмористических произведений современной немецкой литературы на материале рассказа Ф. Герига “Рандеву с Богом”.

Ключевые слова: комическое как категория эстетики, комическое как языковое явление, специфика перевода комического.

The article is devoted to analyzing the peculiarities of rendering the comic means in the translation of the contemporary German literature humorous works as exemplified in short story by Ph. Gehrig “Date with God.”

Key words: comic as a category of aesthetics, comic as a linguistic phenomenon, peculiarities of translation of comic.

Відомо, що комічне – це категорія естетики, яка характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягнення [3, с. 368]. У нашому дослідженні ми будемо додержуватися цього визначення категорії комічного, оскільки воно в достатній мірі відображає сутність цього явища.

Початок теоретичного осмислення комічного цілком справедливо пов'язують з ім'ям Аристотеля, а точніше з його естетикою. З прадавніх часів люди почали висміювати власні вади і слабкості: незграбність, нерозважність, неухважність, нерозумність, хвастощі. Але ці та інші вади не є комічними самі по собі і в реальному житті найчастіше викликають незадоволення або навіть роздратування та злість. Для того, щоб вони стали комічними, необхідно зобразити їх в певній кумедній ситуації. Інакше кажучи, комічний ефект виникає тільки тоді, коли об'єкт висміювання представляється у несподіваному зіставленні, у невластивому йому оточенні, коли йому приписуються непритаманні в дійсності риси.

Феномен комічного був об'єктом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних учених і вивчався в таких галузях науки як: естетика (Ю. Б. Боров, У. В. Гуральник, М. Т. Рюміна, І. Т. Фролов та ін.); психологія (О. Н. Лук, М. В. Бороденко, З. Фрейд та ін.); етнографічні і історико-культурні дослідження (М. М. Бахтін, В. Я. Пропп, Л. В. Карасьов, Д. С. Лихачов, О. М. Панченко та ін.); лексикологія та стилістика (Б. М. Вакуров, Т. О. Гридін, В. Д. Девкін, Б. О. Дземідок, О. О. Земська, І. К. Кобякова, Т. М. Мішеніна, В. Новіков, М. А. Паніна, Л. С. Піхтовнікова, С. І. Походня, В. З. Саніков, С. І. Сотнікова, Е. Г. Різель, Ю. К. Щеглов, О. О. Щербина, О. В. Ягода, Н. Seidel, F. Hausmann, B. Marfurt, L. Röhrich, P. Wenzel, D. Zimmer та ін.).

З позиції перекладознавства категорія комічного також неодноразово привертала увагу вчених, серед яких Н. А. Абросимова, М. Р. Баландіна, А. В. Гарамян, І. М. Гіндіна, С. Ю. Капкова, І. Ю. Мисоченко, І. А. Столярова, О. Ю. Титаренко, З. Е. Тбоева, О. В. Ягода, В. Allemann, M. Breuner, I. Fehlauer-Lenz, E. Fleischmann, H. Grassegger, N. Groeben, F. Heibert, A. Leibold, M. Mateo, S. Mohr-Elfadl, B. Scheele та ін. Але багато питань, пов'язаних з відтворенням

засобів комічного при перекладі конкретних текстів, зокрема гумористичних текстів сучасної німецької літератури, потребують більш детального вивчення, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження слугують засоби створення комічного ефекту в оповіданні Ф. Геріга "Рандеву з Богом", предметом – особливості їх відтворення при перекладі на українську мову. При цьому вважаємо за доцільне розглядати комічне на різних рівнях тексту: на змістовому (сюжет та дійові особи) та власне мовному (мовні засоби створення комічного).

Оповідання сучасного німецького письменника Філіппе Геріга, яке було обране нами в якості матеріала дослідження, становить собою взірць сучасної німецькомовної гумористичної літератури [9]. В основу сюжету покладено комічну ситуацію, коли звичайний сантехник прирівнюється за значущістю до самого Бога. Власне, комізм ситуації є відправною точкою створення ефекту комічного в досліджуваному тексті.

Питання про комізм ситуації, як і про категорію комічного взагалі, безпосередньо пов'язано з національною свідомістю народу, мовою якого написаний оригінал, адже ще Ю. Б. Борев наголошував на необхідності враховувати при вивченні комічного його національну природу та історичну мінливість [1, с. 60-61]. Погоджується з ним і сучасна українська дослідниця О. Ю. Титаренко, стверджуючи, що національні особливості гумору визначаються своєрідністю народного життєво-історичного досвіду [5, с. 18].

По відношенню до перекладача це означає цілком реальну можливість стикнутися з проблемою того, що комічна ситуація, описана в оригіналі, може бути взагалі невідомою і через це незрозумілою для читачів з іншою національною свідомістю та ментальністю і тоді постає питання про перекладність конкретного твору та гумористичних творів взагалі. Про це говорить й інша вітчизняна дослідниця О. В. Ягода: "Якщо форма твору є національною, то й засоби, за допомогою яких створюється комічний ефект, є національно оригінальними і при перекладі твору вони можуть втрачатися, замінятися іншими, властивими мові, на яку перекладається сатиричний твір, а це у свою чергу призводить до цілої низки інших змін і найголовніше до зміни авторської концепції художнього твору, тобто до заміни її концепцією перекладача" [6, с. 97]. При цьому, якщо заміни окремих мовних засобів насправді не завжди вдається уникнути, особливо якщо мови оригіналу та перекладу не є спорідненими як це маємо у випадку з німецькою та українською мовами, то заміна концепції автора на так звану "концепцію перекладача" є цілком неприпустимою, оскільки інтенція автора, його ідеостиль постають саме тим, що має якнайточніше відтворити перекладач.

На щастя, як про те свідчить практика художнього перекладу, гумористичні твори насправді перекладаються, й доволі успішно. При цьому, німецька дослідниця аргентинського походження І. Фелауер-Ленц наголошує на важливості того, що такі твори "не лише перекладаються, а й сприймаються носіями мови перекладу саме як гумористичні твори" [8, с. 111]. Причини цього, за справедливою думкою О. В. Ягоди, полягають, по-перше, у взаємозв'язку та взаємопроникненні культур, а по-друге, у наявності критичного ставлення до одних і тих самих явищ дійсності з боку різних народів [6, с. 97].

Явище, яке описане в досліджуваному оповіданні Ф. Геріга, виявляється добре знайомим українському читачеві. Мається на увазі ситуація, коли викликати за необхідності слюсаря-сантехника видається дуже непростою справою: треба спочатку додзвонитися, потім спробувати домовитися про день і час, який би задовольнив так само і вас, а не лише цього "дуже зайнятого" працівника, або улагодити з власним начальником питання про додатковий вихідний у призначений вам слюсарем (або відповідною службою) термін, потім дочекатися цього слюсаря (адже він скоріш за все прийде із запізненням, якщо взагалі прийде); якщо вам пощастить, то він буде в доброму гуморі, тверезий і матиме при собі всі необхідні матеріали та інструменти. Але й це ще не все – треба дивитися, щоб він все зробив якісно (адже він може поспішати), та не забути при цьому добре віддячити його. Ці та ще низка моментів й складають власне сюжет твору, в якому в основі ефекту комічного лежить парадокс: люди, які за родом їх

діяльності мають обслуговувати населення, насправді поводяться як “господарі життя” і найпарадоксальніше в цьому – суспільство з готовністю дозволяє їм це робити. Оскільки це суспільне явище є відомим українським читачам, то на рівні сюжету текст видається таким, що може бути перекладеним українською мовою зі збереженням комізму ситуації, а саме це є однією з головних умов перекладності гумористичного тексту. Для подальшого розглянемо мовні засоби, за допомогою яких автор створює сатиричний образ слюсаря-сантехника, висміюючи при цьому вади суспільства, а також специфіку відтворення цих засобів при перекладі твору українською мовою. Аналіз тексту тут доцільно розпочати з заголовка, який бере безпосередню участь у створенні образу головного персонажа.

Заголовок твору (“*Ein Date mit Gott*”) становить собою словосполучення і, виконуючи проспективну функцію щодо основного тексту, створює ефект обманутого очікування, оскільки спрямовує увагу реципієнта в хибному напрямку: лексема *der Gott* (бог) скоріш за все сприйматиметься напочатку як доволі прозорий натяк на релігійність запропонованої автором теми. Хоча для уважного читача запозичена з англійської мови лексема *ein Date* (побачення, домовленість), яка в німецькому словнику належить до розмовного шару лексики, вже буде підказкою на приховану іронію, адже *ein Date* (німецькі синоніми: *die Verabredung, der Termin* [7, с. 333]) означає призначену за домовленістю зустріч. Отже, в заголовку оповідання йдеться про домовленість з Богом про зустріч, при чому розмовний відтінок лексеми *ein Date* надає всьому словосполученню цілком тривіального характеру, ніби побачення з Богом – цілком звичайна, буденна справа. Отже, вже на рівні заголовка німецькомовний читач стикається з іронією, яка стає для нього й передвісником чогось кумедного в тексті, й інтригуючим засобом.

Відтворення в українському перекладі цих функцій (адже переклад заголовка передбачає насамперед збереження й відтворення його функцій, а не переклад окремих слів, словосполучень або речень, з яких він може складатися), є лише на перший погляд простою справою. Адже відповідником до “онімеченої” англійської лексеми *ein Date* можуть виступати або цілком нейтральні іменники *побачення* та *зустріч*, або розмовна лексема *спіткання*, або запозичення з французької *рандеву* [4, с. 327]. Обрання нейтральних лексем призведе в цьому випадку до певної нейтралізації іронічності, вибір іменника *спіткання* спричинить втрату інформації про домовленість, оскільки *спіткати* означає “зустріти когонебудь, хто рухається навпроти” або “натрапити на когонебудь на своєму шляху” [2, с. 1172]. Тож, на нашу думку, найбільш доцільним варіантом перекладу тут видається лексема *рандеву*, яка, хоча і не належить до розмовного стилю, але є також запозиченою, тобто чужерідною щодо мови перекладу, має в своїй семантиці значення “зустріч за домовленістю” і тому функціонально якнайточніше відповідає лексемі *ein Date*, дозволяючи таким чином зберегти ефект комічного. Написання лексеми *бог* у перекладі з великої літери слугуватиме збільшенню цього ефекту, але, щоправда, вже при ретроспективному прочитанні оповідання, коли реципієнт дізнається, що Богом автор називає звичайного слюсаря-сантехника. Отже, наш варіант перекладу заголовка – “Рандеву з Богом”.

Для створення комічного автор використовує весь арсенал мовних засобів на всіх рівнях тексту, окрім фонетичного, і завдання перекладача полягає насамперед в тому, щоб розпізнати ці мовні засоби, встановлюючи їх стилістичну функцію (створення комічного ефекту), та відтворити цю функцію, максимально зберігаючи при цьому і синтаксис, і граматику, і лексику оригінального тексту.

Вже в перших двох реченнях автор навмисно гіперболізує складність виклику слюсаря-сантехника, навіть на рівні синтаксису, оскільки обидва речення мають доволі складну структуру. Так, вони розпочинаються підрядними умовними реченнями: *Wenn Sie in einer mittleren Kleinstadt wohnen, ... – Якщо Ви мешкаєте в якомусь невеличкому місті, ...* та *Wenn Sie in einer Großstadt leben, ... – Якщо ж Ви живете у великому місті, ...* (Пер. тут і далі наш – Н. В.), причому анафоричний початок у поєднанні з синтаксичним паралелізмом у першому та другому реченнях слугують не стільки нарощуванню змісту, скільки збільшенню експресивності зображеного та утворенню ефекту комічного: адже насправді не має бути різниці, де живе людина, якщо їй потрібно викликати сантехника.

При перекладі цих підрядних речень українською мовою ми застосували деякі трансформації, зокрема неозначений артикль у першому випадку відтворили неозначеним займенником, а в другому – опустили; також вдалися до опускання лексеми *mittlere* при відтворенні словосполучення *eine mittlere Kleinstadt* (дослівно: *маленьке місто середнього розміру*). Такий вибір способів перекладу спричинено бажанням якнайточніше відтворити елементи, які беруть участь у створенні комічного, в цьому випадку – через прийом контрасту, який побудовано головним чином на протиставленні іменників *Kleinstadt – Großstadt* (*невеличке місто – велике місто*), та синонімічних дієслів *wohnen – leben* (*мешкати – жити*), що і було зроблено в перекладі. Використання неозначеного займенника *якесь* у першому реченні та частки *ж* у другому підсилює прийом контрасту, хоча й не є обов'язковим у цьому контексті.

У наступній частині першого речення, яка синтаксично є головним реченням, вжито фразеологізм *Glück haben*, котрий означає “щастити, таланити” і в сукупності з умовним способом модального дієслова *können* (*könnten Sie noch Glück haben – Вам ще може пощастити*) демонструє певну “небуденність” справи (виклику сантехника) та водночас нереальність, або принаймні негарантованість успіху в ній, а дієслово *begegnen* (*зустріти когось випадково*), яким закінчується все речення, за своєю семантикою вже прямо вказує на випадковість цієї справи. Всі зазначені одиниці можуть бути відтворені в перекладі словниковими еквівалентами, деякі труднощі виникають лише з відтворенням умовного способу дієслова *können*, оскільки це видається в українському варіанті не зовсім доречним. Але, знаючи основну стилістичну функцію кон'юнктива в цьому випадку (вираження нереальності, нездійсненності), можна компенсувати її, переклавши дієслово *begegnen* лексемою *спіткати*, при цьому відтінок випадковості в семантиці цього українського дієслова можна підсилити прислівником *раптом*, а саме: *Вам ще може пощастити раптом спіткати...* . Таким чином буде збережено комізм ситуації, бо виклик сантехника мусить бути в реальності цілком буденною справою, яка аж ніяк не має залежати від чийогось везіння.

До речі, самого слюсаря-сантехника в першому реченні позначено біологічним терміном *die Spezies* (*вид*) у супроводі епітетів *diese seltene, ehrfürchtige – цей рідкісний, поважний* (вид), що створює в читача оманливе очікування когось невідомого, але дуже шанобливого. У другому реченні тексту, яке також є складнопідрядним і так само ускладнене інфінитивною конструкцією (тобто синтаксис виконує ту саму стилістичну функцію), бачимо метафоричне порівняння слюсаря-сантехника з *боязкою дичиною* (*das scheue Wild*), а читача – з досвідченим мисливцем (*brauchen Sie schon verdammt gut trainierte, jägerische Instinkte – Вам знадобляться вже до біса добре розвинені мисливські інстинкти*). Ці метафори також прагнуть на створення комічного ефекту, оскільки перебільшують реальну складність ситуації. До речі, перші два речення утворюють певного роду градацію, оскільки їх інваріантні семи (для першого: це – складно, для другого: це – дуже складно) свідчать про нарощування змісту, а арготивна лексема *verdammt*, поряд з іншими засобами, про які йшлося вище, слугує збільшенню емоційності та експресивності зображуваного. Але перші два речення насправді слідом за заголовком породжують передусім ефект обманутого очікування, оскільки комічність експлікується тут лише при ретроспективному сприйнятті тексту, а саме – після прочитання наступного речення.

Наступне (третє) речення, яким закінчується перший абзац, утворює чітко виражений контраст до перших двох як на синтаксичному, так і на лексичному рівнях тексту. Щодо синтаксичної структури, то речення є простим, що дуже гармонійно корелює з зображенням персонажу на лексичному рівні через словосполучення *der gemeine Installateur – звичайний слюсар-сантехник*. Але тут слід звернути увагу на просту лише на перший погляд лексеми *gemein*, яка насправді є багатозначною, а отже, передбачає можливість різних варіантів прочитання тексту. Наприклад, якщо розглядати цю лексеми як звичайний прикметник в ролі епітета до іменника *Installateur*, то перекладати її українською краще варіантом *звичайнісінький*, який принизить на рівні семантики “велич” слюсаря-сантехника й тим самим підсилить у перекладі ефект контрасту, а отже і ефект комічного (порівняймо з епітетами з першого речення – *рідкісний, поважний*). А якщо

розгледіти в ній біологічний термін (адже це цілком можливо, оскільки в першому реченні слюсар позначається біологічним терміном *вид*, а в другому – мисливським терміном *дичина*), то ця лексема може функціонувати лише в сукупності з іменником, утворюючи щось на кшталт біологічного терміна-словосполучення і українською його слід вже перекладати інакше, тобто також “біологічним терміном”, а саме: *слюсар-сантехник звичайний*, що буде виглядати так само комічно, як і оригінал. Обидва варіанти перекладу дозволяють відтворити ефект комічного, а отже можуть бути обрані в якості еквіваленту, хоча варіант з терміном видається нам більш дотепним.

При перекладі першого абзацу слід також обов'язково звернути увагу й на особовий займенник *Sie (Bu)*, який у німецькій мові вживається як ввічлива форма звернення до особи. Використання цього займенника також бере участь у створенні ефекту комічного, оскільки автор таким чином ніби виявляє свою велику повагу до потенційного читача, якого зображує в тексті приниженим, а точніше таким, що дозволяє себе принижувати. Хоча написання займенника *Vi* з великої літери в українській мові обмежене певними правилами, задля відтворення комічного ефекту в перекладі вважаємо за потрібне обрати саме таке його написання.

Можна продовжувати аналіз способів перекладу засобів комічного в досліджуваному тексті, але головний висновок, здається, вже має достатньо доказів – найбільша складність, з якою може стикнутися перекладач при роботі з гумористичними текстами, це національна специфіка самої ситуації, описаної в тексті. Якщо національна свідомість носіїв цільової мови містить в собі розуміння цієї ситуації (тобто в народа є певний досвід щодо переживання подібних ситуацій), то переклад у цілому може бути здійснений, навіть за умови пожертви деякими окремими мовними засобами створення комічного.

При цьому слід пам'ятати, що в гумористичних творах ефект комічного створюється зазвичай усіма наявними в мові засобами й на всіх рівнях тексту (в поетичних, а іноді також і в прозових творах – й на фонетичному рівні). Тому перекладачеві слід дуже уважно ставитися до кожної мовної одиниці, до її граматичної форми, до синтагматичних особливостей розташування цих одиниць, до характеристик синтаксичних утворень і т. ін., шукаючи в усьому засоби створення комічного, а не зосереджуючи увагу лише на відтворенні традиційно вживаємих для цього стилістичних засобів, таких як каламбур, парадокс, оксюморон, гіпербола тощо. Лише за цієї умови можливо відтворити текст гумористичного твору іншою мовою, зберігши і інтенцію його автора, і національну забарвленість експлікованого в тексті ефекту комічного.

Література

1. Боров Ю. Б. О комическом: [Текст] / Ю. Б. Боров. – М.: Искусство, 1987. – 232 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
4. Словник синонімів української мови онлайн [Електронний ресурс] / – Режим доступу до джерела:
<http://ycilka.net/synonym.php?id=10>
5. Титаренко Е. Ю. Языковые средства выражения юмора (на материале произведений английской и американской литературы XIX-XX веков): дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Елена Юрьевна Титаренко. – К.: КНУ, 1992. – 218 с.
6. Ягода О. В. Стилістика комічного: проблеми та перспективи / Ольга Вікторівна Ягода // Нова філологія. – 2001. – № 2 (11). – Запоріжжя: ЗДУ. – С. 92-102.
7. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / Gerhard Wahrig / Neu hrsg. von R. Wahrig-Burfeind. – München: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, 2000. – 1451 S.
8. Fehlauer-Lenz I. Von der überetzten Ironie zur ironischen Übersetzung: Diss. ... Dr. phil. / Ingrid Fehlauer-Lenz. – Halle-Wittenberg: Martin-Luther-Universität, 2008. – 339 S.
9. Gehrig Ph. Ein Date mit Gott [Електронний ресурс] / Philippe Gehrig. – Режим доступу до джерела:
<http://www.yolanthe.de/stories/gehrig01.htm>

УДК 811.111'255.4

РЕАЛІЗАЦІЯ АСОЦІАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЕКСИЧНОГО НОНСЕНСУ ПІД ЧАС ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Вороніна К. В.

Статтю присвячено асоціативному аспекту перекладу лексичного нонсенсу. У результаті дослідження визначено значний вплив асоціацій на процес та результат перекладу; встановлено, що незважаючи на індивідуальний характер асоціацій, не виключеними є випадки спільних асоціативних зв'язків у різних реципієнтів; зроблено висновки, що перекладацькі відповідники відображають асоціації, які з'явилися у свідомості перекладачів.

Ключові слова: асоціації, лексичний нонсенс, експеримент, перекладацький відповідник, учасник.

Статья посвящена ассоциативному аспекту перевода лексического нонсенса. Определено существенное влияние ассоциаций на процесс и результат перевода, а также установлено, что, несмотря на индивидуальный характер ассоциаций, не исключены случаи возникновения сходных ассоциативных связей у разных реципиентов. В результате исследования делается вывод о том, что переводческие соответствия отображают ассоциации, которые возникают в сознании переводчиков.

Ключевые слова: ассоциации, лексический нонсенс, эксперимент, переводческое соответствие, участник.

The paper focuses on associative aspect of translating lexical nonsense. The research has led to the conclusion that associations have a considerable impact on both the process and results of the translation. Despite the fact that associations are of individual nature, the cases of activating common associative bonds cannot be excluded. Translation equivalents reflect translators' associations.

Key words: associations, lexical nonsense, experiment, translation equivalent, participant.

Лексичний нонсенс – **актуальний** та надзвичайно цікавий об'єкт дослідження багатьох гуманітарних дисциплін. Цей феномен все більше приваблює перекладознавців на **предмет** подолання труднощів, що виникають під час перекладу лексем-нонсенсів та всього художнього твору, який слугує їх контекстом. Дослідницьку зацікавленість викликає те, яким чином долаються перекладацькі труднощі, тобто які обираються або утворюються відповідники, а також які фактори чинять вплив на їх остаточний вибір.

Труднощі, які виникають під час перекладу лексичного нонсенсу, обумовлені тим, що, по-перше, лексема-нонсенс здатна позначати одразу декілька об'єктів, створених авторською уявою, тобто здатна до множинного співвідношення з об'єктами позамовної дійсності. Відповідно, неможна однозначно встановити її понятійну складову. По-друге, неоднозначність – здатність до одночасної реалізації багатьох потенційних сенсів – призводить до щонайменш двох наслідків. Перший має прояв у невизначеності реципієнта, який саме варіант з декількох можливих обрати. Другий – в тому, що різні реципієнти можуть приписувати лексемі-нонсенсу принципово різні значення. По-третє, лексеми-нонсенси не мають і не можуть мати прямих відповідників у мові перекладу. Лексичний нонсенс належить до безеквівалентної лексики; у випадку його перекладу не може існувати сталих перекладацьких рішень. На етапі вибору або утворення відповідника нонсенс надає безмежний простір для творчості перекладача, він так би мовити змушує фахівця залучити весь його потенціал, талант та досвід. Етап остаточного вибору відповідника в мові перекладу визначають як найскладнішу стадію перекладацького процесу, цей етап характеризують як такий, коли можуть виникнути “муки творчості”, пов'язані з пошуками “потрібного слова” та

функціонально-стилістичних та жанрових відповідників, передачею реалій та гри слів, уточненням синтаксичного малюнку та кінцевою шліфовкою перекладу” [1].

Дана розробка є продовженням досліджень, присвячених особливостям перекладу лексичного нонсенсу, у перебігу яких встановлена провідна роль факторів, що покладені в основу здійснення інтерпретації цього складного феномену [2]. Етап сприйняття та тлумачення вихідного тексту надзвичайно важливий для виконання перекладу; провідні фахівці в галузі перекладознавства вважають його першим етапом здійснення перекладацького процесу [1; 3; 5]. Деякі дослідники підкреслюють вирішальну роль інтерпретації під час перекладацької діяльності: “Розглядаючи тлумачення (інтерпретацію) максимально широко, можна сказати, що міжмовний переклад (тобто власне переклад) – різновид інтерпретації” [7]. Інтерпретація лексичного нонсенсу утруднена; у випадку з найбільш ускладненими для розуміння формами нонсенсу в переважній більшості випадків тлумачення спиратиметься на асоціації, які стихійно виникають у свідомості реципієнтів.

Мета даної розробки – встановити вплив асоціативного потенціалу лексичного нонсенсу на процес та результат перекладу, а саме на вибір та/або утворення перекладацького відповідника.

Задля досягнення вказаної мети ми обрали **метод** ретроспективного експерименту, тобто такого, що передбачає надання перекладацьких коментарів після виконання завдання. Перекладацький експеримент вважають вдалим методом дослідження, який дозволяє детальніше розкрити природу перекладацької діяльності [4; 6; 8; 11; 12], або ж виявити, “що насправді відбувається, коли перекладають” [12, с. 177]. Надання детальної інформації щодо обґрунтування перекладацького рішення після виконання перекладу здатне наблизити дослідника до розуміння того, що саме відбувається у свідомості перекладача, адже “в силу недоступності прямому вивченню безпосередньо в момент протікання процесів свідомість людини може вивчатися лише через різноманітні форми її зовнішнього вираження” [10, с. 357].

Матеріалом для перекладацького експерименту слугував вірш Е. Ліра *The Quangle Wangles Hat*, текст якого ми наводимо нижче:

On the top of the Crumpey Tree

The Quangle Wangle sat,

But his face you could not see,

On account of his Beaver Hat.

For his hat was a hundred and two feet wide,

With ribbons and bibbons on every side

And bells, and buttons, and loops, and lace,

So that nobody ever could see the face

Of the Quangle Wangle Quee. (E. Lear, The Quangle Wangles Hat)

У перекладацькому експерименті взяли участь 37 студентів старших курсів факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Експеримент відбувався в два етапи – на першому етапі учасникам було запропоновано зробити переклад вірша Е. Ліра *The Quangle Wangles Hat* та надіслати переклади керівникові експерименту. Завдання другого етапу передбачало надання детального обґрунтування вибору та/або утворення того чи іншого перекладацького відповідника лексем-нонсенсів, що виступають об’єктом дослідницького інтересу, а саме: *Crumpey Tree, The Quangle Wangle, bibbons, the Quangle Wangle Quee*.

Проаналізуємо отримані результати. Серед варіантів перекладу сполучення *Crumpey Tree* маємо випадки транскодування: *дерево Крампетті, дерево Крампетті* та *дерево Крапнімі*. Деякі учасники експерименту розтлумачили *Crumpey* як власну назву, тому вирішили “залишити її максимально близькою до оригіналу” (звіт № 8). Одна з учасниць запропонувала варіант *дерево в Крампетті*, мотивуючи рішення таким чином: “Мені здалося, що Крампетті – це якась вигадана географічна місцевість, наприклад, стародавня. А дерево, на якому мешкає герой вірша, знаходиться в цієї місцевості” (звіт № 28).

Переклади більшості учасників продемонстрували дещо інший підхід. Вибір їх відповідників було здійснено на основі мовних асоціацій – асоціацій з

відомими словами або фрагментами, які найчастіше виникають на основі співзвучності з іншими узуальними лексичними одиницями, відомими реципієнтові [9, с. 8]. Так, автори варіантів *дерево-пампушка*, *дерево з пишками* вказують, що вигадана лексема **Crumpetty** асоціювалась у них з узуальною *crumpet*: “*crumpet* означає *здобна булочка, пампушка*, тому **Crumpetty Tree** – це дерево, на якому ростуть пампушки” (звіт № 33). Відповідник *хлібне дерево* так само з’явився в результаті асоціації з наведеною узуальною лексемою, своє рішення перекладачка мотивує таким чином: “я переклала як *хлібне дерево*, оскільки лексема *crumpet* означає *здоба*, а слово *хліб* має більш широке значення” (звіт № 5).

Асоціації зі здобою, різноманітними хлібобулочними виробами та солодощами призвели до створення відповідників *дерево Ласощів*, *Солодке дерево*, *Млинцеве дерево*, *Крендель-Дуб*: “**The Crumpetty Tree** одразу викликало відповідну асоціацію. Отже, це має бути дерево, на якому ростуть різноманітна випічка, солодощі та цукерки” (звіт № 20).

Варіанти ще двох учасниць – *пишне деревце* та *деревце пузате* – так само спирались на асоціації з узуальною лексичною одиницею *crumpet*, але їх мислення сягнуло далі смакових якостей здобних виробів. У звітах перекладачки пояснюють: “слово *crumpet* перекладається як *пишка* (рос.), внаслідок цього виникла асоціація пишної крони дерева” (звіт № 19); “моя уява намалювала пузате деревце з пишною круглою кроною. Звідси й отримала *деревця пузатого*” (звіт № 8).

У досить невеликої кількості перекладачів сполучення **Crumpetty Tree** асоціювалося з іншими узуальними лексемами англійської мови. Так, одна з учасниць вказує, що спочатку слово **Crumpetty** викликало в неї асоціації з двома узуальними лексичними одиницями англійської мови: *crumpet* та *crump*. Відкинувши асоціації зі здобою, оскільки “про пампушки у вірші мови не було” (звіт № 15), учасниця вирішила продовжити розвиток асоціацій, що з’явилися на основі *crump* – *скрипіти*. Вибір остаточного варіанту перекладу словосполучення **Crumpetty Tree** як *дерево Хрустик* вона пояснює рішенням не зупинятися на узуальному прикметнику *скрипучий*, а створити власну лексичну одиницю: “потім я подумала, що його [слово] слід перекласти словом, що не існує” (там само).

Мовні асоціації ще двох перекладачок виникли на основі узуальних одиниць *petty* – *дрібний, невеликий* (звіт № 18) та *crut* – *розкришити* (звіт № 24). Вказані асоціації знайшли своє втілення у таких варіантах перекладу, як, відповідно, *дерево Дрібноша* та *крихітне дерево*.

Щодо перекладу сполучення **The Quangle Wangle**, близько половини учасників експерименту застосували транскодування, оскільки проінтерпретували цей нонсенс як ім’я головного героя віршу. Нами зафіксовані 18 випадків (49%) транскодованих відповідників: *Квангл Вангл (7 випадків)*, *Квонгл Вонгл (6 випадків)*, *Квон’л Вон’л (1 випадок)*, *Кванкл Вангл (1 випадок)*, *Кванг Вангл (1 випадок)*, *Квангел Вангел (1 випадок)*, *Квангель Вангель (1 випадок)*.

Серед варіантів перекладу власної назви **The Quangle Wangle** маємо випадок адаптивного транскодування – *Куанг Хумрий*. Авторка цього варіанту пояснює, що зрозуміла власну назву як “ім’я та опис характеру цього персонажу” (звіт № 9). Перший елемент її відповідника має яскраве етноспецифічне забарвлення, що характеризує героя як мешканця далеких східних країн, а другий вказує на його особистісні риси.

До випадків адаптивного транскодування відносимо й варіант *Хумрий Кеа*. Його авторка зазначає, що перший елемент відповідника з’явився на основі перекладу узуальної одиниці **Wangle** – *хитрощі*, а другий вона утворила після того, як декілька разів вимовила вголос лексичний нонсенс **Quangle** та графічно зафіксувала його “приблизно як чую” (звіт № 4).

Аналіз звітів довів, що в ряді випадків асоціації учасників до вигаданого елемента **Quangle** зумовлені впливом лексичної одиниці **Wangle**. Так, одна з учасниць зазначає, що значення слова *wangle* – *хитрощі* “стало своєрідним фундаментом для перекладу” (звіт № 15). Вона довго намагалася вигадати “якесь слово, яке б римувалося з іменником, створеним від слова *хитрити*” (там само). Серед великої кількості варіантів перекладу її улюбленим варіантом

залишався відповідник *Хитрик-Шмитрик*, але вона була змушена його відкинути через те, що “рими не підкорялися, але ритм хотілося якось зберегти” (там само). Пригадавши з контексту, що персонаж ховається на дереві, та з метою додержання рими та розміру учасниця запропонувала остаточний варіант – *Хитрун-Ховун*.

Зазначимо, що сполучення *Quangle Wangle* належить до повторів-відлунь, де перший елемент – вигадана лексична одиниця, другий – узуальна. Одним з надзвичайно вдалих перекладацьких рішень є *Хитрун-Мудрун*, авторці якого вдалося зберегти ефект повтору-відлуння в мові перекладу. Перекладачка пояснює, що її асоціативний ряд сформувався під впливом узуальної лексеми *wangle*, а також контексту всього вірша: “головний герой у величезному дивному капелюсі ховається на верхівці якогось незрозумілого дерева та весь час щось там хитрує-мудрує” (звіт № 14).

Учасниця, яка запропонувала варіант *Хитрюга-Подлюга*, вказує, що в неї *Quangle Wangle* асоціювалося з лексичними одиницями *jangle* – *брякати*, *деренчати*, *гомоніти*, *дратувати* та *quackle* – *крякати*, *кахкати* (про качок), *базікати*, *торохтіти*: “Хоча перша складова *Quangle* майже не відображена у кінцевому варіанті перекладу, семантика вищезгаданих слів допомогла створити образ істоти – героя вірша” (звіт № 20).

Відносно невелика кількість учасників під час перекладу керувалася позамовними асоціаціями, тобто такими, що виникли з об’єктом/предметом навколишнього позамовного оточення [9]. Одна з учасниць вказує, що істота *The Quangle Wangle* асоціювалася в неї з птахом: “важний величезний ворон з фіолетово-рожево-помаранчевою шляпою з бубонцями” (звіт № 8). Її перекладацький відповідник – двоконпонентне поєднання *Хитрун-Літун*, перший елемент якого побудовано на основі перекладу узуальної лексеми *wangle*, а другий – шляхом утворення іменника від дієслова *літати* з урахуванням рими та розміру вірша.

На утворення таких відповідників, як *Бара Бука (Quangle Wangle)* та *Бара Бука Бяка (Quangle Wangle Quee)* значний вплив мала асоціація з казковою істотою з дитячих творів, що є “трошки негативним персонажем” (звіт № 2). Наведені варіанти свідчать про уважний підхід до прихильностей та смаків цільової аудиторії вірша – малюків. Зазвичай дітям подобаються різноманітні страхувиська, але вони мають бути не жакливими, а кумедними.

Мовні асоціації учасників виникали не тільки на основі узуальних одиниць англійської мови – інші мови, відомі реципієнтам, також ставали у пригоді. Так, найбільш розповсюдженим варіантом перекладу лексеми-нонсенсу *bibbons* став відповідник *бубони* (8 випадків). Учасники коментують своє рішення таким чином: “В мене виникла асоціація зі словом *бубони*, та на щастя це слово підходило за змістом” (звіт № 15), або інший коментар: “Вважаю, не потрібно коментувати, адже відразу напрошується “неписаний” відповідник – *бубони*” (звіт № 20).

Безпосередній контекст – узуальна лексема *ribbons* – мав чимале значення на утворення власних асоціацій: “Переклад слова *bibbons* був обраний по аналогії зі словом *ribbons* – *стрічки*, *банти*” (звіт № 5). Наведемо декілька відповідників, які з’явилися в результаті цієї асоціації: *стрічечки*, *шнурочки*, *смужки*. Відповідник *помпони*, застосований двома учасниками, є так званім смисловим розвитком: “Для перекладу підходило слово, яке було б з одного смислового ряду зі словами *стрічечки*, *балабончики*, *гудзики*, *мереживо*. Тому я використала слово *помпони*” (звіт № 28).

Нонсенсна лексема *bibbons* у однієї учасниці викликала асоціації з дитиною на основі узуальної одиниці *bib* – *дитячий нагрудник*; запропонований нею відповідник – *стрічки-бовтушки* (звіт № 18).

Наступні відповідники відрізняються тим, що відтворюють у мові перекладу ефект повтору-відлуння, характерного для одиниць мови оригіналу: *стрічки*, *мічки (Стрічок, мічок начепив з двох сторін)*, *стрічки з брічками (Звисають стрічки з брічками над кожним вухом)*. Звернемо увагу на те, що другий елемент вказаних сполучень є вигаданою лексемою, утворення якої вмотивоване фонетичними причинами – додержанням рими та розміру вірша.

Під час перекладу значна кількість учасників керувалася немовними асоціаціями: “Оскільки слова *bibbon* в англійській мові не існує, я переклала його так, аби воно було співзвучним з рештою перелічених у вірші понять, що позначають прикраси на капелюсі головного героя” (звіт № 12). Таким чином були обрані такі узуальні відповідники: *дзвіночки, мереживо, завитушки, буси* та, навіть, *павучки*.

Найбільш важким для перекладу виявилось нонсенсне сполучення *The Quangle Wangle Quee*, особливо його останній елемент *Quee*. Деякі учасники вирішили взагалі вилучити його: “Вірш не дає чіткого поняття про те, що саме позначає слово *Quee*, тому я вирішила вилучити його з перекладу, аби не викривляти зміст оригіналу” (звіт № 12). До причин вилучення останнього елемента відносять власні негативні асоціації: “*Quee* асоціювалось лише з порослячим верещанням, але ніяк не з палким вигуком” (звіт № 1).

Наведемо один з варіантів перекладу всього вірша:

Сидів Хитрун й коржі він їв; // Здоровенну шляпу він носив.

Шляпа його все закривала, // Обличчя побачити його не давала.

Гудзики й дзвіночки, петельки та шнурочки.

Та ще й стрічки по бокам. // “І сам не дам, і вам не дам”, -

Хитрун під ніс собі казав (переклад № 6).

У вказаному перекладі авторка двічі повторює ім'я головного героя – *Хитрун*, вона не наводить жодного відповідника елементу *Quee* через те, що “дитячі вірші неможливо перекладати дослівно” (звіт № 6).

Серед варіантів перекладу *The Quangle Wangle Quee* маємо випадки транскодування: “не знайшла відповідника до жодного з цих слів, тому припустила, що це – просто назва істоти” (звіт № 19) або нарешті з'явилося повне ім'я персонажу” (звіт № 32). Транскодовані відповідники поєднують такі варіанти: *Квангл Вангл Куї, Квонгл Вонгл Кви, Квангл Вангл Кві*.

Під час перекладу незначна кількість учасників керувалася мовними асоціаціями. Так, дві учасниці зазначають, що *Quee* асоціювалось з *queer – дивакуватий, ексцентричний*: “Побачивши слово *Quee*, я відразу згадала *queer* – різниця лише в одній літері і ця істота дійсно трохи дивна” (звіт № 15). Отже, обидві учасниці переклали цю одиницю як *Дивак*. Наведемо один з перекладів:

На дереві Хрустик // Сидів Хитрун-Ховун,

Ховаючи свій носик // В бобровий капелюх.

Капелюх був широкий, як річка, // А на ньому – бубони та стрічки,

Петельки, мережки, кнопки, дзвіночки,

Щоб ніхто не побачив нашого дружочка

Дивака Хитруна-Ховуна (переклад № 15).

Основою для наступного варіанту – *королевич* – слугувала асоціація *Quee* з лексемою *queen* (нікому ще не таланило побачити лице *Квангл Вангл королевича*); як зазначає перекладач: “*Quee* – на мою думку, це недописане слово *queen*” (звіт № 10).

У результаті здійсненого дослідження зроблено висновки, що асоціації, які виникають у реципієнтів під час сприйняття лексичного нонсенсу, чинять суттєвий вплив на процес та результат перекладу. Перекладацькі відповідники відображають ті асоціативні зв'язки, які виникли у свідомості або з предметом / об'єктом позамовної дійсності (немовні асоціації), або ж з узуальною лексичною одиницею будь-якої мови, відомої перекладачеві (мовні асоціації). Асоціації мають індивідуальний характер, але не виключеними є випадки, коли у різних реципієнтів можуть виникнути асоціативні зв'язки з одними й тими ж об'єктами позамовного оточення або узуальним лексичними одиницями.

Перспективи подальших розробок полягають у вивченні реалізації асоціативного потенціалу лексичного нонсенсу під час перекладу візуально-залежних текстів.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) [Электронный ресурс] / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. – Режим доступа :

<http://linguistic.ru/index.php?id=88&op=content> .

2. Вороніна К. В. Особливості перекладу лексичного нонсенсу: вплив інтерпретації на вибір перекладацького відповідника / К. В. Вороніна // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. – Чернівці : Видавничий дім “РОДОВІД”, 2013. – Вип. 668. Германська філологія. – С. 201–210.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
4. Комиссаров В. Н. Переводоведение в XX веке: некоторые итоги / В. Н. Комиссаров // Тетради переводчика. – М. : МГЛУ, 1999. – Вып. № 24. – С. 4–20.
5. Минченков А. Г. Русские частицы в переводе на английский язык / А. Г. Минченков. – СПб. : ООО “Издательство “Химера”, 2001. – 96 с.
6. Овсянникова Е. В. Эксперимент в переводоведении / Е. В. Овсянникова // Вісник Сумського державного університету. Сер. : Філологічні науки. – Суми : СумДУ, 2003. – С. 183–187.
7. Псурцев Д. В. Образный потенциал внутритекстовых ассоциативных связей и перевод [Электронный ресурс] / Д. В. Псурцев. – Режим доступа : www.thinkaloud.ru/feature/psur-oas-byatt.doc .
8. Рецкер Я. И. О переводческом эксперименте / Я. И. Рецкер // Тетради переводчика : науч.-теор. сб – М. : МГЛУ, 1999. – Вып. 11. – С. 31–40.
9. Суперанская А. В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имен / А. В. Суперанская // Антропонимика. – М. : Наука, 1970. – С. 7–17.
10. Федяева Е. В. Актуализация ассоциативного потенциала существительного в процессе метафорической квантификации / Е. В. Федяева // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2008. – № 70. – С. 357–362.
11. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты [Электронный ресурс] / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/shveyz/ .
12. Kussmaul P. Think-Aloud Protocol Analysis / P. Kussmaul, S. Tirk-konen-Condit // Translation Studies TTR : traduction, terminologie, redaction. – 1995. – Vol. 8, № 1. – P. 177–199.

УДК [811.111:811.161.2]'253:778.5

АЛЮЗІЇ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Вострецова В. О.

У статті розглядаються алюзії як культурний феномен та перекладацька проблема. Визначаються характеристики і впливи алюзій у кінотексті, фокусується увага на стратегіях закадрового перекладу алюзій, представлених власними назвами.

Ключові слова: алюзія, власні назви, аудіовізуальний переклад.

В статье рассматриваются аллюзии как культурный феномен и переводческая проблема. Определяются характеристики и влияния аллюзий в кинотексте, фокусируется внимание на стратегиях закадрового перевода аллюзий, представленных именами собственными.

Ключевые слова: аллюзия, имена собственные, аудиовизуальный перевод.

The article deals with allusions as a cultural phenomenon and a translation problem. The author distinguishes peculiarities and influences of allusions, focuses her attention on the strategies of conveying proper names allusions in voice-over.

Key words: allusion, proper names, audiovisual translation.

Розширення міжкультурних зв'язків сприяє передачі набутків однієї країни або нації до іншої. Такі зв'язки можуть відбуватися в різних сферах економіки, політики, мистецтва. Підтримання таких зв'язків стає можливим за допомогою перекладу, який полягає не стільки в передачі слів, скільки в передачі інформації, закріпленої в цих словах, адже "сучасний перекладач розглядає текст начебто з гвинтокрила: спочатку він бачить культурний контекст, далі – ситуативний контекст, і нарешті – саме текст" [6, с. 3]. Одним із компонентів культурного контексту вважаються алюзії. Алюзії як елементи художнього або публіцистичного тексту досліджуються багатьма авторами на матеріалі окремих творів (W. Irwin, J. Campbell, R.F. Thomas, Е. Л. Ананьян, І. В. Свиридецька, О. О. Лавриненко) або як перекладацька проблема (R. Leppihalme, N. Bahrami, L. Niknasab, О. М. Копильна, Г. О. Скалевська), значно менше уваги приділяється алюзіям як невід'ємній складовій кінематографічного продукту та особливостям їх перекладу (S. Jazmawi, A. Salehi). Зазначене говорить про необхідність ретельного дослідження алюзій як перекладацької проблеми під час відтворення кінопродукції, що й визначає актуальність представленої роботи. Мета цієї статті полягає в окресленні основних стратегій передачі алюзій при англо-українському закадровому перекладі.

Надамо декілька трактувань досліджуваного феномену. Алюзія – це "вияв текстової категорії інтертекстуальності, прийом художньої виразності, що змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи численні асоціації за рахунок явного натяку на події, факти, реальних осіб, інші тексти, їх персонажів" [3, с. 25]. Алюзія – це "коротке, непряме, навмисне відсилання до людини, місця, події (вигаданих або реальних), або інших витворів мистецтва" [8, с. 42]. До зазначеного можна додати, що відсилання може мати місце також і по відношенню до інших культурних елементів (назв товарів, фільмів, тощо).

Алюзія передбачає участь реципієнта, "потребує прямого розуміння, хоча її й уважають непрямим натяком у тому сенсі, що вона вимагає асоціацій, що виходять за межі простої заміни референта. В алюзіях зазвичай використовують інформацію, яка доступна не кожному члену культурної або лінгвістичної спільноти..." [5, с. 289]. Алюзію зрозуміють лише ті реципієнти, які знають, що саме приховано під таким натяком, і саме це свідчить про їх культурну грамотність.

Важливо зазначити, що алюзії дуже цікаві для носіїв мови оригіналу, адже вони подібні до гри, в яку автор запрошує зіграти реципієнта (читача, глядача, слухача). Останні ж полюбують відгадувати, розуміти, оцінювати алюзії, адже

“розуміння алюзії поєднує задоволення, яке ми відчуваємо, коли ми упізнаємо щось відоме, наприклад, улюблену іграшку дитинства, із задоволенням, яке виникає, коли ми знаємо правильну відповідь на складне питання гри “Як стати мільйонером?”. Ми отримуємо задоволення від розуміння алюзії більше, ніж від того, що сказано прямо” [9]. Подібність алюзії до гри й дозволяє залучити реципієнта до розгляду такого прийому, запропонувати йому “відібрати зі своєї інтелектуальної бібліотеки знання, які відсутні в самому тексті, і без яких наміри автора не можна було б передати” [4, с. 19].

Уважається, що “найбільш важливий естетичний вплив алюзії – це створення тісного зв'язку та спільноти. Явна перевага створення алюзій, які містять інформацію, якою володіють не всі, полягає в тому, що вони зміцнюють зв'язок автора й аудиторії. Автор та аудиторія отримують тісний зв'язок; і насправді стають членами клубу, яким відоме ‘таємне рукостискання’” [9], або таємні мовні коди.

Зазначені характеристики та впливи алюзій стосуються головним чином носіїв мови оригіналу. Для реципієнтів-представників іншої культури іншомовна алюзія в більшості випадків незрозуміла, вплив на аудиторію нульовий, що призводить до втрати тих функцій, які виконує оригінальний натяк, втрачається ігровий компонент, втрачається зв'язок між автором та аудиторією. Проте, не можна забувати, що іншомовна аудиторія повинна отримати те ж саме враження, що й аудиторія оригінальної версії твору. Тому в процесі спілкування між країнами головної й важливою залишається роль перекладача, усю відповідальність за відтворення особливостей тієї чи іншої культури повинен брати на себе саме перекладач. У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що основне завдання перекладача – це не тільки передача іншомовного тексту мовою цільової аудиторії, але й виконання ролі посередника в процесі міжкультурної комунікації.

Алюзії як інтертекстуальні відсилання культурно зв'язані елементи становлять перекладацьку проблему, яка потребує застосування належних стратегій. Проте, стратегії не будуть однаковими в усіх випадках – вони будуть різнитися й підпадати під певні обмеження, наприклад, у залежності від виду твору (художній, кінематографічний, рекламний, тощо); типу або жанру обраного виду твору (наприклад для кінофільмів – художні, документальні, мультиплікаційні, серіали; вестерн, кінокомедія, трилер, тощо); обраного типу перекладу (усний або письмовий; синхронний або послідовний; дублювання, закадровий переклад або субтитрування); традицій потенційної аудиторії (з урахуванням релігійних, політичних, соціальних, естетичних та інших особливостей); вікової категорії потенційної аудиторії (діти або дорослі); фізичного стану реципієнта (стосовно аудіовізуального перекладу – глядачі з вадами слуху, зору або без таких вад), тощо.

Алюзії як перекладацьку проблему поділяють на дві основні групи: “а) ключові фрази та б) власні назви” [6, с. 3]. Ми хотіли б окремо зупинитися на другій групі алюзій – власних назвах. Необхідно наголосити, що будь-які власні назви самі по собі вважаються досить “складними для перекладачів, тому що вони не універсальні, а мають глибокі корені в певній культурі” [7, с. 77], і виконують кумулятивну функцію. У своїй внутрішній формі вони кодують певний соціальний сюжет, що влітається у загальний контекст культури сучасного для даного імені суспільства. Тенденція за допомогою достатньо компактної мовної форми (антропоніма-лексеми) трансферувати об'ємний зміст підпорядковується закону мовної економії [цит. за 2, с. 16]. Із цього зрозуміло, що перекладач повинен не тільки володіти двома мовами (мовою оригіналу та мовою перекладу), але й знатися на двох культурах для того, щоб повністю та правильно розуміти текст оригіналу й адекватно передавати його мовою перекладу.

Алюзії виступають невід'ємними компонентами кінотексту. Необхідно наголосити, що в нових фільмах дуже часто використовуються відсилання до фільмів попередніх років. Для цього явища навіть існує окремий термін – алюзивне кіно. Алюзивне кіно містить “прямі цитати з давніх фільмів, “увічнення” жанрів минулого, а також їх сучасну переробку, ремінісценції, парафразування сцен із класичних фільмів, сюжетних мотивів, кадрів, які запам'яталися, фраз із діалогів, характерні жести героїв <...> різноманітні форми імітації історичних

кіноджерел; згадування в діалогах назв визначних й ординарних фільмів, режисерських імен; стилізація нарочитої архаїки; “лукава гра” з назвами фільмів, які мерехтять на задньому плані у формі реклами, афіш; зміна персонажів, сюжетів, мотивів старих фільмів” [1].

Окрім алюзійного кіно, існують фільми, насичені алюзіями не пов’язаними зі сферою кінематографу. У діалогах фільмів різних жанрів досить часто зустрічаються відсилання до назв або імен героїв творів, телепередач, серіалів, реклам, які добре відомі глядачам оригінальної версії фільму, але невідомі глядачам перекладеного фільму. Підставою для виникнення такої ситуації виступає той факт, що власні назви виконують роль культурних реалій країни-виробника фільму.

Отже, як вже було зазначено, алюзії потребують певних перекладацьких стратегій. Науковець Рітва Леппіхалме пропонує власну класифікацію способів передачі алюзій, позначених власними назвами: 1) зберігання власної назви: а) використання тієї ж власної назви, б) використання назви з коротким поясненням, в) використання власної назви з детальним поясненням, наприклад, виноскою; 2) заміна назви іншою назвою: заміна назви іншої назвою мови джерела, б) заміна назви назвою мови перекладу; 3) вилучення власної назви: а) вилучення назви, але передача сенсу іншими способами, б) вилучення назви й алюзії в цілому [6, с. 79]. Необхідно наголосити, що така класифікація досить доречна для передачі алюзій художніх творів, але не всі її пункти підходять для передачі алюзій при аудіовізуальному перекладі, адже, як відомо, аудіовізуальний переклад має певну кількість обмежень (наприклад, рух губ або просторові чи часові обмеження). Наприклад, не можна використати пояснення для передачі алюзії із кінодіалогу, проте можливими залишаються вилучення або зберігання.

З урахуванням уже зазначеної класифікації, урахуванням особливостей аудіовізуального перекладу та фактичного матеріалу, відібраного з кінотрилогії “Back to the future” та її закадрових перекладів, здійснених студією “1+1” та телекомпанію “Новий канал” (далі 1+1 та Новий відповідно), виділяємо такі способи передачі алюзії, що їх використали перекладачі: 1) відтворення власної назви за допомогою транскрипції або транслітерації (*Darth Vader* – (1+1, Новий) *Дарт Вейдер*; *Chicago Cubs* – (1+1) *Чикаго кабс*; *Frisbie* – (1+1) *Фрісбі*); 2) заміна власної назви близькою назвою мови джерела та перекладеною за допомогою постійного еквівалента (*Cajun style* – (1+1) з *Луїзіанським соусом*); 3) заміна власної назви іншою назвою мови перекладу (*Miss Lonelyhearts* – (1+1) *Святий Валентин*); 4) вилучення власної назви та відтворення сенсу за допомогою інших способів, зазвичай нейтрального описання (*Valvoline* – (1+1) *поліроль*; *Tylenol* – *таблетки від похмілля*; *a Tab* – (Новий) *що-небудь без газу*; *Presto logs* – (1+1) *дрова для пікніка*); 5) цілковите вилучення власної назви (*Florence Nightingale syndrome* (Новий)); 6) вилучення власної назви з одночасним створення нової алюзії, зрозумілої новим реципієнтам (*Oh, you want me to buy a subscription to the Saturday Evening Post?* – (Новий) *Ти хочеш, щоб я купив комплект викруток?*). Важливо зазначити, що відтворення власної назви для досягнення подібного до оригіналу ефекту можливе лише в тому випадку, коли власна назва відома новому реципієнту (як у першому прикладі), при нейтральному описанні та вилученні зазвичай втрачається ефект алюзії. Найкращі варіанти – це третій та шостий способи, адже саме вони допомагають створити нову алюзію, і як наслідок, сприяють досягненню ефекту, задуманого автором сценарію.

Необхідно сказати в якості висновку, що перекладач, з одного боку, покладається на свою власну креативність під час вибору стратегії перекладу алюзій, а з іншого – враховує обмеження зазначені вище. Отже важливим та перспективним вважаємо подальше дослідження стратегій передачі алюзій при аудіовізуальному перекладі з урахуванням кожної групи обмежень.

Література

1. Алюзія в кіно, алюзивне кіно [Електронний ресурс] // Український правопис : Український кінословник. – 2014. – 26 січня. – Режим доступу до джерела : <http://pravopys.vlada.kiev.ua/kinoslovnik/alyuziya-amplua.html> .
2. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації (на матеріалі казки Дж. Роулінг “Гаррі Поттер і орден Фенікса”) / О. В. Бока // Вісник СумДУ. Серія “Філологія”. – 2008. – № 1. – С. 15-19.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
4. Campbell J. Allusions and allusions / John Campbell // French studies bulletin. – 1994. – Vol. 15(53). – P. 18-20.
5. Irwin W. What is an allusion? / William Irwin // The Journal of aesthetics and art criticism. – 2001. – Vol. 59(3). – P. 287-297.
6. Leppihalme R. Culture bumps : An empirical approach to the translation of allusions / Ritva Leppihalme. – Clevedon : WBC Book Manufacturers Ltd., 1997. – 241 p.
7. Mendoza Azaola I.H. Translating proper names into Spanish : The case of Forest Gump / Isabel Hurtado de Mendoza Azaola // New trends in audiovisual translation. Topics in translation / ed. Jorge Diaz Cintas. – Trowbridge : Cromwell Press Group Ltd., 2009. – P. 70-82.
8. The Princeton encyclopedia of poetry and poetics / ed. Roland Green. – Princeton : Princeton University Press, 2012. – 1639 p.
9. The Simpsons and Philosophy. The D’oh! of Homer / ed. William Irwin, Mark T. Conrad, Aeon J. Skoble. – Chicago ; La Salle : Open Court Publishing, 2001. – 303 p.

УДК 81'25=111=161.2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ КОМПЗИТ-БАХУВРИХИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гонта І. А.

Стаття присвячена способам перекладу англійських антропоцентричних субстантивних лексем, вибраних з англо-українських словників. Аналізуються такі способи перекладу, як вибір словникового відповідника, транскодування, описовий переклад та калькування.

Ключові слова: композита, бахуврихи, калькування, транскодування.

Статья посвящена способам перевода английских антропоцентрических субстантивных лексем, выбранных из англо-украинских словарей. Анализируются такие способы перевода, как выбор словарного эквивалента, транскодирование, описательный метод и калькирование.

Ключевые слова: композита, бахуврихи, калькирование, транскодирование.

The article is dedicated to the ways of translating anthropocentric noun lexemes selected from the English-Ukrainian dictionaries. Translation by choosing a dictionary equivalent, transcoding, descriptive method, calquing is analysed.

Key words: compound, bahuvrihi, calquing, transcoding.

Англійські лексеми-бахуврихи неодноразово ставали об'єктом лінгвістичних досліджень, зокрема їх структура, семантика, проте засоби відтворення цих композит при перекладі з англійської мови майже ніхто не досліджував, саме це й зумовлює **актуальність** дослідження. **Об'єктом дослідження** є англійські композити типу бахуврихи. **Предметом дослідження** є особливості та засоби перекладу субстантивних лексем-бахуврихи англійської мови на матеріалі словників. **Фактичний матеріал дослідження** – понад 600 лексико-семантичних варіантів субстантивних лексем-бахуврихи, вибраних методом вибірки зі словників, серед яких є композити без графічного критерію цільнооформленості (написання разом або через дефіс), які, проте, функціонують як лексеми.

За визначенням Кустової Г. І., бахуврихи – це композити, згруповані на основі інтегральної семи посесивності “володіння (людиною) чимось”. Ця сема фіксує інформацію про одну із основних (біологічних, посесивних і перцептивних) життєвих ситуацій, які складають прототипний набір базисних видів діяльності індивіда [4, с. 85]. Англійські композити-бахуврихи отримали теоретичне висвітлення в роботах іноземних та вітчизняних лінгвістів, серед яких Г. Марчанд, Ч. Карр, Е. Бенвеніст, М. Д. Каракотов, О. Д. Мешков, Л. Ф. Омельченко, В. С. Вашунін та ін. [9; 8; 1; 3; 5; 6; 2].

Найбільш повну характеристику структурних субстантивних моделей бахуврихи подано у М. Д. Каракотова, який відносить до бахуврихи екзокомпозити, утворені за моделями $a + n$, $n + n$, $v + n$, $n + n$ [3, с. 6]. Подібне бачимо і в роботах Л. Ф. Омельченко [6, с. 50-51].

Залишається недослідженою проблема перекладу композит-бахуврихи. Переклад за допомогою словникового відповідника є основним видом перекладу композит-бахуврихи. Аналіз 600 значень слів показав, що 395 з них було перекладено саме за допомогою словникових відповідників.

Основна складність при використанні словникових відповідників при перекладі композит-бахуврихи полягає в тому, що більшість композит є полісемантичними, що ускладнює вибір еквіваленту для адекватного перекладу. Так, наприклад *egghead* – амер. сл. 1. лисий чоловік; 2. дурень; 3. звич. зневажл. інтелектуал. В цьому випадку спостерігається поляризація значень 2. і 3. Інші приклади: *dough-head* – амер. сл. 1. дурень; 2. пекар; *long-hair* – 1) довгокосий інтелектуал, особл. музикант; 2) хіпі; 3) розумник, інтелектуал; *Long-knife* – амер. сл. 1) вбивця; 2) руйнівник; 3) людина, яку наймають для впровадження

непопулярних серед інших працівників; 4) експерт, якого наймають заради вирішення проблем; *mud-head* – амер. сл. 1. мешканець штату Теннессі; 2. дурень; *whiteskin* – 1) білошкірий; 2) блідолиций; *young blood* – амер. сл. 1) новачок; 2) негр-юнак.

Транскодування – це спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Транскодування застосовується при перекладі іншомовних реалій, його головною позитивною якістю є максимальна стислість. З іншого боку завдяки транскрипції та транслітерації створюється певний експресивний потенціал: у контексті рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету конотацій небуденності, оригінальності: *metalhead* – 1) прихильник важкої музики, металіст, “металхед”. В цьому випадку транскодування виступає лише одним із багатьох можливих варіантів перекладу, наряду з описовим перекладом “прихильник важкої музики”, та словниковими відповідниками “металіст, псих, ненормальний”. Інший приклад: *skinhead* – амер. сл. 1) лиса людина; 2) людина з дуже короткою зачіскою; 3) юнак з виголоеною головою; *скінхед*; 4) новобранець з морської піхоти; 5) “бритоголовий” (учасник вуличної банди хуліганів). Транскодування не є продуктивним способом перекладу композит-бахуврихи, можливо з причини того, що український соціум ще не володіє англійською мовою в такій мірі, щоб розуміти англійські лексеми в оригінальній формі.

Калькування – це прийом перекладу нових слів, коли відповідником простого чи (частіше) складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. В цих прикладах українські відповідники англійських слів утворені шляхом вибору першого словникового відповідника кожного з компонентів. Калькування частіше застосовується при перекладі складних слів, проте може застосовуватися стосовно одного з компонентів композити. Калькування застосовують тільки тоді, коли утворений перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Проаналізувавши ряд бахуврихи ми дійшли висновку, що цей спосіб перекладу є досить продуктивним, хоча не є одним з їх основних способів перекладу бахуврихи. Калькування було застосовано для перекладу лише 15 лексем, наряду з іншими способами перекладу. Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з’явилося у мові. Таким способом перекладається переважно еквівалентна лексика.

Проаналізуємо бахуврихи, при перекладі яких, на ряду з іншими способами, було застосовано калькування. Розглянемо складну лексему *blackshirt* – брит. *фашист*, “чорносорочечник”. Такий переклад зумовлений тим, що під час Другої світової війни фашисти вдягали чорні сорочки як частину уніформи. В цьому випадку переклад “фашист” є словниковим відповідником. Нас цікавить дослівний переклад бахуврихи *blackshirt* саме як “чорносорочечник”, що вживається, хоча й менш часто ніж слово “фашист”.

Наступні 4 приклади мають у своєму складі спільну лексему *collar*, що дослівно перекладається як “комірець”, вказуючи на представника певного типу професії, відповідно до першого елемента бахуврихи – кольору. Так, наприклад, *blue-collar* – “синій комірець”, *робітник, як правило той, хто працює у цеху*. Цей переклад виник тому, що в англійських країнах, особливо в США, представники різних професій традиційно відрізняються типом одягу. Так представники робочих професій вдягали сорочки з синіми комірцями. В цьому випадку використання дослівного перекладу лексем складної бахуврихи передає додаткову інформацію про робочу форму працівників. Це стосується і наступних прикладів: *gray-collar* – “сірий комірець”, *ремонтник*, означає людину, яка працює на ремонтних роботах і традиційно вдягала сорочку з сірим комірцем. Калькування значень елементів складної лексеми дозволило перекласти *gray-collar* як “сірий комірець”; *white collar* – “білі комірці”, *службовці*. Попри те, що цю лексему можна було перекласти просто як “службовці” певного типу, переклад “білі комірці” також має право на існування, оскільки передає частину соціокультурної інформації. Остання бахуврихи з цієї групи *pink collars* – “рожеві комірці”, *службовці високої кваліфікації, представниці так званих “жіночих професій”*

(секретарки, друкарки, діловоди, офіціантки тощо). Як і в попередніх випадках за допомогою дослівного перекладу значень компонентів складної лексеми *pink collars* ми отримали значення “рожеві комірці”, хоча також можна використати й інші варіанти перекладу “службовці високої кваліфікації, представниці так званих “жіночих професій””.

Калькування застосовується у перекладі наступних лексем-бахуврихи: *blue helmets* – “блакитні шоломи”. Якщо ж перекласти *blue helmets* просто як “війська ООН”, то ми випустимо додаткову інформацію про колір їх касок, а в деяких ситуаціях це може бути важливо. В цьому випадку також можна було застосувати калькування з наступним поясненням: “блакитні шоломи” (війська ООН). До таких прикладів відносимо також наступні: *blue-stocking* – брит. застар. ірон. “синя панчоха”, *вчена жінка, педантка*. Цей переклад вже став ідіоматичним, вказуючи на те, що калькування може сприяти виникненню нових ідіом в мові перекладу. Інші приклади: *brownshirt (brown shirt)* – нацист, “коричневосороочечник”, *особл. штурмовик*; *green berets* – “зелені берети”, *спецназ, десантно-диверсійні війська*.

Як ми бачимо з попередніх прикладів, часто такі номінації базуються на типі та кольорі одягу людини, або на стереотипному уявленні про цей одяг. Розглянемо ще декілька лексем, що були створені саме за цим принципом, але наразі є застарілими: *red coat* – іст. червономундирник, британський солдат 18 ст.; *whitesap* – амер. іст. 1) “білий капелюх”, член терористичної організації; *redskin* – зневажл. “червоношкірий”, корінний американець. В останньому випадку в основі номінації лежить екстралінгвістичний фактор кольору шкіри.

Тож розглянувши та проаналізувавши всі ці випадки перекладу бахуврихи ми можемо зробити висновок, що калькування є досить дієвим способом перекладу лексем-бахуврихи і головним чином використовується для позначення осіб за домінуючим атрибутом їхнього одягу.

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто дає більш менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу. Цей прийом має і недоліки, головний з яких полягає в тому, що деякі описи виходять громіздкими і виглядають неоднорідно в тексті перекладу.

При перекладі композит-бахуврихи описовий переклад використовується доволі часто (181 випадок). Розглянемо деякі приклади відтворення композит-бахуврихи описовим перекладом: *acid-head* – амер. сл. наркоман, що постійно вживає речовину ЛСД; *bantamweight* – спорт. боксер, який важить менше 53,52 кг.; *blowtop* – амер. сл. той, хто швидко шаленіє, запальна людина; *bossy-boots* – брит. розм. той, хто постійно всіх повчає у неприємний спосіб, улізлива людина; *breadhead* – амер. сл. корислива людина, той, чия діяльність вмотивована грошима; *budhead* – амер. сл. той, хто п’є багато пива. Останню лексему можна було б перекласти і як “п’яниця або алкоголік”, проте ці відповідники мали би значення дещо відмінне від оригіналу. Оскільки переклад “bud” – це марка американського пива, тому у перекладі “п. амер. сл. той, хто п’є багато пива” мова йде саму про пиво, а не просто про п’янство чи алкоголізм. До того ж описовий переклад також акцентує увагу саме на здатності випити велику кількість пива, а не на хронічній необхідності вживати алкоголь. Інші приклади: *busybody* – розм. надокучлива, настирлива особа, людина, яка втручається у чужі справи; *scrapper dick* – амер. сл. поліцейський чи детектив, який чергує у громадських туалетах; *dirty mouth* – амер. сл. людина, що користується ненормативною мовою; *roorhead* – амер. сл. той, хто поводить себе зовсім подурному; *dusty butt* – амер. сл. низька людина, особл. з великими сідницями; *slobber-chops* – той, хто неохайно їсть, чавкає. Як видно з прикладів, екстралінгвістичними чинниками описового перекладу є малорозвинутість українського сленгу, факт, що не дає змоги підібрати влучний еквівалент-лексему, а також неможливість позначати складні англомовні екстралінгвістичні реалії словом або словосполученням через відсутність еквівалентів в українській мові. Наступний приклад є історичним сленговим терміном: *roundhead* – той, хто підтримував парламент під час громадянської війни в Англії у 17 ст.

У порівнянні з транскодуванням описовий переклад забезпечує більшу прозорість змісту поняття композити-бахуврихи, разом з тим такий переклад характеризується відсутністю стислості.

Загалом після дослідження понад 600 значень композит-бахуврихи отримали наступні кількісні дані: словниковий відповідник – 67% (395 випадки застосування), описовий переклад – 30% (181 випадок застосування) калькування – 2,7% (16 випадків застосування), транскодування – 0,3% (3 випадки застосування). Вказані способи перекладу є основними засобами відтворення композит-бахуврихи англійської мови.

Література

1. Бенвенист Э. Индоевропейское именное словообразование / Э. Бенвенист. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 260 с.
2. Вашунин В. С. Структура определительных сложных существительных в современном немецком языке / В. С. Вашунин. - Куйбышев: Гос. пед. ин-т им. В.В.Куйбышева, 1982. – 90 с.
3. Каракатов М. Д. Номинативные экстралингвистические признаки экзотрических композитов // Вторичная номинация в современном английском языке. – Пятигорск: Изд-во Пятигорск. пед ин-та иностр. яз., 1987. – С. 132-137.
4. Кустова Г. И. Типы производных значений и механизмы языкового расширения / Г. И. Кустова. - М.: Языки славянской культуры, 2004. – 472 с.
5. Мешков О. Д. Словообразование в современном английском языке / О. Д. Мешков. – М.: Высшая школа, 1985. – 187 с.
6. Омельченко Л. Ф. Структурно-семантические модели глаголов-компонентов и особенности их функционирования в словообразовательной системе современного английского языка. Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. - К., 1970. – 244 с.
7. Bauer L. English Word-formation / L. Bauer. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 311 p.
8. Carr Ch. Nominal Compounds in Germanic / Ch. Carr. – Oxford: University Press, 1939. – 627 p.
9. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation / H. Marchand. – Alabama: University of Alabama Press, 1966. – 379 p.
10. Англо-український словник АВВУ Lingvo x3 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.lingvo.ua/ru>
11. Англо-український словник – English-Ukrainian Dictionary. / М. І. Балла. – Київ: Освіта, 1996. – 1464 с.
12. Англо-український словник: / Є. І. Гороть – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 1700 с.

УДК 81'255.4

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОМАНУ “НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН” У ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Гордієнко М. Ю.

У статті аналізуються лексико-стилістичні особливості роману “На Західному фронті без змін” Е. М. Ремарка, які відображають індивідуальний стиль автора, та їх відтворення у перекладах українською та російською мовами.

Ключові слова: переклад, еквівалент, лексико-стилістичні особливості.

В статье анализируются лексико-стилистические особенности романа “На Западном фронте без перемен”, которые отображают индивидуальный стиль автора, и их передача в переводах на украинском и русском языках.

Ключевые слова: перевод, эквивалент, лексико-стилистические особенности.

The article is devoted to the analysis of the lexical and stylistic peculiarities of the novel “All quiet on the Western front” by Erich Maria Remark, that represent the individual author's style and the reproduction of such units in the Ukrainian and Russian translations.

Key words: translation, equivalent, lexical and stylistic peculiarities.

Одним з найяскравіших письменників зі своєрідним ідіостилем є Е. М. Ремарк. Його творчість прийнято відносити до літератури “втраченого покоління”, літератури, яка правдиво та точно відображає історичні, політичні та воєнні особливості, а також те, як ці події впливають на людину.

Роман Е. М. Ремарка “На Західному фронті без змін” багатий на різні лексико-стилістичні особливості, які відіграють важливу роль при їх розумінні та, як наслідок, перекладі. Саме лексика передає зміст твору та надає авторові найбільші можливості для добору засобів, виражає його думки та почуття. Цей рівень мови відтворює індивідуальні особливості стилю, своєрідність художнього методу, філософські та естетичні погляди митця. Саме від стилістично забарвленої лексики залежить функціонально-стильова та експресивно-емоційна багатозначність слів, завдяки якій читач має змогу зануритись та зрозуміти світ, описаний автором, та його відчуття. Звернемо увагу, що створюючи художній твір, письменник звертається до найрізноманітніших елементів, якими насичена мова, в тому числі й до одиниць усіх рівнів, що мають забарвлення будь-якого функціонального стилю [5, с. 164].

Розглянемо відтворення лексико-стилістичних особливостей роману “На Західному фронті без змін” у перекладах українською мовою К. Гловацької, виданий 1986 р., та російською мовою Ю. Афонькіна, виданий 1998 р. [5; 6].

З метою наблизити читача до описаних подій та надати художній портрет ліричному герою, письменник у романі використовує різні переосмислені мовні одиниці: “*So ein Fall ist schon lange nicht mehr dagewesen: der Küchenbulle mit seinem roten Tomatenkopf bietet das Essen direkt an;...*” [7, с. 3]. Важко оминати увагою переосмислене словосполучення “*mit seinem roten Tomatenkopf*”, в якому присутні два кольоронайменування, одне з яких є частиною складного іменника. Завдяки зазначеній лексемі письменник намагається точно передати образ та зовнішність певного ліричного героя, а саме повара, а також виразити своє відношення до нього. Як в українському, так і у російському текстах перекладачі відтворюють зазначений емоційно забарвлений вираз, використовуючи порівняння – “*з червоною, мов помідор, пікою*”; “*со своей багровой, как помидор, лысиной*”: “*Такого вже давно не бувало; наш куховар із червоною, мов помідор, пікою сам набивається з їжею;...*” [5, с. 34]. “*Такого с нами давненько уже не случалось: наш кухонный бог со своей багровой, как помидор, лысиной*”

сам *предлагает нам поестъ еще;...*” [6, с. 3]. В українському перекладі обрана лексема “*пика*” має негативне значення. Помічаємо, що у російському перекладі використане інше кольоропозначення, яке з одного боку є не еквівалентним, адже позначає інший відтінок кольору, а з іншого є вірним, бо до спектру кольору, що позначається лексемою “*rot*” входить і багрянний колір. Німецький іменник “*Kopf*” має нейтральне значення та позначає голову або обличчя. Російський переклад “*лысина*” має іронічне та негативне значення. Адже мова йде про лису голову червоного кольору, яка ліричному герою нагадує помідор.

Зазвичай дієслова акцентують увагу на дії, тому текст з великим використанням дієслів стає динамічним та, як наслідок, експресивним. Інтонація такого тексту характеризується напругою, великою чіткістю, особливим ритмічним малюнком. Слід зазначити і лаконічність, яка пов’язана з використанням необхідних дієслів та субстантиватів. Як приклад, наведемо наступний уривок оригіналу роману “На Західному Фронті без змін”: “*Wir müssen nach vorn zum Schanzen. Beim Dunkelwerden rollen die Lastwagen an. Wir klettern hinauf. ... Sie verbindet uns; sogar der geizige Tjaden schenkt mir eine Zigarette und gibt mir Feuer.*” [7, с. 38]. Динамічність цього уривку досягається значним використанням дієслів, у том числі і субстантивованими дієсловами, які виконують граматичну функцію передачі часового простору, а також експресивно та точно відтворюють описані події та явища, тому слід звернути особливу увагу на їх відтворення. “*Нас повезуть на передову, аж до окопів. Десь уже в темряві під’їздять вагони. Ми вилазимо на них. ... Вона еднає нас; навіть скупенький Тьяден протягає мені цигарку і дає прикурити*” [5, с. 61]. Звернемо увагу на переклад дієслова “*müssen*”, яке в українській мові відтворене пасивною формою дієслова, що також передає небажання та вимушеність ліричного героя їхати на передову. Наявне у тексті оригіналу субстантивоване дієслово “*Dunkelwerden*” відтворено іменником “*темряві*”, який втрачає прагматику автора. Зазначимо проте, що всі дієслова відтворені в українському перекладі еквівалентно та адекватно. Звернемо увагу на зменшено-пестливий прикметник словосполучення “*скупенький Тьяден*”, який є точним еквівалентом словосполучення “*der geizige Tjaden*”. Саме наявність перед власним іменем та прикметником артикля у даному виразі підтверджує вірність обраного перекладачем еквівалента, оскільки у німецькій мові артикль перед власним іменем використовується для виразу неповаги.

У російському перекладі модальність відтворена не еквівалентно, адже обране дієслово та його граматична форма не передає прагматичної настанови автора: “*Мы едем к передовой на саперные работы. С наступлением темноты к баракам подъезжают грузовые автомобили. Мы влезаем в кузов. ... Сумерки сближают нас; даже скуповатый Тьяден протягивает мне сигарету и дает прикурить*” [6, с. 55]. Субстантивоване дієслово “*Dunkelwerden*” відтворено еквівалентним словосполученням “*наступлением темноты*”, до складу якого входить субстантиват, що допомагає зберегти інтенцію автора. Конструкція речення повністю відповідає оригіналу. Відповідник словосполучення “*der geizige Tjaden*” – “*скуповатый Тьяден*” є адекватним та еквівалентним як і в українському перекладі.

З метою підкреслення трагічності подій та понурого стану героїв, які втомились від війни та вже сумують навіть за казармами, Е. М. Ремарк у своїх романах, а саме у творі “На Західному фронті без змін” часто використовує прозопопею та персоніфікацію, а також інші художні прийоми та засоби, завдяки яким письменник оживляє предмети, явища та інші речі: “*Oh, ihr dunklen, muffigen Korporalschaftsstuben mit den eisernen Bettgestellen, den gewürfelten Betten, den Spindschränken und den Schemeln davor! Selbst ihr könnt das Ziel von Wünschen werden; hier draußen seid ihr sogar ein sagenhafter Abglanz von Heimat, ihr Gelasse voll Dunst von abgestandenen Speisen, Schlaf, Rauch und Kleidern!*” [7, с. 73]. Обидва перекладачі, використовуючи емоційний виклик та звертання до неживих предметів, еквівалентно відтворили зазначену прагматику автора: “*О, темні, задушливі казармені спальні з залізними ліжками, картатими укривалами, шафками-пеналами та стільчиками біля них! Навіть про вас можна мріяти; тут, на передовій, ви здаєтеся чарівним відблиском рідного краю, хоча ви й просякнуті духом несвіжих харчів, тютюну, сонних людей та їхнього одягу.*”;

“О, темные, душные **казарменные помещения**, с вашими железными койками, одеялами в клетку, высокими шкафчиками и стоящими перед ними скамейками! Даже и вы можете стать желанными; более того: здесь, на фронте, вы озарены отблеском сказочно далекой родины и дома, вы, чуланы, пропитанные испарениями **спящих** и их одежды, пропахшие перестоявшейся пищей и **табачным дымом!**” [5, с. 87; 6, с. 109]. У наведеному уривку оригіналу наявний складний іменник “*Korporalschaftsstuben*”, словникове значення якого “відділення роти для несіння внутрішньої служби”. В обох вихідних текстах перекладачі, з метою уникнення переобтяження змісту, застосували лексичну трансформацію узагальнення, в результаті якої були надані наступні еквіваленти: “казармені спальні” та “казарменные помещения”. Крім того російський перекладач, використовуючи додавання словосполучення “более того” та двокрапки, підсилив зміст наведеного уривку. Звернемо увагу на переосмислений в обох вихідних текстах переклад лексем “*Schlaf*” – “сонних людей”, “спящих” та “*Rauch*” – “тютюну”, “табачным дымом”. Такий переклад надає тексту більшої естетичності. Словниковим еквівалентом даних мовних одиниць оригіналу є “сон” та “дим”. У даному випадку маємо смислову модуляцію, метою використання якої є надання тексту більшої естетичності та метафоричності описаних подій.

Роман “На Західному фронті без змін” Е. М. Ремарка присвячений подіям війни, а саме конфлікту ліричних героїв з війною, з дійсністю та як наслідок з самими собою. Тому для даного твору характерним є використання грубої нецензурної лексики та, як вже було зазначено, розмовних елементів, які були властиві мові солдатів: “*“Meine Fresse noch mal”, sagt Haie, und sein Gesicht taut auf,*” dann würde ich mir so einen strammen Feger schnappen, so einen richtigen **Küchendragoner**, weißt du, mit ordentlich was **dran** zum Festhalten, und sofort nichts wie **rin** in die Betten!...” [7, с. 58]. Вираз “*Meine Fresse noch mal*” є переосмисленим та скороченим від дуже грубого та нецензурного “*Halt die Fresse*” – “заткнутись”. Лексема “*noch mal*” разом із вилученням дієслова надає даному виразу більшої розмовності. Відзначимо, що іменник “*Fresse*” має знижене значення з відтінком грубості та викликає негативні емоції – “рожа”, “лика”, “харя” [2]. В українському перекладі зазначена лексема відтворена іншим виразом розмовного стилю “*От сто чортів!*” та знаком оклику, який надає йому більшої експресивності та емоційності: “– **От сто чортів!** – каже Гаїє, і **обличчя в нього лагіднішає**. – Тоді я знайшов би собі огрядну молодичку, щоб з неї і **куховарка** була пристойна, та головне, аби в руки було що взяти – **ї притьмом у ліжку!**” [5, с. 76]. Розглянемо детальніше переклад вище наведеного уривку російською мовою: “– **Вот житуха-то будет, забодай меня комф!** – говорит Хаие, и **лицо его оттаивает**. – Тогда я подобрал бы себе крепкую бабенку, этакое, знаете ли, **драгуна в юбке**, чтоб было бы за что подержаться, и без долгих разговоров – в постельку.” [6, с. 85–86]. У наведеному перекладі вираз “*Meine Fresse noch mal*” відтворений поширеним окличним реченням “*Вот житуха-то будет, забодай меня комф!*”. Перш за все слід відзначити додавання першої частини російського речення розмовного стилю, яка відсутня в оригіналі. Лексема “*житуха*” є жаргонізмом, частка –*то* надає більшої розмовності. Таким чином, функцією мовної одиниці “*житуха-то*” є відтворення мови ліричного героя, його характеристики та його відношення до бажаного у майбутньому житті. Вираз “*забодай меня комф*” є скороченням від фразеологізму “*забодай меня комар*”. Цей фразеологізм є вигуком та виражає сильні емоції подиву та захвату. Слід зазначити, що, таким чином, лексема “*комф*” є перекладацьким оказіональним скороченням від іменника “*комар*”, та надає виразу більшої розмовності. Знак оклику, який відсутній у зазначеному реченні оригіналу, надає виразу та його змісту більшої емоційності та відтворює виразність вимови персонажу, компенсуючи прагматичне значення інших розмовних елементів в оригіналі.

У наведеному уривку німецького роману у словах автора присутня метафора “*sein Gesicht taut auf*”, яка виконує експресивну функцію та привертає увагу на зміну виразу обличчя ліричного героя. Цю особливість українській та російській перекладачі відтворили по-різному. У російському перекладі зазначена лексема відтворена еквівалентною метафорою “*лицо его оттаивает*”, денотат

та конотат якої повністю відповідає оригіналу. Український перекладач використав менш образну мовну одиницю “*обличчя в нього лагідніше*”.

Іменник “*Küchendragoner*” є воєнним жаргонізмом з іронічною забарвленістю, словникове значення якого “*кухарка-гренадер*”, “*лайлива баба*” [2]. Український перекладач відтворив дану лексему розмовним відповідником, але з більш нейтральним значенням “*куховарка*”. Російський перекладач у даному випадку обрав більш переосмислену мовну одиницю “*драгун в юбке*”, яка еквівалентно передає авторську іронію.

Скорочені, як на фонетичному, так і на графічному рівні, лексеми “*dran*” та “*rin*” відтворюють реалістичність розмовного стилю персонажу. З метою відтворення зазначеного образу, українській перекладач застосував прийом компенсації та використав прийменник “*притьмом*”, словниковим синонімом якого є “*дуже швидко*”, “*моментально*” [1]. Зазначений прийменник є застарілим та притаманним розмовній мові відповідної мови перекладу. Російський перекладач застосував прийом компенсації на морфологічному рівні “*постельку*”. У даному випадку зменшено-пестливий суфікс *-ель-* передає розмовність та персональне позитивне відношення мовця до сказаного.

Таким чином, різноманітні лексико-стилістичні особливості роману “На Західному фронті без змін” відіграють важливу роль та виконують різні функції: комунікативну, експресивну функцію вираження думки та ін. При перекладі таких мовних одиниць слід враховувати прагматичну настанову автора, завдяки якій створюється своєрідність та особливість визначеного твору.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980) [Електронний ресурс]. – © 2012, Webmezha. – Режим доступу до словника: <http://sum.in.ua/>
2. Многоязычный словарь Мультитран онлайн: 900 тематик, 8.000.000 терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника: <http://www.multitrans.ru/>
3. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (нім. мова): [Підручн. для студ. ВНЗ] / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько / [За ред. Л. І. Мацько]. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
5. Ремарк Е. М. Твори в 2-х томах. Т. I: На Західному фронті без змін; Три товарищі; Перекл. з нім. / Передм. Д. Затонського. – К.: Дніпро, 1986. – 573 с.
6. Ремарк Э. М. На Западном фронте без перемен: роман / Эрих Мария Ремарк; пер. с нем. Ю. Афонькина. – М.: АСТ: Астрель, 2011. – 317 с.
7. Erich Maria Remarque. Im Westen Nichts Neues. – Deutschland: Kiepenheuer & Witsch, 1971. – 215 S.
8. Tymchenko Ye. Vergleichende Stilistik der deutschen und ukrainischen Sprache [Lehrbuch] / Ye. Tymchenko. – Winnits'a: Nowa Knyga, 2006. – 240 S.

УДК 81'25:811.111

ПЕРЕКЛАД ЖАРГОНІЗМІВ СЛЕНГУ І ПЕЙОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ США

Гудманян А. Г., Плетенецька Ю. М.

У статті визначено актуальність дослідження кіноперекладу українською мовою, а також проаналізовано прийоми відтворення нестандартних одиниць в дубльованому перекладі американських художніх фільмів, обґрунтовано застосування трансформацій через потребу укладання.

Ключові слова: жаргонізми, сленг, пейоративна лексика, перекладацький прийом.

В статье определена актуальность исследования украинского киноперевода, а также проанализированы приемы перевода нестандартных единиц в дублированном переводе американских художественных фильмов, обосновано использование трансформаций необходимостью укладки.

Ключевые слова: жаргонизмы, сленг, пейоративная лексика, переводческий приём.

The article defines the relevance of Ukrainian film translation research, it analyses transformations which take place while translating jargons, slang words and pejorative vocabulary of dubbed Ukrainian version of American films, and justifies transformation usage by the necessity for detection.

Key words: jargons, slang words, pejorative vocabulary, translation techniques.

Кінопереклад останнім часом становить інтерес як для науковців-теоретиків, так і для перекладачів-практиків, які однаковою мірою зацікавлені в його упорядкуванні та вдосконаленні. Не зважаючи на те, що досягнуто значних результатів у дослідженні окремих питань перекладу мови кіно (В. Є. Горшкова, М. А. Єфремова, А. М. Зарецька, Р. О. Матасов, С. С. Назмутдінова, Г. Г. Слишкін, М. С. Снеткова) доцільною є спроба проаналізувати способи відтворення жаргонізмів сленгу і пейоративної лексики на основі зіставного лінгвосинтаксичного та стилістичного аналізу оригінальних текстів американських фільмів ("Fast 5", "Pirates of the Caribbean: On stranger tides", "Meet the parents: Little Fockers", "Sex and the city 2") і їхніх перекладів українською мовою. Значною мірою тому, що саме сленг і жаргонізми є найрухомішим шаром лексики й жоден словник нових слів не в змозі наздогнати розвиток мови в цій сфері (багато таких лексичних одиниць дуже недовговічні та швидко виходять з вживання). Словники їх просто не встигають зареєструвати. Таким чином, найбільша складність у роботі зі сленгом, жаргонізмами та пейоративною лексикою – знаходження сучасних еквівалентів [1, с. 142].

Актуальність дослідження полягає насамперед у зростанні інтересу українських вчених до перекладу мови кіно, а також у їхніх пошуках шляхів розв'язання нагальних практичних питань – відтворення нестандартної лексики сучасною мовою якісного українського кіно.

Об'єктом дослідження є нестандартна лексика сучасних художніх фільмів США, особливості її побудови і функціонування, а також її українські відповідники.

Аналіз специфіки відтворення словосполучень-жаргонізмів (загалом 7 %, 3 % з них було обрано з художнього фільму "Форсаж 5") встановив, що основні труднощі, пов'язані передусім з фактором часу. Слід сказати, що обрані перекладачами сучасні відповідники здебільшого мають стійкі асоціації у мовній свідомості носіїв української мови з теперішнім періодом і несуть колорит епохи нашого часу. Так, словосполучення *to do some more recon* – *випасати далі* репліки *We need to do some more recon* – *буду випасати далі (стежити)* вдало укладається за кількістю складів, а військовий жаргон відтворено з урахуванням сучасних тенденцій професійного сленгу. Скорочення компонентів словосполучення

спричинене відмінностями у лексико-синтаксичній сполучуваності компонентів словосполучень в обох мовах.

Вдало підібрані національно-специфічні відповідники, що є маркерами іншої культури. Наприклад, американський поліцейський сленгізм *cop* у словосполученні *a cop of a tap* – *лягавий*, що є українським арготизмом для слова *міліціонер*. Чи нейтрально забарвлене *money* (*our money* - *бабки*) у перекладі набуває необхідної національно-специфічної конотації. Посилення емоційного заряду не викликає порушень стилістичної норми у перекладі і не створює дисбалансу між потенційним впливом вихідного тексту і тексту перекладу на глядача.

Словосполучення – жаргонізм *tough guy* – *мафіози* скорочене завдяки необхідності укладання кінця репліки: *Widow's peak. Sort of tough guy* – *Вічно прилизаний як мафіози*. Обидва словосполучення мають відкритий звук /N/ на початку, збігаються білабіальні /f/, а також закриті голосні /i/ на кінці. Вибір відповідника спричинений потребою укладання, водночас є стилістично влучним.

Відтворення подібного пейоративного словосполучення *tough guy prick* – *крутелик* репліки *Or some wannabe tough guy prick* – *чи псевдосправедливого крутелика* дещо нівелює емоційно-експресивне навантаження нестандартної одиниці в перекладі, що очевидно зумовлене потребою дотримання стилістичних норм, правил та культури рецепторів перекладу за рахунок уникання низької непристойної лексики. Таким чином, невідповідність перекладацького рішення стилю оригіналу є обґрунтованою.

Під час перекладу словосполучення-сленгу *a good gig* – *реально легко* застосовується функціональна заміна, зміна морфологічного та лексико-семантичного статусу обох компонентів, яка пояснюється необхідністю фонетичної відповідності (*It's a good gig* – *це реально легко*), досягнення бажаної конотації.

Під час перекладу словосполучення-жаргонізму *fast talker* – *базікало* також застосовується звуження, яке пояснюється відмінністю в традиційному найменуванні людських характеристик. Іменник *базікало* вдало передає зневажливу семантику словосполучення оригіналу і гарно вкладається. Описовий переклад у цьому разі призвів би до неминучого перевантаження репліки.

Функціональна заміна і звуження спостерігаються під час перекладу словосполучення – сленгу *to suck it up* – *терпіти*. Скорочення займенника *it* відбувається внаслідок укладання репліки Міранди крупного плану: *I just have to suck it up* – *І тепер мушу терпіти*. А семантика фразового дієслова *to suck up* не залишає великого вибору перекладачеві.

Переклад пейоративного словосполучення *two assholes* – *двох придурків* репліки спецагента Люка Хобса до Брайана та Дома: *I'm just here to bring in two assholes whose names hit my desk* – *Я приїхав по двох придурків, чії імена є у списку*, є правомірним, повністю враховує норми доречності в конкретній ситуації і відповідає стилістичним нормам.

Таким чином, основною складністю під час відтворення нестандартної лексики є проблема її адекватного перекладу з одночасним врахуванням норм дубльованого перекладу. У поданому дослідженні проаналізовано ключові проблемні питання для перекладача та редактора під час опрацювання таких творів.

Перша причина труднощів адекватного перекладу нестандартних одиниць англійської мови на українську – це розходження складу лексико-семантичних груп слів, хоча в цілому напрямок лексико-семантичного варіювання слів у цих мовах збігається. І одиниці англійського сленгу та жаргонів, і українського просторіччя утворені за допомогою лексико-семантичного варіювання обмеженої кількості слів літературної мови. Списки лексико-семантичних груп слів, які дають при варіюванні нестандартні одиниці для англійської та української мов приблизно збігаються. Але у складі пар відповідних лексико-семантичних груп в англійській та українській мовах існують суттєві розходження. Українські слова, які відповідають за своїм основним значенням англійським, але не мають експресивно-просторічних лексико-семантичних варіантів, не можуть бути використані при перекладі.

Друга причина ускладнень при перекладі нестандартних одиниць з англійської мови на українську – це розбіжність прагматичних компонентів значення

слів, еквівалентних за своїми основними лексико-семантичними варіантами, що спричиняє розходження результатів лексико-семантичного варіювання цих слів в англійській та українській мовах. Основою для лексико-семантичного варіювання, результатом якого є сленг, жаргони або пейоративна лексика, є прагматичні компоненти значення слова, тобто семантичні асоціації або конотації, які виражають пов'язані зі словом культурні традиції, взяту в суспільстві практику використання відповідної речі.

Переклад нестандартної лексики вимагає також врахування контексту, в якому вжито певну мовну одиницю, оскільки саме він найточніше вказує на лексичне значення слова та його образно-експресивний відтінок, а також жанру фільму, що значною мірою визначає його лексичний тезаурус.

Отже, переклад нестандартних словосполучень художніх фільмів вирізняється здебільшого відповідністю перекладацьких рішень стилю оригіналу, нормам цільової мови, культури. Деяке нівелювання емоційно-експресивного навантаження пейоративної лексики при перекладі відбулося не через необізнаність перекладачів у лексиці зазначеного пласту. Заміна деяких пейоративних словосполучень евфемістичними, виправдана здебільшого потребою врахування норм доречності та стилістичних норм української культури, і є правомірною з огляду на певне табу в культурі українського кінорецептора.

Як прийоми синтаксичного перетворення на рівні словосполучень, під час перекладу жаргонізмів, сленгу і пейоративної лексики найчастіше застосовувались звуження і функціональна заміна – 90 % випадків перекладів.

Найпродуктивнішими моделями зазначених словосполучень в мові американських художніх фільмів виявились: A+N, проп.+N, N+prep.+N, A+N+N, V+проп., V+проп.+A+N. Їх структурна формула зазвичай не зберігалася.

Наразі вивчення мови кіно в комунікативному аспекті та мови кінодіалогів з метою вияву в ній специфічних рис загальнотекстових категорій має істотні перспективи для прикладних досліджень як для фахівців з перекладу, так і для дослідників з інших галузей знання – лінгвістів, культурологів, психологів, соціологів. Докладне дослідження фільму як форми сучасного художнього тексту, закономірностей окремих граматичних явищ кінотексту, проблеми прагматичної адаптації тексту художнього фільму, критеріїв оцінювання якості перекладу важливе для досягнення вищого рівня кіноперекладів в Україні, що сприятиме розвитку мистецтва українського перекладу зокрема та української мови і культури загалом.

Література

1. Бондаренко К. Співвідношення сленгової лексики української та англійської мов: лексикографічний та перекладацький аспекти // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки / Збірник наукових праць. – Вип. 81(4). – С. 141 – 146.
2. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога: на материале современного французского кино: дисс. ... доктора филол. наук: спец. 10.02.05, 10.02.20 / В. Е. Горшкова. – Иркутск, 2006. – 366 с.
3. Гудманян А. Г. До проблем кіноперекладу як виду художнього перекладу / А. Г. Гудманян, Ю. М. Плетенецька // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Острог, 2012. – С. 28–30.
4. Ефремова М. А. Концепт кинотекста: структура и лингвокультурная специфика: На материале кинотекстов советской культуры: дисс. ... канд. филол. наук, спец: 10.02.19 / М. А. Ефремова. – Волгоград, 2004. – 185 с.
5. Зарецкая А. Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: Дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / А. Н. Зарецкая. – Челябинск, 2010. – С. 22.
6. Матасов Р. А. Перевод кино / видео материалов: лингвокультурологические и дидактические аспекты : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Р. А. Матасов. – М., 2009. – 22 с.
7. Назмутдинова С. С. Гармония как переводческая категория (на материале русского, английского, французского кинодискурса) [Текст] : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.20 "Сравнительно-историческое,

типологическое и сопоставительное языкознание” / С. С. Назмутдинова. – Тюмень, 2008. – 21 с.

8. Снеткова М. С. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов : на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля “Виридиана” и П. Альмодовара “Женщины на грани нервного срыва”: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05, 10.02.20 / Снеткова Марина Сергеевна. – Москва, 2009. – 232 с.

УДК 811.111

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ У СВІТЛІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ РЕКЛАМИ

Єгорова О. І., Бикова О. Д.

Стаття присвячена проблемам перекладу в межах рекламного дискурсу. Фокусується увага на правомірності застосування стратегій перекладу та адаптації при трансляції рекламних гасел на матеріалі існуючих перекладацьких рішень.

Ключові слова: рекламний слоган, перекладацька стратегія, трансформаційний переклад, адаптація, адекватність.

Статья посвящена проблемам перевода в рамках рекламного дискурса. Фокусируется внимание на правомірности применения стратегий перевода и адаптации при трансляции рекламных слоганов на материале конкретных переводческих решений.

Ключевые слова: рекламный слоган, переводческая стратегия, трансформационный перевод, адаптация, адекватность.

This article is devoted to the translation problems within the advertising discourse. The attention is focused on the appropriateness of the usage of translation and adaptation strategies for rendering advertising slogans on the material of the existing translators' decisions.

Key words: advertising slogan, translation strategy, transformational translation, adaptation, adequacy.

Процеси інтернаціоналізації та глобалізації у міжнародному економічному просторі зумовлюють інтенсифікацію ролі реклами як запоруки успішної політики збуту. Сучасна реклама виходить за межі суто економічного феномену, оскільки саме за тенденцій до її інтернаціоналізації особливого статусу набувають її культурна, художня (естетична) та лінгвістична цінність. Зокрема про останню свідчать численні праці вітчизняних та зарубіжних науковців (Кирмач У. К., Медведєва О. В., Чібісова О. О., Goddard A., Nida E. A., Ullmann S. та ін.).

Актуальність статті визначається мультидисциплінарністю феномену реклами, що уможлиблює її вивчення з позицій лінгвокультурології та транслятології, а також завданнями, специфікою стратегій та самою роллю перекладача у процесі "глобалізації" рекламних компаній.

Існуючі проблеми адекватного перекладу та адаптації рекламних повідомлень до локальних ринків збуту нерідко викликані прагненням товаровиробників уніфікувати рекламну кампанію в різних країнах з метою максимально інтернаціоналізувати продукт та мінімізувати девіації комунікативного впливу текстів реклами на реципієнтів в різних культурах. Тож метою поданої розвідки є виявлення та обґрунтування базових підходів до уніфікації рекламної кампанії на крос-культурному просторі.

З позицій мовознавства закономірності обігу інформації у рамках комунікативних ситуацій розглядає теорія мовного дискурсу. На сучасному етапі дискурс інтерпретується як 1) складне комунікативне явище, що, окрім тексту, містить й екстралінгвістичні фактори (знання про світ, думки, настанови, цілі адресата) [3, с. 8]; 2) комунікативна інтеракція адресанта та адресата конкретній ситуації, спрямована на здійснення когнітивного, емоційного, фізичного та прагматичного впливу на адресата [1, с. 16].

На думку Медведєвої О. В., рекламний дискурс є різновидом масової комунікації, у якому створюються і розповсюджуються інформативно-образні, експресивно-сугестивні тексти спрямованого та безособового характеру [6, с. 4]. Таке розуміння природи рекламного дискурсу дає підстави вважати його середовищем функціонування рекламного тексту.

Текст – це силове поле, в якому здійснюється зв'язок семантичного і формального планів, розгортаються текстові концепти [9, с. 174]. При цьому

метазнак “текст” у відношенні до сфери масової комунікації використовується не лише для позначення текстового вербального ряду, а й набуває рис об’ємності та багатомірності [10, с. 6], що апелює до розгляду рекламного тексту як комплексного структурного утворення.

Рекламний текст розглядається як специфічне складне семіотичне ціле, що являє собою послідовність знакових одиниць, виражених шляхом структурних елементів, як-от: заголовок, основний текст, слоган, неймінг бренду, графічні елементи та ін.

Слоган є завершальною фразою рекламного тексту, що відображає рекламну концепцію того чи іншого товару і політику компанії-виробника, апелює до емоцій, є стилістично маркованим, конденсує когнітивну інформацію про рекламну кампанію і продукт та орієнтується на узуалізацію.

Зважаючи на сутність перекладу, що полягає у відтворенні в мові-рецепторі найбільш близького природнього еквіваленту вихідного повідомлення з позицій значення та стилю [11, с. 12], про факт успішності перекладу можна говорити лише у врахуванням як денотативних, так і конотативних особливостей тексту.

При перекладі текстів різних жанрів важливо зважати на всі критерії текстуальності, зокрема дотримуватися критерію когерентності тексту оригіналу та перекладу, що виявляється при зіставленні концептуального наповнення їх глибинних структур. Задля збереження глибинної структури тексту оригіналу та перекладу перекладач постає перед проблемою передачі концептуального “посилу” автора рекламного тексту. Водночас задля досягнення бажаного комунікативного ефекту перекладач змушений вдаватися до різного роду трансформацій поверхневої структури, оскільки концепти екстеріоризуються в різних лінгвокультурах неоднаково.

З позицій базових чинників адекватного перекладу – рівноцінності регулятивного впливу тексту оригіналу та перекладу і їх семантико-структурної близькості – трансформації розглядаються як відступ від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу [5, с. 27].

У рамках трансформаційного перекладу диференціюють лексичні та граматичні трансформації. Одним із прикладів, що найяскравіше ілюструють застосування лексичних трансформацій, є переклад рекламного слогану шоколадного батончика Bounty: *A taste of paradise – Райська насолода*. Метафоричність образу неземної насолоди зберігається в перекладі через залучення прийомів контекстуальної заміни (*taste – насолода*) та частиномовної транспозиції (*paradise – райський*). Останній також спостерігається і в перекладі слогану *Slow down. Pleasure up – Мій час. Моє задоволення*, де дієслівний темпоральний маркер заміщається іменниковим, змінюючи при цьому комунікативний тип речення.

Говорячи про трансформації на синтаксичному рівні, варто згадати транслят рекламного слогану автобренду Aston Martin: *Power. Beauty & Soul*, що в україномовному варіанті маркований певною девіацією синтаксичної будови: *Сила. Краса. Душа*. Дотримуючись стратегії підбору прямих лексичних відповідників, перекладач вдається до зміни синтаксичного оформлення оригіналу. Текст оригіналу експлікує біцентричну концептуальну структуру слогану: на перше місце виступають функціональні показники потужності товару (актуалізація концепту POWER), а на друге – морально-естетичні (актуалізація концептів BEAUTY та SOUL). Перекладацький прийом парцеляції сприяє ефекту концептуальної сепарації: автор тексту перекладу пропонує звернути увагу на три окремі аспекти: функціональність, зовнішній вигляд та комфортабельність.

Однією з передумов успішності рекламної комунікації є вдалий вибір комунікативного типу оформлення слогана, що у рамках транслятології дозволяє аналізувати випадки збереження та девіації комунікативних типів речень.

Так, слоган рекламної кампанії шоколадного батончика Kit-Kat – *Have a break, have a Kit-Kat* – з’явився на українських телеекранах у варіанті *Є пауза, є Kit-Kat*. Вихідна версія слогану посилює апелятивний ефект через дієслівну форму наказового способу і безпосередньо мотивує до дій: відкласти власні справи вбік і насолодитись рекламованим продуктом. У перекладі спостеріга-

ється стратегія збереження паралельної конструкції із застосуванням дієслівних форм дійсного способу, що змінює апелювативний акцент у бік поради: “якщо у вас є пауза, чому б не насолодитись нашим продуктом”. Таким чином, релевантна синтаксична будова не лише порушує мети повідомлення, а й надає слогану нового “дихання”, демонструючи при цьому когерентність на рівні глибинних структур текстів.

Аналіз фактичного матеріалу доводить, що стратегія дослівного перекладу може виявитися не менш успішною при перекладі слоганів. Термін “дослівний переклад” зараз розглядається як складне і багатоаспектне явище, постійна присутність якого в текстах зумовлена об’єктивними причинами [8, с. 32]. При перекладі окремих блоків реклами, зокрема слоганів, часто вдаються саме до цього виду перекладу з метою збереження плану вираження за умови відтворення плану змісту. Особливого значення в цьому аспекті набуває експлікація синтаксичного центру речення, що детермінує формальний поділ речень на односкладні та двоскладні.

Односкладні речення покликані однозначно “розставити акценти” у рекламному повідомленні, що сприяє високому рівню концентрації уваги реципієнта. Типовим для них є поєднання лексичної простоти та синтаксичної лаконічності. Наприклад, особливо вдалим видається україномовний переклад рекламного слогану жувальних цукерок Skittles: *Taste the rainbow – Спробуй веселку*, зважаючи на комплексний характер поданого “синестетичного утворення”. Синестезію Ульман С. визначає як стародавню, широко поширену, а можливо, навіть і універсальну форму метафори [7, с. 279], а її прояв у мові у формі синестетичної метафори – семантичною універсалією. Її суть полягає в тому, що слово, значення якого пов’язане з одним органом чуття, вживається зі значенням, що відноситься до іншого органу чуття.

Запропонований рекламний слоган належить до густативно-візуальних моделей, що апелюють до підсвідомості через посилення сенсорної мотивації та перетворюють їх на інструменти маніпуляції. Об’єкт реклами уподібнюється до веселки (*Skittles – rainbow*), що є яскравим прикладом “внутрішньої” подвійної метафори. Вона ідентифікується за схожістю за кольором (візуальний атрактивний фактор) та за функцією (*Skittles*, як і веселка, приносить радість). Залучення методу дослівного перекладу уможливорює збереження “гедоністичного” комунікативного ефекту.

Заслужують уваги й приклади еквівалентного перекладу двочленних речень, як, наприклад, слоган компанії жіночої косметики L’Oreal: *Because you’re worth it – Адже ти цього варта*. У цьому випадку спостерігається збереження плану змісту без суттєвих змін плану вираження завдяки стратегії підбору прямих лексичних відповідників. Уживання особового займенника в оригіналі та його відтворення у перекладі створює ефект інтимізації і трансформує слоган в особистісне звернення, більш схоже на дружню пораду, до якої реципієнт і має прислухатися. У перекладі, як і в оригіналі, помітна апелювання до почуття самоповаги та власної гідності жінки.

Утім, здійснення інтерлінгвального перекладу рекламних слоганів не завжди виявляється достатнім, що передусім зумовлено соціально-культурними відмінностями реципієнтів “глобалізованої” реклами. Значний науковий інтерес для лінгвістичного вивчення становить проблема адаптації рекламного тексту до конкретного культурного простору, а також необхідність виявлення його соціокультурного, вербально-гендерного і прагматичного аспектів у їх кореляції та взаємодії [4, с. 159]. Таким чином, роль комунікативного впливу на реципієнта і його мотивування до дій є пріоритетнішим за здійснення еквівалентного перекладу.

Розглядаючи це питання з точки зору концептуальних аспектів перекладу, слід зазначити, що перекладацька адаптація в межах зіставлюваних культурних традицій означає, що певний тип семантики може ампліфікуватися, елімінуватися, коментуватися, конкретизуватися [2, с. 11]. Відповідно, адекватне відтворення рекламного повідомлення може вимагати модифікацій концептуального наповнення вихідного тексту.

Перекладацька адаптація на рівні трансляції слоганів реклами вимагає врахування потенційної аудиторії та лінгвокультурних особливостей реципієнтів для трансформації не лише поверхневої, а й глибинної структури тексту. Варто зазначити, що апеляція до таких концептів, як ЧАС, ЧИСЛО, ЯКІСТЬ, КІЛЬКІСТЬ у рекламному дискурсі посилює ефективність реклами через психологічний вплив (персуазивність) числових та статистичних показників на людину.

Наприклад, популярною у вітчизняних ЗМІ стала реклама батарейок торгової марки Duracell. Якісні показники товару уособлені візуальним компонентом телереклами – персонажем кролика, у той час як кількісні характеристики експлікуються у тексті слогану *The power to do more – Працює до десяти разів довше*. Концепт ПРАЦЯ, закладений в глибинній структурі оригіналу, зберігається й у перекладі (вербалізатори *to do – працювати*), проте помітною стає заміщення концепту СИЛА (*power*) концептами ЧИСЛО (*до десяти разів*) та ЧАС (*довше*).

Показовими є квантитативні засоби, залучені до реалізації такого ефекту: на противагу невизначено-кількісному маркеру *more*, автори адаптованої версії вдаються до прийому квантитативної апроксимації. Хоча така актуалізація й не реферує до точного числа, вона, тим не менш, спирається на певну нумеративну пресупозицію, що є більш переконливим фактором валідності товару.

Адаптація та локалізація рекламного слогану часто передбачає повну реорганізацію у тексті перекладу концептуального наповнення тексту оригіналу.

Прикладом абсолютної модифікації є україномовний варіант слогану виробника косметики для жінок Maybelline. Базовим вектором екстеріоризації концепту BEAUTY/КРАСА у межах вихідного рекламного звернення постає візуальний ряд – образ гарної жінки, у той час як рекламний слоган виступає вторинним засобом актуалізації концепту, що розширює та доповнює перший: *Maybe she's born with it, maybe it's Maybelline*.

Кінцевий рекламний продукт також являє собою комплекс вербальних і невербальних засобів актуалізації ключового концепту: візуальний ряд оригінальної версії у супроводі слогану *Всі в захваті від тебе, а ти – від Мейбеллін*. Подібно до тексту оригіналу текст перекладу також демонструє непряму екстеріоризацію базового концепту BEAUTY/КРАСА: лексема *захват* апелює до індивідуальної неповторності жінки, а займенник *всі* вказує на “масштабність” її привабливості. Тим не менш, незважаючи на відмінність поверхневих структур текстів оригіналу та перекладу (зокрема, неможливість відтворення мовної гри, заснованої на прийомі анафори *maybe – Maybelline*), концептуальне наповнення вихідного рекламного повідомлення та його комунікативний ефект зберігається у його локалізованій версії, що доводить правомірність залучення перекладацької адаптації.

Сучасні фахівці-рекламісти дотримуються думки, що адекватність сприйняття “інтернаціоналізованої” реклами не завжди передбачає міжмовне посередництво. Однією з найпопулярніших рекламних тенденцій при створенні міжнародного профілю виробника все частіше стають неперекладені слогани.

Можна стверджувати, що такі слогани виступають частиною візуального оформлення реклами і сприяють посиленню експресивності. Хоча неперекладений текст може бути незрозумілим для реципієнта реклами, автори таких версій розраховують на те, що у підсвідомості адресата вже сформоване певне уявлення про рекламований продукт. Не дивно, що до такої стратегії вдаються лише всесвітньовідомі гіганти індустрії: Nike: *Just do it*; Panasonic: *Ideas for life*; Sony: *It's a Sony*; Honda: *The Power of Dreams*; Canon: *You can Canon*.

Подані приклади неперекладених слоганів не містять складних граматичних конструкцій та відзначаються нейтральним “буденним” лексичним наповненням. І саме ці фактори зумовлюють їх влучність, стислість, лаконічність та здатність швидко закарбовуватися в пам'яті. Окрім того, статус англійської мови як “lingua franca” зумовлює порівняно легку адаптивність англійських рекламних текстів майже на будь-якому локальному ґрунті.

Таким чином, аналіз існуючих міжмовних відповідників рекламних слоганів уможлиблює виокремлення двох окремих базових стратегій трансляції: власне перекладу та адаптації.

У той час як власне переклад реалізується через стратегії дослівного або трансформаційного перекладу, перекладацька адаптація виявляється на рівні реорганізації та модифікації концептуальних структур повідомлення. Ключовим показником адекватності адаптації є відтворення в тексті перекладу комунікативного ефекту та прагматики вихідного тексту.

Незважаючи на значну увагу, приділену на сьогодні проблемам адекватного перекладу рекламних слоганів, проблематика інтралінгвістичної трансляції текстів рекламного дискурсу та їх складових має, на нашу думку, низку перспектив, як-от: ґрунтовне дослідження питань адаптації рекламних повідомлень до культурного контексту на матеріалі споріднених та дистантних мов, аналіз феномену ренеймінгу як складової успішної глобалізації рекламованого продукту тощо.

Література

1. Воронцова Н. Г. Комунікативно-когнітивні особливості вербальної інтеракції зі стороннім реципієнтом (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. Г. Воронцова. – Л., 2005. – 21 с.
2. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / В. В. Демецька. – К., 2008. – 27 с.
3. Караулов Ю. Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса / Ю. Н. Караулов, В. В. Петров // Т. А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация. — Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. — 308 с.
4. Кирмач У. К. Особливості національних, культурних, ментальних та гендерних характеристик при перекладі іншомовних рекламних текстів / У. К. Кирмач, М. М. Літвінова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 9. – С. 159–163.
5. Латышев Л. К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности / Л. К. Латышев // Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода. – М. : Ин-т языкознания АН СССР, 1986. – 107 с.
6. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация / Е. В. Медведева. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 218 с.
7. Ульманн С. Семантические универсалии / С. Ульманн // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1970. – № 5. – С. 250–299.
8. Чиророва И. И. О "границах" перевода: нормативные предпосылки существования дословного перевода / И. И. Чиророва // Иностранные языки в высшей школе. – 2011. – № 3(18). – С. 32–38.
9. Швачко С. О. Концептуальний підхід до структурних одиниць текстів: контрастивні аспекти / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна // Вісник СумДУ. Серія "Філологія". – 2007. – №2. – С. 173–178.
10. Goddard A. The Language of Advertising : Written texts / A. Goddard. – London : Routledge, 2002. – 512 p.
11. Nida E. A. The Theory and Practice of Translation / E. A. Nida, C. R. Taber. – Leiden : E.J. Brill, 1969. – 197 p.
12. YouTube (відеохостинг). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youtube.com>

УДК 81'22+81'373.612.2

ЗАСОБИ ПРАГМАТИЧНОЇ СТИЛІСТИКИ І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ**Ємець О. В.**

Стаття присвячена визначенню основних засобів прагматилістики у художніх текстах. Розглядається прагматичний ефект тропів та стилістичної конвергенції, а також особливості перекладу цих засобів для передачі прагматичного настанови.

Ключові слова: прагматилістика, тропи, стилістична конвергенція, прагматичний ефект, прийоми перекладу.

Статья посвящена определению основных образных средств прагматилістики в художественных текстах. Рассматривается прагматический эффект тропов и стилистической конвергенции, а также особенности перевода этих средств для передачи прагматической установки.

Ключевые слова: прагматилістика, тропы, стилистическая конвергенция, прагматический эффект, приемы перевода.

The article is devoted to the determination of major devices of pragmatic stylistics in literary texts. The pragmatic effect of tropes and stylistic convergence is considered as well as the peculiarities of translation of these devices for rendering the pragmatic intention.

Key words: pragmatic stylistics, tropes, stylistic convergence, pragmatic effect, translation devices.

Стилїстика є класичною лінгвістичною наукою, яка має довгу історію. Здавалось, всі галузі стилїстики визначені, існує досить чітка і повна класифікація стилїстичних засобів. І тому завдання цієї науки на сучасному етапі повинно бути лише аналіз і систематизація нових лінгвістичних явищ у різних сферах мовлення. Проте, останні десятиліття, інтенсивно розвивається когнітивна стилїстика (П. Стоквелл, М. Фрімен, О. П. Воробйова, Л. І. Белехова) з аналізом концептуальної метафори у різних стилях мовлення. Прагматична стилїстика ще не сформувалась як окрема галузь стилїстики, але також становить певний інтерес. Ґрунтовна робота Елізабет Блек [3] присвячена цій галузі, але акцент зроблено на аспекти прагматики, а стилїстичні засоби розглядаються мало. Підхід Е. Блек відповідає існуючому розумінню, що прагматилістика в основному повинна займатися вивченням мовленнєвих актів [5, с. 143]. У наших попередніх дослідженнях ми визначили параметри прагматики художнього тексту, а також дослідили стилїстичні критерії прагматики літературних творів [6]. Разом з тим визначення напрямів розвитку прагматичної стилїстики залишається відкритим.

Актуальність роботи полягає у виявленні засобів прагматилістики. Перекладацький аспект цієї галузі також становить інтерес. **Метою** нашої роботи є характеристика прагматичного ефекту ряду стилїстичних засобів та встановлення шляхів відтворення цього ефекту у художньому перекладі.

В якості критеріїв для характеристики прагматичного ефекту ми обрали максими комунікації, сформульовані Полом Грайсом [4]. Його теорія комунікативного співробітництва сформульована більше 30 років тому і є досить універсальною та актуальною. Головний принцип комунікації, який Грайс назвав принципом співробітництва, стосується вимог до учасників комунікації – як в усному мовленні, так і у художніх текстах. Ці вимоги включають 4 категорії максимумів – максими кількості, якості, релевантності та способу (манери) спілкування. З метою реалізації свого комунікативного наміру, впливу на читача, щоб викликати певні емоції або образні асоціації, письменник використовує такі стилїстичні засоби, що являють собою відхилення від максимумів комунікації. Таке відхилення може справляти значний прагматичний ефект. Особливо важливими у цьому плані є максима якості (Не кажи того, що вважаєш неправдивим) і максима кількості (Зроби своє висловлення настільки інформативним, настільки потрібно) [4, с. 45-

46]. Грайс наводить як приклади недотримання максими якості такі тропи, як метафора, іронія, гіпербола, літота.

Стосовно метафори, слід говорити про авторську, а не стерту метафору, а також метафоричне порівняння. Безумовно, варто виділити і такий троп, як антономазія, який має як метафоричні, так і метонімічні конотації. Антономазія широко використовується не лише у художніх текстах, а і у сучасних кінофільмах, мультфільмах, публіцистиці. Так, Віталія Кличка на Заході називають *Dr. Steelhammer*, а канцлера ФРН Меркель – *Frau Nein*. Такі стилістичні засоби справляють значний прагматичний ефект. Разом з тим сьогодні не існує чіткої системи перекладу промовистих імен. Зокрема, ім'я героя одного з кінофільмів *Spiderman* логічно переклали як *Людина-павук* (тобто це калька), тоді як аналогічна антономазія *Batman* передана транскодуванням і в російському, і в українському перекладах: *Бетмен*. Український варіант *Людина-кажан* є доцільним, проте є неможливим у російському перекладі (*Человек – летучая мышь*). Ці міркування пов'язані з аналізом і перекладом алюзій на заняттях з інтерпретації тексту зі студентами старших курсів. Честер Хаймс, американський письменник, використовує експліцитну алюзію-антропонім *Sandman*: “*Now, if you are a good little girl and sleep sound so the Sandman won't have to throw sand in your eyes, Santa Claus will bring something nice for Christmas*”. Ця алюзія має літературне походження (казка Е.Т.Гофмана) і досить негативне забарвлення в оригіналі. Російський переклад “*Песчаный человек*” є логічним (як і назва однойменного оповідання Р.Бредбері у перекладі). Український переклад я неодноразово обговорював зі студентами. Варіант перекладу: “*Дрімота*”, “*Піщана Людина*”, “*Баба Яга*” (доместикація) і т.і. Ми зупинились на варіанті *Дрімота*, оскільки він вже існує як переклад імені персонажу в одній із серій фільму “*Charmed*” (у перекладі “*Всі жінки - відьми*”). Цей функціональний аналог, разом з тим, не повністю відтворює прагматичний ефект, не актуалізується смисл розгорнутої метафори з мовиджерела. Тому методично кращим є варіант “*Піщаний чоловік*”. В обох випадках необхідні також виноски з коментарем.

Переклад антономазії як особливого типу антропонімів – це окрема тема, оскільки переклади творів таких популярних авторів, як О. Генрі або Агата Крісті, свідчать про існування прогалів у теорії і практиці перекладу. Очевидно, більшість українських або російських читачів не відчувають оціночний смисл імені головного героя романів А. Крісті – *Еркуль Пуаро (Herclules)*, оскільки транскрипція імені, на жаль, нівелює експліцитний (для носіїв мови) метафоричний, навіть гіперболический зміст.

Оригінальна метафора у прозових і поетичних текстах, зокрема антропоморфна або біоморфна семантика, найчастіше виражає авторську прагматику. Якщо метафора розгортається протягом тексту і базується на імпліцитній алюзії, тоді її декодування значно ускладнюється. Тому перекладач повинен мати гарні фонові знання. В оповіданні видатного британського поета і письменника Ділана Томаса “*The Tree*” важливе місце відводиться дереву, яке росте у саду. Обізнаний читач зрозуміє, що мається на увазі біблійна оповідь про дерево пізнання добра і зла:

‘I prayed to the tree’, said the child.

‘Always pray to a tree’, said the gardener, thinking of Calvary and Eden.

Проте не менш важливою є назва дерева – *elder* (бузина).

“The elder is as good as another”, said the gardener, lowering his voice to humour the child.

“The first tree of all”, said the child in a whisper.

Ні російський, ні український перекладачі не надали коментаря, а лише сумлінно переклали текст-джерело.

“Бузина – таке саме дерево, як інші” (Переклад Олексія Гавриленка).

Проте бузина має глибокий символічний зміст. За легендою, хрест, на якому був розп'ятий Ісус Христос, був зроблений з бузини. У цьому контексті наступна метафора має багато конотацій: <...> *there was the blood of the noon sun on the trunk of the elder staining the bark*. Таким чином, і все оповідання набуває глибоко трагічного змісту, Томас об'єднує дві біблійні оповіді і додає багатозначності фрагменту твору, дерево має концептуальний смисл. На жаль,

це пояснення відсутнє у перекладах, і читач цільового тексту втрачає прагматичну ідею.

Відповідно, можна додати до переліку стилістичних засобів, що являють собою відхилення від максими якості, як антономазію, так і алюзію, особливо літературну або міфологічну алюзію. Ці засоби завжди мають значний емоційний і оціночний ефект завдяки своїй синергетичній дії. Синергія – це комбінований вплив кількох чинників, який характеризується тим, що їхня дія істотно переважає ефект кожного окремо взятого складника та їхньої суми [2, с. 647]. У випадку з алюзіями відбувається саме така дія кількох чинників – спогади, ретроспекція (flashback), образні асоціації, емоційне сприйняття, зіставлення різних епох або об'єктів, породження нового образу.

Значний синергетичний вплив притаманний і такому стилістичному явищу, як конвергенція. Стилiстична конвергенція є одним з головних засобів висунання (або висунення, тобто foregrounding) [1]. Стилiстична конвергенція – це накопичення різних стилістичних засобів, що надають один одному експресивності. Конвергенції можуть включати метафори, алюзії, а також фонетичні і синтаксичні повтори. Стилiстичні конвергенції є своєрідним відхиленням від максими якості, оскільки спостерігається свідоме збільшення інформації, надмірність засобів. В оповіданні Рея Бредбері "The Murderer" подано іронічну характеристику телебачення: *Then I went in and shot the television, that insidious beast, that Medusa, which freezes a billion people to stone every night, staring fixedly, that Siren which called and sang and promised so much and gave, after all, so little.* У цьому фрагменті спостерігається накопичення семасіологічних і синтаксичних виразових засобів – дві розгорнуті метафори, що базуються на міфологічних алюзіях, гіпербола, епітет, а також антитеза, паралельні конструкції і перелік. Негативний прагматичний ефект від цієї тиради є значним, а синергетичний вплив метафор і алюзій сприяє емоційному сприйняттю авторського ставлення, яке дуже відповідає сучасним уявленням.

Стилiстична конвергенція справляє найбільший ефект у поезії, у невеликих текстах або їх фрагментах, у т.ч. в афоризмах. Вірші відомого датського поета Піта Хайна є афористичними. Його короткі вірші (grooks) перелають авторське сприйняття певного концепту.

Omniscience

Knowing what/ Thou knowest not/ Is in a sense/ Omniscience.

Цей грук є прикладом конвергенції – сполучення архаїзмів, синтаксичних повторів і антитези створює концептуальну метафору. Також очевидна алюзія до відомої фрази Сократа: "Я знаю, що нічого не знаю". Студентки 5 курсу досить вдало переклали цей вірш як російською, так і українською мовами.

То, чего не знаешь – знать,/ Всезнание – ни дать, ни взять.

(Кристина Горюнова)

Коли ти знаєш,/ Що чогось не знаєш,/ Здається тут,/ Що ти все знаєш.

(Марія Довгань)

У другому перекладі змінена рима, але обидва переклади вірно передали прагматичний зміст оригіналу. Зрозуміло, архаїчні слова, які є натяком на алюзію, відтворити неможливо.

Прагматичний ефект в результаті недотримання максим якості і кількості може бути актуалізований і в одному слові – неологізмі. Неологізм *manunkind* американського поета Е. Камінгса добре відомий і не втратив своєї оригінальності і оціночного змісту. Цікавий інший неологізм у заголовку твору "Peoplization of America" сучасного американського поета Ендрю Лоренса, присвяченого подіям 11 вересня 2001 року у США. На наш погляд, найбільш вдалий переклад: "Людянізація Америки". Заголовне слово може здатися тавтологією, але воно несе значний позитивний зміст – американці змінились, стали більш гуманними, людьми.

Підсумовуючи, можна говорити про прагматичні аспекти стилістики, а не про галузь як таку. Більшість тропів і лексичних засобів стилістики мають значний прагматичний ефект. Особливою мірою це стосується антономазії та алюзії, а також метафори, зокрема розгорнутої метафори, які завжди мають оціночні конотації. Стилiстичні конвергенції як прояв надмірності є важливим сигналом

для читача і носієм значної прагматичної інформації. Питання перекладу цих стилістичних засобів потребують подальшого вивчення, особливо переклад антономазії. Перспективи подальшого дослідження полягають у використанні максим комунікації для виявлення прагматичного ефекту засобів стилістики у поетичних творах, публіцистиці.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык/ И. В. Арнольд. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К., 2011. – 844 с.
3. Black E. Pragmatic Stylistics/ E. Black. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 166 p.
4. Grice P. Logic and Conversation/ P. Grice//Syntax and Semantics, III : Speech Acts. – New York: Academic Press, 1975. – P.41-58.
5. Sandig B. and M. Selting. Discourse Styles/ B. Sandig and M. Selting // Discourse as Structure and Process. – L.: SAGE Publications, 1997. – P.138-156.
6. Yemets A. Investigating Poeticalness of Prose/ A. Yemets. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishers, 2012. – 69 p.

УДК 81'255.4:087.5

ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ПІДХОДІВ ДО ПЕРЕКЛАДУ КАЗКИ Р. КІПЛІНГА “КІТ, ЩО ГУЛЯВ САМ ПО СОБІ” ТА ЇХ РОЗВИТОК В ОСНОВІ СТРАТЕГІЇ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Здражко А. Є.

Стаття присвячена історіографічному дослідженню видань української дитячої перекладної літератури у ХХ – на початку ХХІ ст. В історичній динаміці розглядаються підходи до перекладу казки Р. Кіплінга “Кіт, що гуляв сам по собі”, які еволюціонують в основні перекладацькі стратегії у ХХ – на початку ХХІ ст.

Ключові слова: дитяча література, переклад, перекладацька стратегія.

Статья посвящена историографическому исследованию изданий украинской детской переводной литературы в ХХ – в начале ХХІ в. В исторической динамике рассматриваются подходы к переводу сказки Р. Киплингга “Кошка, которая гуляла сама по себе”, которые эволюционируют в основные переводческие стратегии в ХХ – в начале ХХІ в.

Ключевые слова: детская литература, перевод, переводческая стратегия.

The article deals with the historiographical research of the publications of Ukrainian translated children's literature in the 20th – early 21st century. It contemplates approaches to translating R. Kipling's tale “The Cat that Walked by Himself”, which evolve into the main translation strategies in the 20th – early 21st century, in historical dynamics.

Key words: children's literature, translation, translation strategy.

Актуальність дослідження перекладної дитячої літератури пов'язана з основним завданням дитячої літератури – виховати в дитині творче мислення, потяг до пізнання іншої культури та формування особистості, без якої не може відбутися жоден народ, жодна нація. Метою дослідження є виявлення впливу історичних, соціальних та політичних чинників на перекладацькі підходи та на формування стратегій перекладу дитячої літератури, а також на кількість і якість опублікованих українських перекладів для цієї читацької аудиторії.

Перші українські переклади англійських творів дитячої літератури почали з'являтися ще у 80-х рр. ХІХ ст. Але ці переклади були не чисельними через офіційні заборони уряду Російської імперії на видання книг українською мовою. На початку ХХ ст. у більшості перекладів не простежується чіткої перекладацької стратегії. У цей період більшість перекладачів, в основному, несвідомо застосовують певні різнопланові підходи, які у сукупності не можуть побудувати чіткої перекладацької стратегії. Це перші “проби” пера українських дитячих перекладачів, які тільки формують фундамент майбутніх перекладацьких стратегій. Для прикладу розглянемо еволюцію підходів та стратегій до перекладу казки Р. Кіплінга “Кіт, що гуляв сам по собі”.

Перший переклад збірки казок Р. Кіплінга українською мовою був опублікований видавництвом “Лан” 1909-го року у виконанні Юрія Сірого (справжнє ім'я – Юрій Пилипович Тищенко). Наступного року казка Р. Кіплінга про одомашнення диких тварин виходить у Коломиї у друкарні А. В. Кисілевського і С-ки у перекладі В. Ткачевича під назвою “Кіт Мурко, що заодно самотріть гуляв”. Тільки з перекладу назви можна побачити, що В. Ткачевич намагався наблизити текст перекладу до дитячої аудиторії, назвавши головного персонажа казки загальновідомим для малечі котячим прізвиськом Мурко. Ще один переклад цієї казки “Той кіт, що ходив, де хотів” виходить у видавництві “Слово” у 1918 р. (перекладач – Ольга Петрівна Косач-Кривинюк). У 1925 р. було перевидано переклад Юрія Сірого видавництвами “Пчолка” та “Політика”. Через десять років казка “Кіт, що ходив сам по собі” була перекладена М. Йогансеном та опублікована видавництвом “Дитвидав”. Друге перевидання цього перекладу вийшло друком вже

наступного року. У 1957 р. видавництво “Дитвидав” вперше публікує цю казку у перекладі Л. Солонька під назвою “Про Кішку, що гуляла, як сама собі знала”. Перевидання цього перекладу у видавництві “Дитвидав” виходять у 1959, 1961, 1971, 1977, 1979, 1980, 1984 рр. Уже за часів незалежності України декілька видавництв використовують переклад Л. Солонька: у 1995 р. видавництво “Україна” публікує цей переклад, не зазначивши імені перекладача, так само публікує цей переклад у 2001 р. видавництво “Донеччина”, дещо відредагувавши його, у 2000 р., вже зазначивши перекладача, казку перевидає видавництво “Школа”, а у 2011 р. – видавництво “Національний книжковий проект”. Серед сучасних перекладів малечі відомі роботи Є. Бондаренка (“Кіт, що гуляв як сам собі знав”), В. Герасимчука (“Кіт, що гуляв сам по собі”), В. Чернишенка (“Кіт, який завжди гуляє на самоті”).

Вже на початку ХХ ст. твори Р. Кіплінга набули неабиякої популярності серед українських читачів, про що промовисто свідчить дослідження Юрія Сірого, опубліковане у передмові до збірки “Казки” 1909 р.: “А в казках тих скрізь так і світить ся його любов до дітей <...> В своїх казках Кіплінг дуже гарно розказує про чарівну Індію з усім її житєм, про звірів, і людей” [5, с. 3]. Ще у передмові до свого перекладу Юрій Пилипович характеризує вид звернення автора до дитини-читача: “... коли читаєш його (Р. Кіплінга – А.З.) казки, то здаєть ся, ніби то до тебе говорить найкращий товариш; ніби то друг твій оповідає про те, що бачив, та що чув в країні повній чар, та дивовижних явищ” [5, с. 3]. З цих слів перекладача зрозуміло, що автор звертається до єдиної аудиторії (за класифікацією Б. Вол [2, с. 35-36]); Ю. Сірий відтворює це у перекладі: “*Слухай уважно, моя кохана; те, що я тобі розкажу трапилось дуже дуже давно: ще за часів, коли тварини не допомагали людині в господарстві, а були дикими звірями*” [5, с. 5]. Але саме звернення до дитини “*моя кохана*” може бути неадекватно зрозуміле маленькими читачами, адже таке звернення має на увазі дорослого реципієнта – кохану жінку, а зовсім не маленьких казкознавців.

Цей переклад було опубліковано після революції 1905 р., коли циркуляри та укази про заборону публікацій українською мовою втратили силу, радянська влада ще не прийняла постанов про те, що український переклад має спиратися на російськомовний. Тому перекладач має змогу відтворити рід головного персонажа казки незалежно від російськомовного оригіналу: “*But the wildest of all the wild animals was the Cat. He walked by himself, and all places were alike to him*” [1, с. 1]. В англійській мові слово Cat може бути середнього, чоловічого або жіночого роду, тоді як українською мовою воно може перекладатися як Кіт або Кішка. Юрій Пилипович вирішує відтворити авторську інтенцію, зберігши рід та гендер персонажа: “*Але між ними надичійшим був Кіт. Він гуляв сам собі де йому хотілося*” [5, с. 5]. Але перекладач вирішує зберегти гендер не всіх героїв казки. Так, в оригіналі другий звір, що приходить до печери людей, також чоловічого роду: “*Wild Horse bent his wild head, and the Woman slipped the plaited hide halter over it, and Wild Horse breathed on Woman’s feet*” [1, с. 4]. Хоча ім’я цього героя можна відтворити українською мовою як у чоловічому (лошак, кінь, скакун, огир, моцар та ін.), так і в жіночому роді (кобилиця, кобиличина, лошиця, кобила та ін.), перекладач вирішує не відтворювати авторської інтенції та не передавати стать цього героя: “*Дика Коняка нахилила свою непокірливу голову і Жінка наділа на неї уздечку, а Дика Коняка дихнула на Жінку*” [5, с. 11]. Вибір Ю. Сірого розмовного варіанту “*Коняка*” можна пояснити перекладацьким підходом одомашнення задля наближення оповіді до маленьких читачів.

Не зважаючи на спрямованість тексту оригіналу на дитину-реципієнта та вживання автором простих, неускладнених конструкцій: “*Of course the man was wild too. He was dreadfully wild*” [1, с. 1], перекладач вирішує ускладнити легку мову викладу історичними термінами: “*Розуміть ся і Чоловік тоді жив в первіснім становищі*” [5, с. 3]. Таке обтяження тексту суперечить авторській інтенції розкриття численних питань маленьких чомучок у простій, зрозумілій для них формі.

В оповіданні Р. Кіплінг часто звертається безпосередньо до малечі: “*That night, **Best Beloved**, they ate wild sheep rosted on hot stones, and flavoured with wild garlic and wild pepper*” [1, с. 1], перекладач вилучає численні звернення автора до дитини-читача: “*До їжі вживали вони м’ясо з дикої кози піджарене на*

гарячих камінцях і заправлене диким часником і перцем” [5, с. 3]. Такий перекладацький підхід віддаляє маленьких читачів від оповідача та викривлює зміст тексту оригіналу.

Проаналізувавши перший переклад Юрія Сірого казки Р. Кіплінга “Про kota, що гуляв, де сам хотів”, можна зробити висновок, що перекладач не мав чіткої стратегії. Окремі перекладацькі підходи, застосовані у тексті, неможливо сформувані у перекладацьку стратегію. Юрій Пилипович то навмисно ускладнює текст перекладу, застосовуючи історичні терміни, то вилучає певні елементи тексту для спрощення перекладу. Хоча у вступній статті до видання перекладач і підтверджує спрямованість тексту оригіналу на юну читацьку аудиторію та визначає розважально-естетичну функцію як основну функцію оригіналу, текст обтяжений складними конструкціями, незрозумілими термінами та майже не має пунктуації, яка б допомагала дорослим читачам відтворити внутрішню ритміку тексту для кращого батьківського перформенсу перед маленькими слухачами, які ще не вміють читати. Очевидно, пунктуаційні проблеми були пов’язані з невірною обробкою української пунктуації в той час.

Переклад О. Кривинюк цієї казки під назвою “Той кіт, що ходив, де хотів” виходить через дев’ять років після публікації перекладу Ю. Сірого та різко відрізняється від свого попередника. Перекладачка, на жаль, не надає передмови до видання, завдяки якій можна було б дізнатись про її перекладацьку стратегію та розуміння інтенцій автора. Але розуміння авторських інтенцій перекладачкою можна побачити вже у відтворенні звернень до маленьких читачів: “Ну, **діточки**, слухайте уважно, бо тепер буде мова про те, що було дуже давно, ще тоді, як дикі звірі були дикими” [6, с. 3], “Того вечора, **мої діточки**, вони їли дику вівцю, присмажену на розпеченому камінні” [6, с. 3], “В ту ж саму хвилину, **мої діточки**, коняча шкура, що висіла вниз хвостом коло входу в печеру, впала – бу-бух!” [6, с. 14]. Ольга Петрівна широко використовує слова з суфіксами із зменшено-пестливим значенням для надання оповіді “дитячого” звучання: “сидить собі вигіденько у самісінькій печері” [6, с. 14], “тихенько воркотіти” [6, с. 15], “Кіт вже любенько сидів біля вогню” [6, с. 15], “малесенька мишка вилізла з куточка й пробігла по долівці” [6, с. 16], “скочила на стільчик біля вогню” [6, с. 16]. Такий прийом допомагає перекладачці наблизити текст до маленького читача та відтворити “дитячу мову” оповіді.

Текст оригіналу має свій внутрішній ритм та елементи звукопису для кращого сприйняття оповіді малечю: “*That very minute and second, Best Beloved, the smoke of the fire at the back of the Cave came down in clouds from the roof – puff! – because it remembered the bargain she had made with the Cat!*” [3, с. 8], “... the Milk-pot that stood by the fire cracked in two pieces – ffft – because it remembered the bargain she had made with the Cat” [262, с. 9]. Перекладачка розуміє, як важливо відтворити цей ритм та елементи звукопису, адже дитина краще сприймає ритмізовану прозу, а відтворення авторських розділових знаків допоможе при батьківському перформенсі: “В ту-ж саму хвилину, **мої діточки**, дим від багаття цілими хмарами почав сповняти печеру, - пх! – бо він згадав тую розмову, що зробила жінка з Котом” [6, с. 15], “... **горщик** з молоком, що стояв біля вогню, тріснув – трісь! – згадавши умову з Котом” [6, с. 16]. Використання вигуків робить звучання тексту перекладу яскравішим, а додавання розділових знаків допомагає батькам краще відчутти внутрішній ритм тексту. Але перекладачка відтворює не всі елементи звукопису. Для пояснення маленьким читачам розмірів мишки, якої злякалася Жінка, автор використовує елемент дитячої мови: “... a little wee-wee mouse crept out of a corner and ran across the floor” [262, с. 8]. Українською мовою такий елемент можна було б передати відповідником “пі-пі”, але перекладачка вирішує не відтворювати цей елемент звукопису та дитячої мови: “малесенька мишка вилізла з куточка й пробігла по долівці” [6, с. 16]. Таке перекладацьке рішення можна пояснити компенсацією – використанням прикметника з суфіксом зі зменшено-пестливим значенням.

Задля відповідності педагогічним нормам початку ХХ ст. перекладачці доводиться вдаватися до певних додавань та роз’яснень. Так, Р. Кіплінг зобраує зустріч Чоловіка та Жінки у казці без створення ними інституту шлюбу: “*Of course the Man was wild too. He was dreadfully wild. He didn’t even begin to be tame till he*

met the Woman" [262, с. 1]. Ольга Пертівна застосовує додавання для відповідності тексту перекладу педагогічним нормам та суспільній моралі: "Звичайно, й чоловік був теж дикий. Він був страх який дикий! Ще й не починав обсвоюватись; аж доки не зустрів Жінки, та не одружився з нею" [6, с. 3]. З одного боку, таке додавання певним чином викривлює зміст казки, адже автор намагався зобразити первісних людей, що ще не створили інституту шлюбу, але, з іншого боку, перекладачці доводиться слідувати виховним традиціям, які пильнувала тогочасна цензура дитячої літератури.

Більшість перекладацьких підходів, до яких вдається О. Кривинюк, націлені на наближення тексту оповідання до маленьких читачів, до одомашнення казки Р. Кіплінга, хоча перекладачка також намагається відтворити й авторські інтенції: збереження внутрішнього ритму тексту, відтворення елементів звукопису. Тому можна стверджувати, що на прикладі цього перекладу спостерігаємо формування перекладацької стратегії Ольги Петрівни. Але через політичні та історичні умови, за яких було опубліковано цей переклад, перекладачці доводиться порушувати авторські інтенції та вдаватися до певних додавань, що обтяжують текст перекладу, для відповідності педагогічним нормам свого часу, тому виражена та чітка перекладацька стратегія ще не простежується.

За часів існування УРСР казки Р. Кіплінга декілька разів видавалися у перекладах М. Йогансена, Л. Солонька, Ю. Лісняка, В. Прокопчука. Та найбільшої популярності здобули переклади Л. Солонька. Тільки видавництво "Веселка" з 1957 по 1984 рр. перевидало його переклади казок Р. Кіплінга вісім разів. Заборони, що накладалися на українські переклади західних, у тому числі й англомовних, творів дитячої літератури за радянських часів, не могли не вплинути на переклад Леоніда Тихоновича. Відомо, що українські переклади мали спиратися на вже існуючі російськомовні, тому багатьом українським перекладачам доводилося дублювати помилки та неточності, яких припустилися їх російські колеги. Саме через такі заборони Л. Солоньку доводиться змінювати гендер головного персонажа казки: "Я – Кицька, що гуляє, як сама собі знає, і всі місця однакові для мене" [4, с. 97], адже у російській перекладацькій традиції цей головний герой відтворювався у жіночому роді.

Р. Кіплінг звертається до свої маленьких читачів наскрізно у всьому тексті – "Best Beloved". Ми вже простежили, що попередники не відтворювали цього наскрізного авторського звертання. Леонід Тихонович вирішує відтворити цю авторську інтенцію і всюди у тексті звертається до маленьких читачів "моє серденько": "Слухай, та дослухайся, та зважуй, **моє серденько**" [4, с. 97], "Того вечора, **моє серденько**, вони їли м'ясо дикої віви" [4, с. 97], "Тієї ж хвили й секунди, **моє серденько**, дим од вогнища <...> заповнив Печеру густою хмарою до самої селі" [4, с. 107], "І з того самого дня та й понині – чуєш, **моє серденько?**" [4, с. 111].

Усвідомивши авторське звернення до єдиної аудиторії, тобто націлення тексту оповіді на легке сприйняття маленькими читачами, перекладач широко використовує слова з суфіксами із зменшено-пестливим значенням для надання оповіді "дитячого" звучання: "лишечком-нишечком" [4, с. 100], "точнісінько" [4, с. 103], "товстеньке" [4, с. 105], "самісінької" [4, с. 105], "пухеньку лапу" [4, с. 106], "повненькі колінця" [4, с. 106], "зайву часинку" [4, с. 107], "манюсінька-манюсінька мишка" [4, с. 108].

Як вже було зазначено раніше, текст оригіналу має свій внутрішній ритм та елементи звукопису для кращого сприйняття оповіді малечю: "That very minute and second, Best Beloved, the dried horse-skin Curtain that was stretched tail-down at the mouth of the Cave fell down – **woosh!** – because it remembered the bargain she had made with the Cat, and when the Woman went to pick it up – **lo and behold!** – the Cat was sitting quite comfy inside the Cave" [1, с. 7]. Л. Солонько вирішує відтворити авторську інтенцію та зберігає вигуки й елементи звукопису, він також зберігає авторську пунктуацію та доповнює її за нормами української мови для відтворення внутрішнього ритму тексту: "Тієї ж хвилини й секунди, моє серденько, суха коняча шкура, що висіла при вході в Печеру хвостом до низу – **шшшр!** – зашелестіла і впала на землю, бо вона пам'ятала про умову, яку склала Жінка з Кицькою. А коли Жінка підійшла, щоб підняти шкуру – ой лишенько! –

Кицька вже розляглася в Печері, мов пані” [4, с. 106]. Для надання тексту перекладу органічного звучання українською мовою Леонід Тихонович також додає суто український фразеологічний зворот – “розляглася як пані”, що наближує текст оповідання до маленьких читачів.

Розглянувши переклад Л. Солонька, який був створений ще за радянських часів та використовується українськими видавництвами дотепер, можна зробити висновок, що перекладач мав чітку та виважену стратегію, яка простежується у різноманітних перекладацьких підходах, до яких вдавався Леонід Тихонович. З одного боку, він намагався передати авторську інтенцію, наскрізно відтворивши звертання автора до читачів, внутрішній ритм тексту, елементи звукопису та вигук, а з іншого – він широко застосовує слова з суфіксами із зменшено-пестливим значенням для надання оповіді “дитячого” звучання та вводить національно забарвлені фразеологічні одиниці для наближення перекладу до маленьких читачів. Але усі ці підходи слугують одній меті – спрощення тексту для кращого сприйняття малечю, тому такі підходи органічно комбінуються в одну виважену перекладацьку стратегію.

Проаналізувавши основні українські переклади казки Р. Кіплінга, що були опубліковані українськими видавництвами від кінця XIX ст. до початку XXI ст., можна зробити висновок, що у перекладах кінця XIX ст. – початку XX ст. не простежується виваженої перекладацької стратегії, перекладацькі підходи не відповідають одній меті та функції твору, або ж спостерігаються лише певні взаємопов’язані перекладацькі підходи, які ще не можуть сформувати чіткої стратегії. Виважені, чіткі перекладацькі стратегії, що складаються з низки взаємопов’язаних підходів, починають формуватися лише у другій половині XX ст.

Література

1. Kipling R. *Just So Stories* / Rudyard Kipling. – London : Wordsworth Editions Limited, 1993. – 153 p.
2. Wall B. *The Narrator’s Voice: The Dilemma of Children’s Fiction* / Barbara Wall. – London: Macmillan, 1991. – P. 35–36.
3. Казки: з англійського оригіналу / Переказала з англ. С. Вольська, Іл. І. Падалки. – К. : Волошки, 1918. – 16 с.
4. Кіплінг Р. Казки / Р. Кіплінг. – [Пер. з англ. Л. Солонька, Ю. Лісняка]. Передм. Б. Чайковського. Іл. С. Артюшенка. – К. : Школа, 2000. – 156 с.
5. Кіплінг Р. Казки: (3 малюнками) / Редьярд Кіплінг. – [Пер. Юр. Сірий]. – К. : Лан, 1909. – 68 с.
6. Кіплінг Р. Д. Той кіт, що ходив, де хотів. – Слононя. (Казки) / Редьярд Джозеф Кіплінг. – [Пер. О. Кривинюк]. – Катеринослав : Слово, 1918. – 32 с.

УДК 81':25:341.17

ПЕРЕКЛАД ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В ЄС

Касяненко Д. С.

У статті висвітлено значення та роль перекладу в ЄС, а також особливості організації роботи перекладачів Генеральної дирекції письмового та усного перекладу ЄС.

Ключові слова: переклад в ЄС, Генеральна дирекція перекладу ЄС.

В статье проанализировано значение и роль перевода в ЕС, а также особенности организации работы переводчиков Генеральной дирекции письменного и устного перевода ЕС.

Ключевые слова: перевод в ЕС, Генеральная дирекция перевода ЕС.

The article covers research of translation importance and role in EU, as well as peculiarities of translators work organization by Directorate General for Translation.

Key words: EU translation, Directorate General for Translation.

Функціонування Європейського Союзу як багатомовної інституції демократичного типу неможливо уявити без перекладу. Сьогодні переклад у Євросоюзі – це невід’ємна передумова для існування та подальшої розбудови ЄС. За таких умов переклад в ЄС, а також за його межами, набуває особливого статусу і актуалізує низку нових проблем перекладознавчого характеру. Враховуючи розпочатий процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС, переклад нормативно-правових документів ЄС українською мовою, а також вивчення особливостей організації роботи перекладачів ЄС набувають особливої ваги і визначають *актуальність даної розвідки*.

Мета цієї статті – дослідити особливості організації найбільшої в Європі служби перекладу. Визначена мета передбачає розв’язання таких *завдань* – проаналізувати специфіку роботи служби перекладу ЄС, її функції, компетенції та призначення відповідних підрозділів, з’ясувати критерії відбору перекладачів, вимоги до їхньої кваліфікації, а також технічні умови роботи перекладачів тощо.

Аналіз першоджерел виявив динамічність досліджень перекладу та перекладацької діяльності в ЄС на зарубіжних теренах (студії, організовані Європейською Комісією, а також розвідки окремих науковців: К. Коскінен, Р. Гофен, В. Вайсфлог, С. Шарчевич, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, А.-Л. К’яер та інші.). В Україні перекладу в ЄС присвячені роботи О. Чередниченка, Т. Качки, С. Друзенко, Д. Касяненко.

Як відомо, сьогодні до складу Євросоюзу входять 27 держав-членів ЄС, при цьому переклад здійснюється 24 *офіційними мовами*, до яких, після останнього розширення ЄС, з 1 січня 2007 року належать англійська, болгарська, грецька, данська, естонська, ірландська, іспанська, італійська, латвійська, литовська, мальтійська, нідерландська, німецька, польська, португальська, румунська, словацька, словенська, угорська, фінська, французька, чеська, хорватська та шведська. Проте *робочими мовами* європейських інституцій на практиці є англійська та французька мови й дещо меншою мірою – німецька. Для порівняння, за даними ЄС, у 2012 році відділ перекладу Європейської Комісії переклав англійською мовою 14,92% текстів (262766 сторінок), французькою – 8,25% (145303 сторінок), німецькою 6,4% (113935 сторінок), італійською – 4,40% (77415 сторінок), іспанською 4,26% (75048 сторінок) [3, с. 5-7].

Не викликає сумнівів, що багатомовність ЄС є однією з його унікальних сторін. В історії Європи ніколи не було такого, щоб якась держава або об’єднання держав мали стільки офіційних мов, як Європейський Союз. Так, наприклад, офіційними мовами НАТО і Ради Європи є англійська та французька, ОБСЄ, до якої входять 56 держав-членів, та Організація Об’єднаних Націй, яка об’єднує 192 держави, мають по шість офіційних мов [1, с. 11].

Політична стратегія багатомовної Європи передбачає наймовірно великі обсяги перекладів документів ЄС мовами держав-членів Євросоюзу і реалізується завдяки злагодженій роботі висококваліфікованих *штатних* (*interne – verbeamteter/ beamteter Dolmetscher/ Übersetzer*) та *позаштатних* (*externe – freiberuflicher Dolmetscher/ Übersetzer*) [3, с. 7, 8-9] *перекладачів* найбільшої в Європі інституції перекладу – *Генеральної дирекції перекладу ЄС*. На позначення служби перекладу Європейського Союзу прийнято використовувати термінологічне скорочення – *DGT* – за першими літерами багатосегментного терміну її повної назви англійською мовою – *Directorate-General for Translation* та французькою – *Direction générale de la traduction*. Загалом ця величезна корпорація представлена двома головними підрозділами – *відділом усного* (нім. *Generaldirektion Dolmetschen*, англ. *DG Interpretation*, відомий також як *SCIC*) та *письмового перекладу* (нім. *Generaldirektion Übersetzung*, англ. *DG Translation*).

Особливість служби перекладу в ЄС полягає у тому, що вона – *Генеральна дирекція перекладу ЄС* – представлена у кожній інституції Євросоюзу власним відділом, який є складовою відповідної інстанції ЄС і доповнює її органіграму. Тож, відділ перекладу DGT функціонує як в Європейській Комісії, так і в Європейській Раді, Парламенті, Суді, Рахунковій палаті, і має власну *службу перекладу* (письмового та усного). До його складу належать також спеціальні *мовні підрозділи*, кожен з яких репрезентує відповідну офіційну мову ЄС. В свою чергу мовні підрозділи поділені на підвідділи, які спеціалізуються у конкретних сферах компетенції Союзу, наприклад: зовнішні відносини, регіональна політика, сільське господарство, бюджетні та фінансові справи, освіта, культура тощо [1, с. 53]. Втім вибір кандидатів на посаду перекладачів служби перекладу Євросоюзу відбувається централізовано незалежно від інституції, яка висунула замовлення.

Специфіка роботи кожної інституції Євросоюзу віддзеркалюється також у роботі відділів перекладу, процесі перекладу вихідного тексту (ВТ), доборі перекладачів відповідних відділів тощо і зумовлює певну перекладацьку проблематику. Так, наприклад, Європейський Суд на підставі встановлених повноважень, застосовує як мову внутрішньої комунікації лише французьку [4]. Відповідно до цього положення, всі тексти укладають первісно саме французькою мовою, потім перекладають англійською та німецькою мовами і лише після цього переклад здійснюють іншими офіційними мовами ЄС. Така особливість роботи Європейського Суду впливає як на процес, так і на результат перекладу. Враховуючи одну з ключових ознак правничої мови, а саме її *приналежність до певної національної правової системи* під час перекладу текстів судовиробництва ЄС найчастіше проблеми виникають через невмотивоване запозичення реалій національної правничої системи Франції у ВТ ЄС, які, звісно, не мають відповідників в інших національних системах держав-членів ЄС. Перекладачі Європейського Суду наводять як приклад термін “*faute*” (провина) [1] національної правової системи Франції, відсутній в інших правових системах, не маючи прямого відповідника, тому його не можна використовувати у вихідних текстах ЄС. Натомість виправданим буде заміна цього національного терміна більш-менш нейтральними контекстними синонімами “*ill galit *” (протиправність), “*manquement*” (правопорушення) тощо, які мають відповідники в інших офіційних мовах ЄС. Так, наприклад, для позначення наведеного вихідного поняття в інших мовах існують такі термінологічні відповідники: “*Rechtswidrigkeit*” (нім.) – *протиправність* (укр.), “*Verstoß*” gegen (нім.) – *правопорушення*, та їхні відповідники в англійській мові “*illegality*” та “*breach*”.

Основний обсяг перекладацької роботи в ЄС, зокрема переклад усіма офіційними мовами найважливіших текстів Союзу, покладено на Комісію. Це впливає з її статусу “Гаранта дотримання законодавства ЄС” і є наслідком її ексклюзивного “права законодавчої ініціативи” [2, с. 72].

За Рішенням Європарламенту щороку витрати Євросоюзу на переклад складають 1% від загального бюджету Європейського Союзу [3]. Так, якщо у 2005 році загалом на усний та письмовий переклад Євросоюз витратив приблизно 1 123 млрд. євро, то 2008 року ця сума дорівнювала 129,1 млрд. євро. При цьому у 2005 році в ЄС щодня було задіяно понад 2000 письмових та 100

усних перекладачів. Протягом 2005 року 1 450 письмових перекладачів служби перекладу Європейської Комісії переклали 1 324 000 сторінки, 550 перекладачів Європейського Парламенту здійснили переклад 1 080 000 сторінок; 660 перекладачів відділу перекладу Європейської Ради письмово переклали 475 000 сторінок. Не має сумнівів, що з кожним роком кількість перекладених сторінок тільки зростатиме. За статистичними даними 2007 року, Генеральна дирекція письмових перекладів Комісії переклала більше 1,7 млн. (1 762 773) сторінок, що на 14 % більше ніж у 2006 році та на 57% більше ніж у 1997. В 2008 році знову відбулося зростання обсягу письмових перекладів до 1 805 689 сторінок [2].

Отже, наведені статистичні дані доводять, що, по-перше, існування багатомовного Європейського Союзу стає можливим лише завдяки перекладу, зокрема, злагодженої роботи перекладачів, по-друге, за кількістю задіяних у межах Євросоюзу мов, перекладачів і коштів на переклад служба перекладу ЄС є, без сумніву, однією з найпотужніших у світі.

Тож, питанню перекладу приділяють в ЄС надзвичайну увагу, про що свідчать не лише обсяги перекладу, заходи щодо покращення якості перекладу, але й самі умови та організація процесу перекладу.

Варто наголосити, що співробітники відділів перекладу, як правило, за фахом не лише лінгвісти – перекладачі, але й експерти певної галузі (юриспруденції, економіки, бухгалтерії, інформатики тощо). Вимоги до кваліфікації перекладачів Євросоюзу дуже суворі. Добір кандидатів для роботи у DGT відбувається у формі відкритого конкурсу, який проводять один раз на три роки. Процедура конкурсу дуже жорстка, триває від 8 до 10 місяців, і завершується надзвичайно складним іспитом. Окрім того, для ЄС багато перекладають позаштатні перекладачі, яких обирають також у процесі серйозного, складного конкурсу. Тож, вимоги до кваліфікації як штатних, так і позаштатних перекладачів ЄС однакові і неймовірно високі [2, с. 12-13].

Проте, як правило, якщо ВТ спочатку потрапив до позаштатного перекладача, то потім його перевіряють, і, за потреб, допрацьовують, редагують та корегують штатні перекладачі. Після цього переклад відправляють на експертизу до відповідного фахового комітету, де первісно ухвалювали текст оригіналу. Фахівці цього відділу є носіями цільової мови (ЦМ). Вони перевіряють правильність викладу вихідної інформації, коментуючи існуючі недоліки, помилки змістового рівня тощо. Далі над перекладеним ВТ ретельно працюють перекладачі-термінологи та лінгвісти ЦМ, перевіряючи гармонізоване використання термінологічних одиниць, відповідність узусу ЦТ ЦМ тощо.

Особливої уваги заслуговують також умови, в яких працюють перекладачі Спільноти. Зрозуміло, що технічне оснащення відповідає найсучаснішим стандартам. Надзвичайно зручно розроблено спеціальні програми з перекладу – *ECMT (European Commission Machine Translation)*, *CAT (Computergestützte Übersetzung)* та програми для роботи з багатомовними документами – *Multidoc*, *EURAMIS*, *EUR-lex* [2, с. 37]. Деякі з цих програм настільки полегшують роботу перекладачів, пропонуючи їм різномовні шаблони речень, абзаців, преамбул, і навіть уривків текстів. Рівень розробленості та упорядкованості термінологічної бази ЄС вражає розмаїттям спеціальних комп'ютерних програм – *IATE*, *TIS*, *Multiterm*, *Euroterpe*, *Eurodicatom*, *Eurotern*, *Quest* тощо [2, с. 38].

Важливою організаційною складовою робочого процесу перекладачі ЄС вважають заходи, направлені на підвищення перекладацької та фахової компетенції співробітників Дирекції перекладу, регулярні семінари, конференції, спрямовані на покращення якості перекладу, під час яких перекладачі та інші експерти (укладачі ВТ) в процесі дискусій обговорюють нагальні термінологічні, лінгвістичні, лінгвокультурні та правові розбіжності, задіяних під час перекладу мовних та правових систем тощо.

Дослідження особливостей функціонування перекладу та організації перекладацької діяльності в ЄС є одним з актуальних напрямів сучасного перекладознавства, становить складову фахового перекладу і визначає цікаву перспективу для подальших міждисциплінарних розвідок.

Література

1. Gemeinsamer Leitfaden des Europäischen Parlaments, des Rates und der Kommission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела :
<http://eur-lex.europa.eu/de/techleg/5.htm>.
2. Geschichte des Übersetzungsdienstes der Europäischen Kommission. – Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der EU, 2010. – 79 S.
3. Sonderbericht Nr. 9/2006 des Rechnungshofs über Ausgaben für Übersetzungsleistungen bei Kommission, Parlament und Rat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2007-0315+0+DOC+PDF+V0//DE>.
4. Sprachen und Dolmetschen beim Gerichtshof der Europäischen Union in Luxemburg. [Електронний ресурс]. – Luxemburg: Amt für Veröffentlichung der EU, 2013. – Режим доступу до джерела:
http://europa.eu/interpretation/index_de.htm.
5. Übersetzung in Zahlen 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://ec.europa.eu/dgs/translation>.
6. Übersetzung und Mehrsprachigkeit. – Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der EU, 2012. – 24 S.

УДК 81-26.347.78.034

ВРАХУВАННЯ ЗНАЧЕНЬ СЛОВОТВОРЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Каушанська Л. В.

У статті розглядаються словотвірні елементи різних частин мови, що найбільш поширені в науково-технічній літературі. Шляхом компонентного аналізу словникового складу німецької мови встановлюються продуктивні моделі словотвору.

Ключові слова: словотвір, компонентний аналіз, словотворчий елемент, словниковий склад.

В статье рассматриваются словообразующие элементы разных частей речи, которые больше всего распространены в научно-технической литературе. Компонентным анализом словарного состава немецкого языка устанавливаются модели словообразования.

Ключевые слова: словообразование, компонентный анализ, словообразующий компонент, словарный состав.

The article considers the word-formative elements of different parts of speech, which are more prevalent in the scientific and technical literature. With the help of the component analysis of the German vocabulary the main models of word-formation are stated.

Key words: word-formation, component analysis, word-formative component, vocabulary composition.

Словотвір є основним засобом збагачення лексики, згідно з яким нові слова утворюються за допомогою словотворчих моделей, властивих тій чи іншій мові. До того ж слід зауважити, що найбільша кількість таких похідних слів утворюється від дієслів, а спеціальні терміни, утворені внаслідок впровадження нових словотворчих типів та елементів, являють собою найчисленнішу групу в науково-технічній літературі. Тому саме словотвір відіграє таку велику роль як у вивченні мови, так і у перекладацькій діяльності. Йому приділяли увагу в своїх працях такі автори, як: М. Д. Степанова, В. В. Виноградав, Т. Лещук, В. Фляйшер, В. Хенцен та ін. Сьогодні ця тема теж має неабияку актуальність, адже при сучасному темпі розвитку науки і техніки просто неможливо охопити в словниках весь той словниковий запас, який зустрічається в спеціальній літературі. Це, звичайно, характерно для мови в цілому, включаючи всі сфери суспільного життя. Тому останнім часом все більше уваги приділяється словотвору, тобто засобам утворення нових слів, їх компонентам. Знання принципів словотвору та врахування значень словотвірних елементів сприяє правильному перекладу слова та його запам'ятовуванню у майбутньому.

Словотворча форма слів сучасної німецької мови відображає різноманітні зміни у словотворчій будові і в житті словникового складу в цілому. Однак, не зважаючи на ці зміни, а також на наявність випадків, які ніби то випадають із загальної системи, типи словотворчої форми слів все ж таки є стандартними та стійкими у своїй основі. Це означає, що, хоча способи і засоби словотвору і піддаються змінам в процесі мовного розвитку, однак в основному вони є стійкими і зберігають свою специфіку протягом всього розвитку.

Існує чотири способи словотвору німецької мови, які відомі з найдавніших періодів її історії:

1) зміна кореня слова (безсуфіксальне утворення слів від дієслівних коренів); 2) перехід слова з одного лексико-граматичного класу в інший; 3) словоскладання; 4) афіксація (префіксація та суфіксація).

Словотвір шляхом змін кореня як самостійний спосіб є непродуктивним в сучасній мові, хоча слова, утворені таким способом, є досить численними. Перехід слова з одного лексико-граматичного класу в інший являє собою тип

словотвору, що є невід'ємним від вчення про частини мови та про їх граматичні категорії [5, с. 61]. В сучасній німецькій мові, а зокрема науково-технічній літературі, особливо продуктивними є словоскладання та афіксація, внаслідок яких словники поповнюються новими термінами, а загальноживані кореневі слова набувають нових значень.

Афіксація являє собою дуже давній, проте продуктивний і в теперішній час спосіб словотвору. Сутність даного словотворчого процесу полягає в тому, що кореню слова передуює, приєднуючись до нього словотворча морфема, що змінює лексичне значення слова, проте в більшості випадків не впливає на належність його до того чи іншого граматичного класу.

Німецька мова не відрізняється різноманітністю префіксів – особливо іменникових, однак майже всі наявні префікси є продуктивними в сучасній мові. Семантичною особливістю префіксації є те, що префікс узагальнює певну ознаку, притаманну ряду предметів або явищ. Таки чином, наприклад, префікси **un-** і **miß-** виражають заперечність (*unauffällig* - непомітний, *mißtönen* - звучати фальшиво), префікс **ur-** поняття давнього або первісного (*Urbild* - первинне зображення, *ureigentümlich* - стародавній, корінний) і т.д. [5, с. 73-74].

Суфіксація, як і префіксація, є дуже давнім, але водночас продуктивним способом словотвору. Суфікс не лише створює нове слово, але й оформлює відповідну частину мови, в ряду випадків чітко визначаючи при цьому характер її граматичних змін. Так, наприклад, суфікси іменників **-er** та **-in** вказують на приналежність даного слова до класу слів, що позначають діючих осіб чоловічого, або жіночого роду (*Arzt* – *Ärztin*, *Arbeiter* – *Arbeiterin*); суфікс прикметника **-bar**, який приєднується до кореня дієслова, вказує на можливість вчинити над предметом відповідну дію (*tragbar* – *переносний*, *portativ* – *портативний*, *übersetzbar* – *той, що піддається перекладу*); дієслівний суфікс **-el(n)**, що приєднується до кореня дієслова, вказує на деяке послаблення значення в порівнянні зі значенням основи (*lachen* – *сміятись*, *lächeln* – *посміхатись*); суфікс прикметника **-ig**, приєднуючись до різних коренів, вказує на приналежність слова до категорії прикметників (*heutig* – *сьогоднішній*, *rosig* – *рожевий*, *freudig* – *веселий*) [5, с. 74-75].

Кількість афіксів сучасної мови обмежена і не відповідає чисельним відтінкам понять, які виражаються окремими словами. Ця чисельна обмеженість даних словотворчих засобів, з однієї сторони, та абстрагованість, широта їх значень, з іншої, призводять до того, що один і той самий афікс може виражати не лише різні відтінки одного й того ж значення, але підчас і зовсім різні значення: багатозначність переходить в омонімію. Так, омонімічними слід вважати префікси іменників *Un-glück* та *Un-menge*, в одному випадку префікс **un-** має заперечне, а в другому – підсилювальне значення; суфікси прикметників *furcht-bar* та *lenk-bar* – в одному випадку суфікс має значення *несучий*, в другому – виражає пасивність ознаки; префікси дієслів *ver-brennen* та *ver-pflanzen* – в одному випадку префікс виражає граничність, в другому – зміну місцезнаходження.

З іншого боку, відома семантична невизначеність ряду словотворчих афіксів призводить до того, що значення деяких з них немов би перехрещуються або переплітаються: афікси можуть стати синонімічними, тобто виражати схожі відтінки значень. Так, наприклад, синонімічними є в окремих випадках іменникові префікси **un-** та **miß-**: *Un-glück* та *Miß-geschick* (обидва слова мають заперечне значення); суфікси іменників **-tum** і **-schaft**: *Bauern-schaft* і *Bauern-tum* в значенні селянство (поняття збірності); дієслівні префікси **miß-** і **ver-** (в значенні невдалої, помилкової дії): *miß-verstehen*, *sich ver-sprechen* і т.ін. [5, с. 75-76].

Отже, можна зробити висновок, що такі словотворчі елементи, як суфікси та префікси, вимагають особливої уваги при перекладі.

Звернемось до прикладів, що ілюструють найбільш типові словотворчі елементи, важливі для перекладу німецької науково-технічної літератури [4, с. 51].

В науково-технічних текстах часто зустрічаються прикметники з суфіксом **-bar**. При перекладі таких слів можна допуститись помилок, якщо не враховувати наступного: прикметники з суфіксом **-bar** утворюються від основ і коренів дієслів і мають значення пасивної можливості.

Так, наприклад, зустрівши слово **Kuppelbar**, якого немає в словнику, його іноді перекладають як “з’єднаний”. Проте, враховуючи значення словотворчого елемента, можна зробити висновок, що це слово українською перекладається як “сполучний”, той, що сполучається; той, що може бути з’єднаним, а не “з’єднаний” (тобто вже з’єднаний).

Також суфікс **-bar** може надавати прикметникам значення активної власності, здатності предмета до чого-небудь, наприклад: **entzündbar** – *легкозапалюваний* [2, с. 38]. Суфікси **-los**, **-leer** означають відсутність ознаки або якості, вираженої основою прикметника (рівнозначні українським префіксам *без-*, *не-*). Прикметники з цими суфіксами утворюються як від іменникових основ, так і від дієслівних. Наприклад: *blutleer* – *знекровлений, безкровний*; *luftleer* – *безповітряний, вакуумний*; *schlaflos* – *безсонний*.

Отже, суфікси **-los**, **-leer** означають “позбавлений чого-небудь”. Аналогічне значення має суфікс **-frei** – “вільний від чого-небудь”. Наприклад: *atomwaffenfrei* – *без’ядерний, безатомний*. Суфікс прикметника **-sam** означає активність, здатність, придатність предмета до чого-небудь, наприклад: *arbeitsam* – *працелюбний*. Або, наприклад, знаючи, що префікс **un-** надає прикметнику заперечного значення та значення протилежності, легко перекласти: *ungedämpft* – *незаглушений, незгасаючий*.

В спеціальній термінології суфікс **-ar** надає прикметникам значення наявності ознаки при характеристиці якостей неживих предметів та явищ, наприклад: *atomar* – *атомний, ядерний*.

Суфікс **-ibel** надає прикметникам значення пасивності здійснення дії, можливості її здійснити, наприклад: *flexibel* – *гнучкий*, *kompressibel* – *той, що піддається стиску*. Префікс **ver-** має значення зіпсованості чого-небудь, або забезпеченості чим-небудь.

Префікс **über-** надає прикметникам, іменникам та дієсловам наступних значень:

- 1) перевищення норми, межі: *überbreit* – *надто широкий*;
- 2) розміщення предмета над чим-небудь, поверх чого-небудь: *Überzelt* – *другий наметовий дах*;
- 3) направленості дії через що-небудь: *überschreiten* – *переходити, переступати*;
- 4) постачання, покриття чого-небудь: *übergießen* – *облити, покрити* [2, с. 36-41].

Як відомо, дієслівні префікси мають різний характер: деякі з них несуть на собі наголос і при дієвідмінюванні відокремлюються від основи дієслова (*ab-*, *an-*, *auf-*, *aus-*, *bei-*, *ein-*, *mit-*, *nach-*, *vor-*, *zu-*); інші, навпаки, не є наголошеними і не відокремлюються (*be-*, *ge-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *mit-*, *voll-*). Перші, як правило, існують і як самостійні слова, дієслово з таким префіксом є неначе складним словом. Другі є справжніми префіксами і пов’язані з ними дієслова повинні бути віднесені до категорії похідних слів. Існує також третій вид – “коливні” префікси, які то несуть на собі наголос і відокремлюються, то є наголошеними і не відокремлюваними (*durch-*, *hinter-*, *über-*, *um-*, *unter-*, *wider-*, *wieder-*) [3, с. 44-45].

Словоскладання в усіх його видах є досить продуктивним в сучасній німецькій мові. Сутність даного способу полягає в тому, що два корені, або дві словотворчі основи, які складаються з кореня та афіксу, або два граматично оформлених слова, або декілька коренів, основ, слів поєднуються в одну лексичну одиницю, що має ознаки слова. В складному слові ми легко виділяємо стільки коренів або основ, скільки в ньому є самостійних частин, наприклад: *alt-hoch-deutsch*, *teil-nehmen* [5, с. 64].

При перекладі складні слова вимагають проведення аналізу словотворчих морфем (коренів, основ, афіксів) і виявлення взаємовідношень цих складових частин. Остання частина складного слова – основне слово визначає родову приналежність і є переважно основною смисловою частиною. Попередні компоненти (визначальні) поповнюють або конкретизують поняття цілого слова. Складне слово може бути єдиним смисловим цілим із збереженням значення кожного компонента складного слова, або без такого збереження [1, с. 160].

При перекладі складних слів часто використовується заміна однієї частини мови іншою. Так, перші компоненти складних іменників можуть бути виражені іменниками, дієсловами, прикметниками, а при перекладі передаватись через дієприслівник, дієприкметник, іменник з прийменником, або взагалі групою слів. Останній основний компонент, зазвичай іменник, не завжди передається відповідним іменником української мови, можливий також переклад прикметником. Такі випадки, коли основний компонент ніби міняється місцями з визначальним, зустрічаються в термінології.

Отже, як ми бачимо з вищевикладеного, знання принципів словотвору та врахування значень словотворчих елементів дуже важливо для вміння правильно перекладати, а особливо науково-технічні тексти, адже вони містять велику кількість новоутворень, характерних для вузької сфери науки або техніки, які не фіксуються словниками.

Література

1. Лещук Т. Словотворення і науково-технічний поступ. [Текст] / Т. Лещук. – Л.: Просвіт, 1993. – 196 с.
2. Бедева А. Б. Технический перевод в школе. [Текст] / А. Б. Бедеяева, В. И. Иванов. – М.: Просвещение, 1984. – 159 с.
3. Вульфферт И. И. Пособие по переводу немецкого научно-технического текста. [Текст] / И. И. Вульфферт. – М.: Литература на иностранных языках, 1961. – 262 с.
4. Кашпер А. И. Перевод немецкой научно-технической литературы. [Текст] / А. И. Кашпер. – М.: Литература на иностранных языках, 1964. – 324 с.
5. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка. [Текст] / М. Д. Степанова. – М.: Литература на иностранных языках, 1953. – 375 с.
6. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке. [Текст] / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984. – 354 с.

УДК 811.111:81'25

ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ ТЕКСТІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ З ФОРМАЛЬНО БЛИЗЬКИМИ МОВНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

Кіщенко Ю. В.

Метою статті є висвітлення структурно-семантичного та функціонального аспектів паронімічної атракції в заголовках текстів масової комунікації, визначення критеріїв формальної подібності слів і типів графічних та фонетичних трансформацій, а також окреслення труднощів перекладу паронімічної атракції в заголовках засобів масової інформації.

Ключові слова: паронімічна атракція, прототип, корелят, графічні та фонетичні трансформації.

Целью данной статьи является характеристика структурно-семантического и функционального аспектов паронимической аттракции в заголовках текстов массовой коммуникации, определение критериев формальной схожести слов и типов графических и фонетических трансформаций, а также выявление трудностей перевода паронимической аттракции в заголовках средств массовой информации.

Ключевые слова: паронимическая аттракция, прототип, коррелят, графические и фонетические трансформации.

This article aims at highlighting structural, semantic and functional aspects of paronymic attraction in mass communication texts headlines, singling out the criteria of the formal similarity of words and the types of graphic and phonetic transformations as well as the difficulties of translation of paronymic attraction in the mass media headlines.

Key words: paronymic attraction, prototype, correlate, graphic and phonetic transformations.

Дана стаття присвячена дослідженню заголовків текстів масової комунікації, які містять мовні компоненти з формальною близькістю – звуковою або графічною. Отже, предметом обговорення буде виступати паронімічна атракція (ПА), а саме: її структурно-семантичний та функціональний аспекти. Незважаючи на велику кількість робіт як у вітчизняному (О. Воробйова, О. Воронюк, В. Григор'єв, А. Критенко, В. Ніконов), так і в зарубіжному мовознавстві (С. Екерлі, Д. Балог, Д. Болінджер, І. Казанович, Б. Серф, Т. Черрі та інші), питання про паронімічні явища залишається одним з найбільш суперечливих і недостатньо розроблених.

Зазначимо, що термін “паронімічна атракція” є найбільш прийнятним для назви навмисного зіткнення в мовленні слів, що мають звукові або орфографічні спільності (іноді ці слова є навіть омофонами або омографами). В результаті, завдяки атракції таких звукових або графічних комплексів відбувається залучення відповідних понять, що, в свою чергу, веде до утворення нових понять на рівні денотатів, а на рівні лексичних значень – до нових комбінацій сем.

Розглянемо більш детально генезис ПА. З самого початку в ньому беруть участь прототипи ПА, узуальні мовні одиниці (від морфем до цілих слів). Це є так званий “будівельний матеріал”, який задіяно в створенні ПА. Прототипи актуалізуються в кореляти ПА – мовленнєві одиниці, які беруть участь у формально-смысловій грі. Прототип, актуалізуючись у корелят, може залишатися семантично й формально ідентичним. У цьому випадку корелят, як і прототип, буде узуальним. Іноді прототип актуалізується в корелят з деякими змінами, що робить його оказіональною мовленнєвою одиницею.

Обов'язковою умовою для того, щоб відповідні одиниці вступили до паронімічної атракції, є схожість (і навіть тотожність) їх формальної оболонки. Проте їх семантичні зв'язки можуть бути досить різними. Отже, кореляти (або актуалізовані прототипи) можуть бути як узуальними, так і оказіональними одиницями

мовлення, а їх участь у паронімічній атракції може бути як експліцитною, так і імпліцитною. В останньому випадку індикатором такого корелята буде: 1) семантичний контекст і 2) синтагматична модель корелята (типів для нього лексикограматичні валентності, що реалізуються у виразі з паронімічною атракцією).

Наголосимо, що висловлювання, утворене за участю ПА, завжди є експресивним, оскільки воно характеризується формальною відзначеністю, яка перешкоджає автоматизму його сприйняття з боку адресата. Мінімальний ступінь цієї формальної відзначеності – це експліцитна участь слів, половина графемного або фонемного складу яких є ідентичною одна одній. Максимальний ступінь можемо спостерігати при утворенні okazionalnih, таких паронімічно обумовлених мовленнєвих утворень, як, наприклад, морфеми, слова або словосполучення.

Необхідно сказати, що змістова суть висловлювання, в якому є ПА, характеризується нетрадиційною комбінацією семних множин, що може призвести до утворення okazionalnih множин сем. Зазначимо, що саме формальна схожість компонентів висловлювання спонукає до їх асоціативного переосмислення.

Визнаючи той факт, що певні лінгвісти схильні вважати термін “паронімічна атракція” синонімом термінів “парономасія” та “паронімія” (В. Григор’єв [3]), разом із В. Ніконовим [5] та О. Воронюк [2] ми схильні вважати ПА родовим терміном, оскільки існує декілька видів ПА, серед яких є паронімія (прийом співвіднесення в мовленні однокореневих слів) і парономасія (будується на співвіднесенні різнокореневих слів). Додамо, що для паронімічної атракції можуть використовуватися певні різновиди руйнування фразеологізмів, зіставлення омонімів і різних лексичних варіантів багатозначних слів.

Говорячи про стилістичний ефект, який спричиняють співзвучні слова, необхідно зазначити, що він є неоднаковим щодо однокореневих і різнокореневих слів. Так, В. Ніконов вважає, що при залученні до паронімічного виразу однокореневих слів утрачається ефект несподіваності, оскільки в цьому випадку вживаються слова, які означають близькі за значенням або за денотатом поняття. Якщо ж ПА базується на словах, що не мають загального значення, але є близькими за формою, то ефект буде більш яскравим [5, с. 16].

Уважається правомірним при розгляді атракції графічно або фонетично схожих слів урахувати семантичний чинник функціонування ПА в мовленні, а саме: амбівалентність або подвійний смисл висловлювання. Амбівалентність може бути: а) доступною для розуміння в ізольованому вигляді при сприйнятті заголовків ЗМІ з ПА; б) зрозумілою тільки в цілісному контексті тієї статті або реклами, в заголовку якої входить дана ПА.

Проаналізуємо критерії формальної подібності слів. Широке коло дослідників називає звукову (фонетичну) схожість слів основним чинником, який підсилює ефект ПА. При цьому мінімальний ступінь звукової близькості визначався як присутність у паронімічному виразі двох тотожних приголосних [5, с. 187]. Іншим класифікатором визначають орфографічну або графічну близькість.

Отже, мінімальною одиницею звучання слова є фонема, а одиницею його графічної форми виступає буква, її ще називають графемою. Однак останній термін не має однозначного визначення: поняття графеми ототожнюється то з поняттям букви, то фонемі в її орфографічному вираженні. У вітчизняній лінгвістиці під графемою розуміють сукупність відносин між фонемою та буквою як єдність позначуваного (фонема) та позначувального (буква) в алфавітному письмі [4, с. 117]. При цьому певне коло дослідників пропонують увести проміжні одиниці між графемою та фонемою – графонемі та фонографи: алографи, об’єднані на основі спільності фонемі, називають фонографемою, а на основі спільності букви – графонемою [4, с. 117].

Необхідно зазначити, що деякі графічні знаки взагалі не вимовляються, але вони беруть участь у явищі ПА. Такими одиницями є, наприклад великі літери й дефіс. Останній несе інформацію щодо внутрішнього членування паронімічного виразу, а також може вказувати на межі його компонентів. Наприклад, у заголовку статті періодичного видання “Економіст” *Reed-defining*, який має вимовлятися як [ri:difainin]. У комбінації зі змістом даної статті заголовок набуває значення “нове визначення політики банку з приходом його нового очільника

Дж. Ріда". В цьому прикладі імпліцитним корелятом виступає префікс *re-* (повторна дія), а експліцитним корелятом – власна назва (прізвище *Reed*).

Убачається очевидним, що людське мовлення проявляється у великій кількості операцій підстановки одних мовленнєвих одиниць замість інших як спонтанно, так і навмисно. Має місце так звана "гра з морфемами" [2, с. 47] за рахунок фонемних взаємозамін – трансформацій. Графічні та фонетичні трансформації, які найчастіше зустрічаються в заголовках текстів масової комунікації з використанням ПА, можна класифікувати на певні типи: альтернувальний, еліптичний, аугментативний, метатезний, епентетичний та мішаний.

Надамо коротку характеристику та проілюструємо кожний із названих типів трансформацій. Альтернувальний тип – це така трансформація, в якій має місце чергування звуків (букв), як голосних, так і приголосних. Наприклад: *Tell your boss to go to Hill (hīl- hell)* – мова йде про чеську компанію з виробництва алкогольних напоїв **Hill and Hills Liquere Ltd**. Або: *This is the way the English keep their tin up (tīn – chin)* – слово "tin" є жаргонною назвою грошей.

Еліптичний тип означає таку трансформацію, коли навмисно пропускаються звуки або букви. Прикладом цього типу може бути заголовок з газети "Дейлі Телеграф" *Mining their own business (mining – mindīng)* – у статті йдеться про проблеми англійських шахтарів.

Аугментативний є протилежним до попереднього типу паронімічним перетворенням, що має на меті додавання до слів зайвих звуків або літер. Прикладом може бути заголовок з видання "Уолл Стріт Джорнал" *Fight hair pollution (hair – air)*.

Метатезний тип трансформації визначається як такий, що дозволяє перестановку звуків або букв. Так, стаття "Дейлі Телеграф", у якій розповідається про компанію Ай-Сі-Ай, лідера серед виробників фарб, та її тінюву діяльність, має назву *ICI claims lead after paint deal (lead – deal)*.

Трансформація епентетичного типу визначається додаванням звуку або букви до слова, яке раніше їх не мало в своєму складі. Наприклад, стаття з "Тайм" про нечемну й аморальну поведінку служителів церкви *Universal Church of the Kingdom of God* має назву *Kingdom of Gold (gold – god)*.

Останній тип трансформації, мішаний, визначається одночасною участю декількох фонемних або графемних перетворень (замін), наприклад: *Singapoverty* – замість морфем *-poor* додано іншу морфему *-poverty*. Базою для такої трансформації стала наявність загальної для обох слів морфем *-po*.

Варто додати, що є суто графічні заміни, які не будуть проявлятися з точки зору фонетики або вимови. Наприклад, у заголовку статті з газети "Економіст" *School daze* паронімічна кореляція *days – daze* може сприйматися лише в графічній формі, оскільки дані слова є омофонами.

Отже, формальні характеристики ПА, розглянуті вище, вможливають визначення меж паронімічних висловів і є критеріями ідентифікації паронімічної атракції в тексті.

Логічним буде висновок про те, що вживання паронімічної атракції в заголовках дозволяє створити ефект особливого імпліцитного змісту, сполучки багатьох несподіваних асоціативно-образних зв'язків, наданих в оригінальній формі, що налаштовує на сприйняття тексту повідомлення в заданому руслі. Таким чином, паронімічна атракція забезпечує функціонування заголовку як комунікативно-номінативного, прагматично обумовленого мовленнєвого твору.

На відміну від перекладу звичайного тексту при перекладі паронімічного висловлювання нерідко доводиться змінювати зміст на новий, оскільки план виразу може виявитися важливішим, ніж план змісту. Повний переклад застосовується при цьому досить рідко, оскільки в цьому разі між паронімами іноземної мови та співвідносними одиницями мови перекладу мають існувати не просто еквівалентні відносини, а *ловна* еквівалентність з охопленням двох (або більше) значень. Однак навіть при такому стані речей не завжди можна розраховувати на стовідсотково вдалий переклад: між еквівалентами часто досить несподівано виявляються непомітні за інших обставин розбіжності – в сполучуваності, частотності або вживаності, в стилістичному забарвленні або в

емоційному заряді, в наборі синонімів або антонімів, у етимології або словотворчих можливостях.

Відомо, що головною умовою вірності визначення одиниці, яку слід перекладати, є *виявлення її текстової функції*. Найбільшу складність щодо визначення одиниці перекладу становлять випадки максимальних контекстуальних залежностей, коли знакова функція окремої мовної одиниці (в нашому випадку паронімічного вислову) знаходиться за межами цілого тексту. Позатекстові залежності вимагають від перекладача широких загальнокультурних або спеціальних знань, без яких адекватний переклад не відбудеться.

Таким чином, однією з умов вдалої роботи перекладача має бути розуміння: для перекладу газетного заголовку перекладач має розуміти вихідний текст статті – як його загальний зміст, так і смисл кожного його елемента, кожного слова. Дуже часто за причиною помилок у перекладі заголовку криється саме нерозуміння (або неповне розуміння) вихідного матеріалу.

У паронімічному вислові можуть використовуватися алюзії, цитати, фразеологізми, іронія, безеквівалентна лексика (власні назви, реалії), для перекладу яких необхідні фонові знання та ерудиція. Правильний вибір серед основних лексико-семантичних трансформацій складає одне з головних професійних умінь перекладача. В деяких випадках перекладач повинен компенсувати брак фонових знань своєю інтуїцією, мовним відчуттям і постійним зверненням до словників та іншої довідкової літератури, а також займатися розширенням своєї ерудиції.

У цілому, маючи справу з паронімічними виразами, перекладач повинен не тільки знати обидві мови, а й уміти аналізувати стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту, зіставляючи їх з можливостями мови перекладу та культури. Іншими словами, він повинен розуміти смисловий зміст, структуру та комунікативне завдання тексту; визначати головну думку, акценти, відносини; виявляти зв'язки тексту з позатекстовими явищами, з реальною дійсністю; враховувати широкий контекст, у тому числі й екстралінгвістичний; визначати та враховувати стиль мовлення, цільову аудиторію читачів; виходити з характеру ситуації, в якій зародився текст, з наміру автора статті; враховувати конотації та можливості відходу від словникових значень слів у вихідному тексті; залучати й постійно розширювати свої фонові знання; виходити з логіки паронімічного висловлювання заголовку та всього тексту в цілому.

Література

1. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата: Монография / О. П. Воробьева. – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.
2. Воронюк О. В. Паронімічна атракція в заголовку текстів англомовної масової комунікації: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови"/ О. В. Воронюк. – Одеса, 1998. – 190 с.
3. Григорьев В. П. Паронимическая аттракция/ В. П. Григорьев. – М.: Наука, 2003. – 343 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь/ гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.
5. Никонов М. А. Паронимы в современной русской речи: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04/ М. А. Никонов. – Минск, 1980. – 24 с.
6. Ackerley C. In the beginning was the pun/ C. Ackerley. – N.Y.: Harper and Row, 1999. – 162 p.
7. Casanowicz I. Paronomasia in the Old Testament/ I. Casanowicz. – Boston: Norwood, 1994. – 305 p.

УДК 811.112.2'25:82-343

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ КАЗКОВОГО ТЕКСТУ

Лєпухова Н. І.

На основі аналізу німецьких літературних романтичних казок Е. Т. А. Гофмана та В. Гауфа та їх україномовних перекладів розглянуто основні групи реалій казкового тексту та способи їх перекладу з метою відтворення національного колориту казкового твору.

Ключові слова: реалії, способи перекладу, літературна казка, національний колорит.

На основе анализа немецких литературных романтических сказок Э. Т. А. Гофмана и В. Гауфа и их украиноязычных переводов автор рассматривает основные группы реалий сказочного текста и способы их перевода с целью воссоздания национального колорита сказочного произведения.

Ключевые слова: реалии, способы перевода, литературная сказка, национальный колорит.

The author considers the main groups of realia of the fairytale texts and different ways of their translation for the reflection of the national colour of the fairy-tale on the basis of the analysis of the German fairy-tales by W. Hauff and E. T. A. Hoffmann and their Ukrainian translations.

Key words: realia, ways of translation, literary fairy-tale, national colour.

Останнім часом явища всесвітньої глобалізації та міжкультурної інтеграції все частіше стають предметом дослідження різних гуманітарних наук. Переклад відіграє ключову роль в процесі міжкультурної взаємодії, вирішуючи складні завдання: збереження національної неповторності однієї культурної спільноти і разом з тим внесенням до її ментального досвіду нових знань про іншу культуру шляхом трансляції понять цієї культури засобами рідної мови. Лексичними маркерами, що втілюють ці поняття і виступають ідентифікаторами національної приналежності, самобутності та автентичності є слова-реалії.

Дослідженням реалій займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як А. В. Федоров, В. С. Виноградов, С. Флорін та С. Влахов, О. Кундзіч, Л. М. Соколов, В. М. Россельс, Г. Д. Томахін, Я. Рецкер, С. Ковганюк, Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, Р. П. Зорівчак та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень реалій як у галузі лінгвістики, так і у галузі перекладознавства, невіршеними залишаються ряд питань, зокрема, неоднозначною є думка вчених щодо дефініції поняття "реалія", у науковій літературі представлені також різні класифікації реалій, недостатньо дослідженими є питання перекладу реалій по відношенню до різних типів дискурсу, чим визначається актуальність нашого дослідження. Метою статті є визначення основних груп реалій, представлених у текстах німецьких романтичних казок Е. Т. А. Гофмана і В. Гауфа та дослідження способів їх перекладу українською мовою на прикладі україномовних перекладів і переказів, виконаних різними перекладачами у різний час. Матеріалом нашого дослідження було обрано саме літературні казки та їх переклади, оскільки з позиції перекладу надзвичайно цікавим є питання про можливість перекладу реалій літературної казки, що побудована на основі фольклорної казки, та адаптації цих реалій до сприйняття дитиною.

Перш ніж розпочати перекладознавчий аналіз казок та їх перекладів стосовно способів перекладу реалій казкового тексту, слід визначитися із дефініцією поняття "реалія". У академічному тлумачному словнику української мови "реалія" визначається як "річ, що існує матеріально; будь-який предмет матеріальної цінності" [13]. Така дефініція свідчить про невизначеність щодо віднесення цього поняття у науці до сфери лінгвістики чи теорії перекладу. Вперше проблему перекладності реалій порушує у 40-ві роки ХХ ст. А. В. Федоров, розуміючи їх як предмети матеріального світу, що є специфічними для певного народу чи країни

і для правильного відтворення яких у мові перекладу необхідними є “фонові знання” [15, с. 164-165].

Виноградов В. С. відносить реалії до класу безеквівалентної лексики називає реаліями всі специфічні факти історії і державного устрою національної спільноти, особливості її географічного середовища, характерні предмети побуту минулого і теперішнього, етнографічні і фольклорні поняття [1, с. 37].

Соболев Л. М. та Россельс В. М. вважають реаліями предмети, поняття, явища, що є характерними для історії, культури, побуту, життя того чи іншого народу чи країни і відсутні в іншого народу [12, с. 169; 13, с. 270-290].

Такої ж думки дотримуються і болгарські вчені С. Влахов і С. Флорін, вважаючи реаліями особливу категорію засобів вираження, що включає слова і словосполучення на позначення “елементів побуту і культури, історичної епохи і соціального ..., державного устрою і фольклору, тобто специфічні особливості даного народу, країни, що є чужими для інших народів і країн” [2, с. 6] Переклад реалій, за словами дослідників, створює неабиякі труднощі, оскільки вони не мають точних відповідників в інших мовах, будучи носіями національного та/чи історичного колориту [2, с. 7].

З наведених вище дефініцій зрозумілим є те, що реалії є мовними одиницями, що позначають елементи “чужої” культури, мають національне, історичне, місцеве або побутове забарвлення і не мають еквівалентів в інших мовах і культурах.

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення поняття “реалія” Р. П. Зорівчак, що наразі усталилося у сучасному українському перекладознавстві: “Реалії – це моно- та полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких містить (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача” [10, с. 58].

На сьогодні в сучасній науковій лінгвістичній літературі представлені різні класифікації реалій на основі часових, семантичних, граматичних, місцевих, фонетичних та інших ознак.

Не зосереджуючись на розгляді кожної класифікації, зауважимо, що найбільш прийнятною, на наш погляд, є класифікація за предметними областями Т. Р. Кияка, що включає: 1) ономастичні реалії (антропоніми, топоніми, хрема-тоніми тощо); 2) побутові реалії (житло, інструменти, одяг, харчі, види занять та професій, грошові знаки та міри); 3) етнографічні та міфологічні реалії (етнічні та соціальні групи, регіональні звертання, народні свята та танці, назви богів, міфологічних персонажів); 4) реалії світу природи (зооніми, фітоніми, назви ландшафтів); 5) реалії державно-адміністративного устрою та суспільного життя; 6) асоціативні реалії (символи, алюзії) тощо [11, с. 142-143].

Усі названі вище групи реалій мають місце у досліджуваному матеріалі – німецьких літературних романтичних казках Е. Т. А. Гофмана і В. Гауфа.

Ономастичні реалії представлені власними назвами, які вказують на місце дії (колерит місцевості), час дії (колерит епохи), на національні традиції (колерит культури), на ставлення автора до персонажу (експресія імені) та інше.

Антропоніми казкового тексту в україномовних перекладах, зазвичай, транскрибуються: *Zinnober* – *Циннобер*, *Zaches* – *Цахес*, *Mosch Terpin* – *Мощ Терпін*, *Anna von Zabelthau* – *Анна фон Цабельтау*, *Lukas Kranach* – *Лукас Кранах*, *Thetel* – *Темель*, *Lusa* – *Луза*, *Orbasan* – *Орбазан*, *Selim* – *Селім*, *Mukrah* – *Мукра* та ін.

При перекладі антропонімів українською мовою використовується також часткова транскрипція задля адаптації власних назв до відповідних словотвірних моделей та фонетичних зразків української мови. Так, наприклад, жіночі антропоніми в україномовних перекладах отримують флексію –а: *Aline* – *Аліна*, *Liese* – *Ліза*, *Zoraide* – *Зораїда*, *Fatme* – *Фатьма*, *Balsamine* – *Бальзаміна*, *Mariane* – *Маріанна*, *Melusine* – *Мелузїна*, *Adolsaide* – *Адользаїда*, *Sabine* – *Сабїна*, *Hanne* – *Ганна*, *Gertrud* – *Гертруда* тощо. Відповідно, невідмінювані жіночі імена оригіналу отримують в перекладі можливість мати відмінкові форми, характерні для українських жіночих імен. Також і чоловічі антропоніми набувають

фонетичного образу імен, характерних для української мови: *Josephs* – Йозеф, *Johannes* – Йоганн, *Jakob* – Яков.

Слід відмітити, що у ранніх перекладах казок В. Гауфа українською мовою німецькі імена просто замінювалися відповідними українськими іменами, наприклад, у найпершому переказі українською мовою казки “Холодне серце” 1919 р. персонажі мають такі імена: Петро Мунк (Peter Munk), Варвара Мункіна (Frau Barbara Munkin), Михайло Голландець (Holländer-Michel) [7, с. 140, 144; 16], у пізніших перекладах, зокрема у перекладі М. Іванова, ці власні імена транскрибуються: Петер Мунк, Барбара Мунк, Міхель-Голандець (комбінована реномінація – транскрипція + переклад) [16; 3, с. 178-179].

Топоніми, що вживаються авторами у тексті казки для ідентифікації і конкретизації місця дії, є завжди національно маркованими лексичними одиницями, оскільки вони несуть країнознавчу інформацію про реальні населені пункти або вигадані міста, назви яких утворені за аналогією до назв реальних міст.

В україномовних перекладах опрацьованих нами німецьких літературних казок топоніми відтворюються з допомогою “готових” топонімічних відповідників, що утворені, здебільшого, шляхом транслітерації та транскрипції: *Mekka* – Мекка, *Santa Cruz* – Санта Круз, *Frankfurt* – Франкфурт, *Famagusta* – Фамагуста, *Samarkand* – Самарканд, *Nürnberg* – Нюрнберг, *Rotterdam* – Роттердам, *Straßburg* – Страсбург, *Würzburg* – Вюрцбург, *Stuttgart* – Штутгарт, *Schwarzwald* – Шварцвальд, *Hirschberg* – Хіршберг [3-6] та ін., що можна пояснити використанням у оригіналі казок реальних назв країн, міст, вулиць, річок тощо.

Перекладаються ті ономастичні реалії, які в мові оригіналу, крім функції найменування предмета, здатні охарактеризувати його і завдяки цьому входять до системи художніх засобів, що створюють художній казковий образ. Перекладені власні назви у мові перекладу перетворюються найчастіше в так звані “промовисті імена”. Такі імена у аналізованих нами казках служать для найменування чарівних істот та місцевостей, що належать до фантастичного світу, наприклад: *Herr Magister Tinte* – пан магістр Чорнило [8, с. 120], *das Fräulein von Rosenschön* – панна фон Рожа-Гожа, *Rosengrünschön* – Рожа-Гожа-Зеленава [9, с. 99, 101], *der Weihnachtswald* – Різдяний ліс, *der Limonadenstrom* – Лимонадний потік, *der Orangenbach* – Помаранчевий струмок [8, с. 66-70] тощо.

Переклад побутових реалій казкового тексту вимагає від перекладача особливої уваги, оскільки вони відображають особливості культури, що є віддаленою від читача за національними межами та у часі.

Проведений аналіз текстів німецьких казок у оригіналі та їх перекладів українською мовою дозволяє відмітити збіг багатьох реалій (наприклад, *Pantoffeln* – пантофлі (домашні туфлі із відкритою частиною на п'яті), проте для нашого дослідження особливий інтерес представляють саме ті реалії, які викликають розбіжності у перекладі, оскільки причинами таких розбіжностей є відмінності у мовній картині світу автора тексту, перекладачів та читачів. Переконатися в цьому можна на прикладі аналізу побутових реалій казки В. Гауфа “Карлик Ніс” та їх перекладів українською мовою.

При відтворенні українською мовою вигаданих звань різних кухарів і карлика Носа при дворі герцога перекладачами використовується як транскрипція, так і переклад, напр.: *der Oberküchenmeister* – найголовніший оберкухмейстер (пер. М. Іванов), головний начальник кухні (пер. І. Андрущенко), *der Küchenmeister* – начальник кухні (пер. І. Андрущенко), *der Unterküchenmeister* – помічник начальника кухні (пер. І. Андрущенко), *der Leibzwerg* – лейбкарлик (пер. М. Іванов), *der erste Frühstücksmacher* – перший сніданковий кухар (пер. М. Іванов), *zavěduвач сніданками* (пер. І. Андрущенко) [3, с.110-113; 6: 16].

Для перекладу побутових реалій цієї казки перекладачі часто використовують гіперонімічний переклад, при якому родове поняття мови оригіналу замінюється видовим поняттям мови перекладу, що веде до деталізації реалії з можливою адаптацією до дійсності читача, та денотативну субституцію, за якої видове поняття мови оригіналу замінюється подібним видовим поняттям мови перекладу, при цьому обидва видові поняття підпорядковуються спільному родовому поняттю [11, с. 144], наприклад, *weite türkische Beinkleider* – широкі шаровари (пер. І. Андрущенко), *die Gerätschaften* – крісла, стільці і столи (пер.

І. Андрущенко), *меблі* (пер. М. Іванов), *die Sämerei – картопля* (пер. І. Андрущенко), *морква* (пер. М. Іванов), *die dänische Suppe – данська юшка* (у переказі 1919 р. і пер. М. Іванова), *данський суп* (пер. І. Андрущенко), *die Kräutersuppen – борщі й юшки* (переказ 1919 р.) тощо [3; 6; 7; 16].

Якщо, загалом, порівняти оригінал казки “Карлик Ніс” та його переклади українською мовою на предмет кількості побутових реалій у оригінальному та перекладеному тексті та їх інтерпретації з позицій часової орієнтації автора та перекладачів, то слід зауважити, що найперший україномовний переказ містить найбільшу кількість побутових реалій і перекладач вводить у перекладений текст реалії сучасного йому українського суспільства навіть там, де відсутні відповідні німецькі реалії, наприклад, *Eines Tages saß die Frau des Schusters wieder wie gewöhnlich auf dem Markte – Одного дня сиділа отак шевцева жінка за рундуком на базарі ...*, *seine Nase war ungeheuer und hing über Mund und Kinn herunter... – ніс був здоровенний, як пращ, і звисав нижче рота й підборіддя*, *seine Finger lang und spinnenartig... – пучки кощаві та довгі, мов веретена...*, *Eier – крашанки* ... [16: 7, с. 37, 45, 48]. Такий перекладацький прийом ми схильні вважати особливістю саме переказу казки, на відміну від перекладу, що тяжіє до ідентифікації жанру казки на основі українського фольклору. Крім того, у перекладених реаліях простежується динаміка розвитку світосприйняття перекладачів відповідно до розвитку суспільства, якщо у переказі казки та у перекладі М. Іванова на кухні у герцога у печах “*тріщали головешки*” [3, с. 113], то у більш пізньому перекладі І. Андрущенка “*потріскував вогонь і плити мали 20 конфорок*” [6], що, до речі, не зазначено в соригіналі.

При перекладі грошових знаків та мір у аналізованих нами текстах перекладачі або замінюють їх на відповідні реалії, що є близькими для культури реципієнта, наприклад: *Wenn andere große Taler oder Dukaten aus dem Ärmel schütteln, kannst du kaum ein paar Sechser aufwenden – Он інші віють пригорщами карбованці та червінці, а ти перебиваєшся шелягами* (пер. 1919 р.) [16; 7, с. 147], *Он інші розкидають пригорщами золото, а ти перебиваєшся копійками* (пер. М. Іванов) [3, с. 193], *Hirschgulden – злот* (пер. 1919 р.) [16; 7, с. 126], або використовують словникові відповідники: *Hirschgulden – гульден з оленем* [16; 4, с. 112], *daß wir ihm einige Dukaten zum Geschenk schicken – я пошлю йому декілька дукатів у нагороду* (пер. І. Андрущенко) [16; 6].

Регіональні звертання також значною мірою відтворюють національний колорит і інколи їх правильний переклад може мати принципове значення для адекватного відтворення змісту всього художнього твору, як наприклад, у казці Е. Т. А. Гофмана “Королівська наречена” вигадані смислові імена герцогів короля овочів перекладені таким чином: *Pan Capustowicz aus Polen – пан Капустянич з Польщі*, *Signor di Broccoli aus Italien – суньйор ді Брокколи з Італії*, *Monsieur de Roccambolle aus Frankreich – мосьє де Рокамболь з Франції*, *Herr von Schwarzrettig aus Pommern – гер фон Шварцреттих з Померанії* [3, с. 329]. Отже, перекладені апелятиви дозволяють читачу скласти уявлення про походження казкового персонажа.

При перекладі назв релігійних свят, богів та міфологічних персонажів, а також для відтворення алюзивних та асоціативних назв користуються усталеною літературною та перекладацькою традицією номінації таких явищ та осіб, наприклад: *Himmelfahrtstag – Вшестя*, *zu St. Laurentstag – на Лавріна*, *Weihnachten – Різдво*, *Weihnachtsbescherung – свят-вечір*, *Gärten der Hesperiden – сад Гесперид*, *die Fee Mab – фея Маб* тощо [16: 9, с. 27, 97, 183, 184]. Щоправда, мають місце також і відхилення від традиції, так, наприклад, в україномовному перекладі казки Е. Т. А. Гофмана “Лускунчик і мишачий король” *Weihnachten* перекладено Є. Поповичем як *Новий рік* [8, с. 5], що можна тлумачити як лінгвокультурологічну адаптацію до сучасної перекладачу української культури, в якій свято Нового року відіграло для дітей більшу роль ніж свято Різдва на фоні тогочасної антирелігійної ідеології.

Таким чином, проаналізувавши оригінали німецьких літературних казок Е. Т. А. Гофмана і В. Гауфа та їх україномовні переклади ми можемо зробити висновок про велику кількість різних реалій, що відтворюють національний колорит казкового тексту. Такі прийоми перекладу реалій як транскрипція та

транслітерація сприяють закріпленню в мові перекладу іншомовного звучання слова і можливо нової реалії, а калькування, гіпо-гіперонімічний переклад та денотативна субституція сприяють наближенню тексту казки до культури реципієнта.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у більш детальному вивченні питання лінгвокультурологічної адаптації казкового тексту, що виявляється у пристосуванні реалій оригіналу до мови і культури перекладу.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. / В. С. Виноградов – М.: ИОСО РАН, 2001. – 222 с.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин – М.: Международные отношения, 1980. – 342 с.
3. Гауф В. Казки / В. Гауф. – К.: Школа, 2006. – 224 с.
4. Гауф В. Казки / В. Гауф. – Л.: Універсум, 2002. – 192 с.
5. Гауф В. Казки Гауфа і Гофмана / В. Гауф, Е. Т. А. Гофман; [пер. укр. мовою С.Г. Шалай, Ю.Б. Худяков]. – Ростов-на-Дону: Орфей: Проф-Прес, 2001. – 512 с.
6. Гауф В. Малий Мук (збірник) / В. Гауф. [пер. І. Андрущенко]. – К.: Країна мрій, 2011. – 288 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mybook.ru/books/58576-malenskij-muk-zbirnik/>
7. Гауфф В. Казки Вільгельма Гауффа / В. Гауф: переказ з нім. мови М. Харченко (та ін.), ред. І. Труба. – Катеринослав; Відень: Катеринославське видавниче товариство "Стежка додому", 1919. – 160 с.
8. Гофман Е. Т. А. Казки / Е. Т. А. Гофман. – К.: Школа, 2003. – 140 с.
9. Гофман Е. Т. А. Малюк Цахес / Е.Т.А. Гофман; [пер. з нім. С. Сакидона і Є. Поповича]. – Харків: Фоліо, 2012. – 655 с.
10. Зорівчак Р. П. Реалія та переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). / Р. П. Зорівчак – Л., 1989 – 216с.
11. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник/ Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 543 с.
12. Россельс В. Перевод и национальное своеобразие подлинника / В. Россельс // Вопросы художественного перевода. – М.: Советский писатель, 1955. – С. 169-211.
13. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/realija>
14. Соболев Л.Н. О переводе образа образом / Л. Н. Соболев // Вопросы художественного перевода. – М.: Советский писатель, 1955. – С. 270-290.
15. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие / А. В. Федоров // – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО "Издательский Дом "ФИЛОЛОГИЯ ТРИ", 2002. – 416 с.
16. Projekt Gutenberg-DE-SPIEGEL ONLINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/>

УДК 8.372.18.41

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**Лисенко Г. Л., Чепурна З. В.**

У статті розглядаються німецькі фразеологічні одиниці (ФО) з ономастичним компонентом та більш детально аналізуються ФО з антропонімічним та топонімічним компонентом в перекладацькому аспекті.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, антропоніми, топоніми, компонент.

В статье рассматриваются немецкие фразеологические единицы (ФЕ) с ономастическим компонентом, а также более детально анализируются ФЕ с антропонимическим и топонимическим компонентом в переводческом аспекте.

Ключевые слова: фразеологические единицы, антропонимы, топонимы, компонент.

The article deals with the German phraseological units with onomastic component. Phraseological units with anthroponomical and toponymical component in the translational aspect are analysed more carefully.

Key words: phraseological units, anthroponyms, toponyms, component.

До аналізу та досліджень тематики даної статті долучалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених таких як А. А. Уфімцева, Р. І. Охштат, Н. П. Щербань, В. М. Кам'янець, О. Ф. Кудіна, W. Fleischer, Cs. Földes та багато інших. Та, незважаючи на значну кількість досліджень, ці проблеми остаточно ще не розв'язані.

Тематика даної статті досить **актуальна**. Це зумовлено насамперед загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на виявлення та аналіз мовних явищ, пов'язаних з культурою, етносом, народною ментальністю в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-моральною діяльністю, а також помітним поживленням інтересу вчених до закономірностей функціонування мовної системи, дослідження функцій мови та мовних одиниць.

Основним завданням даної статті є комплексний аналіз німецьких фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом як однієї з підсистем фразеологічної системи німецької мови та специфіка відтворення значення українською мовою.

На думку А. А. Уфімцевої, лексико-семантична система є синтез, результат складної взаємодії слів в їхніх окремих значеннях з двох сфер мови: з номінативно-класифікаційної (парадигматика) та з лексичної сполучуваності (синтагматика) [6, с. 251]. Питання класифікацій лексичного складу мови, які базуються на різноманітних принципах, здавна привертало увагу лексикологів, лексикографів логіків та філософів. Так А. А. Уфімцева та Б. О. Серебренніков виділяють чотири розряди лексичних одиниць вокабуляра:

- 1) лексично повнозначні слова, яким властива повна семантична структура,
- 2) лексично неповноцінні слова, які не мають ніякої смислової структури,
- 3) словесні знаки, які не мають свого власного предметно-логічного змісту,
- 4) словесні знаки, які набувають свого змісту виключно при функціонуванні в лінійному ряді, в залежності від одиниць, які з ними сполучуються [6, с. 72-73; 4, с. 50].

Перші два класи є лексично значущими. Два інші класи слів лише виражають граматичне значення і є неповнозначними: дейктичні слова беруть участь у номінативній та синтагматичній діяльності, а слова-зв'язки представлені лише в синтагматичній діяльності [6, с.73].

Основна кількість власних назв відноситься до спеціальної лексики, яка утворює великий лексичний масив, що містить окрім власних назв термінологію та номенклатуру різних галузей знань, виробництва, торгівлі тощо [5, с. 6].

Однією з актуальних проблем сучасної фразеологічної науки є питання семантичної значущості фразеологічного компонента, тобто ролі компонента у формуванні фразеологічного значення, його питомої ваги у загальній семантиці фразеологізму [3, с. 130]. Питання фразеологічної активності ономастичного компонента пов'язане із специфікою онімів як мовних та культурних знаків. У складі фразеологічних одиниць оніми можуть зберігати свій онімічний характер, вказуючи на конкретну особу або об'єкт. При цьому вживання оніма викликає у адресата мовлення згадки про певні події, властивості, ознаки, пов'язані з денотативно-реальними носіями імені (за умови, якщо денотат імені не є забутим), і вже на її основі будуються відповідні аналоги. Такі випадки мають місце там, де ступінь вживаності фразеологізму ще мінімальний. Здебільшого оніми у складі фразеологічної одиниці деонімізуються і лише генетично зберігають ознаки власної назви. У першому випадку ономастичний компонент є носієм екстралінгвістичної інформації про денотат імені, утворює семантичне ядро фразеологізму. У другому випадку по мірі зростання абстрактності семантика власної назви послаблюється та набуває узагальнено-вказівного значення. У процесі функціонування власні назви розвивають цілу низку емоційних, експресивних та оцінних співзначень або конотацій, що виникають з численних асоціативних зв'язків, які властиві оніму, як і кожній лексемі, наділеній країнознавчим семантичним фоном [1, с. 61]. В межах даної статті за частотою вживання виділяємо чотири основні групи: фразеологічні одиниці з антропонічним, топонімічним, агіонімічним та хрононімічним компонентами та більш детально розглянемо фразеологічні одиниці з **антропонімічним** та **топонімічним** компонентом.

У німецькій антропонімічній фразеології найбільш повно представлені імена (*Rufname*), значно рідше прізвища (*Familienname*) і лише епізодично прізвиська (*Kosename*).

Аналіз фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом засвідчив, що до їх складу входять імена двох типів: перший тип – це денотативно співвіднесені антропоніми або ж імена-факти, які пов'язані з конкретною історичною особою. Вони здатні проінформувати адресата мовлення глибше та повніше, ніж сама розповідь про відомі денотати. Пор. *dicke Berta* – гармата часів першої світової війни, названа на честь власниці заводу Берти Крупп; *einen Kolschizki, bitte* – одного Кульчицького, будь ласка, тобто чашечку кави; *faule Greta* – гармата.

Другий тип – це денотативно індетерміновані антропоніми або ж імена-характеристики, які не пов'язані з реальними денотатами і потенційно можуть бути співвіднесені з багатьма особами. В міру зростання абстрактності відбувається ослаблення та поступова втрата загальнокатегоріального значення оніма. Найчисельнішу групу утворюють фразеологічні одиниці, компонентами яких є відомі чоловічі імена: *Hans, Kunz, Peter, Matz, Michel, Heinrich, Otto, August*. Ці імена можуть набувати найрізноманітніших семантичних відтінків або конотацій. Лише невелика кількість імен функціонує у ролі десемантизованих компонентів. За частотністю вжитку на першому місці стоїть особове чоловіче ім'я *Hans*.

За попередніми підрахунками антропонім *Hans* входить до складу близько 100-120 фразеологізмів [7, с. 9]. Частотність імені сприяла його апелювативізації. Гансом називали особу, ім'я якої не знали. Поступово цей антропонім набув узагальнено-абстрактного значення "людина", "чоловік" і його вживали для характеристики людини за її національністю або віковими особливостями: *Hänschen tanzt, wie Hans bläst; was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmer mehr* – Чого не вивчив Ванюша, того не буде знати Іван.

Завдяки використанню означень та предикативних слів ім'я Ганс набуло у складі ФО різноманітних, як правило, негативних конотацій, що на думку А. М. Найди можна пояснити тенденцією до використання готових мовних формул як у конфліктних, різко негативних ситуаціях, так і комічних – у вигляді жарту. Пор.: *Hansohnesorge* – безтурботна людина, *Hans Unbedacht* – легковажна людина, *Hans hinter der Mauer* – бідняк, *Hans Dummt* – дурень, *Hans*

Guckindieluft – ротовіў, *Hans Feigling* – боягуз, *Hans Hucke* – невдаха, *Hans Urian* – чорт, дідько, *Hans Taps* – тюхтіў, вайло, незграба, *Hans Hasefuß* – боягуз, *Hans Wurs* – балагур і т. д. Не менш частотним є в німецькій мові і ім'я *Heinrich*. Воно стало популярним, мабуть з двох причин: по-перше, саме це ім'я носили німецькі канцлери, а, по-друге, це ім'я давалось новонародженому на честь святого Генріха II. Як і ім'я *Hans*, ім'я *Heinrich* набуває у складі ФО нейтральних займенникових конотацій. Пор.: *ein sanfter Heinrich* – розм. скромна людина, *blöder Heini* – розм. дурень, *lahmer Heini* – маруда, легкодуха людина, *grüner Heini* – розм. молокосос і т. д. Ім'я *Heinrich* часто виступає компонентом фразеологізмів на позначення різних рослин, продуктів харчування, предметів, тощо. Пор.: *stolzer Heinrich* – солд. рисова каша; *roter Heinrich* – дикий щавель; *langer Heinrich* – відмичка; *großer Heinrich* – Північне море і т. д.

Досить поширеним є в німецькій фразеології і особове ім'я *Otto*. Його популярність пов'язують насамперед з відомою історичною особою Отто фон Бісмарком. Наповнюючись апелятивним змістом, ім'я входить до складу цілої низки фразеологічних одиниць: *doller Otto* – смілива людина; *Gruß an Onkel Otto* – нікому не адресоване вітання; *von wegen Otto* – ні в якому випадку; *der schräge Otto* – розладнаний рояль.

У порівнянні з чоловічими, жіночі особові імена входять до складу фразеологічних одиниць значно рідше. Насамперед це такі імена як *Minna* (*Wilhelmine*), *Trine* (*Katharine*), *Liese*, *Lotte*, *Frieda*. Ці імена є просторічними, ними часто називали хатніх служниць. Народний характер таких імен підкреслює "селянська" форма зменшувальних *Minna*, *Trina*, *Suse*. У складі фразеологічних одиниць жіночі імена набули здебільшого негативного забарвлення конотативних значень: *ein vergessliches Lieschen* – забудькувата жінка; *eine liederliche Liese* – неохайна жінка; *Klatschlotte* – наклепниця; *eine dumme Suse* – дурна; *Heulfrieda* – плаксіў.

Винятково жіночі імена розвивають і позитивно-оцінні конотації: *fleißiges Lieschen* – розм. бегонія. Пор.: *Das fleißige Lieschen hat den richtigen Namen. Keine andere Blume blüht so fleißig.*

Лінгвісти відзначають, що група топонімічних конструкцій у складі сучасної німецької мови не є багато чисельною. Традиційно німецьку топонімічну фразеологію репрезентують **ойконіми** – назви адміністративних одиниць: *Ländername*, *Ortsname*, *Dorfname*; рідше зустрічаються **гідроніми** – назви водних об'єктів (*Hüdrönime*) та **астроніми** – назви небесних тіл (*Astronüme*) і лише в поодиноких випадках – **ороміми** – назви гірських об'єктів (*Gebirgsname*). У складі німецьких фразеологізмів можна зафіксувати три розряди географічних назв: назви реально існуючих об'єктів, назви ірреальних (міфологічних) об'єктів та назви вигаданих об'єктів (квазітопоніми). В основному фразеологічні одиниці включають назви вітчизняних (німецьких) (*Leipzig*, *Kassel*, *Potsdam*, *Meißen*, *Schilda*), а також зарубіжних міст (*Rom*, *Venedig*, *Madrid*, *Athen*, *Warschau*). Напр.: *Jemand ist nach Rom gereist* – народити дитину; *aus Schilda stammen* – бути просто філею; *Ab nach Kassel!* – Геть звідси! Скатертю дорога!

Коли топонімічний компонент не характеризує денотат, а лише ідентифікує, він виконує дейктичну функцію. Пор.: *Es so machen wie die Frau aus Neuwied* – чинити на власний розсуд.

Набуваючи максимуму десемантизації, топонімічний компонент у складі фразеологізму може бути замінений іншим, або навіть апелятивом. Пор.: *das Wasser in die Limmat / Elbe / Reuss / den Rhein / ins Meer / in den Brunnen tragen* – прик. У море воду лити.

Характер та способи використання фразеологічних відповідників певною мірою визначаються особливостями семантики фразеологізмів. Їх семантика є складним інформативним комплексом, який має як предметно-логічний, так і конотативний компоненти. Переносне значення фразеологізму – основне і його обов'язково необхідно відтворювати при перекладі. Фразеологічна одиниця може належати до різних стилів мовлення. Існують фразеологізми поетичні, літературно-книжні, а є також розмовні. Напр.: *in Morpheus Armen ruhen / liegen* – поет. Бути в обіймах Морфея, спати. Більшість фразеологізмів – це ідіоматичні вирази, характерні для певної мови. Але серед них є одиниці, в яких особливо

чітко підкреслюється національна приналежність завдяки словам, що входять до їх складу та означають предмети та явища національної культури. Напр.: *Was Hänschen versäumt, holt Hans nicht mehr ein* – чого не вивчив Ванюша, того не буде знати Іван.

Казакова Т. А. сформулювала основні правила перекладу ФО: 1. Оптимальне рішення при перекладі фразеологізмів – це пошук ідентичної ФО у мові перекладу. Напр.: *ein salomonisches Urteil* – Соломонове рішення. 2. За відсутності безпосередніх відповідників фразеологізм можна перекласти шляхом пошуку аналогічної ФО. Напр.: *jemanden auf den Bockberg wünschen* – послати когось до дідька. 3. Менш ефективним, але іноді допустимим прийомом при перекладі фразеологізмів є калькування, послівний переклад. Напр.: *das Ei des Kolumbus finden* – знайти Колумбове яйце. 4. В окремих випадках застосовують подвійний, паралельний переклад фразеологізму: *grüne Weihnachten* – зелене різдво, снігу зовсім не випало; *Nürnberger Gesetze* – нюрнберзькі закони, расистські закони фашистської Німеччини. 5. У випадку, коли відсутня ідентична або аналогічна ФО в мові перекладу, а також за неможливості послівного перекладу, застосовується переклад-пояснення переносного значення фразеологізму. Напр.: *Über Weihnacht kein Fest, über des Adlers kein Nest* – немає свята більшого, ніж різдво, як немає гнізда вищого, ніж у орла. 6. В будь-якому випадку при роботі з фразеологізмом перекладач може покладатися на цілу низку тлумачних фразеологічних словників [2, с. 140].

В подальших дослідженнях передбачається вивчення функціонування ФО з агонімами та хрононімами.

Література

1. Ажнюк Б. М. Англійські фразеологізми з власне іменним компонентом [Текст] / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С.61-65.
2. Казакова Т. А. Практические основы перевода [Текст] / Т. А. Казакова – Санкт-Петербург, 2002. – 320 с.
3. Митина Т. В. Фразеологический компонент и его семантическая значимость [Текст] / Т. В. Митина // Вопросы лексикологии германских языков: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им.М.Тореза. – Вып.139. – М.: МГПИИЯ, 1979. – С. 130-149.
4. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. [Текст] / Б. А. Серебренников. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
5. Суперанская А. В. Ономастические универсалии [Текст] / А. В. Суперанская // Восточнославянская ономастика. – М.: Наука, 1972. – С. 346-356.
6. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка. [Текст] / А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1968. – 272 с.
7. Földes Cs Anthroponyme als Strukturkomponenten deutscher Phraseologismen // Zeitschrift für germanistische Linguistik / Hrsg. Von H. Henne. – Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1987 – S. 1-19.

УДК 821.111.09'25+38

**ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ У РОМАНІ
В. ТЕККЕРЕЯ “ЯРМАРОК СУЄТИ”****Линтвар О. М.**

У статті розглядаються засоби стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти”, а також порівняльний аналіз їх відтворення українською і російською мовами. Письменник, у своєму прагненні гостро висміяти вади тогочасного суспільства, широко послуговується такими засобами стилістичного синтаксису, як повтор, полісиндетон, еліipsis, риторичні питання, квазістверджувальні речення, вставні елементи. Досліджувані переклади свідчать про високий фаховий рівень їх виконавців. Ключові слова: стилістичний синтаксис, повтор, полісиндетон, вставний елемент, іронія.

В статье рассматриваются средства стилистического синтаксиса в романе У. Теккеря “Ярмарок тщеславия”, а также сравнительный анализ их воссоздания на украинском и русском языках. Писатель, в своем стремлении остро высмеять изъяны общества того времени, широко использует такие средства стилистического синтаксиса, как повтор, полисиндетон, эллиipsis, риторические вопросы, квазиутвердительные предложения, вставные элементы. Исследуемые переводы свидетельствуют о высоком профессиональном уровне их исполнителей. Ключевые слова: стилистический синтаксис, повтор, полисиндетон, вставной элемент, ирония.

The article examines stylistic syntax means in “Vanity Fair” by W. M. Thackeray as well as comparative analysis of their translation into Ukrainian and Russian. The writer by his dedication to deride society imperfection of that time widely uses such stylistic syntax means as repetition, polysyndeton, ellipsis, rhetorical questions, quasi affirmative sentences, expletives. Translations under research testify high professional level of their doers. Key words: stylistic syntax, repetition, polysyndeton, expletive, irony.

Дослідження засобів стилістичного синтаксису у романі “Ярмарок суєти” та їх відтворення українською і російською мовами зумовлене їх ступенем поширення у тексті роману. В основу дослідження покладено переклад О. Сенюк українською мовою і М. Дьяконова – російською мовою, а також аналіз тих відмінностей, які складають цінність кожного з означених перекладів, а також тексту першотвору.

Спроби дослідити мовні засоби сатири та гумору у романі на рівні стилістичної семасіології за класифікацією Ю. Скребнева були зроблені Андросюк А. Л., Пагурець О. І., Усик Г. М. [1]. Варто зазначити, однак, що переклад російською мовою, який був виконаний раніше і слугував допоміжною ланкою для створення блискучого українського перекладу, залишився поза увагою. Іваненко Т. І. досліджувала іронію роману діалогічного дискурсу з погляду лінгвокогнітології [4]. Крім того, подальше дослідження у напрямку відтворення засобів стилістичного синтаксису і стилістичної лексикології, а також функцій, які вони виконують у тексті роману і їх перекладах не простежується взагалі.

Враховуючи вищесказане, означуємо порівняльний аналіз відтворення засобів стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти” у перекладах українською і російською мовами метою проведення такого дослідження.

Серед досліджуваних явищ лінгвостилістичної образності вагомими у мові В. Теккеря є засоби стилістичного синтаксису. Розглянемо їх на прикладі фрагментів тексту, усі відтінки значення яких є зрозумілими у такому вузькому контексті, беручи до уваги і широкий контекст – розділ, текст усього роману, як підґрунтя для їх тлумачення.

Інтерес становлять випадки використання одного і того ж епітета, що вживаються по відношенню до різних референтів. У своєму одноразовому вживанні такий епітет не є виразником стилістичної функції, однак у разі його багаторазового повтору, він набуває конотативного забарвлення: *Miss Crawley has arrived with her fat horses, fat servants, fat spaniel.* – Приїхала міс Кроулі **ситими** кіньми, з **ситими** слугами і з **ситим** спанієлем. – ... сюда приїхала міс Кроулі, на раскормленных лошадах, с жирними слугами, с жирной болонкой. Застосувавши повтор епітету *ситий*, перекладачка дуже вдало передала атмосферу ситого достатку володарки майна – заможної, старої і самотньої міс Кроулі. Перекладач російською мовою також використав повтор, але одного разу все ж таки замінив його синонімом, маючи на меті, очевидно, бажання урізноманітнити мову оригіналу, не помітивши основної функції повтору у даному реченні.

Введення автором риторичних питань виконує функцію не простого питання і, як наслідок, необхідність пошуку відповіді читачем зникає. В даному контексті автор протиставляє двох "героїнь" з метою демонстрації вад Ребеки на фоні чеснот Емілії: *...and who could help attaching herself to Amelia? - ... та й хто б не прихилився до Емілії? – Но кто не привязался бы к Эмилиии?* Відмінність у перекладах є незначною і пов'язана з семантикою дієслів *прихилитися* – *відчувати приязнь, симпатію до когось* (винятково позитивна) і *привязатися* – *чувствовать привязанность к кому-либо; преследовать* (позитивна і негативна), однак у даному контексті слово вживається з позитивною конотацією в обох випадках, що збігається з наміром письменника.

Вустами місіс Тінкер Теккерей висміює надзвичайну жадібність деяких своїх персонажів, як ваду реалій того часу. У мовленні Пітта Кроулі, який апелює на закид своєї робітниці, спостерігаємо еліпсис: *“... because he looks to his farthings. You’ll know him better afore long”(Mrs Tinker). “And like me none the worse” (Sir Pitt Crawley).* – “... хто ще так труситься над кожним фартингом? Скоро ви його краще пізнаєте” (Міс Тінкер). “І, напевне, полюбите, міс Шарп” (Сер Пітт Кроулі). – “... судя уже по тому, как он трясется над своими фартингами. Вы скоро его узнаете!” (міссис Тінкер) “И, наверное, полюбите, мисс Шарп” (Сэр Питт Кроули). Еліпсис відтворено й у перекладах, однак зауважимо, що у репліці Пітта Кроулі йшлося про те, що він надзвичайно економний і навряд чи хтось зможе скласти йому у цьому конкуренцію. У перекладах еліпсис з'являється як репліка на останню фразу міс Тінкер, що виглядає природніше для україно- і російськомовного читача.

Ще в одному прикладі з'являється квазістверджувальне речення, яке вжите для того, щоб показати драматизм, глибину почуттів Ребеки, хоч і не справжніх, через необхідність розлучитися із своєю найкращою подругою: *“Why?... That I may be only the more unhap...- unwilling to lose you?” – “Навіщо?... Щоб я була ще нещ... щоб мені було ще тяжче розлучатися з тобою?” – “Зачем? ... Для того, чтобы потом я была еще несча... чтобы мне еще труднее было расстаться с тобою?”* Очевидно, переклади виконані належним чином. Це засвідчує й еквівалентне відтворення частини слова *unhappy* обома мовами, яке було вжито Ребекою для того, щоб викликати глибоке співчуття до себе через удавані переживання і страждання з нагоди від'їзду.

Прикладом квазізаперечного речення автор знову висміює вади соціуму, зокрема бажання батьків влаштувати долю своїх найближчих нащадків, вдало видати заміж своїх дочок: *What causes respectable parents ...and spend a fifth of their year's income in ball suppers and iced champagne? Is it sheer love of their species, and unadulterated wish to see young people happy and dancing? – Що змушує шановних батьків ...і витрачати п'ятину річного прибутку на прохані вечори і охоложене шампанське? Може, щира любов до ближнього й природне, щире бажання старих подивитися, як танцює та веселиться молодь? – Что заставляет почтенных родителей ... тратитъ пятую часть годового дохода на балы с ужинами и замороженным шампанским? Неужели бескорыстная любовь к себе подобным и искреннее желание посмотреть, как веселится и танцует молодежь?* Іронію в обох варіантах вірно передано також квазізаперечним реченням. Одна ремарка: все таки *охлажденное шампанское* видається кращим ніж *замороженное*.

Полісиндетон у наступному прикладі Теккерей використовує з метою висміювання системи виховання і освіти дітей: *If people would but leave children to themselves; if teachers would cease to bully them; if parents would not insist upon directing their thoughts and dominating their feelings... if, I say, parents and masters would leave their children alone a little more, - small harm would accrue, although a less quantity of as in praesenti might be acquired.* – **Якби** дорослі лишили дітей у спокої, **якби** вчителі перестали залякувати їх, **якби** батьки кинули спрямовувати їхні думки й гамувати їхні почуття ... - **якби**, кажу я, батьки та вихователі трохи більше залишали дітей на самих себе, то шкоди від цього не було б, хоч латину вони, мабуть, знали б гірше. – **Если бы** люди предоставляли детей самим себе, **если бы** учителя перестали донимать их, **если бы** родители не настаивали на руководстве их мыслями и на обуздании их чувств ... - **если бы**, говорю я, родители и учителя почаще оставляли детей в покое, то особого вреда от этого не произошло бы, хотя латыни, возможно, было бы усвоено поменьше. Прийом полісиндетону відповідно і вірно транспоновано в обидва тексти перекладу.

Риторичні питання є достатньо часто вживаними стилістичними фігурами у “Ярмарці”. Однак часто вони звучать із вуст не завжди щирих персонажів, тому їх значення не є обов’язково на поверхні і від того їх вага нівелюється. Наступним прикладом ми ілюструємо використання риторичного питання у перекладі О. Сенюк: ... *parents... and their love, which is more precious than all!* - ...Хіба є щось дорожче за батьківську любов? - ... *родителей... и так любят тебя, а ведь это всего дороже!* Фрагмент російською мовою перекладено вдало також, оскільки окрім еквівалентності змісту, відображена й еквівалентність стилю.

Вільям Мейкпіс Теккерей у своєму романі неодноразово звертається до вставних елементів – відсторонених пояснень у дужках – як типу синтаксичного зв’язку у рамках парадигматичного синтаксису. *A very stout, puffy man, in buckskins and Hessian boots, with several immense neckcloths, that rose almost to his nose, with a red-striped waistcoat and an apple-green coat with steel buttons almost as large as crown pieces (it was the morning costume of a dandy or blood of those days)...* - Опасистий, пухкий чоловік у шкіряних штанях і гессенських чоботях, з хусткою, кілька разів обмотаною навколо шиї, майже до самого носа, в червоному смугастому жилеті і ясно-зеленому сюртуці зі сталевими гудзиками завбільшки з крону (**таке було в ті часи ранкове вбрання денді чи молодиків із заможних родин**)... - Очень полный, одутловатый человек в кожаных штанах и в сапогах, с косынкой, несколько раз обматывавшей его шею почти до самого носа, в красном полосатом жилете и светло-зеленом сюртуке со стальными пуговицами в добрую крону величиной (**таков был утренний костюм щеголя, или денди, того времени**).... До того ж звернімо увагу тут і на полісиндетон, який, як і у попередньому випадку, вжитий з метою опису умов достатку і процвітання родини Седлі того часу. Як пам’ятаємо, на цю родину чекають і скрутні часи. Очевидно, ефект полісиндетону залишився непоміченим в українському перекладі.

Вставні елементи письменник використовує іноді, щоб розкрити своє персональне бачення ситуації, як у наступному фрагменті: *And as if all things conspired in favour of the gentle Rebecca, the very elements (although she was not inclined at first to acknowledge their action in her behalf) interposed to aid her.* – *І наче все змовилося допомагати милій Ребеці, навіть самі стихії почали сприяти їй (хоч спершу вона не схильна була визнати їхню ласкаву допомогу).* – *И словно все сговорилось благоприятствовать милой Ребекке, даже самые стихии не остались в стороне (хоть она и не сразу оценила их любезное участие).* Відзначимо прикінцеве розташування вставного елемента як в українському, так і в російському перекладах, на відміну від центрального – в оригіналі. Це пов’язано, передусім, з неможливістю цілісного звучання і розуміння фрагменту речення у протилежному випадку.

Письменник також посміюється над провінційністю мешканців села порівняно з міщанами, у випадку яких В. Теккерей також знаходить привід, щоб поглузувати. Іронія у якості вставного елемента – ще один спосіб продемонструвати свою позицію і висміяти будь-які наявні вади: *Besides these honest folks at the Hall*

(whose simplicity and sweet rural purity surely show the advantage of a country life over a town one), we must introduce – *Познайомивши читача з чесними мешканцями замку (їхня простодушність і зворушлива ідилічна чистота, безперечно, показує переваги села над містом), ми повинні відрекомендувати – Познакомив читателя с честными обитателями замка (чья простота и милая сельская чистота нравов, несомненно, свидетельствуют о преимуществе деревенской жизни перед городской), мы должны представить* Іронія, яку вдало відтворили обидва перекладачі простежується, якщо звернутися до попереднього розділу, в якому сатирик безжально висміяв кожного з мешканців замку та його сусідів, які є як відомо представниками сільської місцевості.

Цікавим є той факт, що роботи досліджуваних нами перекладачів зазнали значних змін у деяких розділах порівняно з текстом-оригіналом. Зокрема, у шостому розділі українського і російського варіантів “Воксгол” – “Воксхолл” помічаємо прийом додавання цілих фрагментів оповідного характеру у вигляді відступів, які відсутні у самому романі. Парадигматичний синтаксис представлений у досліджуваному романі також еліпсисом. Його ми найчастіше помічаємо у діалогічному мовленні, де превалює розмовна лексика і тому опуск того чи іншого члена речення виглядає природним: *‘How are you, Sedley?’ ... ‘No bones broke?’ – “Як ти себе почуваєш, Седлі?” ... “Всі кістки цілі?” – “Как ты себя чувствуешь, Седли?” ... “Все кости целы?”*. Еліпсис вдало відтворено в обох перекладах. До того ж, перекладачі використали трансформацію антонімічного перекладу, що зумовлено особливостями мовних структур і сполучуваності компонентів української і російської мов.

На рівні стилістичного синтаксису варто згадати повтор у межах словосполучення, як у фрагменті опису зовнішності ще одного важливого, можливо, одного з найпозитивніших персонажів теккерівської “Ярмарки” - Доббіна. Так, на початку п’ятого розділу знаходимо: ... *and he stood there – almost at the bottom of the school – in his scraggy corduroys and jacket, through the seams of which his great big bones were bursting...* – *Так він і перебував там – чи не на самому дні шкільної громади, - почувавши себе у своїх вузьких вельветових штанах і в куртці, що мало не лопалася по швах на його ширококостій постаті...* - *Так он и обретался там – можно сказать, на самом дне школьного общества, - чувствуя себя последним из последних в грубых своих плюсовых штанах и куртке, которая чуть не расползалась по швам на его ширококостном теле....* Цікаво, що словник Longman dictionary of contemporary English тлумачить слово *scraggy*, як *too thin*. Враховуючи ту обставину, що постать у нашого героя була кремезна, лексична трансформація модуляції, використана в українському перекладі, є виправданою. У російському його еквіваленті відзначимо також використання модуляції у перекладі, але тут смисловий розвиток пов’язується з особливістю тканини, а не виглядом текстильного виробу на конкретній постаті.

Пізніше у цьому ж розділі читаємо: *Now, William Dobbin... when he marched up...with his dog’s-eared primer, and his tight corduroys.* – *Так і Вільям Доббін ...коли він... ішов з ними... у своїх вузьких вельветових штанах...* - *Так и Уильям Доббин ... когда шел рядом с ними в тесных плюсовых штанах...* .Усі три текстові варіанти відрізняються один від одного і потребують уточнення: у першотворі у продовженні вжито синонім, який підтверджує правильність вибору перекладачки українською мовою на користь прикметника *вузький* у першій частині, натомість російське *грубый* у цьому ж контексті виглядає незрозуміло. У продовженні О. Сенюк використала у перекладі повтор не лише предмета, що є зрозумілим, але й ознаки предмета, а також присвійного займенника – всієї синтаксичної конструкції. Метою такого повтору є, на нашу думку, прагнення перекладачки стилістично підкреслити усю ганебність і ницість ситуації, в яку потрапив Доббін, а одним із маркерів такого його стану є *його вузькі вельветові штани*. У російському перекладі повтор у межах парадигматичного синтаксису простежується лише на рівні самого предмету.

В іронічному контексті В. Теккерей вжив також повтор прийменника і присвійного займенника, попередньо обґрунтувавши таку свою іронію детальним

описом усіх “достоїнств” своїх псевдогероїв: *Thus it will be seen that the parishioners of Crawley were equally happy in their Squire and in their Rector.* – Отже, як бачимо, жителям Кроулі пощастило і з паном, і з пастором. – Таким образом, мы видим, что прихожанам Кроули одинаково повезло **и на помещика, и на священника**. В обох перекладах вводиться полісиндетон і відтворюється повтор прийменника, що яскраво ілюструє авторську іронію і дає змогу читачеві поспівчувати мешканцям маєтку Кроулі.

Отже, важливість засобів стилістичного синтаксису у романі В. Теккеря “Ярмарок суєти” з огляду на функції, які вони виконують, а це переважно іронічне висміювання чи гострий сарказм письменника не викликає сумніву. Серед засобів стилістичного синтаксису, до яких найчастіше вдавався письменник, можна назвати: повтор, полісиндетон, еліipsis, риторичні питання, квазістверджувальні речення, вставні елементи. Аналізовані переклади роману виконані на високому рівні, хоча помічаємо випадки, описані вище, коли О. Сенюк окрім краси і неповторності оригінального письменницького викладу частіше вдавалося передати і синтаксичні засоби, враховуючи їх стилістичне навантаження.

Перспективами подальших розвідок може стати дослідження відтворення засобів стилістичної лексикології у романі В. М. Теккеря “Ярмарок суєти”, а також його порівняльний і кількісний аналіз із складовими стилістичної семасіології і стилістичного синтаксису.

Література

1. Андросюк А. Л. Мовні засоби сатири та гумору в романі У. М. Теккеря “Ярмарок суєти” / А. Л. Андросюк, О. І. Пагурець, Г. М. Усик. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2008_12/1/articles/Volume%201/Svitova%20literatura/2_Androsyuk.pdf.
2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов / О. Ю. Дубенко. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 328 с.
3. Знаменская Т. А. Стилистика английского языка / Т. А. Знаменская. – Основы курса: Учебное пособие. Изд. 4-е, испр. и доп. – М.: КомКнига, 2006. – 224 с.
4. Иваненко Т. И. Лингвокогнитивный анализ иронии в авторском диалогическом дискурсе романа У. М. Теккеря “Ярмарка тщеславия” : дисс. канд. филол. наук / Т.И. Иваненко. – М., 2011. – 174 с.
5. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка / Ю. М. Скребнев. – М.: Астрель АСТ, 2000. – 218 с.

УДК 811.111:81'25

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Лощенова І. Ф., Нікішина В. В.

У статті визначається зміст поняття перекладацької трансформації як особливого виду міжмовного перефразування та невід'ємної частини процесу перекладу, розглядаються різні підходи науковців до визначення типів трансформацій. Зроблений аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі текстів різних функціональних стилів мови.

Ключові слова: трансформація, адекватність перекладу, мова оригіналу, мова перекладу.

В статье раскрывается понятие переводческой трансформации как особого вида межязыкового перефразирования и неотъемлемой части процесса перевода, рассматриваются различные подходы учёных к определению видов трансформаций. Представлен анализ использования грамматических трансформаций в процессе перевода текстов различных функциональных стилей языка.

Ключевые слова: трансформация, адекватность перевода, язык оригинала, язык перевода.

The article deals with the notion of a translation transformation as a special kind of interlingual paraphrasing and essential part of the translation process, different approaches of scientists to establishing the transformation types. The analysis of grammatical transformation usage during the translation process of texts of different functional styles of language is presented.

Key words: transformation, translation adequacy, source language, target language.

Останнім часом вивченню перекладацького процесу приділяється велика увага теоретиками та практиками перекладу. Проблема перекладацьких трансформацій як проблема теорії та практики перекладу викликає великий інтерес з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, та набуває все більшої важливості. Серед них такі відомі лінгвісти, як Арнольд І. В., Бархударов Л. С., Гак В. Г., Комісаров В. Н., Латишев Л. К., Максимов С. Є., Мин'яр-Белоручев Р. К., Рецкер Я. І., Семенов О. Л., Тер-Мінасова С. Г., Томахін Г. Д., Федоров А. В., Швейцер О. Д. та інші.

Трансформації є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій, що є найбільш часто вживаними та характерними для текстів певного функціонального стилю мови.

Мета даної статті полягає у вивченні використання перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних, під час перекладу текстів різних функціональних стилів для досягнення адекватності перекладу.

Як відомо, головною метою перекладу є досягнення адекватності. Тому основне завдання перекладача полягає в тому, щоб вміло вжити необхідні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу якнайточніше передавав всю інформацію, що міститься в тексті оригіналу, дотримуючись відповідних норм мови перекладу.

Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови.

Проблема перекладацьких трансформацій розглядалася багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту. Так, наприклад, на думку Р. К. Мін'яр-Белоручевого, “трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що призначена для передання” [5, с. 201]. Я. І. Рецкер визначає трансформації як “прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова іноземної мови у контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається із словниковою” [6, с. 216]. В. Н. Комісаров вважає, що “відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами” [2, с. 164]. За С. Є. Максимовим, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосувавши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [4]. О. Л. Семенов визначає трансформацію як “міжмовні перетворення з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (з метою збереження функціонального впливу повідомлення)” [7, с. 68-69].

Переклад не може бути абсолютним аналогом оригіналу, а це означає, що головне завдання перекладача полягає в тому, щоб створити текст максимально наближений до оригіналу з точки зору семантики, структури та потенційного впливу на користувача цього перекладу. Основна проблема міститься в тому, що між мовами оригіналу та перекладу не завжди можна знайти мовні паралелі – семантичні та структурні аналоги: однакові моделі речень чи словосполучень, повний збіг семантичних значень слів тощо. Саме тут перекладач має застосувати перекладацькі трансформації.

Латишев Л. К. називає три основні причини використання перекладацьких трансформацій: 1) розходження в системах мов оригіналу та перекладу (в одній з мов може бути відсутня категорія, властива іншій мові; всередині однієї і тієї ж категорії членування різняться; зіставні лінгвістичні категорії не цілком співпадають за обсягом значення); 2) розходження норм в мовах тексту перекладу та тексту оригіналу (з порушенням норми ми стикаємось у тому випадку, коли суть висловлювання зрозуміла, однак викликає уявлення про невірність мови (нормативні відхилення)); 3) незбіг узусу, діючого в середовищі носіїв мов оригіналу та перекладу (узус – правила ситуативного використання мови; відображає мовні звички та традиції даного мовного колективу) [3].

Взагалі, трансформації, які використовуються під час перекладу, слід розглядати “з одного боку, як перефразовування тексту оригіналу засобами іншої мови, а з іншого – як адаптацію тексту перекладу до умов сприйняття повідомлення одержувачем перекладу” [7, с. 69]. Ми поділяємо думку науковців, що здійснення перекладацьких трансформацій – це творчий процес, пов'язаний з глибоким розумінням значення тексту однієї мови та вільним володінням виразними засобами іншої мови.

В залежності від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на *стилістичні*, *морфологічні*, *синтаксичні*, *семантичні*, *лексичні* та *граматичні*. Суть стилістичних трансформацій міститься у зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Морфологічні трансформації являють собою заміну однієї частини мови на одну чи на кілька інших частин мови. Суть синтаксичних трансформацій полягає у зміні синтаксичних функцій слів та словосполучень. Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами тих ситуацій, що описуються. Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників та виникають, головним чином, тому, що об'єм значень лексичних одиниць вихідної та перекладної мов не

співпадає. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу.

Проведене дослідження уможливило виявити підходи деяких науковців до визначення типів трансформацій. Так, О. Л. Семенов виділяє лексичні (диференціація, конкретизація та генералізація значення, змістове розгалуження, антонімічний переклад, описовий переклад), граматичні (заміни, зміна порядку слів, словосполучень, речень тощо), семантичні (генералізація, конкретизація, додавання, пропуски) та стилістичні (компенсація та адаптація перекладу) типи трансформацій [7].

На думку В. Н. Комісарова, перекладацькі трансформації в залежності від характеру перетворень поділяються на лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування), граматичні (дослівний переклад, розчленування речень, об'єднання речень та граматичні заміни) та лексико-граматичні (прийом антонімічного перекладу, прийом описового перекладу та прийом компенсації) [2].

Бархударов Л. С. виокремлює наступні перекладацькі трансформації: граматичні, серед яких перестановки, заміни, опущення та додавання; лексичні заміни (конкретизація та генералізація) та комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад) [1].

Відомий український перекладознавець С. Є. Максимов до перекладацьких трансформацій відносить лексичні та семантичні (генералізація, диференціація, конкретизація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація та повна перестановка сегментів тексту), а також граматичні (переміщення, тобто зміна порядку слів та словосполучень, граматичні заміни, додавання та пропуски) трансформації [4]. Стосовно визначень інших прийомів перекладацьких трансформацій можна сказати, що вони збігаються з попередніми авторами.

Предметом нашого дослідження стали граматичні трансформації, що використовуються при перекладі текстів різних функціональних стилів. Під граматичними трансформаціями розуміють “вид перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними” [7, с. 72].

Ми виявили, що в наш час існує багато підходів щодо класифікації граматичних трансформацій. Але в нашому дослідженні ми користуємося такою класифікацією відомого російського вченого-лінгвіста Бархударова Леоніда Степановича, який всі види граматичних трансформацій, що здійснюються при перекладі, звів до чотирьох елементарних типів, а саме: 1) *перестановки* (зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу, тобто слів, словосполучень, частин складного речення); 2) *заміни* (заміна форми слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, простого речення на складне, складного речення на просте, підрядного речення головним, головного речення підрядним, сурядності на підрядність, підрядності на сурядність, сполучникового типу зв'язку на безсполучниковий, безсполучникового типу зв'язку на сполучниковий); 3) *додавання* (відновлення при перекладі випущених в мові оригіналу “доречних слів”); 4) *опущення* (випущення тих чи інших “зайвих слів” під час перекладу) [1].

Для аналізу використання граматичних трансформацій при перекладі ми обрали тексти чотирьох функціональних стилів мови згідно з класифікацією С. Є. Максимова: науково-технічного, офіційно-ділового, публіцистичного та художнього. Проаналізувавши тексти оригіналу та перекладу та зробивши певні підрахунки, ми дійшли висновку, що кількість використаних граматичних трансформацій в кожному окремо взятому тексті неоднакова, але найбільш вживаною граматичною трансформацією виявилася заміна частин мови, що склала майже 30% використання при перекладі, на другому місці – опущення (22%), а на третьому – перестановка (21%).

Необхідно зазначити, що перекладацькі трансформації в “чистому вигляді” зустрічаються нечасто. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто, наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація зазвичай може супроводжуватися лексичною тощо.

Переклад є складною справою саме через цей складний комплексний характер перекладацьких трансформацій. Адекватності перекладу можна досягнути саме завдяки вмілому використанню перекладацьких трансформацій, в тому числі й граматичних.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 324 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. / В. Н. Комиссаров – М.: Изд-во “ЭТС”, 2000. – 424 с.
3. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность и способы её достижения. – М.: Международные отношения, 1981. – 198 с.
4. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник. / С. Є. Максимов – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.
5. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. / Р. К. Миньяр-Белоручев – М.: Московский лицей, 1996. – 290 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. / Я. И. Рецкер – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
7. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода. / А. Л. Семёнов. – М.: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.

УДК 811.111:811.161.2

ОБРАЗНІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТА ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ АНАТОЛІЯ ОНИШКА В КОНТЕКСТІ ОРИГІНАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ

Мазур О. В.

У наведеній статті доводиться взаємозв'язок перекладацького та ліричного доробків філософської та інтимної лірики Анатолія Онишка шляхом аналізу специфічних засобів стилістичного вираження, які реалізуються у творчості майстра.

Ключові слова: переклад, творчість, контекст, лірика, образність.

В данній статтє доказывается взаимосвязь переводческого и лирического наследия философской и интимной лирики Анатолия Онишка путем анализа специфических средств стилистической выразительности, которые реализуются в творчестве мастера.

Ключевые слова: перевод, творчество, контекст, лирика, образность.

The interdependence of Anatoliy Onyshko's philosophical and intimate poetries and translations heritage is highlighted in this article through the specific means of stylistic expressiveness realized in the master's creative work.

Key words: translation, creative work, context, lyric poetry, imagery.

Дана розвідка продовжує ланку досліджень, присвячених поетичній спадщині Анатолія Онишка, що мають на меті виокремити особливості його лірики, а також встановити зв'язок між контекстами власної та перекладацької творчості митця [2; 3]. В цій статті ми знов звернемося до творів філософської та інтимної лірики у доробку майстра щоби дослідити способи стилістичного вираження, властиві творчій манері А. Онишка-перекладача та поета.

За висловом Ю. Ярмиша, “Переклади у книзі оригінальних віршів – завжди показник органічного ставлення цього поета до перекладу, невинного вибору авторів” [4, с. 17]. І дійсно, переклади та оригінальна творчість А. Онишка становлять єдиний творчий доробок. У попередніх розвідках [2; 3] ми довели, що вони взаємодоповнюють одне одного у жанровому аспекті (жанровий перелік громадсько-політичної лірики А. Онишка збагатився через переклад жанрами арештантського послання, філософської мініатюри-візії, патріотичного закликів та сповідального вірша), а також гармонійно взаємопов'язані ідейно, тематично і стилістично.

Так, громадсько-політична лірика і переклади митця об'єднані тематикою політичних репресій, трагічних моментів та переосмислення історії, темою Батьківщини. Вони мають спільне національно-стверджувальне звучання, реалізоване через використання етнографічних реалій, славослов'я, національно-визвольні закликів. Громадсько-політичний дискурс А. Онишка є втіленням його громадянської позиції, яка була спрямована на національний розвиток України через відродження патріотизму, національної гідності, духовності [2].

Корпус ліричних поезій та перекладів А. Онишка, до якого належать вірші про природу, інтимно-філософська лірика, епіграми, поєднаний філософським сприйняттям дійсності крізь призму природи, іронічністю світосприйняття, мотивами багатогранного – від щастя до печалі – кохання, нескореності людського духу, роздумами над долею людини і її місцем у світі, роллю митця у соціумі [3].

Щоби віднайти специфічні прийоми, властиві творчій манері А. Онишка-перекладача та поета, звернімося до аналізу засобів стилістичного вираження на текстовому та позатекстовому рівнях його ліричних та філософських поезій і перекладів.

Поезії і перекладам А. Онишка притаманна особлива образність. Шляхи творення образу розмаїті.

По-перше, це несподівані, інколи парадоксальні, епітети (“... *лють / Справля по них безсилу панахиду*” – вірш “21.” з циклу “Третій вінок...” [5, с. 28], “...*в безнадії / Доли щербаті*” – вірш “19. Муза темна” [5, с. 26], “*Стрімка весна розкриленої осені*” – мініатюра “*Байдужі будні, марна суєта...*” [5, с. 42]), те саме – у перекладах (“*роса... / У ніжних черевичках*” [5, с. 198], “*До тонкорунної овечої покори*” [5, с. 200] – вірш Ф. Ніцше “Пісня старого штукаря”, “*У писані обриси вклав він промовисту тишу*” [5, с. 218] – уривок з Нонна “Кадмос приніс всій Елладі дарунки”).

Другий шлях – складне поєднання відчуттів у межах одного (звукорозового, зорово-нюхового тощо) образу (“*у сивих пахоцях свободи*” – вірш “7. Про барса” [5, с. 19], “*терновий біль*” – мініатюра “Мабуть, і справді в тім життєва сіль” [5, с. 42], “*терновий легіт*” – вірш “На колись колишнім” [5, с. 48], “*Блукають пахоці грибів / Наступного тисячоліття*” – вірш “5. Запахи” [5, с. 51], “... *не занадто прісно / Відспівується лебедина пісня*” – вірш “2. Під час дощу” [5, с. 56]).

Такий самий принцип простежується і в перекладах: в інтерпретаціях віршів Р. Данецького (“*відкрив рожеву пащеку кавуна / насінням найжачену раптово*” – вірш “Базар Чикирсарай” [5, с. 193] та “*хапає скибку узбережжя*” [5, с. 193], “*на пальцеві затоки / сонячний рубін / цілють дикі лебеді прощальні*” – вірш “Море висихає” [5, с. 194]).

Цікавий також кольоропис А. Онішка. У палітрі його перекладів і власних поезій: “*чорне світило*”, “*присмерк*”, “*зоря у сяючій оправі*” [5, с. 13], “*Та спроможна тільки блискавиця / Засліпити невблаганний день*” [5, с. 15], “*багрянний ранок*” [5, с. 21], “*блакитним відсвітом конає день*” [5, с. 25], “*смарагдова призахідна заграва*” [5, с. 13], “*сріблестокора*” (модрина) [5, с. 25], “*У чорнім житі / червоні маки / сині волошки*” [5, с. 26], “*сірий еталон*” [5, с. 31], “*зсірівся білий світ*” [5, с. 60], “*Губи твої ніжні, / Немов перестиглі вишні*” [5, с. 13] – у особистому доробку; “*Уста – червінь, волосся – мідь, / Свавільний блиск в очах*” [5, с. 76], “*стелилось сяйво по воді*” [5, с. 78], “*багрянцем зайнялася глиб*” [5, с. 78], “*Смарагд і оксамитний слід, / Виблискував їх пінний слід, / мов іскри золоті*” [5, с. 79], “... *потік / Сліпучий, блискавиці спис*” [5, с. 42] (переклад “Поєми про старого мореплавця” С. Колпріджа), “*у квітів є колір і запах крові*” (вірш “Квіти” А. Слуцького [5, с. 184]), “*Стежка, вибрукувана до Бога – / сепія, охра, лилість*” (вірш “Моя бібліотека” А. Слуцького [5, с. 188]), “*сад промінний*” (з Ф. Ніцше, “З високих гір” [5, с. 206]), “*сонячний рубін*” (з вірша Р. Данецького “Море висихає” [5, с. 194]), “*морський серпанок*” (з М. Лермонтова, “Парус” [5, с. 212]), “*світанок тихий*” (з Мільтона, “Люсідас” [5, с. 213]), “*кришталеві скелі*”, “*мрія кришталева*” (з Гете “Sendschreiben” [5, с. 228]) – в інтерпретаціях.

Відразу помітні “онишківські” прийоми у змалюванні навколишнього світу і почуттів.

По-перше, це улюблені образи і кольори поета – світанок і захід сонця, блиск води і блискавиці, відтінки червоного кольору, змалювані через використання схожих стилістичних засобів: епітетів (“*кришталеві скелі*”, “*мрія кришталева*”), поетичних порівнянь, метафор (“*сонячний рубін*”), фразеологізмів (“*сірий еталон*”, “*зсірівся білий світ*”) перелічування називних елементів (“*Стежка, вибрукувана до Бога – / сепія, охра, лилість*”), паралельних побудов (“*Уста – червінь, волосся – мідь*”).

По-друге, попри схожість образів, А. Онішко не вдається до штампів, і обирає засоби вираження відносно семантики та стилістики кожного окремого твору: губи страшної примари Життя-по-Смерті з поеми С. Колпріджа “Пісня про старого мореплавця” – “*червінь*”, а уста ліричної героїні вірша А. Онішка “2.” з циклу “Вінок перший...” – кольору “*перестиглої вишні*”.

Як у поезії, так і в перекладах, превалюють улюблені образи митця: зорі (“*дивні дві зорі*”, “*зоря у сяючій оправі*”, “*чорне світило*” – вірш “1. Сонет” з циклу “Вінок перший...” [5, с. 13]), небосхил і сонячне сяйво (“*Небосхил призахідний / Хмарою пожаріє*” – вірш “7. Дивна мелодія” [5, с. 15], “*Повен світ світанків і згавань / Сяйво сонця...*” – переклад вірша “Sendschreiben” Гете), тварини (рись, барс, тигр, леопард, вовк, олень, лань, сарна, ослиця, ящірка, їжак), птахи

(коршак, круки, грачі) рослини: “*трави різні, як верета*” та квіти (полин, жито, маки, волошки, жоржини, ружі, лелич, папороть, лілея), “*невпокорені дерева*” та кущі (модрина, каштани, буки, дуб, терен, граби, смереки, ясьень, горіх, ялиці, сосни) “*гірське чорне намисто*” ягід (брусниці, чорниці (бфини), ожина), гриби (чага, бнлі, білн). У власних віршах А. Онишка вони допомагають створити неповторний світ Українських Карпат, і так само, як і у перекладах виступають як засоби поетичного порівняння: “*Такі орилині, леопардні / поетові почуття*” (з поеми Ф. Ніцше “Пісня старого штукаря” [5, с. 200]).

Відмінною рисою ліричного доробку А. Онишка є **афористичність**: “*/ розітнута на половини / Душа у мене все-таки одна*” [5, с. 24], “*От ми й самі собі кати / Наприкінці своєї ери*” [5, с. 42], “*Ти ж тільки досвіду боржник, / Лиш він – вагоме набуття*” [5, с. 29], “*Найлегше вищерблюється / Найгостріше лезо*” [5, с. 26]; у перекладах читаємо “*І слово, й ружа в’януть по весні!*” (Ф. Ніцше “З високих гір” [5, с. 207]), “*Свобода не може неволею стати, хоч міцно тримає, міцніш від петлі*” (вірш С. Сокалав-Воюша “Мовчальників нищать і свій, і чужий їм...” [5, с. 211]), “*Немає ладу, / Як брак чи надмір тільки складу*” (з Кальдерона “El Divino Orfeo” [5, с. 225]).

Заслугує на увагу і **метафоричність** поезії та перекладів А. Онишка, багатство поетичних порівнянь: “*Це ж ти – раптово, мов навала, / Збентеженість подарувала*” [5, с. 14] “*Я можу йти, / Ступаючи по власних нервах*” [5, с. 20], “*Він смолоскипа духу запалив / Від сонця і зірок*” [5, с. 37].

Єдність перекладів та власної поезії А. Онишка викликана також **лейтмотивами**, які описують різні фізичні та психічні **стани** (знемога, спрага, самота, напруженість), а також тими художніми засобами, якими вони змальовуються: “*Згадай, згадай, гаряче серце, / Знемогу й спрагу!*” (переклад поеми Ф. Ніцше “Пісня старого штукаря” [5, с. 201]), “*Найкраще вино на чужому святі / Гірчить самотою пустелі. / А я пригадую знову / Пощерблені скелі, / Двобій з морем. / Спраглисть і змору, / Напруженість і зневіру, / Смагу шкіри, / Далеку зблизька / Приреченість ризику*” (вірш “1.” з циклу “Другий вінок...” [5, с. 17]).

Вражає насиченість поетичної творчості А. Онишка **алюзіями**, які говорять про непересічну ерудицію автора, його обізнаність у широкому контексті світової культури: “*Остерігаюсь деколи бажань / Бо здійсняться, до лиха, / Ненароком*” (вірш “9.” з циклу “Вінок перший...” [5, с. 16]), “*Налий-но, чашнице, червоного вина*” (“12. Програмний вірш” [5, с. 24]), “*А власну Долю сам собі снував*” (вірш “Визнання” [5, с. 45]), “*Не дорости до книги захлявної / За ослиною лавою*” (вірш “9. Ремінісценці” [5, с. 53]), “*Звятияжний бенкет! Світ для нас – корчма!*” (переклад поеми Ф. Ніцше “З високих гір” [5, с. 208]), “*Життя – сценічна гра, учись грати – / Не ставсь серйозно чи ж лишайсь страждати*” (Августинів сучасник Паллада [5, с. 217]), “*бо світ театр, а люди, живучи / Актори в нім*” (переклад з Ронсара [5, с. 214]); та й самі переклади поетичних уривків класичних творів Вергілія, Мелеагра, Е. Спенсера, Ронсара, Брокеса, Г. Келлера, латинської ритміки про Сіда, Марії Французької, Нонна, Фортуната тощо у межах праці Р. Курціуса “Європейська література і латинське середньовіччя” не міг би здійснити тлумач з обмеженим культурним відносколом.

Слід відзначити, що як у власній, так і в перекладацькій творчості А. Онишка є багато віршів, які тяжіють до **філософських узагальнень**. Особливо яскраво вони проявляються у віршах-мініатюрах “*Маєш день – живи у ньому...*” [5, с. 47] та “*Ми розуміємо поволі...*” [5, с. 26], поезіях “1.” з циклу “Вінок останній...” [5, с. 29], “Визнання” [5, с. 45], “5. Відсвяткову втрати...” [5, с. 61], “7. Канатоходець” [5, с. 63], “Хронологія гірського потоку” [5, с. 67–68], серед перекладних творів слід відзначити вірші “Квіти” [5, с. 184] та “Моя бібліотека” [5, с. 188], “Жидівський цвинтар у Тишівцях” [5, с. 190–191] А. Слуцького, “Море висихає” Р. Данецького [5, с. 193–194], “Один Людино, слухай!” [5, с. 195], “Мій спів скінчився” [5, с. 208] Ф. Ніцше. У всіх без виключення віршах дві дійові особи: природа та людина. Як правило, їх присвячено самоусвідомленню: “*Папороть лапата в тиші ночі, / Віриться, розквітне неодмінно*” [5, с. 44] – читаємо ми життєствердний заповіт у останньому вірші поета “Гори повлягались, як ведмеді...”.

Філософська тональність творчості А. Онишка проглядає також крізь розмаїття **риторичних питань**: у віршах – “7. Дивна мелодія” [5, с. 15], “8.” з циклу “Вінок перший” [5, с. 15–16], “3.” з циклу “Другий вінок” [5, с. 42], “3.”, “4.” [5, с. 17], “9. Автомобілі на шклянках”, “11.” [5, с. 32], “16. “Як ти ускладнюєш життя!””, “Епілог” [5, с. 34], “Не поспішай, спинися, пані Доле” [5, с. 35], “Танцювали срібні гуцули” [5, с. 36], “Астрологічне” [5, с. 36–37], “Шалена розкіш в тім, що ми не розминулися” [5, с. 42], “Визнання” [5, с. 45], “2. душевна елегія” [5, с. 49], “9.” з циклу “Калейдоскоп канатоходця” [5, с. 64], у перекладах – “Ті, кого зіпхнули вглиб планети” [5, с. 187] А. Слущького, “Хто відігріє, хто мене ще любить?” [5, с. 196], “3 високих гір” [5, с. 206] Ф. Ніцше, у вільному переспіві з Мікеланджело [5, с. 211]. Показовими є два семантичних види риторичних питань: про кохання та про долю народу, людини тощо. “*Невже ми станемо колишніми колись / На брукові спустошеної вулиці?*” – запитує ліричний герой мініатюри А. Онишка “Шалена розкіш в тім, що ми не розминулися” [5, с. 42], і йому вторить інший, з вірша Ф. Ніцше “Хто відігріє, хто мене ще любить?” [5, с. 196]. Філософські роздуми про Батьківщину у вільному переспіві з Мікеланджело “*Тоді навіщо тягнуть нас в союзи / Під прапори впокоєних держав?*” [5, с. 211] знаходять відгук у поезії А. Онишка “1. Трошки іронічно”: “*Чи утвердитись виникла потреба, / Чи безпригоддя притискає гніт*” [5, с. 60].

Звісно, філософічність, риторичність, іронічність, алюзивність та афористичність – категорії, які притаманні поезії взагалі, і їх наявність у перекладах більше визначена текстом оригіналу, ніж перекладом. Але **метод їх втілення** у власних та перекладних текстах, єдність прийомів, характерні засоби творення образності, використані А. Онишком, доводять спорідненість двох напрямків творчої діяльності митця, перекладацьку творчість якого не можна розглядати і відриві від його поетичної творчості. Як казав М. Лукаш, поезію повинен перекладати поет [1, с. 116].

Аналіз власного та перекладацького ліричних спадків А. Онишка дає нам можливість висновувати, що на жанрово-стилістичному рівні його поезії і переклади об’єднані однією кольоровою гамою, образами природи, прийомами створення образності завдяки незвичному використанню епітетів, комбінації різних відчуттів у межах одного образу, а також афористичністю, іронічністю та схильністю до філософських узагальнень.

Вищенаведені факти засвідчують невід’ємну спорідненість власної творчості та ліричних перекладів А. Онишка, у яких реалізувалися контексти творчої особистості митця, його інтерпретаційної перекладацької настанови, культурно-мистецьких запитів та вподобань.

Література

1. Игнатенко М. И. Так он начинался...: Штрихи к портрету М. Лукаша / М. И. Игнатенко // Радуга. – 1993. – № 2. – С. 114–117.
2. Мазур О. Переклади Анатолія Онишка в контексті оригінальної творчості: громадянсько-політична лірика / Олена Мазур // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика" : Зб. наук. праць. – Херсон : ХДУ, 2013. – Вип. 19. – С. 241–245.
3. Мазур О. Переклади філософської та інтимної лірики Анатолія Онишка в контексті оригінальної творчості: теми, мотиви, образи / Олена Мазур // Південний архів. Філологічні науки : Зб. наук. праць.– Херсон : ХДУ, 2013. – Вип. LVII. – С. 158–162.
4. Новикова М. А. Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь : [Лит.-крит. очерки] / М. А. Новикова. – К. : Рад. письмен., 1986. – 225 с.
5. Онишко А. Замкнуте коло : [поезія, переклади] / – 2-е вид., доповнене. – Коломия : Вік, 2007. – 240 с.

УДК 378.147:811.111

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Макухіна С. В.

Статтю присвячено питанням перекладу, як важливого засобу спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами та належать до різних культур. Стаття аналізує переклад як міжмовне комунікативне явище. Процес перекладу визначений мовними нормами, комунікативними ситуаціями, функціональними параметрами первинного тексту та перекладацьких норм. Визначено роль та завдання перекладача у процесі міжкультурної комунікації індивідів. Наголошується на тому, що індивідуальність перекладача має значний вплив на вторинний (перекладений) текст.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, переклад, мовні норми.

Статья посвящена вопросам перевода, как важного средства общения между индивидами, которые разговаривают на разных языках и принадлежат к разным культурам. Статья анализирует перевод как межязыковое коммуникативное явление. Процесс перевода определен языковыми нормами, коммуникативными ситуациями, функциональными параметрами исходного текста и переводческих норм. Определена роль и задача переводчика в процессе межкультурной коммуникации индивидов. Подчеркивается большое влияние индивидуальности переводчика на вторичный (переведенный) текст.

Ключевые слова: коммуникация, межкультурная коммуникация, перевод, языковые нормы.

The article is concerned with the problems of translation as an important means of communication between the persons, who speak different languages and belong to different cultures. The article analyzes translation as an interlingual communicative event. The process of translation is determined by the norms of the languages, the communicative situations, the functional parameters of the primary text and the translation norms. It was determined the role and the task of translator in the process of intercultural communication of individuals. It was stressed that the personality of the translator (interpreter) has a great influence on the secondary (translated) text.

Key words: communication, intercultural communication, translation, linguistic norms.

Лінгвістична наука про переклад є ще зовсім молодою. Досі вона навіть не має загальноприйнятої назви. У різних джерелах можна знайти такі терміни як: “перекладознавство”, “транслатологія”, “теорія перекладу” та ін. Лише з початку другої половини двадцятого століття дослідження особливого виду мовленнєвої діяльності, яку називають “перекладом”, почали формуватися в самостійну лінгвістичну дисципліну.

Переклад – це, безсумнівно, дуже давній та важливий різновид людської діяльності. Без неї важко було б уявити такі важливі історичні події як: створення великих імперій, населених численними та багатомовними народами, утвердження культури правлячої нації, розповсюдження релігійних та соціальних вчень [3, с. 4].

За допомогою перекладу здійснюється опосередковане спілкування людей, які належать до різних культурних товариств, де культурним посередником є перекладач. У зв’язку з цим багатьма вченими визнається той факт, що переклад означає не тільки перехід від однієї мови до іншої, але й від однієї культури до іншої [3, с. 3, 5, с. 4].

Виступаючи посередником між двома мовами, переклад неодмінно стикається з таким явищем, як культура, адже мова – це, перш за все, феномен культури. Переклад – це “унікальна сфера мовленнєвої діяльності, де мають

значення не тільки різні мови, але й різні культури, а часом і різні цивілізації” [5, с. 4].

Мета статті полягає в різнобічному вивченні проблеми міжкультурної комунікації із особливою увагою до мови як одного із основних засобів спілкування.

Актуальність проблеми привертала увагу багатьох дослідників, таких як Аристотель, Вольтер, І. Г. Гердер, І. Кант, В. Фон Гумбольдт, Л. Шпитцер, Ф. Боас та ін. Будь-яка суспільна епоха завдяки безперервним політичним, економічним, культурним взаємозв'язкам, що майже ніколи на довгий час не припинялися між державами і націями, характеризується у кожній національній мові своїм конкретним словниковим запасом. Виникнення нових слів-назв на позначення наукових, соціальних, політичних та інших понять в одній мові ніколи не обмежувалося рамками цієї мови, а завжди запозичувалося (через переклад) іншими мовами, створюючи спільний інтернаціональний словник різних мов. Кожен шар такої лексики завжди безпомилково визначає історичний період, часто навіть дату входження слова в національний лексикографічний ужиток. Досить значний шар лексики в кожній розвиненій мові вводиться виключно завдяки перекладу. У наш час, у добу інформаційної навали, розвитку науки та техніки, а також появи багатьох нових національних держав, які сприяють розвитку міжнародних відносин, масштаби перекладацької діяльності неймовірно зросли, що дає змогу говорити про початок нового етапу в історії перекладу. Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації. Головним суб'єктом комунікації є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з іншими людьми. 70% свого часу людина витрачає саме на комунікацію. Без ефективного ведення зв'язку зупинилося б чимало виробничих процесів. Система людських взаємин опосередковується культурою, яка визначає характер і ефективність людського спілкування. Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх подолання. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти володіють спільним кодом. Якщо особи, які вступають у комунікативний процес, не володіють спільним кодом, вони не зможуть досягнути взаєморозуміння. Міжкультурна комунікація являє собою атрибут соціокультурного життя суспільства, у соціальному просторі якого відбувається взаємодія з підсистемами культури (всередині окремої культури), між різними культурами, у просторовому і часовому вимірах, а також між суб'єктами-носіями на рівні окремої культури і міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація розвивається на основі діалогу культур.

Слід зазначити, що термін “міжкультурна комунікація” певною мірою співвідноситься з поняттям “діалог культур”. Найбільш вичерпний аналіз цього явища подано в працях В. Біблера, який наголошує на формуванні нового соціального соціуму культури – форми вільного спілкування людей у її силовому полі [1, с. 32]. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні, яке передбачає взаєморозуміння, а значить тотожність. Необхідність діалогу культур є умовою самозбереження людства. Важливим актом міжкультурної комунікації є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між комунікантами і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує міжмовний та міжкультурний бар'єр. Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національно-культурної спільноти (так звані – фонові знання), адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет. Отже, перекладач фактично є посередником у діалозі культур. Це значить, що на ньому, лежить велика відповідальність за комунікантів різних лінгвокультурних ареалів. Головним та найскладнішим завданням перекладача є якомога точніше відтворити оригінал, при цьому враховуючи всі культурні звичаї та манери поведінки, що притаманні народу, до якого належить та чи інша

особистість. Підготовка перекладача, перш за все, повинна бути спрямованою на оволодіння перекладацькою компетентністю – лінгвістичною, семантичною, інтерпретативною, текстовою, міжкультурною. Зауважимо, що надзвичайно важливим для загальної культури сучасної людини є знання про суспільство і культуру народу, мова якого вивчається.

Важливим складником теоретичного вивчення процесу перекладу є опис чинників, під впливом яких здійснюється цей процес. У першу чергу, хід і результат процесу перекладу визначають смислові відношення, які можуть існувати між оригіналом і перекладом у зв'язку з особливостями рівнів змісту, обумовленими системами мови-оригіналу і мови-перекладу. Ці особливості є постійними чинниками, які впливають на будь-який акт перекладу, незалежно від конкретних умов його здійснення. Проте комунікативна модель перекладу наочно показує, що процес перекладу знаходиться і під впливом чинників, які змінюються залежно від конкретних умов, за яких відбувається цей процес. Опис перекладацького процесу не може не враховувати таких чинників, тим паче, їх змінний характер не є показником їхньої вторинності у процесі породження тексту перекладу. Будь-який зі змінних чинників може вирішально вплинути на характер перекладацького процесу. Саме вони в кожному конкретному випадку визначають ступінь необхідності встановлення відношень еквівалентності між оригіналом і перекладом. Змінні чинники, які впливають на процес перекладу можуть бути поділені на три групи. До першої групи будуть належати особливості і характер тексту, який перекладають. У процесі перекладу перекладач може мати справу з найрізноманітнішими оригіналами, які відрізняються один від одного своєю функціональною спрямованістю, часом і місцем породження, жанровою належністю, відношенням до всенародної норми вихідної мови. Усі ці обставини накладають свій відбиток на методи і прийоми перекладу, що використовує перекладач, і на результати перекладацького процесу. Друга група змінних чинників включає різні умови, за яких здійснюється процес перекладу. Сюди належать: спосіб породження оригіналу і перекладу (у вигляді фрагментів усного й письмового мовлення), ступінь співвіднесеності процесів породження оригіналу і перекладу в часі (синхронний, послідовний чи віддалений у часі переклад), обставини, за яких відбувається процес перекладу (терміни виконання, наявність додаткової інформації, ступінь автономності змісту матеріалів, що перекладається, ступінь відповідальності за можливі помилки і та ін.) І, нарешті, до третьої групи будуть належати всі чинники, пов'язані з характеристикою осіб, що беруть участь у процесі перекладу, тобто джерела, перекладача і реципієнта перекладу [3, с. 172–173]. Роль мови у процесі перекладу – така ж, яку вона завжди відіграє в житті суспільства: вона і тут виступає як “важливий засіб людського спілкування” [4, с. 11]. Під час оцінювання результатів перекладу важливо враховувати, чи викликає текст перекладу ті само асоціації, що й текст оригіналу, чи робить реципієнт перекладу з отриманого повідомлення ті самі висновки, що й реципієнт першотексту, чи має переклад еквівалентні емоційні та стилістичні характеристики [3, с. 96].

Таким чином, виникає проблема ускладнення комунікації між продуцентом оригіналу й реципієнтом друготвору. Таким чином, переклад як комунікаційний акт базується на поступовому й паралельному спілкуванні автора, перекладача та редактора як продуцентів та потенційного читача як реципієнта готового продукту – тексту перекладу. Від плідної співпраці всіх учасників комунікації залежить передання авторської думки, відтворення повідомлення мовою друготвору та адекватна міжмовна комунікація, що впливає на подальший розвиток культури окремої країни та суспільства в цілому.

Отже, переклад є дуже важливим та необхідним засобом міжкультурної комунікації та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв'язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів. Перекладач також відіграє неоціненну роль в щоденному підтриманні різних контактів зі світом на рівні керівників держав типу ООН, ЄС тощо. До перекладача ставлять високі вимоги, як до особистості з високою культурою та мораллю. Він має бути ознайомлений з основними культурологічними особливостями країни мови-перекладу, тобто мати певні фонові знання. Основне завдання перекладача під час

процесу міжкультурної комунікації – встановити культурний зв'язок між мовцями і подолати мовний бар'єр, при цьому передавши зміст перекладу якомога точніше.

Література

1. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42.
2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства / Ілько В. Корунець. Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 512 с.
3. Комиссаров В.Н. Слово о переводе / В. Н. Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1973. – 214 с.
4. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 377 с.
5. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. – М., Наука, 1988. – 144 с.

УДК 81.112.2: 81'37+81'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ У ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Моїсєєва Н. О.

Стаття присвячена вивченню оцінної семантики неологічних одиниць, що вживаються у німецькомовному політичному дискурсі. Автор досліджує проблеми збереження при перекладі емоційно-оцінних конотацій, образного компонента значення і асоціативної потужності лексичних одиниць, відтворення ефекту новизни лексичної одиниці. Крім того, у статті визначаються можливі прийоми перекладу неологізмів для відтворення даних компонентів з метою збереження змістового ядра вихідного повідомлення.

Ключові слова: неологізм, оцінка, оцінність, політичний дискурс.

Статья посвящена изучению оценочной семантики неологизмов, употребляемых в немецкоязычном политическом дискурсе. Автор исследует проблемы сохранения при переводе эмоционально-оценочных коннотаций, образного компонента значения и ассоциативной мощности лексических единиц, воспроизведения эффекта новизны лексической единицы. Кроме того, в статье определяются возможные приемы перевода неологизмов для воспроизведения данных компонентов с целью сохранения смыслового ядра исходного сообщения.

Ключевые слова: неологизм, оценка, оценочность, политический дискурс.

The article studies the valuation semantics of neological units in the German political discourse. The author investigates the problems of preservation of emotionally-evaluative connotations, figurative component and associative power of lexical units, as well as reproduction of their novelty effect while translating. Furthermore, the article identifies possible translating techniques for reproducing of the evaluative neologisms in order to preserve semantic kernel of the original message.

Key words: neologism, evaluation, estimation, political discourse.

Словниковий склад мови постійно розвивається і змінюється відповідно до закономірностей, що впливають з потреб комунікації. У мові накопичується чимало нових слів, лексична система збагачується новими значеннями та лексичними формами. Незважаючи на величезний інтерес наукової громадськості до нових слів і їх значень, критеріїв їх ідентифікації, аналізу шляхів і факторів їх появи, вивчення моделей їх створення, різних принципів класифікації, є аспект дослідження неологізмів, який на сьогодні недостатньо опрацьований лінгвістами, а саме – оцінна семантика неологізмів.

Посилення уваги до оцінності неологізмів у сучасній лінгвістиці пов'язано передусім з активними дослідженнями категорій оцінки та оцінності та особливостей їх відтворення при перекладі. Багато лінгвістів у своїх дослідженнях приходять до висновку, що оцінна складова є дуже важливою в семантиці неологізмів і тому потребує детального вивчення. Важливість відтворення оцінності неологізмів при перекладі розглядається в контексті розвитку загальних тенденцій перекладознавства, які все більшу увагу приділяють відтворенню емотивних, експресивних та оцінних компонентів семантики лексичних одиниць.

Активізація нової сфери перекладацьких досліджень, пов'язаної зі зростанням значення оцінної семантики неологізмів, позначилася цілою низкою мовознавчих робіт зарубіжних та вітчизняних учених, які висвітлили широке коло питань (Прищепчук С. А., Турецкова І. В., Шейгал Е. І., Крилова О. Н., Мар'янчик В. А., Телія В. Н., Степанова М. Д., Герберг Д., Розен Є., Ксуефу Д., Браун П., Барц І., Богерт У., Кінне М. та ін.). Але все ж особливості відтворення окремих оцінних компонентів значення лексеми при перекладі не були

відображені в сучасних дослідженнях в достатній мірі, що і обумовило **актуальність** теми даної статті.

Труднощі при перекладі неологічної лексики пов'язані з низкою факторів: відсутністю однозначного трактування неологізма і okazіоналізма, неповною фіксацією нової лексики словниками, відсутністю стабільних варіантів перекладу тих чи інших одиниць, а також "швидкоплинністю" деяких слів. Крім цього, у випадку не нейтральних за своїм значенням неологізмів проблематичним є також збереження при перекладі емоційно-оцінних конотацій, образного компонента значення і асоціативної потужності лексичних одиниць, відтворення ефекту ноизи лексичної одиниці, а також низка проблем, обумовлених відсутністю в мові перекладу відповідника вихідній реалії [4, с. 177 – 181].

Таким чином відтворення значення неологізму без втрати експресивності та оцінного забарвлення оригіналу є ще однією перекладацькою проблемою.

При перекладі текстів, що належать до простору політичного дискурсу, на перше місце виступає завдання відтворення його основних функцій – інформативної та функції впливу, одним із способів реалізації яких є оцінна лексика, а саме оцінна інформація, яка репрезентується за допомогою лексичних одиниць. Таким чином, відтворення у тексті перекладу оцінного компонента лексичних одиниць є необхідною складовою відтворення змістового ядра вихідного тексту.

Загально визнано, що при перекладі необхідно передати інформацію не тільки на тематичному рівні, а й зберегти атмосферу, емоційне забарвлення, що характерні для оригіналу. Відтворення вихідної оцінності неологізмів, які вживаються у текстах політичного дискурсу, є одним з основних завдань перекладача, оскільки сприяє збереженню загальної забарвленості, яка закладена адресатом вихідного тексту [2, с. 122 – 124].

В даному дослідженні, яке проводилося на матеріалі текстів політичного електронного медіа-дискурсу, ми намагалися подолати згадані складнощі і виявити такі способи перекладу політичних неологізмів, які будуть якнайкраще сприяти збереженню вихідної оцінки. Таким чином, ми вважаємо, що найкращим рішенням є застосування традиційних способів відтворення неологізмів у мові перекладу у поєднанні зі способами передачі оцінки при перекладі. Даний варіант можна вважати найбільш оптимальним як з точки зору відтворення неологізмів, так і з точки зору відтворення оцінки тексту оригіналу.

При перекладі оцінних неологізмів в будь-яких сферах фахівець стикається з двома завданнями. Перш за все, перекладачеві необхідно встановити значення та оцінність нової лексичної одиниці в даному контексті. Як правило, в більшості випадків при перекладі політичного дискурсу саме контекст допомагає перекладачеві у визначенні значення неологізму. Однак перекладач може зіткнутися з тим, що вузький контекст не завжди виявляється достатнім для встановлення значення нової одиниці, і значення її можна встановити лише виходячи з широкого контексту, або з деяких фонових знань [3].

Встановивши значення нового слова, перекладач стикається з проблемою вибору еквівалента в мові перекладу. Як відзначає ряд лінгвістів, при перекладі неологізму перекладач може вибрати один з існуючих в мові перекладу еквівалентів, або, якщо такий відсутній, створити нове слово в мові перекладу, або використати описовий переклад. Серед можливих варіантів перекладу також пропонуються такі способи як калькування, транскрипція і транслітерація. Ці методи широко застосовуються в перекладацькій практиці і для відтворення оцінної маркованості лексичних одиниць, тому використання їх для перекладу оцінних неологізмів цілком виправдане [1, с. 57 – 64].

Дослідження у галузі перекладу оцінних неологізмів показують, що одним з найбільш часто вживаних методів перекладу неологізмів є пошук еквівалента в мові перекладу. Тим не менш, у перекладацькій практиці трапляються випадки, коли перекладач підбирає еквівалент з більш широким значенням або з меншою експресивною забарвленістю (це іноді може бути викликано вимогами цензури). На жаль, іноді такий вибір перекладача може привести до втрати ефекту. Так, неологізм "**Cover-your-ass-strategie**", використаний політиком Манфредом Штольпе в інтерв'ю для SPIEGEL в перекладному варіанті статті з'явився як

"**правило прикривати власну шкіру**", що очевидно викликане морально-етичними нормами або правилами цензурної політики видання.

Істотно впливають на вибір прийому перекладу також особливості вираження оцінного компонента значення:

- оцінність неологізму закладається безпосередньо одним або кількома її компонентами, що особливо характерно для німецької мови у зв'язку з існуючою тенденцією до словоскладання (рекомендований спосіб перекладу – калькування, можливе також застосування транскрипції/транслітерації);
- оцінність неологізму закладається не конкретним елементом, а формується на основі соціокультурного сприйняття поняття, яке заключне в неологізмі (можливим є застосування різноманітних прийомів перекладу в залежності від структури самої вихідної одиниці);
- оцінність неологізму формується на основі метафоричного сприйняття компонента неологізму чи всієї лексики загалом (рекомендований спосіб перекладу – описовий переклад, в залежності від метафори та структури самої одиниці можуть вживатися різноманітні способи перекладу).

При перекладі політичних оцінних неологізмів одним з найбільш поширених способів перекладу є калькування. Він вживається в більшості випадків при перекладі неологізмів і є найчастотнішим способом перекладу оцінних лексичних одиниць. Даний вид трансформації найбільш часто використовується при перекладі оцінних неологізмів, оскільки дозволяє забезпечити максимально наближене відтворення структури та оцінних характеристик одиниць вихідної мови. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого сполучення слів в мові перекладу, яке копіює структуру вихідної лексичної одиниці. Перевагою прийому калькування є стислість і простота еквівалента, а також його однозначна співвіднесеність з вихідним словом. Хоча еквіваленти-кальки "страждають" буквализмом, стислість і потенційна термінологічність робить їх дуже привабливими для використання в суспільно-політичних і газетно-публіцистичних перекладах. Крім того, за рахунок збереження вихідного компоненту вдається відтворити оцінність оригінального неологізму без зміни її інтенсивності [5, с. 79 – 84]:

*"So berichtete die rumänische Presse bereits 1995 über deutsche Versuche, auf rumänischem Boden den **Ethno-Separatismus** anzuheizen"* [8]. – *"Так повідомила у 1995 році румунська преса щодо спроб Німеччини розпалити **етно-сепаратизм** на території Румунії"*.

При перекладі неологізмів з оцінним компонентом широко застосовуються методи транскрипції та транслітерації. Зважаючи на спільність ідеологічних та оцінних стереотипів, а також збіг денотатів, що позначаються даними одиницями, даний вид трансформацій є одним з найчастотніших. Широке застосування транскрипції та транслітерації також пояснюється тим фактом, що значна кількість неологізмів, зокрема неологізмів політичної тематики, є запозиченнями. Метод транслітерації полягає в тому, щоб за допомогою літер мови перекладу передати вихідне слово. Провідним способом перекладу у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Прийом транскрибування полягає в передачі не орфографічної форми слова, а фонетичної [6, с. 192 – 196]:

*"Jens Jessen untersucht, wie Gaddafi in den letzten zwanzig Jahren in der westlichen Öffentlichkeit vom Terroristen zum **Popdiktator** mutierte"* [7]. – *"Дженс Джессен досліджує, яким чином за останні двадцять років в очах західної громадськості Каддафі перетворився з терориста на **поп-диктатора**"*.

Описовий переклад використовується в перекладі політичного дискурсу значно рідше. Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення у мові перекладу. За допомогою експлікації можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова в оригіналі. Застосування цього виду трансформації при перекладі неологічної оцінної лексики пов'язано з відсутністю в мові перекладу через відмінності культур і специфіки національного мислення лексичної одиниці, що несе те ж смислове

навантаження, що й у мові оригіналу. Використання експлікації при перекладі оцінних неологізмів забезпечує збереження меліоративного чи пейоративного оцінного компонента або ж нейтрального стилю, характерного для політичної лексики в певних комунікативних ситуаціях. Недоліком описового перекладу є його громіздкість і багатослівність. Тому найбільш успішно цей спосіб перекладу застосовується в тих випадках, де не можна обійтися порівняно коротким поясненням [5, с. 79 – 84]. Наприклад:

"Ein Großteil der potentiellen Sozialbetrüger wird durch den automatisierten Datenabgleich enttarnt" [9]. – "Значну частину потенційних осіб, що нелегально користуються пільгами, виявляє автоматизована система компенсації даних."

Використання прийому описового перекладу зумовлене необхідністю внесення в лексему в мові перекладу додаткової інформації. В лексичній одиниці мови оригіналу ця інформація залишається за рамками прямого вираження і базується на фонових знаннях про ситуацію в країні. Обраний варіант перекладу дає змогу адекватно відтворити значення політичного неологізму, але призводить до зменшення інтенсивності оцінки за рахунок відсутності в перекладі лексеми компоненту **"-betrüger"**.

Також для перекладу оцінних неологізмів може використовуватись прийом антонімічного перекладу (в порівнянні з іншими способами перекладу, застосовується не часто). Антонімічний переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій заміна позитивної форми в оригіналі на негативну форму у перекладі чи, навпаки, негативної на схвальну супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови одиницею мови перекладу з протилежним значенням. В рамках антонімічного перекладу одиниця вихідної мови може замінюватися не тільки прямо протилежною одиницею мови перекладу, але й іншими словами і сполученнями, що виражають протилежну думку. Застосування прийому антонімічного перекладу нерідко поєднується з використанням інших трансформацій (лексичних або граматичних) [6, с. 192 – 196; 5, с. 79 – 84].

Використання прийому антонімічного перекладу при відтворенні політичних оцінних неологізмів зумовлене в більшості випадків особливими стратегіями самого політичного дискурсу. Заміна ствердної форми на негативну може пом'якшувати або інтенсифікувати вихідну оцінність в разі необхідності:

"Tatsächlich scheint es, als habe mit Bremers Antritt eine Art Null-Toleranz-Regime im Irak begonnen." [10] – "Насправді ж здається, що саме з приходом Бремера до влади в Іраці розпочався справжній режим антитолерантності".

Таким чином, стикаючись з політичними неологізмами, перекладачеві необхідно вирішити два завдання: зрозуміти, яке значення несе той чи інший неологізм і вибрати адекватний варіант передачі його мовою перекладу. В даний час з першим завданням перекладачеві можуть допомогти Інтернет-сайти, які створені носіями мови і мають дефініції багатьох неологізмів. Для вирішення другого завдання перекладач може звернутися до друкованих та онлайн-словників, але в більшості ситуацій доводиться звертатися також до власного перекладацького досвіду.

В ході дослідження на матеріалі політичного електронного медіа-дискурсу нами було опрацьовано корпус прикладів у загальній кількості **285 одиниць**. Досліджені одиниці вказують на переважання пейоративного оцінного компоненту значення у неологізмів політичної тематики. Так, **206 одиниць** мають негативну забарвленість, в той час як позитивно маркованими є лише **79 одиниць** із загального корпусу. Що стосується способів перекладу, то аналіз корпусу прикладів доводить, що переважно застосовуються способи калькування (**109 одиниць**) та експлікації (**88 одиниць**), рідше – спосіб транскрипції/транслітерації (**77 одиниць**). Кількість одиниць перекладених із застосуванням антонімічного перекладу складає **11 одиниць**, що вказує на його не частотність.

Література

1. Клименко А. В. Ремесло перевода / А. В. Клименко. – Москва, 1999. – С. 234.
2. Марьянчик В. А. Аксиологическая функция неологизмов медиа-политического дискурса: на материале газетных публикаций начала XXI века: диссертация... кандидата филологических наук: 10.02.01/ Марьянчик, Виктория Анатольевна. – Архангельск, 2005. – 210 с.
3. Олефир Я. А. О переводе неологизмов и окказионализмов на русский язык [Электронный ресурс] / Я. А. Олефир. – Дальневосточный Федеральный университет. – Россия. – Режим доступа:
http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Philologia/6_88728.doc.htm
4. Прищепчук С. А. Особенности воспроизведения лексических оценочных средств при переводе политического дискурса / С. А. Прищепчук. – Известия РГПУ им. А.И. Герцена. №23 (54): Аспирантские тетради: Науч. журнал. – СПб.: РГПУ, 2008. – С. 177 – 181.
5. Прищепчук С. А. Переводческая стратегия при воспроизведении оценочной лексики в переводе / С. А. Прищепчук. – Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета. – Пятигорск: ПГЛУ, 2008. – № 4. – С. 79 – 84.
6. Прищепчук С. А. Структурно-семантические и функциональные особенности категории оценки в аспекте ее реализации при переводе политического дискурса / С. А. Прищепчук. – Вестник Северо-Кавказского государственного технического ун-та: сб. науч. тр. – №6. Гуманитарные науки. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2008. – С. 192 – 196.
7. "Golden-Retriever-Effekt bei Justin Bieber" [Электронный ресурс] / SPIEGEL-ONLINE. – 10.03.2011. – Режим доступа:
<http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/0,1518,750047,00.html>
8. "Deutsches Forum" (DFDR) scheiterte bei den Wahlen in Rumänien [Электронный ресурс] / German-foreign-policy. – 04.12.2004. – Режим доступа:
<http://de.dir.groups.yahoo.com/group/karovier/message/4669>
9. Öchsner T. Weniger Schummeleien um Hartz IV [Электронный ресурс] / Thomas Öchsner. – Süddeutsche Zeitung. – 15.03.2012. – Режим доступа:
<http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/sozialbetrueger-in-deutschland-weniger-schummeleien-um-hartz-iv-1.1309335>
10. Zand B. Sheriff mit Krawatte [Электронный ресурс] / Bernhard Zand. – SPIEGEL-ONLINE. – 23.06.2003. – Режим доступа:
<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-27442226.html>

УДК 811.112.2'38

ФЕНОМЕН ІДІОЛЕКТУ ТА ПРОБЛЕМА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ**Муратова В. Ф.**

У статті мова йде про актуальну в останній час проблему співвідношення перекладознавства та лінгвостилістики у дослідженні індивідуальної стильової манери окремого письменника. Висловлюється думка про необхідність створення цілісного аналізу ідіолекту автора на основі різних підходів. Також значна увага надається критичним працям, присвяченим перекладу, і приводиться теза про складнощі відтворення ідіолекту письменника у художніх творах.

Ключові слова: ідіолект, ідіостиль, стильова манера, переклад, стилістична манера, труднощі перекладу.

В статье речь идет об актуальной в последнее время проблеме соотношения переводоведения и лингвостиллистики в исследовании стилиевой манеры отдельного писателя. Указывается на необходимость создания целостного анализа идиолекта автора на основе различных подходов. Значительное внимание уделяется также критическим трудам, посвященным проблемам перевода, и приводится тезис о трудностях передачи идиолекта писателя в художественных произведениях.

Ключевые слова: идиолект, идиостиль, стилиевая манера, перевод, стилистическая манера, трудности перевода.

The article deals with the topical problem of translation, stylistics and linguistics which is dedicated to the research of the individual style of a certain writer. It is stated the importance of integral and full analysis of the individual style on the basis of different scientific approaches. Besides, the significant attention is given to the critical works. All this is illustrated in the author's language.

Key words: idiolect, individual style, the manner of writing, translation, stylistic manner, difficulties of translation.

У сучасних лінгвостилістичних дослідженнях значна увага відводиться дослідженню проблеми індивідуально-авторської картини світу. Втіленням індивідуально-авторської картини світу, на думку багатьох лінгвістів, є індивідуально-авторський стиль: Е. Бенвеніст, М. П. Брандес, Ж. Вандрієс, Г. О. Винокур, В. Гумбольдт, Ю. М. Караулов, В. А. Кухаренко, Г. Лерхнер, В. Матезіус, Г. Пауль, Ф. де Соссюр, К. Фосслер, О. О. Шахматов та інші. Усі вони так чи інакше доходили висновку, що мовлення автора реалізується лише в ідіолекті.

Проблема ідіолекту, у свою чергу, перебуває в центрі уваги багатьох сучасних мовознавців, а саме – Ю. Д. Апресяна, Н. С. Болотнової, І. Р. Гальперіна, О. І. Горшкова, В. П. Григор'єва, С. Т. Золяна, І. І. Ковтунової, Н. О. Купіної, Ю. І. Левіна, В. А. Лукіна, О. О. Некрасової, Ю. Б. Орлицького, О. І. Северської, Л. Н. Синельнікової та ін.

Роль письменника у розвитку національної мовленнєвої культури визначається, по-перше, "відкриттям" і залученням нових, ще не освоєних літературною мовою художніх засобів, що розширюють самі межі і можливості літературної мови, по-друге, оригінальністю й своєрідністю творчої манери висловлення, новаторством у галузі мистецтва образного слова [3, с. 292]. Але при перекладі художнього твору саме перекладач постає тим, хто здатний відтворити особливості мовної картини автора оригіналу, донести до читацької аудиторії головну думку тексту, а також розкрити специфіку самої перекладацької діяльності як такої. Тому доречним буде назвати перекладача митцем, який здатний ухопити своєрідність авторського задуму і відтворити його у мові перекладу.

Поняття "ідіостиль" та "ідіолект", які по-різному визначаються дослідниками і, відповідно, підпадають у різні співвідношення з поняттям мови, тексту та "мовної особистості" [1, с. 84], знаходяться в останні часи у центрі уваги

лінгвістичної поетики. Це пов'язано із збільшенням інтересу до проблем індивідуальної мовної творчості. У вітчизняній лінгвістиці 20 століття поняття "індивідуального стилю" та "мовної особистості" пов'язують передусім з іменем В. В. Виноградова, хоча паралельний розвиток ідей цілісного опису творчої мовної особистості можна знайти також у роботах Р. О. Якобсона, Ю. М. Тинянова, М. М. Бахтіна, Б. М. Ейхенбаума, В. М. Жирмунського. Вивчення "мови і стилю" у вітчизняній науці розпочалось у 1940-х роках, відколи академік Л. Щерба запропонував лінгвістичний аналіз художнього тексту. Він став одним з перших, хто розглядав конкретну мовну діяльність у межах загальнонародної мови. Про співвідношення загального та індивідуального свого часу писали Р. Будагов, В. Кухаренко, Т. Баталова, О. Мороховський, О. Воробйова, І. Колегаєва та інші, які наголошували на тому, що в найтиповішому завжди є момент особливого [4, с. 7].

Погляди на те, що ж таке ідіостиль, сьогодні дуже відрізняються один від одного. Так, Іванов В. В. вважає, що ХХ ст. характеризується розвитком "*семіотичних ігор*", які призводять до появи у творчої особистості декількох мов. Такий погляд на ідіостиль суперечить Гідіну С. І., який стверджує, що за широким "*діапазоном мовних перетворень*" творчої індивідуальності завжди можна побачити "*структуротворчий стрижень творчості*" [5].

Ліверські Р. протиставляє індивідуальні та загальноприйняті (формальні) чинники, при цьому до індивідуальних відносить "*душевні схильності, рік, професію тощо*", а до формальних – "*мовну систему, епоху або навіть короткий проміжок часу, націю, соціальну групу, до якої належить письменник, мовну ситуацію тощо*" [6, с. 452]. Ліверські Р. наголошує на тому, що кожний з цих чинників спричиняє створення особливого стилю, який у різних текстах, у різних авторів виявляється з неоднаковою інтенсивністю. У такий спосіб, перекладач художнього тексту повинен вміти побачити різні ступені інтенсивності індивідуального мовлення автора від твору до твору. Наприклад, романи та оповідання П. Зюскінда з 80-их років ХХ ст. та його прозові твори 2005-2006 років вельми відрізняються за стилем та різним ступенем вираження постмодерністської манери письма. Перекладач, працюючи з текстами письменника має враховувати цей факт, і має побачити ті зміни, які відбулися у мовній картині автора. Яскравим прикладом останнього може слугувати переклад есе П. Зюскінда "*Über Liebe und Tod*" [7] (дослівно – "Про любов та смерть"), проте російський перекладач Ейвадіс Р., який працював над текстом твору, передав його назву як "В поисках любви", зовсім позбувшись другої половини назви "смерть". Якщо подивитися на сам твір, стає зрозумілим, що у П. Зюскінда смерть є квінтесенцією любові і навпаки. Але варто відмітити, що сам текст перекладу зроблено вдало і основні особливості ідіолекту автора перекладачеві вдалося ухопити.

Ідіолект П. Зюскінда тісно пов'язаний з постмодерністською манерою письма, що характеризуються нелінійністю, подвійним кодуванням, інтертекстуальністю та ірраціональністю і які є виявом постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних. Функціонування різноманітних засобів у мовленні П. Зюскінда (гіперболи, повторів, перерахування) сприяє створенню ефекту "надмірності", "перебільшення", що є типовою ознакою постмодерністських творів. Аналіз таких художніх засобів, як повтор, перерахування, синтаксичні конструкції з однорідними членами та умовним способом підтвердив еволюцію стилю письменника від першого роману "Контрабас" до есе-оповідання "Про любов та смерть". Виявлено, що з плином часу і розвитком індивідуальної стильової манери автора, заявлені в перших творах лексико-граматичні особливості, досягають в останніх емоційно-експресивного забарвлення і частотного використання, що свідчить про остаточне формування мовної картини світу німецького письменника і є доказом приналежності П. Зюскінда до постмодерністського напряму літератури [4, с. 14-16]. Це в свою чергу, впливає на розбіжності у перекладі його ранніх творів, та оповідань останніх років. Не можна не помітити більш великих за змістом і формою синтаксичних конструкцій, що ускладнюють сам процес перекладу, змушуючи транслятора відшукувати альтернативні варіанти передачі індивідуальних особливостей ідіолекту автора.

У статті було обрано для дефініції індивідуальної манери П. Зюскінда термін “ідіолект”, який означає мотивований вибір автором певних художніх засобів заради прагматичного впливу на читача, створення емоційного резонансу. У контексті роботи стверджується, що ідіостиль включає в себе ідіолект, вивчення якого висвітлює особливості індивідуального стилю як цілісної системи. Ми дотримуємося думки про те, що ідіостиль включає в себе ідіолект, вивчаючи який можна зробити висновки про особливості ідіостилю як цілісної системи. Тому і при перекладі ідіолект виступає частиною більш загального й змістовного ідіостилю, який можна простежити тільки на всій творчій спадщині окремого автора. Ось чому наш відомий український перекладач Петро Рихло так вдало передає поетику й “дух” віршів П. Целана. Поясненням цього може бути та велика безліч наукових праць, розвідок, декілька монографій присвячених постаті поета. П. Рихло майже 15 років займався вивченням стилю П. Целана, що не могло не вплинути на якість його перекладів.

До складнощів, пов'язаних з перекладом індивідуального стилю, можна віднести багатий, різноманітний лексикон. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично і стилістично, то лексика художнього стилю є принципово необмеженою. Тут можуть використовуватися засоби інших стилів – терміни, офіційні вирази, розмовні слова і звороти, публіцистику. Звісно, що всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, виконують певні художні завдання, використовуються у своєрідних комбінаціях. Однак принципових заборон стосовно використання лексики не існує.

Вибір автором лексичних одиниць у художньому тексті залежить від декількох факторів. Найважливішими можна вважати такі три: властивості позамовної дійсності, специфіку структури мови та ставлення автора до об'єктів навколишньої дійсності.

Різнорманітність об'єктів, явищ та відношень позамовної дійсності викликає необхідність існування в мові різноманітних засобів найменування цих об'єктів, властивостей та відношень між об'єктами. Звідси випливає, що вживання тієї чи іншої лексичної одиниці в тексті буде залежати, насамперед, від того, які об'єкти зовнішнього світу описує автор. Однак кожна мова володіє специфічним набором лексичних засобів позначень об'єктів зовнішнього світу, і тому реалізація в тексті тієї чи іншої лексичної одиниці буде залежати від вибору того чи іншого засобу. Нарешті, вибір певної лексичної одиниці з числа тих, якими характеризується лексична система певної мови, може бути зумовленим ставленням автора до предметів, які він зображає у своєму творі [2, с. 7].

Оскільки текст є результатом добору засобів мови, то на нього впливають багато факторів: особистість автора, тема, форма викладу, закони мови, жанру, стилю. І від майстерності перекладача буде залежати наскільки вдалими виявляться його переклад.

У статті ототожнюються поняття “індивідуального стилю” й “ідіостилю” і протиставляється терміну “ідіолект”, який є дещо вужчим за попередні два і характеризується більшою стійкістю й визначеністю. Отже, можна дійти висновку, що ідіостиль за своєю суттю стосується всієї творчої спадщини, і, у зв'язку з цим, характеризується більшою системністю, ієрархічною організованістю, обмеженою впорядкованістю елементів, ніж ідіолект.

Перспективним вважається вивчення драматичних текстів П. Зюскінда у межах лінгвостилістики та перекладу тексту, які так само, як і прозові твори письменника характеризується інтертекстуальністю та зв'язком із сучасними постмодерністськими техніками письма.

Література

1. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М.: Изд-во худ. лит-ры, 1959. – С.84.
2. Волощук В. І. Лінгвостилістичні особливості ідіолекту З. Ленца в малих епічних жанрах : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови”/ Вікторія Іванівна Волощук. – Львів, 2004. – 20 с.

3. Жолковский А. К. Инварианты – Тема – Приемы – Текст / Александр Константинович Жолковский // Работы по поэтике выразительности. – М. : АО Издательская группа "Прогресс", 1996. – С. 290–308.

4. Муратова В. Ф. Ідіолект Патріка Зюскінда : лексико-граматичний і стилістичний аспекти : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови"/ Валерія Факімівна Муратова. – Херсон, 2012. – 19 с.

5. Энциклопедия "Кругосвет". Гуманитарные науки. Лингвистика [Электронный ресурс] – Режим доступа:

www.krugosvet.ru/articles/76/1007657/1007657a1.htm>.

6. Liwerski R. Art "Stil" / Rut Liwerski // Handlexikon der Literaturwissenschaft. – München, 1974. – 675, [452–461] S.4.

7. Süskind Patrick. Über Liebe und Tod. – Zürich : Diogenes Verlag, 2005 – 61 S.

УДК 811.112

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ПОНЯТТЯ І ЯК ТЕРМІН**Науменко А. М.**

У статті аналізуються сучасні лінгвістичні, культурологічні та філософські аргументи проти лінгвістичного перекладу за концептуальний, розглядається логічна структура категорії “індивідуальний стиль перекладача”, суттєво впливаюча на появу розходжень між оригіналом і перекладом.

Ключові слова: переклад лінгвістичний, переклад концептуальний, перекладач, індивідуальний стиль перекладача, філософія сприйняття дійсності, психологія творчості, професіоналізм перекладача, розбіжності між оригіналом та перекладом.

В статье анализируются причины расхождений между переводом лингвистическим и концептуальным, рассматривается логическая структура категории “индивидуальный стиль переводчика”, сущностно воздействующая на появление расхождений между оригиналом и переводом.

Ключевые слова: перевод, переводчик, индивидуальный стиль переводчика, философия восприятия действительности, психология творчества, профессионализм переводчика, различия между оригиналом и переводом.

The article is devoted to adequate translation ambivalence on superlinear level; is devoted to the analysis of linguistic, culturological and philosophical arguments against linguistic translation and for conceptional one, title is a distant repetition component. The article describes the peculiarities of the given type of translation.

Key words: translation peculiarities, translation, theory of translation, poetic translation, free interpretation, sense accent, linguistic translation, conceptional, stylistics of the text.

Якщо порівнювати переклад (у будь-якому функціональному стилі) з оригіналом, то практично завжди бачиш, як далеко відстоять вони один від одного і за змістом, і за формою, і за – як прийнято вважати багатьма перекладознавцями сучасності й минулого, починаючи з англійця А. Тайтлера далекого від нас кінця ХУШ ст. – тим враженням, яке породжують вони у читача. І хоча багато практиків перекладу і навіть деякі з його теоретиків часто-густо звертали увагу своїх сучасників на об'єктивну неможливість зберегти оригінал для іншомовного читача, творчий перекладознавчий процес у галузі його лінгвістичної практики й теорії йшов безупинно вперед, не звертаючи уваги, як ліричні персонажі світловської “Гренади”, на “втрату бійця”, тобто на вбивчо великі й неминучі розходження між оригіналом і перекладом.

Саме тому між теорією та практикою перекладу існує сьогодні глибока й широка прірва: теоретики аргументовано вказують на можливість збереження оригіналу для іншомовного читача, а практики перекладу наочно показують, що перекласти неможливо практично нічого. Більш за те: дидактика перекладу в усьому світі успішно рапортує студенту, що лінгвістично точний переклад можливий, хоча самі студенти постійно під час своєї виробничої практики відчують його неможливість, але, вимуштровані викладачами, помилково вважають, що це вони ще не накопичили достатнього професійного досвіду і - як наслідок - отримують комплекс власної професійної непридатності.

Саме через це до перекладу (як до процесу і як до результату) необхідно підходити сьогодні зовсім з іншого боку: із концептуального, а не з лінгвістичного; прихильники останнього помилково стверджують, що при наявності двомовних словників точний переклад об'єктивно, а отже і постійно можливий. Таке логічно хибне уявлення базується на християнській доктрині монізму: один Господь, одна його подоба-людина, один єдиний космос, одна його історія, одне його майбутнє, одна правова тощо.

Саме тому лінгвістичний переклад треба назвати мікроперекладом, який дійсно може бути точним, якщо мати на увазі той випадок, коли лексема вказує на один денотат, який, до речі, може мати зовсім різний обсяг значення у мові оригіналу та мові перекладу. Але, крім того, семантична структура слова значно багатше й складніше: крім денотативної сфери, вона має ще і конотативну, і контекстуальну, і авторську, які частіше за все залишаються поза межами лінгвістичного перекладу.

Саме тому потрібний зовсім інший підхід до перекладу: філософський, плюралістичний, концептуальний, національно забарвлений, тобто макропереклад, щоб передати не форму, не зміст, не враження і т.ін., а прагматику оригіналу, тобто задум творця, його концепцію. До речі: багато перекладознавців йшло завжди саме цим шляхом (достатньо згадати хоча б римського Цицерона із I ст. д. н. е. з його максимом перекладати не слово, а думку), а найвеличніші з них, відмовляючись сприймати термін “*адекватний переклад*” як переклад точний, вводили нові за змістом терміни: *еквівалентний, динамічний, функціональний* тощо.

Так, наприклад, Американське Біблійне Товариство, яке виникло у середині ХХ ст., вирішило оновити всі попередні переклади Святого Письма християн і перекласти його на нові, навіть маловикористовані мови. Воно звернулося до провідних філологів й перекладознавців світу із пропозицією розробити нову теорію перекладу, бо стара, тобто лінгвістична (мікропереклад на словниковому рівні), не дозволяла іншомовному читачеві зрозуміти слово християнського Бога через відсутність у світосприйнятті цього читача відповідностей та аналогів християнської ментальності.

Саме тоді світово відомий американський філолог Ю. Найда, не без впливу “*батька*” трансформативної граматики Н. Хомського, запропонував перекладати Біблію за принципом національної, тобто логічної подібності: якщо, наприклад, у етноса, на мову якого перекладається Святе Письмо, немає поняття “*море*”, але є поняття “*болото*”, то морські пригоди Йова зі Старого Заповіту треба замінити на пригоди “*болотні*”.

Чи має рацію Ю. Найда у цьому конкретному випадку – справа дискусійна, але не можна не привітати теоретичну платформу американського вченого: перекладати не зміст, не його лінгвістичне оформлення, а лише намір автора.

Це і є методологічна засада концептуального перекладу.

Концептуальний переклад як поняття, протилежне перекладу лінгвістичному, існував завжди, але як термін виникнув зовсім нещодавно: у 1995-ому році я виступив на одній з регіональних конференцій з доповіддю на цю тему, в наступні 2-3 роки надрукував декілька статей про концептуальний переклад, а у 1999-ому видав про нього цілу монографію, в якій на значному фактографічному матеріалі обґрунтував сутність цього поняття [1]. Сьогодні я творчо продовжую принципи тієї монографії й показую вже шляхи досягнення концептуального перекладу.

Ось лише частка тверджень теоретиків й практиків європейського перекладу про тотальну неможливість перекладу лінгвістичного (тобто про необхідність перекладу концептуального, хоча, зрозуміло, тодішні перекладознавці цих двох термінів – “*лінгвістичний переклад*” та “*концептуальний переклад*” – ще не використовували, але поняття про них вже мали):

- Еріугена, Ірландія, перша половина IX ст.; перекладаючи на латинську мову твори давногрецького філософа Діонісія Ареопагіта, він акцентував неможливість зрівняти мовні системи оригіналу й перекладу, бо грецька мова, на його розсуд, мала більш точну термінологію для втілення богословських й філософських понять, ніж латина, на яку через це вони не завжди могли бути перекладені із тією ж точністю;

- Ельфрік, Англія, кінець X-початок XI ст.; перекладаючи П’ятикнижжя Мойсеєве, він стверджував, що для змістовної прозорості перекладу обов’язково треба як можна далі відходити від оригіналу, маючи на увазі мову та розуміння власного читача: тобто чим простіше, буденніше переклад, тим він доступніше для широкого читацького загалу;

- Бекон Р., Англія, XIII ст.: *“Неможливо особливі якості однієї мови зберегти у мові іншій. Саме через це чудовий твір однієї мови неможливо перекласти на мову іншу”*;

- Данте А., Італія, XIV ст.: *“Переклад руйнує всі краси оригіналу, тому що гармонію й музичність останнього неможливо передати іншою мовою”*;

- Сервантес М. де, Іспанія, XVII ст.: *“Переклад подібний фламандським гобеленам, але лише з їх зворотного боку: фігури ті ж самі, але перенасичені нитками, які руйнують ці фігури і не показують їх дійсну красу та завершеність”*;

- Дюбо Ж. Б., Франція, XVIII ст. Оцінюючи переклад одного сьогодні мало-відомого твору, він заявив, що судити про оригінал лише за його перекладом – *“це те ж саме, що і судити про картину великого митця лише за її естампом, в якому, зрозуміло, зруйновано не лише колорит, але й малюнок”*;

- Дідро Д., Франція, кінець XVIII ст.: *“всі поетичні особливості оригіналу неминуче щезають у перекладі?”*;

- Тайтлер А., Англія, кінець XVIII ст.: *“Будь-яка мова – це неповторна система, і тому неможливо перекласти ані зміст, ані форму. Треба перекладати враження”*;

- Шлеєрмахер Ф., Німеччина, кінець XVIII ст.: *“Є тільки дві можливості перекласти оригінал: або перекладач, забуваючи про автора, веде читача до нього, або ж навпаки: перекладач забуває про читача і веде до нього автора оригіналу”*;

- Гумбольдт, В. фон, Німеччина, початок XIX ст.: *“Будь-який переклад виявляється всього лише невдалою спробою вирішити питання, яке вирішити неможливо”*;

- Меріме П., Франція, початок XIX ст.: *“Що я повинен перекладати: сюжет п'єси Ревізор' чи мову Гоголя?!”*;

- Потебня А.А., Росія, кінець XIX ст.: *“Думка, яку передають іншою мовою, отримує нові нюанси, які несуттєві лише з точки зору її первинної форми, але не її змісту”*;

- Петров Д., Росія, кінець XIX ст.: *“Коли думаєш про переклади деяких поетичних творів, то у голову приходять парадоксальна думка: чи не простіше було б їх взагалі не робити?! І ця думка здається безглуздою лише на перший погляд. Праця перекладача неймовірно важка, потребує величезної кількості відомостей й закоханого проникнення у суть перекладу. І як же часто-густо ця праця не вдається! (...), бо діяльність перекладача навіть у найкращому випадку породжує всього лише неточну копію”*;

- Брюсов В., Росія, початок XX ст.: *“Передати витвір поета з однієї мови на іншу неможливо”*;

- Кімура Н., Японія, кінець XX ст.: порівнюючи всі японські переклади **“Фауста”** Гете, він дійшов висновку, що *“краще читати Гете в оригінал”*.

Отже, процитовані мною думки свідчать про те, що концептуальний переклад як поняття, яке протиставляє себе перекладу лінгвістичному, існував завжди, але як термін виник зовсім недавно. В якості ілюстрації сказаного про концептуальний переклад я наведу лише два змістовно вагомих і яскравих приклади, один з яких буде вельми поважним за формою, а інший – вельми курйозним. Перший – про глухий кут лінгвістичного перекладу (коли набір слів із неіснуючої у світі мови, який імітує стилістику відомого оригіналу і через це сприймається читачем як чудовий адекватний переклад) і другий – про перспективність концептуального перекладу (тобто про забуття у перекладі стилістики оригіналу та збереження лише його змістовного ядра).

Зараз я наведу беззмістовний набір лексем, морфем, синтагм та моделей словотворення із неіснуючої у сучасному світі мови, придуманою мною як раз для даного повідомлення, яку я жартівливо назвав БЕМЛІПЕ зі французьким наголосом на останньому складі, щоб заплутати прихильників лінгвістичного перекладу. Неважко зрозуміти у цьому терміні абревіатуру зі слів **“беззмістовна мова лінгвістичного перекладу”**. Більш за те: я вибрав для цієї фантастичної мови графіку латиниці, але із фонетикою російського мовлення, щоб ще більше заплутати прибічників лінгвістичного перекладу. Я стовідсотково впевнений, що

всі читачі цієї статті майже відразу здогадаються, на зміст якого національно-мовного тексту натякає мій лінгвістичний набір.

LAKA

Nodabruk gul laku. Robasluk laka don-gudon. Tapuk gul warun laku: warum-nowarut, slo rowarun ki purum. Baduk gul dulu. Gul bi laku, dula bi gula: warum-nowarum, slo rowarun ki purum. Baduk dula kodu. Gul bi laku, dula bi gula, koda bi dulu: warum-nowarum, slo rowarun ki purum. Baduk koda tobu. Gul bi laku, dula bi gula, koda bi dulu, tob bi kodu: warum-nowarum, slo rowarun ki purum. Baduk tob lotu. Gul bi laku, dula bi gula, koda bi dulu, tob bi kodu, lota bi toba: warum-nowarum, slo rowarun ki purum. Baduk lota miku. Gul bi laku, dula bi gula, koda bi dulu, tob bi kodu, lota bi toba, mika bi lotu: warum-nowarum - rowaruki laku.

Я міг би, як колись Л. В. Щерба у своїй славнозвісній в усьому світі “*глокій куздрі*”, навести десятки вказівок на морфологічні та синтаксичні категорії використаних мною слів, але, вважаю, що все це буде зрозумілим і без мого підказу, а по-друге, не вони грають у моєму тексті вирішальну роль. Через це у мене немає жодного сумніву, що всі рівні мого придуманого тексту – лексичний (повторюваність), морфологічний (рід, число, відмінок, афіксація при словотворенні), синтаксичний (довжина і тип речення, його члени), фонетичний (ритм і розмір синтагм) дозволять вам зробити об’єктивний висновок про те, який існуючий оригінал зараз буде процитований на неіснуючій мові. І все ж надаю граматику цієї нісенітниці.

Словник и морфология “ЛАКИ”

лака (іменник, жіночий рід, називний відмінок, однаина) – *лаку* (іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина),

гул (іменник, чоловічий рід, називний відмінок, однаина) – *гула* (іменник, чоловічий рід, родовий відмінок, однаина),

дула (іменник, жіночий рід, називний відмінок, однаина) – *дулу* (іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина),

зода (іменник, жіночий рід, називний відмінок, однаина) – *зоду* (іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина),

тош (іменник, чоловічий рід, називний відмінок, однаина) – *тоша* (іменник, чоловічий рід, родовий відмінок, однаина),

лота (іменник, жіночий рід, називний відмінок, однаина) – *лоту* (іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина),

мика (іменник, жіночий рід, називний відмінок, однаина) – *мику* (іменник, жіночий рід, родовий відмінок, однаина);

-юк (минулий час, третя особа, однаина, чоловічий рід),

-юка (минулий час, третя особа, однаина, жіночий рід),

-юн (закінчення невизначеної форми дієслова),

-ют (теперішній час, третя особа, однаина, чоловічий рід),

-юм (теперішній час, третя особа, множина),

-юки (минулий час, третя особа, множина),

(фонетична транскрипція кирилицею)

Нодабрук гул лаку. Робаслук лака дон-гудон. Тапук гул варун лаку: варум-новарут, сло роварун ки пурум. Бадук гул дулу. Гул би лаку, дула би гула: варум-новарум, сло роварун ки пурум. Бадук дула коду. Гул би лаку, дула би гула, кода би дулу: варум-новарум, сло роварун ки пурум. Бадук кода тобу. Гул би лаку, дула би гула, кода би дулу, тоб би коду: варум-новарум, сло роварун ки пурум. Бадук тоб лоту. Гул би лаку, дула би гула, кода би дулу, тоб би коду, лота би тоба: варум-новарум, сло роварун ки пурум. Бадук лота мику. Гул би лаку, дула би гула, кода би дулу, тоб би коду, лота би тоба, мика би лоту: варум-новарум - роваруки лаку.

Гадаю, що вже всі здогадалися, що я цитував на неіснуючій у світі мові сюжет відомої російської казки “*Ріпка*”. Так як же може бути точним лінгвістичний переклад, якщо він дозволяє собі навіть у семантично безглуздій *лакi* (або ж *глокій куздрі*) знайти шедевр якогось-то народного генія?!

А ось тепер обіцяні мною два приклади істинно концептуального перекладу.

На початку вересня 1780-ого року вже тоді європейські відомий німецький письменник Й. В. фон Гете, відпочиваючи у незначній таверні після вечірнього сходження на гору Кікельган, записав зневажливо олівцем на дерев'яній стіні таверни восьмирядкове віршоване захоплення від побаченого: природа, умиротворено стихаюча на ніч.

*Über allen Gipfeln
Ist Ruh;
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einem Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.*

Він і не підозрював, що через декілька років його лірична мініатюра під назвою **“Нічна пісня мандрівника”** обійде весь світ у сотнях і тисячах перекладів не лише на різні мови, а навіть на одну. Так, наприклад, тільки українською мовою її перекладали більше, ніж 20 разів, а російською – більше 30. На жаль, я не зміг встановити, коли шедевр Гете було перекладено японською мовою, але у 1903-ому році французький дослідник японської поезії знайшов текст японського перекладу і, не впізнавши в ньому гетевського оригіналу, переклав його французькою як яскравий зразок японської лірики. У 1911-ому році німецький дослідник японської поезії нашттовхнувся на цей французький текст і, сприйнявши його як переклад японської мініатюри, а не гетевського оригіналу, переклав його німецькою мовою. Таким чином гетевський шедевр повернувся на батьківщину в японсько-французько-німецькому вбранні. Перекладознавчо вельми цікаво, чи можна упізнати в ньому першоджерело?

Я зараз процитую німецько-французько-японський текст цього поетичного мандрівника, а потім і його підрядковий переклад, а ви спробуйте відповісти на дуже важливе запитання: чи є цей текст перекладом гетевського твору чи це вже зовсім інший витвір.

*Stille ist im Pavillon aus Jade.
Krähen fliegen stumm zu beschneiten Kirschbäumen
Im Mondlicht.
Ich sitze und weine.*

Ось його підрядник:

*Тиша у павильоні із нефриту.
Гави летять мовчки до засніжених вишневих дерев
У місячному світлі.
Я сиджу і плачу.*

Я упевнений на 100%, що всі ви відповіли на моє запитання, чи є цей текст перекладом гетевського твору чи це вже зовсім інший витвір, одногласно: це не переклад гетевського шедевра, це навіть не його обробка, це просто зовсім інший вірш. І така ваша відповідь буде найглибшою філософською помилкою, бо тільки що процитований мною текст є геніальним, але японським втіленням гетевського задуму, тобто це – блискучий зразок концептуального перекладу.

Щоб аргументувати це моє судження, необхідно лінгвопоетично, тобто філологічно, цілісно проаналізувати концепцію гетевського шедевра. Про що, по суті, веде мову його автор? Та про те, що, захоплюючись умиротвореною красою стихаючої на ніч природи, він не зміг не оцінити і блискучого задуму її Творця. Саме тому всі її компоненти – від космосу через Землю та її мешканців (світ рослин та світ тварин) до вінця творіння (людини) Гете сприймає як єдність, цілісність, з якої лише людина чомусь-то бажає вирватися, щоб себе, вінця творіння, зробити не її часткою, а другим Творцем. Саме тому, будучи суб'єктивно не християнином, а пантеїстом, Гете все ж об'єктивно не зміг відійти від християнської теософії і заклав у свою ліричну мініатюру натяки-ремінісценції на її міфологію, на відому притчу про шість днів творення Всесвіту: спочатку створив Господь *Космос* (у Гете його втілює лексема *“über”* – *“над”*), потім *Земну твердь* (у Гете – *“Gipfel”*, *“гори”*), потім – *рослинний світ* (у Гете – *“Wipfel”*, *“крони дерев”*) та світ тварин (у Гете – *“Vögelein”*, *“пташки”*), завершивши процес творіння створенням *людини* (у Гете – *“du”*, *“tu”*).

При цьому всі компоненти гетевського Всесвіту, крім людини, умиротворені, пов'язані в єдність (це виражається у формі контекстуальної синонімії: спокій царює над Землею та на поверхні її тверді, немає ані подуву у кронах, замовкли навіть маленькі пташки), і лише людина чомусь-то бунтує. Саме до неї і звертається ліричний герой: *“Warte nur, balde ruhest du auch. – **Зажди – і спокій маєш ти.**”*

Неважко зрозуміти, що концепція гетевської мініатюри полягає у рішенні проблеми співвідношення цілого та частини. До речі: її художньому втіленню у текст свого і сьогодні не зовсім зрозумілого **“Фауста”** Гете присвятив більш, ніж 60 років зрілого творчого життя. І наскільки легко, образно, наочно, прозоро, геніально вирішена вона у восьми рядках **“Нічної пісні мандрівника”!**

А реалізував він концепцію свого вірша чисто по-європейські, за принципами християнського монізму: один задум, одна можливість його прочитання, одне текстове значення кожного слова, плюс зображення конкретного явища як загального поняття. Так, гори у нього не конкретні, а гори взагалі, хоч у дійсності він підіймався на одну із вершин німецьких старих гір під назвою **Тюрінгський Ліс**; кроні у Гете не конкретного дерева, а взагалі; птахи не конкретного виду, а взагалі і т.і.

Тепер подивимось на японську мініатюру. По-перше, тут зовсім інша, неєвропейська стилістика: *павільйон із нефриту* може дійсно бути будовою із благородного каміння зеленого кольору, але може означати і альтанку у садочку під покривом зеленого листя; *засніжені вишневі дерева* можуть бути дійсно присипані снігом, а можуть означати їх цвітіння білими пелюстками. Як бачимо, для японця важливим є не сам факт, а лише натяк на нього, щоб все останнє дофантазувати самому. По-друге, японському читачеві дуже потрібна символіка, але у вельми конкретизованій формі. Саме тому гетевські птиці стають у цьому ліричному шедеврї г'авами, які уособлюють в японській міфології мудрість та вічність, а гетевські дерева перетворюються на конкретний символ японського щастя – *сакуру*, та ще й *квітчасту*. І ніч повинна бути для японця *повномісячною*, а не просто темною порою доби.

Після з'ясування вказаних стилістики й символіки неважко зрозуміти і концепцію японської мініатюри: умиротворення розпростерло свої крила над пишнотою природи і всі її мешканці – рослинний й тваринний світи – теж умиротворені. І лише *людина* сидить перед своїм садочком із піску та каміння і відчуває себе віддаленою від усієї цієї благоліпності і через це плаче, сподіваючись, що незабаром і сама стане частиною цього умиротвореного цілого.

Вам не здається, шановні читачі, що я тільки що вивудив із японської мініатюри гетевську концепцію? А яка різна поетика, національно забарвлена, але утворююча те ж саме чудо – філософську концепцію оригіналу?!

Тепер – вельми популярний текст М. Старицького з 1865 року, найяскравішого українського драматурга другої половини ХІХ ст., як геніальне свідоцтво перекладу концептуального:

*Темна ніч вершини
Сном оповила,
По німій долині
Морем стала мла.
Не курить за ставом,
Не тремтять листи...
Почекай – небавом
Одітхнеш і ти!*

Оскільки М. Старицький перекладав не Гете, а переклад росіянина М. Ю. Лермонтова, то спочатку декілька слів про російський переклад:

*Горные вершины
Спят во тьме ночной;
Тихие долины
Полны свежей мглой;
Не пылит дорога,
Не дрожат листы...
Подожди немного, -
Отдохнешь и ты!*

Якщо цей переклад оцінювати тільки лінгвістично, то необхідно згадати про те, що він був створений у рік загибелі М. Ю. Лермонтова (1841), коли російський поет давно вже став, як і пророкував В. Г. Бєлінській, “*поетом з Івана Великого*”, тобто самою високою дзвіницею у тодішній Росії. І чомусь-то цей європейські відомий поет, ледве не найкращий стиліст російської мови, зміг всунути у вісім рядків свого перекладу (як, до речі, і М. Старицький у свій переклад) безліч, на перший, лінгвістичний погляд зайвих слів, як неприхотенний графоман! Ну, хіба ніч не є тьмою? Тоді навіщо писати “*во тьме ночной*”?! До речі: те ж саме і у М. Старицького: “*Темна ніч*”. А хіба нічю не сплять? Тоді навіщо ж писати “*спят во тьме ночной*”?! У М. Старицького – “*ніч сном оповила*”. І хіба нічю мла не свіжа? Тоді навіщо писати “*полны свежей мглою*”?! І звідкіля виникла у М. Ю. Лермонтова “*дорога*”, та ще й “*непыльная*” (у М. Старицького – “*ставок*”, за яким “*не курить*”), якщо нічого подібного у німецькому оригіналі немає?! І чому за рядком “*Не дрожат листы*” (у М. Старицького – “*не тремтять листы*”) йдуть три крапки, на які навіть натяку в оригіналі немає?! І ще багато різних “*Навіщо?*”.

Років 20 тому, коли я ще не додумався до моєї сьогоденної теорії концептуального перекладу, я написав про цей переклад М. Ю. Лермонтова розгромну статтю, і я вельми вдячний редакції київського журналу “**Теорія та практика перекладу**” за те, що цю статтю не було надруковано. Лише зараз я розумію, що розгром лермонтовського шедевр можна було здійснити лише із позицій лінгвістичного перекладу, тому що в дійсності переклад М. Ю. Лермонтова (як і переклад М. Старицького) є геніальним зразком перекладу концептуального.

Російський і український поети добре усвідомлювали, що гетевська відсилка-ремінісценція до біблійного міфу творіння не спрацює у голові східнослов'янського читача, який, як справедливо стверджує народна мудрість, починає вірити у Бога, лише коли життя стає нестерпно важким (“*Грім не гримне – мужик не перехреститься*”), а ікону шанує лише у церкві (“*Годится – молиться, не годится – горшки накрывают*”), та й до батьків церкви відноситься вельми скептично, навчаючи своїх дітей співати про священнослужителів сатиричні куплети (“*Був собака у попа, / Він його кохав...*”). Саме тому М. Ю. Лермонтову треба було знайти східнослов'янський, точніше: чисто російський символ для втілення проблеми частини й цілого, і він геніально вирішив це завдання: він почав свій переклад із перерахування того, що російський мандрівник бачить із вікна своєї кібитки (тут і гори, і долини, і, зрозуміло, свята-святих російського життя - шлях як символ російської широчині, і куці по його боках, і багато ще чогось, яке поет міг би ще довго перераховувати. Але навіщо? Неосяжна широчинь Росії вже намальована, тому перерахування можна і обірвати, замінивши його трьома крапками і поставивши *людину* у центр цієї широчині, задавши їй (людині), раз вже вона хоче панувати над цією нестримною широчинню, два традиційно російських й водночас загальнолюдських запитання: “*Що робити?*” і “*Хто винний?*” А відповідь на них поету вже давно відома: почекай трохи – і ти станеш частиною цієї цілісної широчині.

Хіба це не концепція гетевського оригіналу?! А яка міць зовсім іншої стилістики!

Те ж саме і у М. Старицького. Нуважко зрозуміти, як я вже казав, що він перекладав не Гете, а Лермонтова, позичивши у нього і шлях (це імпліцитно закладено у нього у словосполучення “*не курить за ставом*”), і куряву, і тремтіння листя, і відмову від християнських ремінісценцій, і багато чого іншого. Але як блискуче вловив він концептуальний підхід М. Ю. Лермонтова до німецького оригіналу: передати не зміст, а задум, втіливши його у національну стилістику! Саме тому з'являються у М. Старицького український *ставок* і, зрозуміло, *море*, хай навіть не справжнє, а *море мли*, але українська тематика вже намальована, вже втілена, і українському читачеві неважко до неї додуматися: море, куди чумаки їздили за сіллю, ставок, у якого вони розташувалися на ночівлю-відпочинок, варючи свій куліш та споглядаючи блискаючу на небі зіркову плеяду – **Чумацький шлях**.

І знову, як і у японського перекладача і як у російського, виникає національний символ цілісності – широкополий український степ з його вічністю й

непорушністю, а в його центрі – людина, яка вважає себе, а не його центром Всесвіту: “Почекай – небавом одітхнеш і ти!”

І останній приклад концептуального перекладу гетевської мініатюри. У 1959-ому році німець Л.Енглерт переклав її латиною:

*Dormiunt montes, minime moventur
arbores summae, volucres silesunt
per nemus, perfer! paritet quies te
tox recreabit.*

Підрядковий переклад українською мовою:

*Сплять гірські пасми, занадто мало руху
у дерев вершинах, літаючі замовкли
у лісі. Потерпи! Поступово спокій у тобі
незабаром відновиться.*

Неможливо не звернути уваги на стилістику перекладу: його автор вісім рядків оригіналу передав тільки чотирма, відмовившись від рими, віршованого розміру і змінивши ламаний гетевський хорей на античний гекзаметр, а майже розмовний гетевський ритм – на величне ораторське мовлення. Навіщо? Та для того, щоб вписати шедевр Гете в одвічний поетичний мотив загасання нічної природи, запропонований ще у УП ст. д.н.е. давньогрецьким поетом Алкманом:

*Сплять вершини високі гір і безодні провалин,
сплять стрімчаки й міжгір'я,
змії, скільки їх чорна всіх земля не годує,
густі рої бджол,
тварини гір високих
і чудовиська у багряній глибині морській,
солонко спить і плем'я
швидко літаючих птах.*

Мотив глибокого сну природи зустрічається після Алкмана у багатьох поетів до Гете (на що й натякає переклад Л.Енглерта): у Вергілія, Овідія, Аріосто, Тассо, Мільтона та інших, але ні у кого він не набрав такої філософської глибини, як у Гете.

Завершити своє повідомлення я хочу другим, зовнішньо жартівливим прикладом, який за своєю суттю є навіть більш ефектним, ніж гетевський. У середині 1990-х років російський майор міліції Александр Сідоров переклав на мову блатних, тобто на феню, майже всю світову классику [2]. Я зараз процитую дещо з його перекладів, а ви спробуйте відгадати оригінал.

*Пахан и шобла – это ж два брата –
Кому из них шестерить пошел бы?
Мы говорим – шобла. Подразумеваем пахана,
Мы говорим – пахан, подразумеваем шоблу!*

Це, зрозуміло, В. В. Маяковській, його поема “Ленін” (у перекладі – “Картавий пахан”).

Мой дядя, падла, вор в законе...

А це – О. С. Пушкін, “Євгеній Онєгін”: “Мой дядя самих честных правил...”

Без конвоя выломлюсь по трассе...

Без сумніву – це М. Ю. Лермонтов: “Выхожу один я на дорогу...”

*Уж если ты готовишь мне кидняк,
Свали теперь, когда мне всё не в жилу.
Пусть это будет мой глухой форшмак,
Но уж во всяком случае не вилы!*

А це – малозвісний сонет Шекспіра, озвучений декілька років тому Аллою Пугачовою:

*Стань самой горькой из моих потерь,
Но только не последней каплей горя.*

Література

1. Naumenko A. M. Das konzeptuelle Übersetzen / A. M. Naumenko – Zaporižž'a, 1999. – 133 S.
2. Ладный В. “Мой дядя, падла, вор в законе” / Владимир Ладный // Комсомольская правда в Украине. – 1997. – № 18. – С. 23.

УДК 81'347.78.034

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ КОЛЬОРУ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ**Науменко О. В.**

У статті розглядається колір в етнокультурному аспекті. Піднімається проблема відтворення колірних лексем у перекладі. Описується символічне значення основних кольорів.

Ключові слова: колір, колоронім, символічне значення кольору.

В статье рассматривается цвет в этнокультурном аспекте. Поднимается проблема передачи цветových лексем в переводе. Описывается символическое значение основных цветов.

Ключевые слова: цвет, колороним, символическое значение цвета.

The given article deals with the ethnic and cultural concept of colour. The problem of colour namings' translation has been remarked. The symbolic meaning of basic colours has been described.

Key words: colour, colour naming, symbolic meaning of colour.

Колір є однією з констант або одним з принципів культури, який може служити “своєрідною моделлю розвитку, що відображує шляхи формування, освоєння, закріплення у культурній пам’яті не тільки загальних, але й національно забарвлених культурно-значимих концептів” [1, с. 109]. Багато явищ культури не можуть бути зрозумілі без урахування значення кольору. Колір “фіксує унікальну інформацію про колорит навколишньої природи, своєрідність історичного шляху народу, взаємодію різних етнічних традицій, особливості художнього бачення світу” [там само, с. 109]. Через те, що колір є компонентом культури, він оточений системою асоціацій, змістових значень, тлумачень; він стає втіленням різних морально-естетичних цінностей.

Дослідження колірних лексем різних мов посідає важливе місце у контексті художньої літератури, адже вони займають значний прошарок у лексичному складі мов і активно використовуються в літературі.

“Етнічна” колоризація образу – знак для відповідної національної читацької аудиторії, який за своєю природою може не зчитуватися іномовним читачем-тлумачем, у наслідок чого у тексті-перекладі найчастіше неадекватно будуть передані образ та ідея, скажімо, через неточно підібрані слова для контексту. Саме тому, питання про переклад колоронімів є не таким легким, як може здатися на перший погляд, і викликає певні труднощі у перекладачів. На перший план виходить не лише обізнаність перекладача, але й глибоке знання культурних, соціальних та інших особливостей в області колористики, що характерні для певних народів. Переклад колоронімів вимагає володіння певними фоновими знаннями та розуміння мовної картини світу.

Кожна мова має свою кольорову гамму, яка відображає особливості менталітету, історію народу, культуру, світогляд. У будь-якій національній культурі колір має складний діапазон символічних значень, які, як вказує А. Ходанич, є пов’язаними зі світоглядом етносу [5]. У даній роботі зосередимося на символічному значенні основних кольорів. Практично кожен колір може мати позитивне та негативне значення, залежно від культури, де він використовується.

Білий колір – скупчення усіх кольорів з точки зору фізики: саме білий, коли заломлюється у гранях скляної піраміди, розкладається на всі кольори спектру. А з філософської точки зору, це колір, доведений до абсолюту – сьайва. Білий вважається символом початку, за яким може виникнути все. Існує гіпотеза, що світ при появі був білого кольору, тому, мабуть, про величезний світ і кажуть *білий світ*. У японському мистецтві білий аркуш паперу вважається так само важливим, як і те, що на ньому написано чи зображено. У слов’ян білий походить від світла та вогню. Білизна – символ краси, любові. На Заході цей колір означає

святість, чистоту, відвертість, спокій, триумф духа над плоттю. В той час у східній традиції білий – символ неба, траур. Взагалі, цей колір – це кінцевий пункт яскравості та світла, панування добрих сил.

Опозитивним до білого є чорний колір. Якщо білий можна уявити як сукупність усіх кольорів, то чорний – це нібито відсутність кольору. Цей колір практично у всіх етнокультурах символізує темряву, зло, нещастя, сум, смуток, убогість, траур, смерть, тощо, проте на Сході вважається символом добра, чистоти і досконалості. Всім відомі такі вирази, як *чорна заздрість*, *чорна туга*, *чорне око*. Чорний колір є дуже показовим і знаковим для читача, проте на підсвідомому рівні він буде по-різному трактуватися в залежності від етнічно закладеної, архетипної інформації, яку несе у собі читач.

На межі темного і світлого з'явився червоний колір. Він майже в усіх культурах посідає місце одразу за чорним і білим. Червоний колір в основному пов'язується з такими явищами і поняттями, як кров, вогонь, війна, кохання, пристрасть, злість, небезпека. Він діє на людину збудливо, хвилююче. Деяких він просто дратує. Не дарма він використовується під час кориди. А також цей колір першим розрізняє немовля, коли у нього пробуджується кольоровідчуття. Однак у більшості випадків люди добре ставляться до червоного кольору. Він вселяє у людину радість, силу та впевненість. В одних мовах “червоний” – синонім поняття “гарний”, в інших – “заможний”. Червоний збуджує, а відповідно імпонує глядачу. Тому одяг королів, кардиналів був червоним. В одязі духовенства цей колір символізував могутність Бога-Отця. Збуджуючі якості червоного кольору пов'язані з тим, що він асоціюється з пристрастю. Будучи сонячним, теплим, вогняним кольором, він не тільки гріє, а й обпалює. Багряний символізував відчайдушне самозабуття, кохання. Хоча невинності в цьому було мало – червоні сукні, як правило, носили куртизанки. З точки зору психології червоний означає бажання і різноманітні схильності та прагнення. Це також прагнення отримувати результати, досягати успіху. Символічне використання червоного кольору можна спостерігати в повсякденному житті: червоне світло світлофора примушує водіїв зупинитися; на підприємствах цей колір означає заборону та безпосередню небезпеку.

На позначення світло-червоного кольору вживається лексема “рожевий”, що є символом чогось приємного, бажаного або нездійсненого (*рожеві мрії*). Її переносне значення з негативним відтінком фальші простежується у виразах: *бачити в рожевому світлі* – “ідеалізувати що-небудь”, *рожеві окуляри* – “фальшиве сприймання дійсності”.

За символічним значенням рожевий колір близький до блакитного, що уособлює недосяжний ідеал. Блакитний (голубий) колір у багатьох країнах був символом доблесті і знатності, цим певною мірою пояснюється назва *ордена Голубої Підв'язки* в Англії. Та цей колір не такий вже й однозначний. Часто він також асоціюється зі смутком, депресією. А ось, наприклад, у фразеологічному виразі *блакитна (голуба) кров* – “про дворянське, аристократичне походження кого-небудь” – передане негативне ставлення народу до панівних верств населення.

Синій – холодний, спокійний, серйозний. Це найбільш “діловий” колір, він змушує замислитися, зануритися у думки, символізує довершеність та безкі-нечність. Це колір спокою та умиротворення. Синій – колір неба, отже це символ вірності (небо не змінює свого кольору), схильність до традицій, постійність, відданість вічним цінностям і спогляданню. Як правило, він асоціюється з мудрістю, інтуїцією, є кольором синього птаха. Вислів *синій птах* поширився після пере-кладу популярної драми-казки бельгійського письменника Моріса Метерлінка “Синій птах” (1908). Казковий сюжет п'єси побудований на пригодах дитей бідного дроворуба, які шукають синього птаха – “таємницю речей і щастя”, але так і не знаходять його. Крилатий вираз засвоївся і в нашій мові із значенням символу недосяжного щастя. Цікавим є той факт, що один із видів родини дроздових так і називається – синій птах і добре описаний в орнітологічній літературі. Поширені ці птахи в Індостані, на південному сході Середньої Азії та у Китаї. Та чому ж все-таки синій птах став символом важкодоступного щастя? Письменниця-натураліст Е. М. Голованова пояснює: “У виборі місця для гнізда сині птахи

виявляють сувору визначеність. Їх житло практично недосяжне ні для ходячих, ні для повзучих істот, до нього не проникають сонячні промені і його не заливає дощ” [3, с. 154]. Таке гніздо дослідниця зуміла побачити на березі гірської річки Кандари в Таджикистані. За два метри вище був ще й водограй. Тепер зрозумілий і зміст символу: як важко побачити синього птаха, а тим більше – знайти його гніздо, так важко вловити й щастя. У германських народів образ синього птаха відомий здавна. Не виключено також, що й сам Метерлінк опрацював один з таких сюжетів.

Однак синій виникає біля темряви, і цей факт певною мірою впливає на характеристики цього кольору. Наближаючись до чорного, він набуває відтінку нелюдського смутку, може спричинити депресію.

А зараз розглянемо зелений колір. Західна традиція трактує його як символ весни, тріумф життя, природи, молодості, веселості, процвітання. Зелений нагадує нам про юність, цвітіння, надію та радість. В області зеленого кольору відбувається поділ на теплу та холодну частини колірної спектру. Тож у зеленому співвідносяться теплий жовтий та холодний синій. Жовто-зелений оживляє, нагадує молоду зелень у травні, а синьо-зелений – це колір моря, який освіжає, заспокоює. Зелений колір розслабляє, знімає втому. Він, по праву, вважається кольором відпочинку.

Протиріччя в психологічному тлумаченні містить у собі жовтий колір. З одного боку – колір сонця та сонячного проміння, колір надії. Він сприймається як світлий, яскравий, збуджуючий, а тому – зігріваючий. З жовтим пов'язаний стан розкутості, зміни і стану розвитку. Він виражає основну психологічну потребу – розкриття надії в душі. Однак, з іншого боку, жовтий буває нав'язливим і зухвало неспокійним. У європейців жовтий завжди вважався кольором зради. Існувала думка, що у тих, хто заздрить та ревнує, відбувається розлиття жовчі, а тому жовтіє шкіра та білки очей. Взагалі у західній традиції жовтий означає ревності, інтелект, інтуїцію, славу, багатство, розкіш.

Оранжевий колір утворюється шляхом змішування червоного та жовтого, тому він поєднує у собі якості їх обох: тепло та світло. У буддистів оранжевий символізує божественні якості – святість та просвітлення.

Фіолетовий – найбільш суперечний колір: він складається з двох антагоністів – гарячого червоного та холодного синього; фіолетовий – це своєрідне поєднання “крига та полум'я”. Це найбільш загадковий колір, що в мистецтві з'явився останнім. Фіолетовий не був відомий первісній людині, не використовувався він і древніми греками. В християнській символіці насичений фіолетовий – колір духовного страждання. Це складний колір. Глибокий та густий він здатний навіть спричинити депресію, бо пригнічуючи діє на психіку. Але фіолетовий також має багато менш насичених та приглушених відтінків, що виглядають дуже стильно та вишукано.

Сірий – нейтральний та безпристрасний. Він повністю позбавлений будь-яких стимулюючих чи психологічних тенденцій.

Колір дуже сильно пов'язаний з нашими культурними традиціями. Генетично нам передається не лише спадкова інформація, яка стосується будови і функціонування людського організму, але й інформація про колір. Протягом тривалого періоду в історії людства культурна спадщина поступово накопичувалася і передавалася з покоління в покоління. Таким чином, інформація закріплювалася навіть на підсвідомому рівні.

Робота з кольором дуже складна. Перекладач має бути особливо уважним до кольорів і різноманітних відтінків, тонів і напівтонів, адже дуже часто вони несуть у собі символічне навантаження і не випадково вживаються авторами. “Найменше відхилення від зазначеної барви у творі-оригіналі або невдало підібране “колористичне” слово здатне порушити первісну живописну картину, дегармонізувати тональність словесного полотна” [4, с. 52].

Література

1. Жаркынбекова Ш. К. Моделирование концепта как метод выявления этнокультурной специфики // Русское слово в мировой культуре. Материалы

X конгресса МАПРЯЛ / под ред. Н. О. Рогожиной, В. В. Химика. – СПб., 2003. – С. 108-113.

2. Словник символів культури України / За загальною редакцією В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.

3. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму [Текст] / В. Д. Ужченко. – К.: Рад. шк., 1988. – 278 с.

4. Фока М. Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою: монографія / М. В. Фока. – Кіровоград: МПП “Антураж А”, 2013. – 240 с.

5. Ходанич А. Колір у системі етнічних цінностей українців / А. Ходанич // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – №4. – С. 10-13.

6. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – М.: АСТ, Х.: Торсинг, 2001. – 591 с.

УДК 811.111'255'373.2:821.111-3.09

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ У РОМАНІ ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА “ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ”

Павлюк А. Б.

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу антропонімів (особових імен) і топонімів (географічних назв) з англійської мови українською у першому романі відомого англійського письменника Чарльза Діккенса “Посмертні записки Піквікського клубу”. У дослідженні виявлено та докладно проаналізовано варіанти передачі власних назв перекладачем періоду “розстріляного відродження” Миколою Івановим.

Ключові слова: власна назва, антропонім, топонім, транскрипція, транслітерація, переклад.

Статья посвящена исследованию особенностей перевода антропонимов (личных имен) и топонимов (географических названий) с английского языка на украинский в первом романе известного английского писателя Чарльза Диккенса “Посмертные записки Пиквикского клуба”. В исследовании выявлены и подробно проанализированы варианты передачи имен собственных переводчиком периода “расстрелянного возрождения” Николаем Ивановым.

Ключевые слова: имя собственное, антропоним, топоним, транскрипция, транслитерация, перевод.

This article is devoted to the investigation of features involving the translation of anthroponyms (personal names) and toponyms (geographical names) from English into Ukrainian in the first novel by the famous English writer Charles Dickens “The Pickwick Papers”. The proper name translation equivalents formulated by Mykola Ivanov, the interpreter of the “Executed Renaissance” period, are identified and analyzed.

Key words: proper name, anthroponym, geographical name, transcription, transliteration, translation.

Постановка наукової проблеми. Переклад власних імен є складним процесом, який включає багато факторів, тому виникає проблема вибору прийому, який залежить від стилю тексту та його жанрових особливостей. У традиційному перекладознавстві вчені Л. С. Бархударов, С. Влахов, С. Флорін, М. П. Кочерган, О. В. Бока, І. В. Корунець та ін. досліджували перекладацькі прийоми і тактики, які застосовуються при перекладі лексичних одиниць, яким присвячена дана стаття.

Мета нашого дослідження – вивчення специфіки передачі власних назв у перекладі роману Чарльза Діккенса “Посмертні записки Піквікського клубу”, здійсненого Миколою Івановим.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. “Посмертні записки Піквікського клубу” – перший роман знаменитого англійського письменника, романіста та живописця Чарльза Діккенса, який був самим популярним англомовним письменником за життя, проте він і в наш час має репутацію класика світової літератури, одного з найвидатніших прозаїків XIX століття [7].

“Напрочуд продуктивний перекладач” (за словами професора Л. В. Коломієць [3, с. 425]) епохи розстріляного відродження, який загинув у застінках НКВС, Микола Іванов подарував українському читачеві у 1929 р. скорочений переклад твору неперевершеного майстра літератури, який перевидав у 1937 р.

У рамках теорії перекладацьких відповідників, яка виділяє однозначні відповідники, множинні відповідники й трансформації, власні імена належать до мовних одиниць з однозначними відповідниками [2, с. 42]. М. П. Кочерган зазначає, що власні назви, на відміну від загальних, служать для виділення

названого ними об'єкта з низки подібних для його індивідуалізації та ідентифікації і пропонує таку класифікацію власних назв:

- антропоніми – імена людей;
- топоніми – географічні назви;
- теоніми – назви божеств;
- зооніми – клички тварин;
- астроніми – назви небесних тіл;
- космоніми – назви зон космічного простору і сузір'їв;
- хрононіми ("квазівласні імена") – назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями;
- ідеоніми – назви об'єктів духовної культури;
- хрематоніми – назви об'єктів матеріальної культури;
- ергоніми – назви об'єднань людей: товариства, організації тощо;
- гідроніми – назви водоймищ (річки, озера, ставка, моря, болота);
- етноніми – назви народів, етнічних груп [4, с. 187].

Оскільки у романі Ч. Діккенса найбільше представлені антропоніми і топоніми, то ми приділимо їм більше уваги.

За О. О. Селівановою, антропонім визначається як будьяке власне ім'я людини (або групи людей), у тому числі ім'я, побатькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім (таємне, зашифроване ім'я), андронім (найменування дружини прізвищем чоловіка), гінеконім (найменування чоловіка прізвищем матері, дружини), патронім (найменування людини від імені чи прізвиська батька або предків) [6, с. 32].

Оскільки антропоніми є реаліями, відповідно, їх потрібно перекладати за допомогою транскрипції чи транслітерації. Транскрипція передбачає введення в текст перекладу за допомогою графічних засобів мови перекладу відповідної реалії з максимально допустимим цими засобами фонетичним наближенням до його оригінальної фонетичної форми, отже транскрипція – це передача звуків іншомовного слова за допомогою букв алфавіту тієї мови, на яку ведеться переклад, у той час як транслітерація – це передача звуків іншомовного слова за допомогою букв алфавіту тієї мови, на яку ведеться переклад [1, с. 96-97].

Аналіз перекладу роману Ч. Діккенса "Посмертні записки Піквікського клубу" дозволяє виявити, що під час перекладу антропонімів М. Іванов використовував саме прийоми транскрипції та транслітерації. Прикладами використання транскрипції можуть слугувати переклади таких власних назв, як: *Mr. Pickwick* – містер Піквік, *Tracy Turpin* – Треці Тапмен, *Mr. Winkle* – містер Вінкл, *Wilmont Snipe* – Вілмонт Снайп, *Slammer* – Слемер, *Tapleton* – Телптон, *Doctor Payne* – доктор Пейн, *Joe* – Джо, *Mr. Wardle* – містер Вордл, *Mr. Luffey* – містер Лафі, *Mr. Staple* – містер Степл, *Slumkey* – Сламкі.

Цікавим є переклад імені *Mrs. Leo Hunter*, яку згідно найсучаснішим правилам транскрибування М. Іванов переклав як *містріс Лео Гантер*, хоча в кінці ХХ століття перекладачі запропонували би варіант – *містріс Лео Хантер*.

Існують випадки, коли перекладач при передачі власної назви в одному з її елементів використовує транскрипцію, а в іншому – транслітерацію, наприклад: в імені *Joseph Smiggers* – Джозеф Сміггерс ім'я *Joseph* перекладено за допомогою транскрипції, а *Smiggers* – транслітерації. До такого роду прикладів ми можемо віднести і *Mr. Alfred Jingle* – містер Альфред Джингл, яке майстер обігрування імен Ч. Діккенс дав одному із своїх героїв як засіб актуалізації характеру персонажу, оскільки "jingle" у перекладі з англійської означає "дзвін, дзеленчання; брязкіт", а герой "Посмертних записок" – базікало і брехун. Але автор любить своїх героїв і на противагу такому прізвищу, називає його Альфредом, що за даними словника англійських імен означає "порада, рішення, ум, мудрість", показуючи, що носій цього імені є достатньо кмітливою особою, яка завжди знайде вихід із ситуації і у будь-яку хвилину готовий дати пораду співрозмовнику [5, с. 31].

Проте в деяких випадках перекладач пропонував і свої варіанти імен, які властиві українській мові, наприклад, *Donna Christina* перекладена як *Донья Христина*, *Alexander Selkirks* – *Олександр Селкірс*.

Проблеми в передачі власних назв виникають у тих випадках, коли перекладач стикається з необхідністю відтворити в тексті перекладу “семантично наповнені” імена, а саме власні імена, які мають прозору внутрішню форму, історичну або культурологічну алюзивність, яскраву образність [2, с. 42]. Так, ім'я *Рахіль* має біблійне походження і тому переклад М. Івановим іменника *Rachael* є зрозумілим.

Цікавим виявився аналіз імені головного героя роману – *Samuel*, яке перекладач представив як *Семюель*, хоча це ім'я має свою історію походження і відповідно до вже згаданого словника англійських імен *Samuel* – це *Самуїл* – у Біблії знаменитий пророк Ізраїля і суддя, яке пішло від давньогрецького імені, що означало “ім'я йому бог” [5, с. 174]. А що ми можемо сказати про містера Піквіка? Добродушний, чесний, безкорисливий джентльмен, життя якого присвячене допомозі ближньому.

Проте перекладач ім'я *Job* не перекладає як *Іов*, а дає варіант – *Джоб*, який за характером є хитрою особою, хоча ім'я *Іов*, за визначенням у словнику, пішло від давньогрецького, яке означає “той, кого переслідують”, і в Біблії є людиною, яка багато страждала, але залишилася вірною Богу [5, с. 117]. Проте *Джоб*, не дивлячись на його лукавий характер, відданий своєму господарю і не залишає його в тюрмі.

Варті уваги також деякі прізвища, які Ч. Діккенс дав своїм героям для створення комічного ефекту. Так, Сем вигадує собі прізвище *Волкер* (*Walker*), що значить “той, хто йде повагом”, у відповідь на прізвище вищезгаданого героя *Джоба* – *Тротер* (*Trotter*), що значить “той, хто біжить ристю”, про що перекладач пояснює в підрядковому коментарі, зазначаючи також, що “Волкер” в англійській мові може означати і вигук недовір'я.

Назви місцевостей, населених пунктів, вулиць, готелів, тобто топоніми, М. Іванов перекладав, як і антропоніми, за допомогою таких прийомів, як транскрипція, транслітерація, переклад, або ж поєднував ці прийоми.

Прикладами перекладів за допомогою транскрипції і транслітерації можуть слугувати назви міст, сіл, вулиць та іноді готелів: *Hornsey* – *Горнсі*, *Highgate* – *Гайгет*, *Brixton* – *Брікстон*, *Camberwell* – *Кембервел*, *Rochester* – *Рочестер*, *Borough* – *Боро* та інші. Готель *Golden Cross* М. Іванов переклав як *Голден Крос*, причому давши підрядкову виноску, що “*Голден Крос*” (“*Золотий Хрест*”) – готель, при якому була контора диліжансів. У той час як *St. Martin's-le-Grand* пропонується як *Сен-Мартінська вулиця*, *Goswell Street* – *Госвельська вулиця*, а *High Street* перекладено як *Головна вулиця*.

Щодо перекладу готелів, то М. Іванов використовує переклад, особливо якщо ці назви містять у собі назви тварин і птахів. Наприклад, *The Bull Inn* – готель “*Бик*”, *The Blue Lion Inn* – готель “*Голубий лев*”, *The White Hart Inn* – готель “*Білий олень*”, *The Peacock* – готель “*Павич*”, *The George and Vulture hotel* – готель “*Джордж та яструб*”. Але крім назв готелів, які містять у своєму складі назви тварин і рослин, у романі існує безліч готелів (оскільки містер Піквік і його компаньйони часто подорожували), які не підлягають якомусь узагальненню, наприклад: *The Belle Savage* – “*Прекрасна Дикунка*”, *Markis o'Granby* – готель “*Маркіз Гренбі*”, *The Town Arms Inn* – “*Ітонсвілський Герб*”, *The Angel* – готель “*Ангела*” та інші.

Отже, проаналізований матеріал уможливив зробити **висновки**, що для перекладу власних назв, а саме антропонімів і топонімів, М. Іванов використовував такі прийоми перекладу, як: 1) транскрипцію; 2) транслітерацію; 3) переклад, або ж поєднував ці прийоми; 4) пояснюючий переклад, тобто такий прийом, коли, подаючи в тексті транскрипцію, перекладач пропонував підрядкову примітку. Вибір же прийомів перекладу залежить від мовної та культурологічної компетенції перекладача.

Література

1. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин : монография. – 2-е изд. – М. : Высш. шк., 1986. – 416 с.
2. Газизова Л. В. Трудности перевода имен собственных (на материале перевода романа Тони Моррисон “Песнь Соломона”) // Вестник Челябинского

государственного университета. – 2009. – № 35 (173). – Серия “Филология. Искусствоведение”. – Вып. 37. – С. 42–47.

3. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920-30-х років: матеріали до курсу “Історія перекладу” : навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. – 559 с.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – 2 вид. – К. : Академія, 2005. – 368 с.

5. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен: 4000 имен / А. И. Рыбакин. – 3-е изд., испр. – М. : ООО “Изд-во Астрель”: ООО “Изд-во АСТ”, 2000. – 224 с.

6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : ДовкілляК, 2006. – 716 с.

7. Чарльз Діккенс [Електронний ресурс] // Автомобили и ДВС Научно-познавательный блог. – Режим доступу:

http://baryshnikovphotography.com/bertewor/%D0%A7%D0%B0%D1%80%D0%BB%D1%8C%D0%B7_%D0%94%D0%B8%D0%BA%D0%BA%D0%B5%D0%BD%D1%81.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Діккенс Ч. Посмертні записки Піквікського клубу / Ч. Діккенс. – Одеса, 1937. – 606 с.

2. Dickens Ch. The Pickwick Papers [Електронний ресурс] / Ch. Dickens. – 1832. – Режим доступу до джерела:

<http://en.wikisource.org>.

УДК 81'255:(572.9+61)

ЕТНОСПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ

Поворознюк Р. В.

У статті досліджуються етноспецифічні аспекти аудіовізуального (АВП) перекладу медичного телесеріалу “Доктор Хаус” українською мовою.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад (АВП), етноспецифічні особливості, медичні телесеріали, “Доктор Хаус”.

В статье исследуются этноспецифические аспекты аудиовизуального (АВП) перевода медицинского телесериала “Доктор Хаус” на украинский язык.

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод (АВП), этноспецифические особенности, медицинские телесериалы, “Доктор Хаус”.

The article deals with the ethnospecific aspects of audiovisual translation on the material of “House M.D.” medical TV-series.

Key words: audiovisual translation, ethnospecific aspects, medical TV-series, “House M.D.”.

Аудіовізуальний переклад (АВП) є надзвичайно складним різновидом перекладацької діяльності. Так само, як і у випадку з художнім текстом, відбувається перенесення оригінального продукту в інше культурно-історичне середовище. Наше дослідження виконане на матеріалі дубльованих перекладів американського телесеріалу “Доктор Хаус” українською мовою (7-8 сезони), виконаних на замовлення каналу СТБ [4].

Популярність медичних телесеріалів пояснюється тим, що в їх основі лежить концепт із безпосередньою каузацією (здоров'я як універсальна людська цінність), однак проблеми аудіовізуального перекладу цього матеріалу мають виразну етноспецифіку.

Під культурним контекстом оригінального кінопродукту розуміється сукупність інституційних, рольових, ціннісних, когнітивних умов реалізації подій або фактів з одного боку й сукупність виразних засобів, які використовуються людьми в цих обставинах, з іншого [6]. Це означає, що в тексті реалізуються настанови й вимоги до створення мовного продукту, що відповідають умовам появи зазначеного матеріалу.

У телесеріалі, що став об'єктом нашого дослідження, дія відбувається переважним чином у стінах вигаданої лікарні Принстон-Плейнсборо в Нью-Джерсі, науково-дослідницького центру (*Teaching Hospital*), на що вказує зокрема посада очільника – *Dean of Medicine*:

Some VIP visitor. Dean of Medicine from your old hospital (8.2). – Дуже важливий відвідувач. Головний лікар із колишньої лікарні.

Лікарня Принстон-Плейнсборо має розгалужену систему відділень: ортопедичне, амбулаторне (walk-in clinic), відділення травматології, педіатрії, інтенсивної терапії, швидкої допомоги та інші. Трапляються серед підрозділів і такі, назви яких звучать екзотично для українського вуха, або й зовсім відсутні на наших теренах:

Page Dr. Pinto stat to the cath lab (8.2). – Поклич Пінто до рентген-операційної.

You're in the PACU (post-anesthesia care unit. – Примітка наша. Р.П.) (8.11). – Ти після анестезії.

Натомість Грегорі Хаус, чиє ім'я носить телесеріал, має в інституційній ієрархії вищевказаного медичного закладу незалежний статус: він очолює команду діагностів (team of diagnosticians), клінічних ординаторів із дипломами

найпрестижніших університетів. Сам Хаус спеціалізується на нефрології та інфекційних захворюваннях, проте його справжньою пристрастю є диференційна діагностика, тобто встановлення причини виникнення недуги шляхом відсіювання альтернатив:

You skipped over the actual DDX (8.11) – Ви пропустили сам дифдіагноз.

Not caring about Thirteen is not part of the differential for heart arrhythmia (7.2) – На жаль, моя байдужість до Тринадцятої ніяк не стосується аритмії.

Соціокультурний контекст неодмінно позначається на комунікації героїв. Оскільки команду складають лише фахівці найвищого ґатунку, вони спілкуються за допомогою лікарського сленгу, некодифікованого різновиду усно-розмовної мови медперсоналу, основу якої становлять, окрім професіоналізмів, професійні жаргонізми й арготизми [9, с. 96]:

Increase peep (8.2). - Підвищить вентиляцію.

Цікаво, що й у взаємодії зі своїм безпосереднім керівником лікарі не виявляють ознак субординації, коли “нерівна соціально-мовленнєва роль за ситуацією збігається зі структурною нерівністю за діалогічною стратегією” [1, с. 137]. Сам Грегорі Хаус визнає існування такої комунікативної моделі, іменує її *med-speak*:

Yeah. It's med-speak for she's an idiot (8.8). - Так, медично кажучи, вона дурепа.

Ми поділяємо думку А. Гузь про те, що “професійне мовлення доктора Хауса в однойменному американському телевізійному серіалі дещо виходить за рамки загальноновизнаної культури мовлення медика” [2].

Медичний дискурс телесеріалу “Доктор Хаус” – це складне, багат шарове утворення, в якому перекладач вирізняє лише інституційно-фахові елементи й тим самим знебарвлює оригінал. Натомість в англomовній версії поруч із медичними термінами зустрічаються лексеми, запозичені з дитячого мовлення (*What's the matter, Parks? You got a boo boo? (7.10)* – У чому річ, Паркс? Голівонька бо-бо?), авторські ідіоми, вигадані Хаусом номени на позначення діагностичних прийомів, розмовні вирази й навіть вульгаризми, які залишаються поза увагою глядача через перекладацьку недбалість. Проілюструємо це декількома прикладами:

- терміноелемент + ідіома: *Racing heart: Medical condition. Bleeding heart: Stupid condition (8.3).* – Прискорене серце – медичний симптом. Співчутливе – дурості.

- терміноелемент + сленгізм: *If it was arsenic, they'd be puiking and pooping (7.10).* – З миш'яком він би блював і мав пронос.

- терміноелемент + вигаданий номен: *Not unless you've done your two-year certification in tiburon swab technology (7.2).* – Тільки після 2-річної сертифікації за технологією тибуронової проби.

- терміноелемент + вульгаризм: *Screwed-up blood cells screwed-up the blood vessels, which gave us a screwed-up positive for LAM (7.2).* – Спочатку зіпсувалися еритроцити, потім кровоносні судини. І ми отримали хибно позитивний тест на LAM.

Професіоналізми відрізняються від термінів головним чином тим, що вони обмежені територією та колективом, відрізняються граматичною, лексичною, фонетичною спрощеністю. Їх можна розглядати як частину професійного просторіччя [8, с. 75]. Т. Р. Кияк також стверджує, що професіоналізми та професійні жаргонізми не претендують на точність і однозначність, мають великий рівень образності та емотивно-забарвлене значення [5, с. 3-4]:

She burned through one donor lung. Transplant committee's never gonna give her a second one (7.2). – Одну донорську легеню вона вже спалила (легеня відмовила через гостру серповидно-клітинну анемію – Примітка наша. Р.П.). Комітет ніколи не дасть їй другу.

Серед професіоналізмів провідне місце займають іменники й дієслова-аббревіатури, де від повної форми зберігаються лише початкові склади. При цьому в українському тексті ми зазвичай спостерігаємо вживання неаббревіатурного варіанту терміноелемента:

Ortho needed more space (8.2). – *Ортопедам* потрібно було більше місця.
Hemothorax. We need to bronch her now (7.2). – Гемоторакс. Потрібна термінова бронхоскопія.

Особливу групу медичних професіоналізмів, що властиві виключно англомовному дискурсові, становлять змішані аббревіатури, утворені шляхом поєднання частини першого елемента складного терміна й хімічної формули:

Acute etoh ingestion (8.2) – *Гостре алкогольне отруєння (EtOH – скорочення назви “етанол” та формули C₂H₅OH.* – Примітка наша. Р.П.).

ARDS secondary to trauma is our leading hypothesis. FiO₂ is 93% (8.1) – *Припускаємо гострий респіраторний дистрес-синдром унаслідок травми. Кисню подається 93 відсотки (FiO₂ – fraction of inspired oxygen (O₂) – фракція кисню в дихальній суміші – Примітка наша. Р.П.).*

Іноді перекладач не співвідносить аббревіатуру з повною назвою (хоч, на його виправдання, треба вказати, що це трапляється у випадках дуже рідкісних, часто авторських неологізмів) й спотворює зміст оригінального речення:

I'm gonna go give him P.T.U. (Propylthiouracil - Примітка наша. Р.П.) and T.L.C. I have no idea what that second one stands for (8.4). – *Дай йому ПТУ і ТЛЦ. Біс його знає, що таке це друге.*

T.L.C. – аббревіатура, що приховує словосполучення *Tender Loving Care* (багато ніжної турботи). Безсердечний Хаус стверджує, що не розуміє його значення, а от перекладач, судячи із запропонованого відповідника, не перестрашувався, подивившись скорочення в словнику.

Аудіовізуальний переклад (АВП) – це перекладацька діяльність, яка характеризується взаємодією тексту (усного чи письмового) зі звуком та зображенням. АВП має ряд умовностей. У випадку дублювання ключовим моментом є синхронізація тексту з рухами губ, при субтитруванні – часові та просторові обмеження [10, с. 163].

На практиці це виявляється в тому, що серед перекладацьких трансформацій домінують заміни й вилучення, покликані підігнати довжину реплік цільовою мовою до оригінальних ціною інформаційних втрат:

Well, there's no discoid or malar rash on his face (8.1). - *На обличчі ніякого висипу немає.*

Systemic sclerosis can cause lower extremity ulcers (8.8). - *Системна склеродермія могла викликати виразки.*

Мірилом професійності перекладача є розсудливе застосування принципу творчої свободи. Особлива природа АВП передбачає неминучість втрат змістових елементів [3, с. 157], проте володіючи достатнім об'ємом фахових знань, перекладач може обґрунтувати доцільність своїх рішень. Натомість випущення істотних деталей на тлі збереження менш істотних є виявом недостатньої обізнаності:

Early onset familial Alzheimer's (8.9). – *Успадкована хвороба Альцгеймера.*

З наведеного прикладу ми бачимо, що прагнучи скоротити репліку українською, перекладач вилучає важливу інформацію про ранній вияв хвороби Альцгеймера, однак чомусь зберігає кваліфікатор “успадкована”, хоча хвороба Альцгеймера, як будь-яка генетична недуга, є спадковою.

Аналіз лексичного матеріалу показав етноспецифічні особливості оригіналу й перекладу на рівні усічених реплік, що мають характер лікарських розпоряджень. Безпосередність каузації медичного дискурсу пояснюється зокрема тим, що медперсонал змушений приймати життєво важливі рішення в максимально короткий термін, а отже їх спілкування в кризових ситуаціях перетворюється на обмін командами. При цьому в оригінальному тексті такі репліки формуються навколо ядра-дієслова, а в перекладі – іменника:

Shoot the dye (8.11). - *Барвенник!*

Retest to confirm (7.3). - *Аналізу для підтвердження.*

Одна з таких команд “*Clear*” (8.9) набула в англомовній термінології інтенсивної терапії характеру ідіоми. McGraw-Hill Concise Dictionary of Modern Medicine вказує, що дієслово ‘*to clear*’ у наказовій формі вживається в ситуаціях “синього коду” (тобто при зупинках серця), коли лікар віддає наказ запустити

дефібрилятор [11, с.144]. В українській відповідником даної команди служить “Розряд”.

На думку Розумеско Н. В., дублювання піддає текст оригіналу найбільшим модифікаціям і таким чином робить його більш зрозумілим для аудиторії завдяки доместикації. У результаті доместикації всі іноземні елементи асимілюються домінуючою культурою мови перекладу, таким чином позбавляючи аудиторію визначальних характеристик, притаманних культурі оригіналу [7, с. 120-121]:

Turns out your blood was getting thick and syrupe. Now, usually with hyperviscosity syndrome, it's caused by an elevated blood count or protein count. Yours eluded us 'cause it was caused by antibodies from your rheumatoid arthritis. Now that they're being filtered out, the blood would be... a little less duck sauce and a little more soy sauce (8.4).

Виявляється, ваша кров ставала густою й тягучою. Зазвичай синдром гіперв'язкості спричинений підвищеною кількістю клітин крові чи протеїнів. Ви надурили нас. Бо у вас він спричинений антитілами від ревматоїдного артриту. Тепер, коли вони відфільтровані, ваша кров буде менш схожа на кетчуп і більше -на соевий соус.

Як бачимо з наведеного вище прикладу, перекладач вирішив не переносити в цільовий текст оригінальне порівняння крові пацієнта з густим сиропом, а кисло-солодкий “сливовий соус”, типовий для китайської кухні, замінив більш близьким для української аудиторії “кетчупом”.

Як будь-який зразок фахового дискурсу, телесеріал “Доктор Хаус” перенасичений спеціальною термінологією. Класифікуючи її, ми вирізняємо грекоримські запозичення та конверсиви, які переважним чином відтворюються за допомогою транскрипції/транслітерації, та медичні епоніми.

З перекладознавчої точки зору, відтворення греко-латинських запозичень набувають таких форм:

- заміна запозиченого терміноелемента у оригінальному тексті питомим елементом у тексті перекладу: *Get him adenosine, stat (8.3). – Дайте йому аденозин. Швидше!*

Their son has CMD. As it is, he's gonna die of respiratory failure by 25 (7.2). – В їх сина вроджена м'язова дистрофія. Він і так помре від задухи до 25 років.

- заміна питомого елемента у оригінальному тексті греко-латинським запозиченням: *Start him on blood thinners (8.1). – Дай йому антикоагулянти.*

Fresh plasma will replace the damaged red blood cells that are clogging his kidneys(8.9). – Свіжа плазма замінить пошкоджені тромбоцити, які забивають його нирки.

- заміна запозиченого терміноелемента у оригінальному тексті іншим запозиченням: *My mom, she died four months ago. Non-Hodgkin's lymphoma (8.4). – Моя матір померла чотири місяці тому. Гранульома.*

What about squamous cell carcinoma?(8.8) – Як щодо епідермоїдної карциноми?

Як стверджує Ткач А. В., “до епонімічних назв звертаються, коли не вдається знайти відповідний термін, який би точно відтворював ознаку складного явища або стисло та лаконічно позначав його за допомогою одного-двох слів. Крім того, опис симптомів і синдромів, різних методів лікування іноді випереджає їх правильне наукове тлумачення” [9, с. 17]. Наші спостереження вказують на те, що в англomовному медичному дискурсі терміни загального значення (на кшталт “хвороба”, “синдром” тощо) нерідко вилучаються з міркувань економії часу, поступаючись місцем імені автора в родовому відмінку. Натомість в українському тексті перекладачеві доводиться заповнювати прогалини:

What about Whipple's? (8.3) – Може, хвороба Віппла?

Put her in Trendelenburg (7.2). – Клади її в позицію Тренделенбурга.

Натомість вживання епоніму в його скороченій формі є ознакою усно-розмовного варіанта україномовного медичного дискурсу:

Wegener's can be brought on by exposure to heavy metals (7.10). – Вегенер стартує від важких металів.

Повний або частковий незбіг референтів у англомовній та україномовній культурах (відсутність певних діагнозів, міжмовна та міждисциплінарна омонімія) та брак фонових знань перекладача призводить до смислових втрат на рівні ідентифікації ситуації (за В. Н. Комісаровим) та зводить нанівець спроби досягнення еквівалентності на більш високих рівнях:

- неточність формулювання, спричинена рідкісним характером діагнозу:

LCDD (Light-chain deposition disease – Примітка наша. Р.П.) мав би перекладатися українською мовою “накопичення легких імуноглобулінів (білків Бенс-Джонса)”, проте україномовний перекладач пропонує в якості відповідника аббревіатуру *ХНЛЛ*, що швидше за все має розшифровуватись як “хронічне накопичення легких лейкоцитів”. У будь-якому разі усталеної версії назви даного захворювання українською або російською мовами в доступних нам довідкових джерелах ми не знайшли.

- неточність формулювання, спричинена міжмовною омонімією:

Angina's back (8.2). – *Ангіна повернулася* (правильно “*стенокардія*” – *Примітка наша. Р.П.*).

У телесеріалі широко цитуються назви рецептурних та безрецептурних засобів, відсутніх у країні цільової мови або представлених у вигляді “дженериків” та аналогів із відмінними назвами. У такому разі перекладач послуговується функціональними відповідниками назв, виходячи перш за все із необхідності окреслити їх дію, що спричинює призначення:

300 milligrams amiodarone (8.9). – *300 міліграмів кордарону.*

Several meds could cause those symptoms. Tricyclic antidepressants, Ritalin (7.10). - *Психоз спричиняють деякі ліки. Антидепресанти, риталін.*

Дія телесеріалу відбувається переважно в лікарні й так чи інакше зачіпає аспекти діяльності американської медичної установи, які видаються чужими й незрозумілими українській аудиторії (функціональні підрозділи, документація, що заводиться на хворого, різновиди страхування тощо):

Code grey! (8.11)– Надзвичайна ситуація!

Hospital rebate. You might wanna... put it towards couples therapy (7.2). – *Повернення за переплати. Витратьте їх на сімейну психотерапію.*

Етноспецифічні особливості спілкування “лікар-пацієнт” можуть викликати в україномовного глядача психологічний дискомфорт, оскільки в США медперсонал відкрито обговорює песимістичні прогнози, остаточну тривалість життя тяжко- або термінально хворих із ними самими та їх близькими. З іншого боку, англомовні культури не плекають у хворих та інвалідів відчуття безпомічності та залежності від інших, сприймаючи їх як повноцінних членів суспільства, що й відображається в підборі лексичних засобів:

Patient's brother has severe, congenital muscular dystrophy. Life expectancy of about 25 (7.2). – *У брата пацієнтки складна вроджена м'язова дистрофія. Середня тривалість життя - 25 років.*

Телесеріал “Доктор Хаус” прославився не в останню чергу завдяки метким та іронічним коментарям головного героя, а отже жарти на медичну тему ставлять перед україномовним перекладачем завдання відтворення гумору, який завжди має виразний етноспецифічний колорит та ще й ускладнений різноманітними фаховими включеннями. Тому переклад гри слів, двозначностей, іронії та сарказму набуває додаткового фахового забарвлення:

Taking my Vic-amins. – Приймаю вікоміни.

Those are Vicodin? (8.11) – Це вікодин?

Окремий прагматичний аспект перекладу медичних телесеріалів пов'язаний із очікуваннями аудиторії-реципієнта. Глядачам подобається ілюзія, що навіть не маючи спеціальних знань, вони нібито стають учасниками надзвичайно складної та вузькоспеціальної фахової комунікації. Таким чином перед україномовним перекладачем стоїть подвійне завдання: не піддатися спокусі занадто спростити свій мовленнєвий твір цільовою мовою, вдавшись до тлумачень або вживання народно-побутової термінології, та забезпечити реципієнтам необхідний рівень проникнення в медичну проблематику, щоб вони могли слідкувати за розгортанням подій у телесеріалі з таким самим інтересом, як і англомовна аудиторія.

Література

1. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты поведения / Татьяна Григорьевна Винокур. – М.: ЛКИ, 2007. – 178 с.
2. Гузь А. Відтворення професійного мовлення доктора Хауса в українському дубляжі / Анжела Гузь. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/9117/1/Відтворення%2Впрофесійного%2Вмовлення%2Вдоктора%2ВХауса%2Вв%2Вукраїнському%2Вдубляжі.Pdf>.
3. Денисова Г. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства / Г. Денисова // Университетское переводоведение. – СПб, 2006. – Вып. 7. – С. 155 – 160.
4. Доктор Хаус (House M.D.) [Електронний ресурс] – Переклад телеканалу СТБ – Режим доступу (український дубляж): http://uaonlinefilms.com/publ/seriali_onlajn/komediji/doktor_khaus_1_2_3_4_5_6_7_sezon_house_m_d_season_1_2_3_4_5_6_7_2004_2010_ukrajinskoju_onlajn/37-1-0-1216.
5. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Тарас Романович Кияк // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: “Проблеми української термінології”. – 2008. – №620. – С. 3-5.
6. Кравець Л. Соціальні та культурні аспекти перекладу серіалів з англійської мови на українську. [Електронний ресурс] / Л. Кравець, Н. В. Таценко – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26165/1/Kravec.pdf>.
7. Розумєєнко Н. В. Різновиди аудіовізуального перекладу (на матеріалі іспанської та української мов) [Електронний ресурс] / Н. В. Розумєєнко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Розділ IV. Перекладознавство. – № 3. – 2007. – С.119-123. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnv/filolog/2007_3/4/7.pdf.
8. Сизонов Д. Ю. Лінгвопрагматичний потенціал української медичної термінології у ЗМІ: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дмитро Юрійович Сизонов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2012. – 168 с.
9. Ткач А. В. Словотвірна ідентичність / варіативність української медичної термінології: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Алла Василівна Ткач ; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 219 с.
10. Gottlieb H. Subtitling – a new university discipline // Teaching Translation and Interpreting / C. Dollerup et al (eds). – Amsterdam: John Benjamins, 1992.– P. 161–170.
11. Segen J. C. Concise Dictionary of Modern Medicine / Joseph C. Segen. – NY, Chicago etc.: McGraw-Hill Medical, 2005. – 1300 pp.

УДК 811.111'373.421:81'25

СИНОНІМІЧНИЙ РЯД АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ**Радзієвська О. В.**

З огляду на особливості свого історичного розвитку англійська мова надзвичайно багата на синоніми, тому автор статті досліджує синонімічний ряд англійської мови. Розглянуто класифікацію синонімів. Виходячи з того, що наявність у мові лексичної синонімії ставить перед перекладачем особливі завдання, тому було зосереджено увагу на проблемі перекладу. У наведених у статті прикладах просліджується, що помилково вважають, що в кожному окремому випадку синонім виконує тільки одну функцію, тому перекладач повинен не тільки підлаштувати текст під чийсь сприйняття, а й зберегти комунікативні і художні цінності оригіналу.

Ключові слова: синонімічний ряд, англійська мова, переклад.

В силу особенностей своего исторического развития английский язык чрезвычайно богат синонимами и поэтому автор статьи изучает синонимическую группу английского языка. Рассматривается классификация синонимов. Наличие в языке лексической синонимии ставит перед переводчиком особые задания, поэтому было сосредоточено внимание на проблеме перевода. В приведенных в статье примерах прослеживается, что ошибочно считают, что в каждом отдельном случае синоним исполняет только одну функцию, поэтому переводчик должен не только подгонять текст под чье-то восприятие, а и сохранить коммуникативные и художественные ценности оригинала.

Ключевые слова: синонимическая группа, английский язык, перевод.

English is rich for synonyms by virtue of its historical development, so the author of the article investigates its synonym ring. The classification of synonyms is examined. Because there is a lexical synonymy in the language, so the peculiar tasks are set before a translator and it will be reasonable to pay attention to the translation problems. In this article there are some examples, which show that it isn't right to think that synonym performs only a function in some cases. The main task of a translator not to fudge the text to smb's perception, but to preserve the communicative and artistic importance of given original.

Key words: synonym ring, English language, translation.

Актуальність. Переклад традиційно та з цілковитою підставою розглядають як один із важливіших шляхів взаємодій національних культур, як дієвий спосіб міжкультурної комунікації. Про теоретичну та практичну цінність перекладу свідчить той факт, що отримала в наш час назву "Діалог культур". З огляду на особливості свого історичного розвитку англійська мова надзвичайно багата на синоніми й однією з основних лексичних проблем перекладу є вибір слова. Завдання перекладача полягає в тому, щоб знайти необхідне слово, яке було б адекватним англійському слову, тобто мало б те ж значення, те ж стилістичне забарвлення й викликало б у вчителя ті ж асоціації.

Аналіз останніх досліджень. Лексичні проблеми перекладу були в полі зору вчених ще багато років тому й науковий пошук у цьому напрямку продовжуються. Найбільш вагомими є досягнення таких лінгвістів, як В. В. Акуленко, Н. Н. Амосова, Р. А. Будагов, В. В. Виноградов, О. В. Кунін та інш. Але все ж остаються деякі **нерозкриті питання у галузі перекладу** синонімічного ряду англійської мови, що і зумовило вибір досліджуваної теми.

Метою статті – є розгляд класифікації та можливих варіантів перекладу синонімічного ряду в англійській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що ж є предметом перекладу (перекладацької діяльності) – тим, за допомогою чого в міру, що припустима специфікою двомовної опосередкованої комунікації, можна максимально наблизити до природної, одномовної комунікації?

Вочевидь, що таким є текст для перекладу. Замінюючи в процесі двомовного спілкування текст – оригінал, чи як вважають у перекладознавстві, вихідний текст, текстом, який перекладають, перекладач тим самим нейтралізує лінгвістичний бар'єр, що розділяє різномовних комунікантів і дає їм можливість мовного спілкування, порівнюваного можливістю спілкування в межах одномовної комунікації.

Отже, у лексичному складі англійської мови дуже багато синонімів – слів однієї частини мови, повністю або частково подібні за значенням, і такі, що можуть взаємозаміщуватися хоча б в одному контексті. Слова, що мають у своєму складі спільне значення, об'єднуються у синонімічні ряди (чи гнізда) [1, с. 130].

Письменники нерідко, вводячи синоніми для уникнення монотонності мовлення, стомливих повторів, досягають додаткової виразності, тому що один із синонімів надає якогось нового відтінку (смыслового чи стилістичного). Різноманітність відтінків, притаманних синонімам, визначає особливу увагу до вибору необхідного слова синонімічного характеру, особливо під час письмового спілкування. Необхідно вибирати найбільш образні, ємні й доречні в певному контексті слова, які точно й виразно передають висловлювану думку, шукати й знаходити "єдино можливі слова" для вираження цього змісту. Наприклад:

*Nothing was **concealed** or **hidden** from my view, and every piece of information that I sought was **openly** and **frankly** given. (Mg.)*

*It was too **terrible** and **awful** to be true. (Ln.)*

Для адекватного перекладу буде доцільним розглянути класифікацію синонімічного ряду англійської мови. Візьмемо за основу класифікацію, запропоновану В. В. Виноградовим, відомим російським ученим. У його системі класифікацій виділено всього 3 типи синонімів: **ідеографічні** (слова, які передають те ж поняття, але з різними відтінками значень), **стилістичні** (слова, що відрізняються стилістичними характеристиками), **абсолютні** (слова, що збігаються в усіх відтінках значень і всіх стилістичних характеристиках) [3, с. 187].

Порівняємо кілька синонімічних рядів. Англійські синоніми дієслова *to burn*:
to blaze (to burn fiercely),
to flame (to burn or cause to burn brightly),
to flare (to burn or cause to burn with an unsteady or sudden bright flame),
to glow (to emit a steady even light without flames) – це слова, що позначають різну інтенсивність та різні прояви процесу горіння; це **ідеографічні синоніми**.

Стилістичні синоніми не мають відмінності у денотаті, але сфера вжитку у них різна:

father, parent, dad, daddy (нейтральна, офіційно-ділова, розмовна, розмовно-емотивна),

батько (нейтральна та офіційна), *тато* (розмовна), *таточко* (розмовна, емотивна форма).

Наявність у мові лексичної синонімії ставить перед перекладачем особливі завдання. **Абсолютних** синонімів у мові дуже мало. Крім того, синоніми не завжди є взаємозамінними. Вони можуть бути придатними в одному контексті й виявитися непридатними в іншому. Синоніми різняться відтінками значення, ступенем інтенсивності вираження поняття, емоційною забарвленістю, належністю до різних шарів словника, тобто своїм стилістичним забарвленням, і своєю сполучуваністю з іншими словами.

Як уже зазначалося, більшість синонімів англійської мови мають різні відтінки значення. Наприклад, дієслова-синоніми *to blaze, to shimmer, to glitter, to twinkle, to sparkle, to glare* and *to glimmer* українською перекладаються як *горіти, блищати*, але вони мають різні значення. Тому перекладач повинен брати це до уваги. Пор.:

*The sun was **blazing** down that afternoon. – Того дня сонце горіло яскравим полум'ям.*

*Her diamonds **sparkled** in the bright light. – Її діаманти виблискували на яскравому світлі.*

*She could see her reflection in the water, **shimmering** in the moonlight. – Вона бачила своє відображення у воді, яке мерехтіло в світлі місяця.*

*Its such a clear night that the sky is **glittering** with stars, do come and look. – Це така яскрава ніч, що небо виблискує зорями, іди і подивися.*

*The stars **twinkled** in the clear sky. – Зірки мерехтіли на чистому небі.*

*The sun was **glaring** right in my eyes. – Сонце сліпуче світило мені в очі.*

*The lights of the village were **glimmering** in the distance. – Віддалік у селі миготіло світло [2, с. 27].*

У таких випадках перекладачеві варто визначити дефініцію англійського слова і вибрати в українській мові те слово, яке найбільше відповідає за значенням англійському. Іноді в пошуках потрібного слова перекладач зазвичай звертається до синонімічного ряду в українській мові. Наявність синонімії дає перекладачеві можливість досягти адекватності під час перекладу.

Пояснимо це на прикладі. *This **conscious, deliberate, calculated** policy... – Ця свідомо, цілеспрямована, заздалегідь розрахована політика...*

Правильно підібрані перекладачем синоніми також повинні зберігати в перекладі зростання інтенсивності значення, яке так явно відчувається в англійському реченні.

Помилково було б вважати, що в кожному окремому випадку синонім виконує тільки одну функцію. Часто синонім вживають одночасно для уточнення та підсилення поняття. Наприклад:

*In other words, for 110 French **killed**, over 5,000 Algerians have been **massacred**. (D. W., 1955) – Іншими словами, за 110 вбитих французів було знищено понад 5.000 алжирців.*

Слово *massacred* говорить про масове кровопролиття, тому, протиставляючи кількість убитих французів великій кількості вбитих алжирців, автор статті протиставляє синоніми *killed* та *massacred*. Але, крім того, слово *massacred*, здебільшого додатково виражає ставлення автора статті до описуваних подій.

Як було зазначено, синоніми використовують для підсилення висловлювання, для уточнення поняття, як уникнення повторення й т.д. Синоніми вживають так широко, що в англійській мові утворилися традиційні синонімічні парні сполучення. Такі парні сполучення трапляються в усіх стилях мови. Проілюструємо на прикладах різне вживання синонімів і можливий їх переклад українською мовою залежно від виконуваної ними функції. Наприклад:

*The man was **unusual, not eccentric, but unusual**. – Ця людина була не такою, як усі, у ній не було нічого ексцентричного, але саме не такою, як усі.*

Прикметник *unusual* має значення “незвичайний”, “дивний”. У цьому контексті його варто було передати українським словом “незвичайний”, але для милозвучності (невдало близьке співзвуччя слів – “незвичайний”, “ексцентричний”) доводиться вдаватися до описового синоніма – “не такий, як усі”.

Висновки. Отже, мета перекладу полягає не в підлаштуванні тексту під чиєсь сприйняття, а в збереженні змісту, функцій, стильових, стилістичних, комунікативних і художніх цінностей оригіналу. І якщо цю мету буде досягнуто, то й сприйняття перекладу в мовному середовищі буде відносно рівним сприйманню оригіналу в мовному середовищі оригіналу. Перебільшення ролі комунікативно-функціонального чинника в перекладі призводить до розпливчатості внутрішнього змісту, інформативної суті самого тексту, оригіналу й перекладу, до заміщення сутності об'єкта реакцією на нього з боку суб'єкта, який це сприймає. Визначальним стає не сам текст, а його комунікативна функція й умови реалізації.

Подальшого опрацювання і конкретизації потребує проблема розгляду структурно-семантичних особливостей фразеологічних синонімів та особливостей і їх перекладу.

Література

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської і української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова Книга, 2008 – 248 с.
2. Драб Н. Л. Common English Usage Problems = Типові проблеми англійського слововживання: навчально-методичний комплекс / Н. Л. Драб. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 256 с.
3. Ніколаєнко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика / А. Г. Ніколаєнко. – Вінниця : Нова Книга, 2007. – 528 с.

УДК 81'25

НАВИЩО ПЕРЕКЛАДАЧЕВІ ТЕОРІЯ?

Радчук В. Д.

У статті розглядаються складні стосунки між теорією та практикою перекладу, що склалися в Україні відтоді, як професійний переклад запровадили у вищій освіті.

Ключові слова: переклад, практика, теорія, фах, досвід, творчість, школа.

В статье рассматриваются сложные отношения между теорией и практикой перевода, сложившиеся в Украине со времен, когда профессиональный перевод пришел в вузы.

Ключевые слова: перевод, практика, теория, специальность, опыт, творчество, школа.

The article highlights some snags in the marriage between the theory and practice of translation that have sprung up in Ukraine since professional translation was introduced in higher education.

Key words: translation, practice, theory, profession, experience, creativity, school.

Чи потрібна перекладачеві теорія? Здавалося б, це питання риторичне, бо хіба можна сумніватися, коли теорію фаху викладають студентам-перекладачам у понад сотні університетів України? Цей фах, що до 1991 року був у нас лише в двох університетах (ім. Т. Шевченка в Києві та ім. В. Каразіна в Харкові), а 2012 року відзначив свій півстолітній ювілей, швидко набув популярності в роки незалежності України і вже має поважну традицію викладання [13]. А тим часом самі теоретики перекладацької справи доволі рідко говорять про те, що дає і що могла б дати перекладачам теорія. І яка саме, бо теорій перекладу багато: загальних, галузевих, жанрових, артільних, особистих, фактологічних, дедуктивних, лінгвістичних, культурологічних, герменевтичних тощо.

Цікава й та обставина, що чимало практиків перекладу відхрещується від теорії. Серед них і маститі майстри, які досягли професіоналізму самотужки, від досвідченого наставника чи завдяки школі наставництва, яка, за великим рахунком, лише в останні роки 20 перейшла під крило університетів, та й то не цілком, а раніше існувала в основному по редакціях видавництва, у бюро перекладів, у вузьких технічних і письменницьких колах та ще в інтелігентських родинях, де переклад, за прикладом Олени Пчілки і її талановитих дітей, служив – це треба підкреслити – багатоцільовим загальноосвітнім знаряддям.

Користь перекладу для розумового розвитку людини важко переоцінити. Його віддавна використовують у середній та вищій школі для навчання мов – як іноземних, так і рідної. Але донині в жодній освітній програмі і в жодному підручнику з мови не стоїть питання про теорію перекладу, щоб дати хоча б елементарне поняття про природу, різновиди та творчі секрети цієї праці. На те доволі здорового глузду, – вважає офіційна освітня доктрина, – теорія тут ні до чого. Виходить дивний каламбур, бо завдань з перекладу по підручниках чимало, а в чім полягає завдання самого перекладу – залишається нез'ясованим і незрозумілим навіть для вчителя. Поняття перекладу вкрай примітивізується. Вчитель у кращому разі на око перевіряє в учня відповідність тексту текстові, і то за словником, бо іншої мірки чи критерію і не уявляє, а в гіршому – зіставляє окремі слова або вирвані з контексту і пронумеровані речення вправи. Внаслідок цього шкільний буквалізм так в'ївся у свідомість цілих поколінь, що давно пора говорити про його соціальні наслідки. Адже буквалізм – ознака недорозвиненої, інфантильної свідомості, а ще й деяких душевних хвороб, як-от шизофренії, він також є показником нерішучості, відмови від відповідальності, симптомом нездатності до прийняття дерзновенних творчих рішень. Це діагноз для цілої нації, який цілком узгоджується із вченням В. фон Гумбольдта та О. Потєбні про мову і колом інтересів сучасних психо- та соціолінгвістики.

Крайнощі сходяться. Як не крути, здоровий глузд ніяк не обходиться без досвіду, який практика узагальнює в систему переконань стихійно поза наукою, бо ж без поняття про діло нема й діла. Наука в цілому – не панацея від хиб у перекладі. Серед “наукових” теорій так само є хибні та шкідливі, у тім числі й буквалістські.

Утім, чи завжди шкодить ділу відсутність теорії? Чим міряти... ні, не стратегію чи метод, а натхнення перекладача, його рушійне осяяння? Наскільки свідомим є процес перекладу, щоб докласти до нього ще й теорію? Або спитаймо себе так: наскільки застосовною до перекладу є кантівська засада “*von Kennen zum Können*” – від знання до вміння? Зрештою, що таке теорія? Схематична модель чи система доведень? Творче кредо чи нормативна база? І чи годен зацікавити цех своєю теорією той, хто сам нічого путнього не переклав? Чи не плутаємося ми тут у поняттях? Очевидно, що в ремеслі, яке стає дедалі більш масовим, склався цілий комплекс проблем, які треба конче розв’язати, а найперше – сформулювати і висвітлити.

На цім слові скептик зразу заперечить: а хіба усвідомити драму суперечностей у предметі означає розв’язати проблему? У той чи інший спосіб проблема й сама любісінько розв’яжеться – без гальмівного для неї теоретизування. Він наведе тезу Геґеля з “Науки логіки” до про те, що знання логіки так нам допомагає думати, як знання фізіології – перетравлювати їжу [24, с. 13]. А ще й розповість притчу про стоногу, яку вбили запитанням, як вона примудряється переставляти зразу стільки ніг. Білолаха сконала, бо так задумалася, що не змогла зрушити з місця.

Гаразд, скаже далі скептик, школа скорочує шлях набуття досвіду. Але гарною вправою – не мудруванням. Діло саме за себе говорить. Гарна праця сама себе хвалить, а недоліки халтури теж не сховаєш. Деякі – аж кричать з неї самої. Чи допоможуть синхроністські якісь розумування про семантичну модель, трансформаційний аналіз, техніку перевираження, парування світовідчуттів, коли йому про те й думати ніколи, бо треба слідкувати за тим, куди хилить промовець? Коли редактор править перекладачеві текст, той сам відчуває, без зайвих пояснень, спираючись лише на смак та інтуїцію, що йде на користь, а що на шкоду. Хоч би як збігалися погляди перекладачів на предмет своїх зусиль, їхні переклади, – якщо, звичайно, роблять їх люди творчі, а не ремісники, – все одно цілком не збігаються. Спільність підходу не виключає множинності тлумачень. Тому тандеми у мистецтві перекладу – неабияка рідкість. Погодити версії тлумачень гуртові творчих особистостей вельми непросто, навіть якщо всі вчилися в одного наставника і засвоїли теорію з тих самих джерел. Та й чи є сенс у такому погодженні?

А найцікавіше те, що ми безпомилково впізнаємо майстра, хай би й були незгодні з багатьма його прочитаннями джерел або навіть наважилися оспорювати його версії власними. М. Лукаш не був кандидатом у множину філологічних наук чи кандидатом від неї, зате фразеологію його перекладів зібрано у безпрецедентному словнику [22]. І. Франко, М. Рильський, М. Зеров, Г. Кочур чимало міркували над мистецтвом перекладу і полишили нам у статтях про нього, за одностайною фаховою оцінкою, доволі струнке уявлення. Але свої власні творчі злети в перекладі класики перекладу віддавали на суд читача і критики майже беззастережно, а свої чернетки як документи поступу творчої думки і засад праці, безжально нищили.

Тим часом за цими фактами стоять два дуже істотних моменти. По-перше, переклад завжди є правдивішим свідченням поглядів перекладача, ніж його найщиріший творчий маніфест. П. Грабовський, як показала студія його перекладів з Р. Бернза [15], проголосив щонайменше три різні перекладацькі платформи, а на практиці не дотримувався сповна жодної, діючи ситуативно у межах кожного твору. По-друге, чернетка майстра для теорії праці не менш важлива, ніж готовий переклад, адже наслідок зусиль не вичерпує суті явища. Стиглий плід дає лише загальну ідею зародку і всього процесу визрівання, хоча на ньому можуть бути і значущі сліди його історії. Ще категоричніше обстоював потребу заглиблюватися в генезу явищ Геґель. “Голий результат, – писав філософ, – це труп, який залишив по собі тенденцію” [7, с. 2].

У кінці 90-х років науковий журнал “Теорія і практика перекладу”, що виходив при Київському університеті ім. Т. Шевченка, оприлюднив статті-відповіді 10 відомих діячів галузі на нашу з Л. Любеновим анкету про критику перекладу. В одному з пунктів анкети ми цікавилися тим, розробки яких аспектів теорії потребує критика. Само собою, це питання зачіпало і практику, тим більше що першим читачем і критиком перекладу виступає сам перекладач.

А. Федоров виокремив один аспект – “випрацювання засад максимально об’єктивного аналізу достоїнств перекладу, його позитивної оцінки” [19, с. 78]. Л. Аннінський найголовнішим назвав “розробку національних аспектів духовності” [3, с. 88]. В. Мікушевич запропонував здолати забобон, за яким точність у перекладі суперечить поетичності [11, с. 91]. П. Топер акцентував три проблеми: “аксіологія перекладу, поняття творчої індивідуальності перекладача, вплив на творчу практику білінгвізму” [18, с. 31]. М. Габлевич накреслила цілу програму, де ключовими виступали такі поняття: стиль, його розмаїття, каталектика і система римування, мова діалогів, власні імена, образний потенціал слова [6, с. 98–100].

Але показова й ухильна реакція інших респондентів. К. Амбрасас-Саснава відзначив: “Добре б критиці було скористатися бодай тим з теорії, що вже є” [2, с. 83]. М. Новикова ще й порадила: нехай критика припинить побоїща, опанує культуру полеміки та багатоголосся, тоді й виявить цікаве в теорії [12, с. 44]. С. Флорін зауважив: аніж теоретизувати, краще відкріймо “зелену вулицю” самій критиці [21, с. 46]. Ю. Абизов не поклав на теорію жодних надій і відмежувався заявою: нехай теоретики самі вирішують, що їм робити, – “кожний сам собі наставник” [1, с. 35]. Г. Бельгер наголосив, що “нині практика перекладу стоїть помітно вище від його загальних теоретичних постулатів” [4, с. 40].

Як бачимо, бадьорого ентузіазму в горизонтах очікування не надто багато. Кожен вкладає свій зміст і в поняття теорії. До речі, “Словник української мови” і похідний від нього “ВТССУМ” дають аж п’ять значень слова “теорія” [17, с. 75–76; 5, с. 1441], “Словник іншомовних слів” за редакцією Л. Пустовіт – чотири, але ці значення й тут не надто чітко розрізнено [16, с. 885]. “Філософський словник”, зрозуміла річ, протиставляє теорію практиці і розширює поняття до цілої типології теорій, яка практиці осмислення перекладу навряд чи допоможе [20, с. 519–520]. “Теорія, мій друже, сіра – лиш дерево життя зелене”, – казав у “Фаусті” ґетевський Мефістофель.

1992 року в тому ж таки журналі з’явилася разом з відповіддю Г. Кочура анкета для перекладачів, яку склала під керівництвом професора Ю. Жлуктенка група членів редколегії. Було там і таке запитання: “Чи цікавитеся ви теорією перекладу? Читаєте перекладознавчі студії?” Що саме Г. Кочур читає, збирає, радить іншим почитати – усі добре знали. Але спробуймо зрозуміти настрої подвизника перекладу: “Дуже розсунулись межі перекладознавства, різноманітною стала тематика, дискусії інколи набувають форми таких суперечок, у яких істина не народжується, а ненароджена потопає в словесних хитросплетіннях” [9, с. 178].

Назва збірника “Теорія і практика перекладу” помножена нині у багатьох посібниках, в університетських програмах і в назвах кафедр. Так називалася і книжка О. Фінкеля, що вийшла у Харкові 1929 року. У передмові до перевидання її 2007 року відзначалося [14, с. 10–12], що ні О. Фінкель, ні редколегія збірника “ТПП” теорією не обмежувалися, а ставили теорію поруч з історією, критикою і методикою. У журналі були й відповідні рубрики.

Нам таки треба навести лад у цих поняттях. Бо коли студентів на іспиті з теорії перекладу пропонують питання на знання міжмовних еквівалентів або технічних прийомів – на взір “способи перекладу герундія” “засоби передачі пасивного стану”, “переклад фразеології” чи навіть “переклад безеквівалентної лексики”, – то де тут теорія, в чім вона полягає і яку суть розкриває? Чому тоді не включено в таку теорію, скажімо, увесь англо-український словник?

Чи не краще розглядати теорію перекладу як професійну свідомість? Як творче кредо, без якого неможлива майстерність? Як знання законів, за якими існує предмет? Як систему доказових пояснень природи міжмовного пересотворення? Творчий продукт завжди позначений думкою творця. Переклад, за

К. Чуковським, – це автопортрет перекладача. У добу радянської цензури, коли забороняли згадувати в друці імена багатьох українських майстрів перекладу, їхні кращі праці задля порятунку від шухляди і впровадження в читацьку культуру нерідко підписували друзі. Таку вимушену практику не вважали за плагіат у творчому колі, де всі знали, чий це переклад, а головне – бачили в ньому печать особистості, почерк, яким розписався опальний дисидент, систему роботи, яка говорить сама за себе.

Цікавий випадок стався вже в 1996 році з А. Перепадею. Фонд “Відродження” шукав тоді перекладачів для здійснення програми своїх видань і роздав охочим тексти для творчих проб, які мала оцінити комісія на підставі аналітичних рецензій. Так до моїх рук потрапив переклад уривка книжки А. де Токвіля “Демократія в Америці”, поданий ніби А. Перепадею. Перше ж ознайомлення з пробою не полишило сумнівів у тім, що вона ніяк не могла належати А. Перепаді. То був шкільний переклад з масою помилок, не позначений ані єдністю стилю, ані його яскравістю, ані системністю в методі. Зустрівши п. Анатоля на вулиці, я здивовано спитав: “Як могло Ваше ім’я заблукати під такий учнівський переклад? Ви ж бо ніяк не могли придумати *Південне море*, бо добре знаєте, що *la mer du Sud* – це Тихий океан”. Зазвичай при випадкових здібанках ми обмінювалися цікавими новинами, але тут майстер заметушився і кудись поспішив, ошелешивши мене словами: “Та то мій переклад!” Що було робити? Довелося засісти за розлогий аналіз помилок, щоб спростувати ту його заяву. Відгук на пробу переконував, що учень М. Лукаша є визнаним віртуозом слова і має свою манеру перекладати, яку легко впізнають колеги по перу. Наголошувалося, що йому властиві заглибленість в оригінал, надзвичайне багатство лексики, її невимушеність і ясність, природність морфології, синтаксична розкутість, оживлення призабутих слів і діалектизмів, відсвіження значень, використання так званих лукашизмів, а також стислість і смисломісткість вираження при всій перейнятості стилем автора. А головне – що метод А. Перепаді є продуманим і послідовним, у чому переконує вся вервечка його тлумачень класики, від “Маленького принца” А. де Сент-Екзюпері до “Дон-Кіхота” Сервантеса, доперекладеного ним після смерті М. Лукаша. Нічого того не було у пробі – і книжка де Токвіля вийшла у перекладі Г. Філіпчука. Та був ще один щемний момент 1998 року, коли А. Перепадя розслабився на фуршеті після вечора до 60-ліття В. Житника і таки признався автору цих рядків, що у творчому цейтноті подав до “Відродження”, не перевіривши, відчипну вправу свого сина. Як мовиться, від себе нікуди не втечеш. Теорію – чи брак її – завжди можна вичитати в тексті перекладу.

Як перекладача мене часто не влаштовує в наших теоріях їхня модальна логіка. Надто – коли живий організм тексту знекровлюється до мертвого скелета, а за науку видається всезнайська напутивність, що їй там взагалі не місце. Буває, тільки й чуєш: “Перекладачу, роби так. Перекладачу, роби сяк. Перекладач повинен уміти те і не повинен чинити того. Правильний переклад – ось такий, а решта – хибні” і подібне. А чому вдається переклад, що насправді робить перекладач, хоч би і в поганих перекладах, які теж бувають варті уваги, – залишається загадкою.

Поважніші теорії, звичайно, іноді слабують на якусь майже необережну тежу. Та з нею може полемізувати не лише теоретик, а й практик – ділом. Цю засаду ілюструє приклад теорії рівнів еквівалентності, де В. Комісаров виділив п’ять рівнів: 1) мовних знаків (слів), 2) висловлювання, 3) структури повідомлення, 4) опису ситуації, 5) мети комунікації. Насторожує таке твердження лінгвіста: “Еквівалентність перекладу полягає у максимальній ідентичності всіх рівнів змісту тексту оригіналу і перекладу”. І далі: “Кінцева мета перекладу полягає в установленні максимальної еквівалентності на кожному рівні” [8, с. 75 і 76]. Як на наш розсуд, тут вже йдеться про припасування мови до мови, а не про передачу сенсу (того, що в думці) як функції значення (того, що в мові). Слабо прихованій вимозі В. Комісарова цілком відповідає переклад Я. Сенчишин поезії В. Шимборської “Trzy słowa najdziwniejsze” – “Три найдивніші слова” [23, с. 156–157]:

***Kiedy wymawiam słowo Przyszłość,
pierwsza sylaba odchodzi już do przeszłości.
Kiedy wymawiam słowo Cisza,***

niszczę ją.

***Kiedy wymawiam słowo Nic,
stwarzam coś, co nie mieści się w żadnym niebycie.***

*Коли вимовляю слово Майбутнє, перший склад
відходить уже до минулого.*

*Коли вимовляю слово Тиша,
нищу її.*

*Коли вимовляю слово Ніщо,
створюю щось таке, що не вміщується у жодному небутті.*

Годі навіть братися судити, гарний це переклад чи поганий. Та варто зауважити, що за ним добре було би вивчати польську мову і що решта тлумачень у книжці, звідки його взято, так само дослівна. Але ж цей короткий твір можна перекласти й інакше – всупереч настанові В. Комісарова. Ось дві пропозиції:

Три предивні слова

Кажу “прийдешнє”, а півслова вже пішло в минуле.

Кажу “тиша” – і тим жєну її геть.

Кажу “ніщо” – і словом творю буття.

Три найдивовижніші слова

Вимовиш “Грядуще”, а півслова вже в минувшині.

Вимовиш “Тиша”, а вона пропадає.

Вимовиш “Ніщо”, а постає таке, що ніяк не вкляєш у небуття.

То хіба це не переклади? Чим вони гірші від версії Я. Сенчишин? І як би ми перекладали, коли б мова першотвору була арабська чи японська?

Практика відчуває, що вимірам перекладу завжди чогось бракує. Лекційним типологіям, що ставлять авторизований переклад поруч з машинним, а вільний, точний, адекватний та автентичний поруч із завіреним та інтерпретацією [10, с. 22–25], – то й елементарної логіки у грі термінами. Теоретики чимало говорять про адекватність перекладу – проблему гостру і вічну, що її розв’язанню не видно кінця. Але майже ніколи – про гігієну творчості, про градації в опірності матеріалів, про швидкість праці, а надто про темпи росту майстра. Параметр швидкості фігурує хіба що стосовно усного перекладу. Але ж спритні й вайлуваті тлумачі є навіть у поезії.

Як практикові, який викладає фаховий переклад четвертий десяток літ, мені іноді дуже хочеться похвалити студента за вдалу творчу знахідку, щоб і всю групу налаштувати на стан дерзновенного пошуку і творчих перемог, на реєстр тієї одержимості мистецтвом перевираження, що була властива М. Лукашеві, який прочісував національно самобутні обшири світової літературної класики, щоб знайти там найважчі і найтрудніші для перекладу твори і такі з ними впоратися, вкорінивши їх в українську народну мовну свідомість, а тим самим і самому вирости у своїй протєчній віртуозності. Треба і вчити на міцних горішках, ставити високі планки учням, бо ніхто з них не знає, на що здатний, доки не випробує себе ділом. Але похвалити учня, удостоїти його творчий злет путівкою до портфеля Г. Кочура (є в методиці такий термін), дати решті учнів взірець для наслідування – означає розібрати логіку перекладацького розв’язку і мотиви, що стоять за ним, отже – зав’язнути в деталях аналізу, пожертвувати самою вправою заради розбору. Тому обговорювати доводиться лише явища найбільш типові і характерні, балансує між повнотою аналізу і тим, до чого прямо зобов’язує назва дисципліни – “практика перекладу”. Свята практика сама виправляє чимало дрібних помилок, полишених без коментаря. Їх природно витісняють здобутки, які стають алгоритмом праці, входять у плоть і кров. Тоді й на них не варто зупиняти увагу, адже фронт проблем та досягнень має швидко посуватися вперед. Час не жде, у розкладі перекладу мало!

Не забуваймо, що норма на фірмі – кілька сторінок писемного перекладу щодня, а в університеті студент перекладає такий обсяг за тиждень. Щоб не зірвати якийсь форум, кінофестиваль, тур переговорів чи спортивних змагань, усний тлумач має передати всі нюанси думок десятків людей різної вдачі –

стільки не наговориш в аудиторії і за семестр. Звичайно, завантаженість роботою не конче переходить в її якість – на те і вища школа, щоб вигранити навички до рівня певних вимог.

Обговорення навчальних спроб – річ конче необхідна на занятті з перекладу, бо саме завдяки критичному розбору варіантів тлумачення у живому порівнянні смаків та обдарувань, а не з посібників, у студента випрацюються професійні переконання. Але найдоскіпливіший аналіз версій перекладу разом з найрозражливішими доводами на користь тих чи інших прийомів та способів розв'язку не замінить завзяття та екстазу самої творчості, натхненного синтезу, напруження і осяянь над матеріалом, зрештою благодатної втоми від тренування. Одне слово, умінь набувають не так від знання, як від зусилля, хай і на основі знань – знань про матеріал, про призначення продукту праці тощо. Мало того, ті знання студент має бути навчений знаходити і виробляти сам, бо ніхто не відає, за яких умов йому доведеться працювати років через 20. Наставник лиш по ходу вишколу дає знання й орієнтує серед книжок. Зрештою, для цього є бібліотеки й Інтернет. Основне завдання університету двокриле – вчити думати і виховувати совість народу – інтелігенцію.

Література

1. Абызов Ю. И. Рецензия – хлеб насущный критики // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 33–35.
2. Амбрасас-Саснава К. И. Лелеять переводчика // Теория і практика перекладу. – № 16, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 80–84.
3. Аннинский Л. А. Выявлять взаимодействие национально-духовных космосов // Теория і практика перекладу. – № 16, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 84–86.
4. Бельгер Г. К. С пользой осмыслять опыт переводчиков // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 35–41.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
6. Габлевич М. Б. Більше вимогливості // Теория і практика перекладу. – № 16, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 92–102.
7. Гегель. Феноменология духа / Пер. Г. Шпета // Сочинения в 15 томах. – Т. IV. Система наук. – Ч. 1. – Москва; Ленинград: Соцэкгиз, 1959. – 440 с.
8. Комиссаров В. Н. Слово о переводе: Очерк лингвистического учения о переводе. – Москва: Международные отношения, 1973. – 216 с.
9. Кочур Г. П. Відповіді на запитання анкети // Теория і практика перекладу. – № 18, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 171–189.
10. Лекційний курс “Вступ до перекладознавства” для студентів I курсу [Електронний ресурс] / Уклад канд. пед. наук доц. Лазаренко Л. М. – Маріуполь: Приазовський держ. тех. ун-т, 2004. – 59 с. – Режим доступу: <http://samoylyk.net/pub/books/English/IYiP/kl/2.doc>
11. Микушевич В. Б. Вечное осмысление культуры // Теория і практика перекладу. – № 16, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 86–91.
12. Новикова М. А. Ставить проблемы, учиться обсуждать // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 41–44.
13. Радчук В. Держава Тлумачів // Світ мови: поетика текстових структур: Наук. збірник на пошану проф. А. Мойсієнка / За ред. М. Зимомрі. – Київ; Дрогобич: Посвіт, 2009. – С. 393–411.
14. Радчук В. Яка теорія допоможе практиці? Передмова // О. М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства: Збірка вибр. праць. – Вінниця: Нова книга, 2007, с. 10–33.
15. Радчук О. В. Відображення поетичного світобачення Роберта Бернза в українських перекладах: Дисертація... канд. філол. наук.: Спец. 10.02.16 – “Перекладознавство”. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – 262 с.
16. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень. / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – Київ: Довіра, 2000. – 1018 с.
17. Словник української мови: В 11 томах. – Т. 10. Т – Ф. – Київ: Наукова думка, 1979. – 658 с.
18. Топер П. М. О переводческой критике // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 26–33.

19. Федоров А. В. Цениць мастерство // Теорія і практика перекладу. – № 16. – Київ: Вища школа, 1989. – С. 74–80.
20. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – Київ: АН УРСР, Голов. ред. УРЕ, 1973. – 600 с.
21. Флорин С. П. Помогать переводчику и читателю // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 45–47.
22. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник / Уклали О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ: Довіра, 2002. – 735 с.
23. Шимборська В. Вибрані поезії та есеї / Пер. з польської Я. Сенчишин. – Львів: Літопис, 2001. – 224 с.
24. Hegel G. W. F. Wissenschaft der Logik. – Band 1, Buch 1. – Leipzig, 1965.

УДК 82-3.033:882Г-091:802.0.

**НЕОЛОГІЗМИ З ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ У РОМАНІ ВІЛЬЯМА ГІБСОНА
“НЕЙРОМАНТ”: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ****Свиридов О. Ф.**

Статтю присвячено лінгвокультурологічному та перекладацькому аналізу неологізмів з медичинської галузі на матеріалі роману Вільяма Гібсона “Нейромант”. Розглядаються основні способи утворення неологізмів та особливості їх перекладу на російську та українську мови.

Ключові слова: неологізм, авторський неологізм, переклад.

Статья посвящена лингвокультурологическому и переводоведческому анализу неологизмов в медицинской области на материале романа Уильяма Гибсона “Нейромант”. Рассматриваются основные способы образования неологизмов и особенности их перевода на русский и украинский языки.

Ключевые слова: неологизм, авторский неологизм, перевод.

This article is dealing with the linguistic, cultural and translational analysis of neologisms in medical sphere in the novel of William Gibson “Neuromancer”. Basic ways of formation and translation of neologisms into Russian and Ukrainian have been considered and analysed.

Key words: neologism, author's neologism, translation.

Окрему ланку серед неологізмів застосованих американським письменником – фантастом Вільямом Гібсоном у романі “Нейромант” посідають слова, що стосуються медицини та інших пов'язаних з нею прикладних наук. Як і неологізми на позначення досягнень комп'ютерних та інформаційних технологій, медичні інновації є однією з основних характеристик фантастичного світу роману.

Неологізми на позначення досягнень медицини включають такі різноманітні терміни як: *read for bionicles, biopes, dermatrodes (dermadisk), mycotoxine, neurobionics, nerve splicing, insets, SAS, silicone, elective surgery* та безліч інших слів, які зустрічаються в тексті рідше, та не відіграють великої змістової ролі. Неологізм “*read for bionicles*” (*biopes*) позначає складний термін, який тлумачить сам письменник докладно описуючи цей процес. З роману стає зрозумілим що під цим терміном мається на увазі детальний огляд організму людини на мікробіологічному та генетичному рівні з метою пошуку вживлених у тіло людини штучних втручань.

Неологізм утворений способом словоскладання, і як в попередніх випадках словосполучення функціонує як завершена, цілісна та самостійна лексична одиниця. Перше слово в неологізмі *read (study a subject)* зі значенням вивчати, тобто робити аналіз, позначає в цьому випадку поняття “проба” тобто, медичний аналіз. Замінна друга частина в обох своїх варіантах відсилає до префіксу *bio (of life, of living organisms)* та терміна *bionics (scientific study of the way the brain works and its application to electronic development)*, тобто науки біоніки. Утворений за допомогою афіксального способу неологізм “*bionicles*”, що одночасно є складовою частиною вище згаданого неологізму і також функціонує в тексті окремо, враховує значення як іменника що називає науку, так і префікса, бо позначає електронний мікроорганізм, що завдає руйнівного впливу на нервову систему людини.

У російськомовних перекладах ми зустрічаємо два варіанти перекладу: А. Чертков подає утворений двома способами функціональною заміною та основоскладанням власний неологізм “*биопроба*”, що на думку дослідника досить влучним, Є. Летов та М. Пчелинцев пропонують пояснювальний переклад “*анализ на имплантаты*”, який є менш вдалим, хоча і зберігає значення неологізма. Однак обидва переклади не враховують окреме функціонування неологізма “*bionicle*”, який перекладають пояснювальним способом або за допомогою функціональної заміни. При українському перекладі можна скористатися

різноманітними способами, дослідник пропонує як приклад такий варіант як “бі-об” утворений шляхом складання основ від префікса “біо” та скороченого кореня слова “обережно”.

Неологізм “*mycotoxine*” безпосередньо відноситься до вище зазначеного терміна і позначає в романі вид медичної зброї, штучно створений мікроорганізм призначений для руйнування нервової системи та механічних імплантатів, і є аналогом сучасного поняття “комп’ютерний вірус”. Неологізм утворений при поєднанні двох основ “*myco*”- (від *mycology* – *science study of fungi*), що відноситься до мікології, тобто науки що вивчає гриби, та основи *toxin* (*poisonous substance*), значення якої є цілком зрозумілим. Відсилання до науки мікології наводить на думку, що цей винахід є швидше продуктом мікробіології, ніж механіки, що є також важливим при аналізі слова у його контексті вживання. Обидва перекладачі подають утворений засобом транскрибування неологізм “микотоксин”. При перекладі можливі варіанти, але запропонований російськомовними перекладачами є цілком доречним. Неологізми “*dermatrode*” або “*dermadisk*” утворений способом основоскладання від основи *derma* (від *dermatology* – *medical study of the skin*), що позначає наукову назву шкіри, та двох інших основ, в залежності від варіанту вживання *trode* (похідне від *tread* – тобто давити) або *disk*, перший варіант відсилає нас до функціонального застосування позначеного приладу, другий характеризує його зовнішню форму. З пояснення наведеного автором в романі можна зрозуміти, що “*dermatrode*” це форма ліків для зовнішнього застосування, яка поряд з пігулками, ін’єкціями та іншими формами вживання ліків існує в світі роману В. Гібсона, тобто “*dermadisk*” це плоский диск, який треба притискати до шкіри, і таким чином медичний препарат що в ньому міститься буде сприйнятий організмом. Сучасним еквівалентом такого винаходу є нікотинний пластир.

В обох варіантах російського перекладу ми зустрічаємо утворені засобами транскрибування неологізми дерматрод та дермадиск. При перекладі українською мовою такий спосіб також є доречним. Також в романі можна зіткнутися зі скороченням цього терміна, що подається у розмовній мові героїв, хоча неологізми “*derm*” або “*trode*” також не мають викликати великих ускладнень при перекладі, і в уже зазначених варіантах також використовуються транскрибування “дерм” або “трод”.

Неологізм “*neurobionics*” утворений шляхом складання двох основ функціонує в романі на позначення нової галузі науки, що займається вдосконалення та уніфікацією роботи мозку за допомогою технологічних та біологічних втручань. Зрозуміло, що виникнення в майбутньому нових технологій повинне призвести до винайдення нових галузей теоретичних та прикладних наук, так і в романі “Нейромант” ми зустрічаємо згадування нової науки. Неологізм утворений шляхом складання основ від *neuro*- (від *nerve* – *fiber or bundle of fibers carrying impulses of feeling and motion between brain and all the parts of the body*), та *bionics*. Синонімом до цього терміна є неологізм “*microbionics*”. В обох російських перекладах засобом калькування утворені неологізми “неойробіоніка” та “мікробіоніка”.

Зрозуміло що нові галузі науки, особливо що мають відношення до медицини та хірургії вимагають велику кількість пояснювальних допоміжних слів, які, зважаючи на фантастичну сутність вигаданої галузі медицини, також є неологізмами, до таких слів відносяться вже зазначені терміни “*microsofts*”, “*mycotoxine*”, “*biopes*” та інші, а також такі терміни як “*nerve splicing*” та “*silicone*”.

Термін “*nerve splicing*” утворений способом словоскладання як функціональна та змістова цілісність, при прямому перекладі має значення “зрощування нервів”. В романі пояснюється як медична операція для вдосконалення роботи нервової системи.

Неологізм “*silicone*” утворений семантичним способом від назви матеріалу силікону. Гібсон надає цьому слову нове значення, як розмовну назву для вже згаданих імплантатів у мозку. Виникнення неологізму пов’язане перш за все з назвою матеріалу з якого ці прилади вироблені.

Обидва допоміжних неологізми є досить зрозумілими та легко піддаються перекладу, хоча пояснення значення названих ними термінів можна знайти в тексті роману.

Ще одним характерним елементом художнього світу роману В.Гібсона є розвиток пластичної хірургії, що з чисто естетичної функції набуває прикладного характеру, та застосовуються не тільки для омолодження зовнішності та вдосконалення зовнішнього виду людини, а й розширення її фізичних можливостей. Таким чином В. Гібсон пропонує нову галузь медицини, названу неологізмом “*elective surgery*”, в цьому неологізмі основне значення навантаження покладене на слово *elective (not compulsory, that may be chosen)*, тобто “вибірковий”. Так звана “вибіркова хірургія”, і насамперед її наслідки, зустрічаються на кожній сторінці роману. Знов таки окремого пояснення терміна ми в романі не зустрічаємо, але автор подає досить яскраві пояснення у зовнішності героїв, що була вдосконалена за допомогою цього методу:

His face was a simple graft grown on collagen and shark-cartilage polysaccharides, smooth and hideous. It was one of the nastiest pieces of elective surgery Case had ever seen. When Angelo smiled, revealing the razor-sharp canines of some large animal, Case was actually relieved. Tooth bud transplants [3].

В обох російськомовних перекладах ми зустрічаємо варіанти, що сильно обмежують значення зазначеного терміна. А. Чертков подає функціональну заміну “косметическая хирургия”, Є. Летов та М. Пчелінцев взагалі не розвиваючи значення Гібсоновського неологізма вживають переклад “пластическая хирургия”. На думку дослідника обидва переклади не враховують функціональну особливість терміна Гібсона, яка відрізняє його від терміна “пластична хірургія”, що вже існував у лексиконі англійської мови. Різниця між *plastic* та *elective surgery*, є дуже відчутною та повинна бути врахована. При перекладі українською мовою можна запропонувати прямий переклад, функціональну заміну або пояснювальний спосіб перекладу, дослідник пропонує такі варіанти “вибіркова хірургія”, “прикладна хірургія” або “вдосконалювальна хірургія”.

Допоміжним терміном до поняття “*elective surgery*” є неологізм “*inset*”, утворений семантичним способом. Тлумачний словник подає таке значення слова *inset*:

Inset n. – extra page inserted in the book, small map diagram within the border of a printed page or of a larger map, piece of material let into a dress

Inset vt. – put in, insert [3].

При прямому перекладі слово у своєму первинному значенні перекладається як “вставка” або “вкладка”. В романі “Нейромант” це слово набуває нового значення, називаючи механічні імпланти, що виконують прикладну функцію, допомагаючи людині виконувати певні дії. При цьому слово виступає і як дієслово, у значенні “зробити вставку” і як іменник-термін на позначення самого функціонального імплантату. Наявність такої “вставки” у тілі людини в романі В.Гібсона є ознакою моди та відповідності людини певному соціокультурному об’єднанню. Цілком логічним є те, що головна героїня роману “Нейромант” – Моллі, також має на своєму тілі такі вдосконалення. Ось як описує це письменник:

He realized that the glasses were surgically inset, sealing her sockets. The silver lenses seemed to grow from smooth pale skin above her cheekbones, framed by dark hair cut in a rough shag [3].

При цьому в вище зазначеному прикладі відношення слова до неологізмів можна піддати сумніву, але зважаючи на те, що більшість вигаданих В. Гібсоном термінів названі ним саме за допомогою вже існуючих слів, при наданні ним нових значень, слово все ж таки вживається не в первинному, звичному значенні. У наступному прикладі новизна значення слова є очевидною:

Aside from the huge pair of sunglasses concealing her mirrored insets, she managed to look remarkably like she belonged there, another tourist girl hoping for a glimpse of ...[3].

Обидва російських перекладачі використовують пояснювальний спосіб перекладу, замінюючи авторський неологізм більш розгорнутим та, на думку дослідника, незграбним терміном “хирургические вставки”. При перекладі цього

терміна українською мовою можна підібрати більш влучне та не таке громіздке слово.

Ще одним невід'ємним елементом змальованого в романі "Нейромант" світу майбутнього є наявність нових видів хвороб, найбільш цікавим неологізмом на позначення яких є неологізм "SAS", утворений засобом аббревіації від *Space Adaptation Syndrome*. Синдром Космічної Адаптації – хворобливий стан, що нагадує морську хворобу, на який страждає людина що вперше потрапляє у космос. Порівняння SAS з морською хворобою є цілком доречним, саме тому розмовною назвою цього захворювання у романі є неологізм "airsick" утворений способом основокладання по аналогії з "seasick".

У звичній для себе манері письменник подає сам неологізм та пояснення позначуваного ним терміна ніби граючи, у розмові двох персонажів:

"Hope you don't get SAS," she said.

"Airsick? No way."

"It's not the same. Your heartbeat'll speed up in zero-g, and your inner ear'll go nuts for a while. Kicks in your flight reflex, like you'll be getting signals to run like hell, and a lot of adrenaline" [3].

При цьому автор ніби підкреслює, що розмовна назва цієї хвороби є помилковою, але в самому романі ці терміни і в подальшому зустрічаються паралельно.

Обидва перекладачі подають буквальний переклад "Синдром Космической Адаптации" та скорочення "СКА", та розмовний варіант "воздушная болезнь". При українському перекладі можна використати ті ж самі варіанти, бо вони є достатньо влучними.

Отже роман "Нейромант" насичений безліччю більш та менш важливих та часто використовуваних термінів на позначення нових досягнень в галузі медицини. Більшість з цих слів є неологізмами, хоча зважаючи на те, що наукова лексика англійської та російської (і зрозуміло української) мов використовує одні й ті самі терміни, а більшість з авторських неологізмів напряму походять з вже існуючих слів, переклад цих нових слів не викликає будь яких ускладнень, за деякими винятками. Зважаючи на те, що роль медицини в фантастичному світі роману В. Гібсона є не менш важливою ніж вплив на нього інформаційних технологій, переклад неологізмів з галузі медицини заслуговує на окрему увагу.

Література

1. Гібсон Уильям. Нейромант [Електронний ресурс] / Пер. Е. Летов, М. Пчелинцев – Режим доступу:
http://ae-lib.org.ua/texts/gibson_ua.htm. – Назва з екрану.
2. Гібсон Уильям. Нейромант / Пер. А. Чертков [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://ae-lib.org.ua/texts/gibson_ua.htm. – Назва з екрану.
3. Gibson W. Neuromancer. / W. Gibson. – N.Y. .: Little, Brown and Company, 1984. – 576 p.

УДК 811.111:340.113.1

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОТОКОЛІВ ЗАСІДАнь БУНДЕСТАГУ

Станика І. В.

Статтю присвячено розгляду лексичних особливостей протоколів засідань Бундестагу та їх відтворенні при перекладі на українську мову.

Ключові слова: лексичні особливості, протокол засідань, перекладацькі трансформації, переклад.

Статья посвящена рассмотрению лексических особенностей протоколов заседания Бундестага и их передача в переводе на украинский язык.

Ключевые слова: лексические особенности, протокол заседаний, переводческие трансформации, перевод.

The article is devoted to the consideration of the lexical peculiarities of the Minutes of Plenary proceedings of German Bundestag and their reproduction in the Ukrainian translation.

Key words: lexical peculiarities, the Minutes of Plenary proceedings, translation transformations, translation.

У зв'язку зі стрімким розвитком зовнішньополітичних відносин України з іншими європейськими країнами кількість міжнародних документів зростає, а разом з тим зростає і потреба в їх всебічному лінгвістичному дослідженні та якісному перекладі. Адже це є не лише суспільною потребою, а й державним обов'язком, виконання якого потребує системної методологічної і методичної бази та підготовленого кадрового потенціалу.

Дослідженням протоколів як нормативно-правових текстів до сьогодні були зацікавлені здебільшого лише документознавці, серед яких можна зазначити В. Л. Красюка, Т. В. Кузнецову, Ю. І. Палеху та ін. Натомість вивченням цих текстів з позиції перекладознавства займаються лише поодинокі вчені такі як С. В. Власенко, О. С. Кононов, О. А. Шаблій, Є. Вісманн, Д. Ведер-Вулфф, Б. Шлоер та ін. Але специфіка німецько-українського перекладу такої документації лишається поза межами кола наукових інтересів мовознавців, чим і зумовлена актуальність проведеного нами дослідження.

Оскільки визначення протоколу засідань Бундестагу як типу тексту не існує, ми скористалися загальною дефініцією "протоколу засідань", запропонованою С. В. Шевчуком [11, с. 376]. Отже, під **протоколом засідань Бундестагу** ми розуміємо такий нормативно-правовий документ, який відбиває процес і результат роботи Бундестагу як органу законодавчої влади Німеччини взагалі та його депутатів зокрема.

Лексичну основу протоколів засідань Бундестагу складає нейтральна лексика, яка не викликає додаткових асоціацій і зазвичай не становить труднощів під час перекладу. Все ж таки певні труднощі для перекладача можуть створювати: термінологічна лексика, скорочення, аббревіатури, власні назви та імена, назви посад із зазначенням вчених звань та ступенів, географічні назви тощо.

Говорячи теоретично про переклад **термінів**, можна наголошувати на тому, що термін – однозначний; термін не має конотативних значень; він позбавлений синонімів; незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним та абсолютним еквівалентом [1, с. 19 – 20]. Та переклад терміна далеко не завжди є простою заміною слова мови оригіналу словом в мові перекладу. Це пов'язано з тим, що значення деяких термінів можуть варіюватися, залежно від сфери застосування. Багатозначність таких термінів значно ускладнює роботу перекладача, адже вони не завжди перекладаються як повні еквіваленти, більш того, навіть не завжди дослівно. Тому, перш за все, слід з'ясувати денотат терміну мови оригіналу, а вже потім відтворювати його у мові перекладу.

У випадку відсутності еквівалента одним з найпоширеніших прийомів перекладу терміна є прийом транскодування, під яким розуміють побуквену чи пофонемну передачу вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [5, с. 173], наприклад: *das Parlament* – *парламент*, *der Präsident* – *президент*. Як правило, такі терміни є запозиченнями як у мові перекладу, так і у мові оригіналу.

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу – калькуванню, тобто передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [1, с. 45]. Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, які є дуже типовими для німецької мови взагалі та для протоколів засідань Бундестагу зокрема: *das Sonderprogramm* – *службова програма*, *der Bevölkerungsschutz* – *захист населення*, *der Tagesordnungspunkt* – *пункт порядку денного* тощо. Слід звернути увагу на те, що на українську мову такі терміни перекладаються, як правило, словосполученнями.

У випадку, коли словник не дає точного еквівалента або ж коли застосування калькування чи транслітерації недоречне, перекладач застосовує експлікацію (описовий переклад), наприклад: *der Ökosteuer* – *Збір за забруднення навколишнього природного середовища*; *die Hochwasserschutzanlagen* – *спорядження для захисту від підтоплення під час повені*.

Слід зазначити, що ці прийоми треба застосовувати, лише пересвідчившись, що в мові перекладу дійсно відсутні еквівалентні або варіантні відповідники й не можливо використати інші прийоми перекладу.

Досить поширеним лексичним явищем у протоколах засідань Бундестагу виступають **абревіатури**, під якими розуміють складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття [9, с. 76]. У протоколах засідань Бундестагу абревіатури за змістом можна поділити на скорочення назв партій, міжнародних організацій та установ, правових документів, економічних термінів-запозичень тощо.

Найбільш уживані абревіатури та інші скорочення вже зафіксовані в додатках словників. Саме тому перекладач має змогу звернутися до словника і розшифрувати лексичне утворення. У випадку відсутності словникового еквівалента серед різних засобів перекладу абревіатур і скорочень більшість перекладачів виділяють наступні: скорочений переклад, переклад шляхом транслітерації та експлікація [7, с. 264].

Скорочений переклад та транслітерацію можна поєднати, оскільки ці обидва засоби перекладу вживаються в тому випадку, коли певне скорочення найбільш поширене і загальновідоме: *ESM (European Stability Mechanism)* – *ЄСМ (Європейський стабілізаційний механізм)*, *NATO* – *НАТО*, *EZB (die Europäische Zentralbank)* – *ЄЦБ (Європейський центральний банк)* тощо.

Що ж стосується експлікації, то це є такий засіб перекладу, коли ми не лише розшифруємо скорочення, а також даємо його пояснення, наприклад: *StandAG (Standortauswahlgesetz)* – *Акт пошуку і підбору майданчика для сховища тепловиділяючих радіоактивних відходів*; *F.D.P. (Freie Demokratische Partei)* – *Вільна демократична партія Німеччини*; *THW (Technisches Hilfswerk)* – *Служба технічної допомоги*, *BVK (Bundesverband Bildender Künstler)* – *Німецький союз художників*; *BKA (Bundeskriminalamt)* – *Федеральне відомство кримінальної поліції Німеччини*.

Слід зауважити, що такі абревіатури німецької мови досить рідко мають відповідники в українській мові, тому відтворюються словосполученнями. Хоча перекладач на власний розсуд може створити відповідне на його думку скорочення, але при першому його згадуванні у тексті все одно має навести його з обов'язковим розшифруванням у дужках.

У текстах протоколів засідань трапляються також і **напівскорочення**, тобто комбінації акроніма одного члена словосполучення із повною основою іншого, на зразок *der V-Mann* або *die V-Leute (der Verbindungsmann/ die Verbindungsleute)* – *агент/агенти розвідки*, *die ICE-Strecke (Strecke von Inter City Express)* – *сполучення швидкісного міжміського експресу*, *die NSU-Opfer (die Opfer des NSU)* – *жертви НСП*, *der AKW-Betreiber (der Atomkraftwerksbetreiber)* –

оператор АЕС. У більшості випадків скорочення такого типу відтворюються за допомогою експлікації.

Так як протоколи засідань Бундестагу – це фіксація промов депутатів, то у протоколах міститься велика кількість **власних імен та прізвищ**, які у перекладі як правило транскодуються. Як відомо, транскодування визначається як спосіб перекладу, при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови повністю або частково передається засобами абетки мови перекладу [4, с. 21], наприклад: *Sahra Wagenknecht – Сара Вагенкнехт, Manuel Sarrazin – Мануель Сарразін (Мануель Саррацін), Stefan Liebich – Штефан Лібіх, Jürgen Hardt – Юрген Хардт, Gero Storjohann – Геро Шторйоханн, Sebastian Körber – Себастьян Кьорбер*.

Перед тим, як транскодувати ім'я та прізвище, перекладач має з'ясувати, чи не мають вони вже затвердженої у мові перекладу графічної форми. Якщо така існує, то у цьому випадку ім'я та прізвище відтворюється відповідно до існуючої традиції, навіть якщо фонетична форма не відповідає сучасним вимогам мови перекладу. Та все ж таки одним з головних правил транскодування власних імен та прізвищ залишається їх відтворення з урахуванням національної приналежності їх власника, так, наприклад ім'я *Claudia Winterstein* не можна перекладати як *Клавдія Вінтерштайн*, правильним варіантом відтворення буде *Клаудіа Вінтерштайн*, а *Valerie Wilms* в українському перекладі має бути *Валері Вілмс*, а не *Валерія Вілмс*.

Поряд з іменами німецьких діячів та політиків завжди вказується **вчене звання або науковий ступінь** (за їх наявності). Найчастіше вони виражаються скороченням *Dr.*, яке розшифровується як *der Doktor* або *die Doktorin*, наприклад: *Dr. Guido Westerwelle, Dr. Frithjof Schmidt, Dr. Claudia Winterstein* тощо і українською мовою перекладається як *доктор*. В українській мові немає скороченої форми цього поняття, тому у перекладі слід вказувати повну форму: *доктор Гідо Вестервелле, доктор Фрітьоф Шмідт, доктор Клаудіа Вінтерштайн*. При перекладі вчених звань та ступенів слід враховувати той факт, що наукові звання та ступені в українській та німецькій системах освіти відрізняються.

Протоколи засідань є єдиним видом нормативно-правової документації, де повністю або частково фіксується не позбавлене експресивності мовлення учасників засідання [3, с. 170]. Протоколи засідань Бундестагу не є виключенням. Мова протоколів засідань Бундестагу досить багата на **фразеологізми**.

У сучасному мовознавстві існує декілька визначень поняття “фразеологізм”. Наприклад, Б. О. Ларін під фразеологічними одиницями розумів такі стійкі словосполучення, які характеризуються втратою первісних реалій і появою нового метафоричного значення [6, с. 40 – 45]. М. М. Шанський [10, с. 84] та В. Г. Гак [2, с. 159 – 169] підкреслюють, що фразеологічна одиниця – це відтворювана в готовому вигляді семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значенневих закономірностей поєднання лексики, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції.

Фразеологізми у текстах протоколів засідань Бундестагу, з одного боку, надають “сухим” промовамп депутатів урочисто-піднесеного звучання та емоційно-експресивного забарвлення, а з іншого – виступають ознакою розмовності.

Найкращим способом перекладу образної фразеології вважається використання фразеологічного відповідника в рідній мові, що забезпечує не лише передачу змісту, але й відтворення образності та експресивності німецького виразу: *Private Investitionen fallen nicht vom Himmel, zumal nicht in dieser Situation. – Приватні інвестиції не падають з неба, принаймні не у цьому випадку; Das muss aber der guten Laune nicht im Wege stehen. – Це не повинно стояти на шляху у гарного настрою*.

Наступний спосіб це переклад за допомогою фразеологічного аналогу: *Diese Frage ist wie der bittere Tropfen im Kelch. – Це питання як ложка дьогтю у бочці з медом. Ich für meine Person drücke ein Auge bei dieser Situation zu. – Особисто я дивлюся на цю ситуацію крізь пальці*. Цей прийом перекладу базується на створенні іншого образу у мові перекладу.

Іншим способом перекладу фразеологічних одиниць є контекстуальні заміни, які полягають в тому, що перекладач намагається знайти такий український вираз, який хоча і не відповідає по значенню німецькому фразеологізму, але з достатньою точністю передає його зміст у конкретному контексті, наприклад: *Menschen haben ihr Hab und Gut und manchmal auch Angehörige verloren.* – *Люди втратили все добро, а деякі навіть і членів сім'ї.*

Якщо німецький фразеологізм не має в українській мові еквівалента або аналогу, а дослівний переклад міг би призвести до малозрозумілого буквалізму, перекладачеві необхідно відмовитись від передачі образності та використовувати описовий переклад – з поясненням змісту фразеологічної одиниці за допомогою вільного сполучення слів, наприклад: *Nur so können wir die wirtschaftliche und soziale Lage in den jeweiligen Mitgliedstaaten und überall in Europa zum Guten wenden.* – *Лише так ми можемо змінити на краще економічне та соціальне становище у державах-членах та у всій Європі.*

Отже, відтворення лексичного рівня вимагає від перекладача найбільшої майстерності, адже, з одного боку, слід дотримуватися чітких вимог українського офіційно-ділового стилю, а з іншого боку – зберегти й всі ті лексичні засоби, які є нетиповими для нормативно-правових документів мови перекладу, але наявні в оригіналі і, будучи експресивно-забарвленими, можуть виконувати певну стилістичну функцію. А головною умовою якісного перекладу протоколів засідань Бундестагу є відтворення їх стилістики з обов'язковим урахуванням норм українського ділового мовлення.

Таким чином, німецько-український переклад протоколів засідань Бундестагу вимагає відтворення не лише зовнішньої форми та змісту документа, а й граматичного, синтаксичного та власне лексичного рівнів оригінального тексту.

Література

1. Білозерська Л. П. Термінологія і переклад [Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки] / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Гак В. Г. Фразеологія, образність і культура [Сборник статей] / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Рус. яз., 2000. – 210 с.
3. Дудик П. С. Стилістика української мови [Навчальний посібник] / Петро Семенович Дудик. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2005. – 368 с. (Альма-матер)
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. / Вячеслав Іванович Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вілен Наумович Комісаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
6. Ларин Б. А. Очерки по фразеологии (О систематизации и методах исследования фразеологических материалов) / Борис Александрович Ларин. // Уч. зап. Ленингр. ун-та. – 1999. – № 198. – 350 с.
7. Латышев Л. К. Технология перевода / Лев Константинович Латышев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательский центр “Академия”, 2005. – 320 с.
8. Мацько Л. І. Риторика [Навч. посіб.] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
9. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови [Підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
10. Шанский Н. Фразеология современного русского языка / Николай Шанский. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: “Высшая школа”, 1995. – 160 с.
11. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.

УДК 811.111

PECULIARITIES OF FOREIGN SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE TRANSLATION**Khromova V. S., Mayornikov D. I.**

У статті розкрито проблему перекладу іншомовної науково-технічної літератури; проаналізовано лексичні, граматичні та стилістичні труднощі перекладу науково-технічної літератури з англійської мови на українську; описано особливості підготовки майбутніх технічних перекладачів.

Ключові слова: науково-технічна література, спеціалізована документація, технічний переклад, термін, спеціалізована лексика.

В статье раскрыта проблема перевода иноязычной научно-технической литературы; проанализированы лексические, грамматические и стилистические трудности перевода научно-технической литературы с английского языка на украинский; описаны особенности подготовки будущих технических переводчиков.

Ключевые слова: научно-техническая литература, специализированная документация, технический перевод, термин, специализированная лексика.

The article deals with the problem of foreign scientific and technical literature translation; lexical, grammatical and stylistic difficulties of translating scientific and technical literature from English into Ukrainian are analyzed; peculiarities of future technical translators' training are disclosed.

Key words: scientific and technical literature, specialized documentation, technical translation, term, specialized vocabulary.

Actuality of the research. The translators dealing with an industrial activity have to translate technical texts of highly specialized subject area. That's why peculiar training of a future specialist in such kind of activity as technical translation should begin in an early stage.

The last studies analysis. There is a good deal of researchers who have contributed to studying scientific and technical literature translation. The theory and practice of translation problems are, in general, discussed in the works of such researchers as: A. V. Fedorov, Y. I. Retsker, L. S. Barkhudarov, E. V. Breus, A. M. Phiterman, T. A. Kazakova, V. N. Komissarov, I. V. Korunets, V. N. Krupnov, L. K. Latyshev. The scientific and technical literature translation problems are touched upon in the works of the following researchers: B. M. Klimzo, L. M. Chernovaty, V. I. Karaban, N. K. Ryabtseva, M. M. Makeeva, C. V. Nachernaya, O. V. Chuksina, O. L. Pumpyanskiy, G. G. Gurova, N. S. Nikolaeva and others.

The problems related to professional training of translators are concerned in the works of such authors as A. V. Yankovets, O. B. Pavlik, I. M. Shupta, N. M. Sobol, L. A. Tarhova, Z. F. Pidruchna, T. V. Ganicheva, L. K. Latyshev, V. I. Provotorov.

The object of the article is to disclose the notions and peculiar features of technical translation as well as analyze peculiarities of foreign scientific and technical literature translation: lexical, grammatical and stylistic ones.

General information synopsis. For students, technical translation is a way of mastering different language features, learning professional terminology and styles of rendering the information in both foreign and native language.

To provide the accuracy of the original text in general, it's not sufficient to reproduce only the language component but it's also necessary to consider all the technical features of the text. Thus, technical and special documentation translation is one of the most difficult types of activity which demands some special approach. Technical translation differs from a common one with its specific terminology and style of rendering the information. The scientific and technical literature sublanguage is distinguished with its peculiar lexical units along with grammatical and syntactical constructions.

The translation activity object of a future translator is to understand the idea of an oral or written message as well as its proper rendering by means of the native language. The higher the level of a future translator's training is, the more understandable and comprehensible the message will be. For making an adequate translation it's necessary for the future translator to be familiar with lexical, grammatical and derivation aspects. Moreover, he/she should be competent in presenting scientific information and greatly familiar with the scientific text structure and peculiarities and technique of translation. Thus, the translation features are the same as those of any other complex activity.

The goal of mastering the translation technique during studies is not turning a student into a translator but skills practicing of perceiving a foreign technical text and reading the text in the original or minimally consulting a dictionary.

Every specialist in translation activity would agree that difficulties while translating a scientific and technical literature are based on its lexical, grammatical and stylistic peculiarities, among which we can cite the ones listed below.

Lexical peculiarities.

1. There's a great deal of syntactic and parenthetical words forming logical links between separate elements in the sentence and inseparable elements of logical development (prepositions and conjunctions *upon, besides, except (for), in regard to, in accordance with, in order to, both...and, either...or, provided, providing*; adverbs *thus, alternatively, also, again*) [2, p. 13-14].

2. Peculiar terminology usage which can be neither replaced nor explained with other words. That's why the technical documentation translator, in most cases, should also have additional special qualifications in a specific technical field. For instance, the term *cycle*, besides "цикл" and "період" may be generally translated in the following way: *такт* (the interval between two signals of a clock oscillator – Computers science); *період перебування* (*lock-up cycle* – the time of staying in a prison cell – Law); *круговий процес* (Thermodynamics); *вмикати робочий цикл, циркулювати по колу* (Engineering); *замкнений процес* (Mechanical Engineering); *періодичний процес* (polytechnical meaning); *період пульсації, кругообіг, проходить цикл розвитку* (Biology); *квант обчислення* (slang).

3. The necessity of macrocontext while rendering the terms. As an example, let's refer to the situation described by V. M. Klimzo. The translator has to translate a document saying about an appraisal procedure of welding and welders (*Pressure Welder Qualification*). Discussing the translation in a formal way, one can find in a technical dictionary that the term *pressure welding* is translated as "зварювання тиском". Thus we are talking about "атестація зварників, що працюють методом зварювання з використанням тиску". However, in this case, this variant is not correct as the document being translated is related to the pipeline welding pressure method. The right variant of translation hereby is "атестація зварників, що виготовляють конструкції, які працюють під тиском".

4. Shortenings and abbreviations which are difficult to understand. The researchers point out that there's no single rule on how to make up the shortenings, that's why it's almost impossible to decipher any shortening or abbreviation without the context. For example, the abbreviation *MCC* can be understood as *Master Control Console* (головний пульт управління), *Mission Control Center* (центр керування польотами) or *Motor Control Center* (станція управління двигунами) [1, p. 346-348].

5. Discrepancy of service jobs, especially governing structural units as well as positions of influence and academic degrees. It's often difficult to translate them in both native language and English, even if the name is given in a complete way: *OPS (operations)* – "Виробничий відділ", "Відділ експлуатації"; *Reg (regulatory)* in some cases it may be translated as "Служба узгодження (та/чи отримання дозволу та/чи ліцензування і сертифікації) з наглядовими органами"; *professor* – "лектор", as well as "професор-асистент" (with Master's or Bachelor's degree); *associate professor* – might be translated as "доцент", and "ад'юнкт-професор" (generally having a Master's degree); *Operations Manager* – "начальник виробничого відділу" and "виконавець виробничого відділу"; *Human Resource Manager* – "начальник відділу кадрів" or just "інспектор відділу кадрів" [1, p. 348-353].

6. Existence of realias which are used in scientific and technical literature as names of firms and establishments, models of an equipment, establishment location, etc. As a rule, realias are not translated but they are either written in the same way as in the source language or transliterated. Geographical and well-known proper names are translated in transcription of the native language [2, p. 14-15].

7. It's often necessary to translate documents of great volumes. Thanks to this reason and because of informative terms existence and specific vocabulary, technical documentation translation should be further edited.

8. Experience of reading the graphic language of schemes is highly obligatory for a scientific and technical literature translator. For instance, in drawings one can find some symbols of the following type: *ID* or *25 ID*, which is the equivalent of $d_{BH}25$ in Ukrainian drawing meaning "внутрішній діаметр, 25 мм"; *LG* – the length might be marked as *0.25 Dia x 1LG*, that is, "Шпилька діаметром 0,25 дюйми, довжиною 1 дюйм" [1, p. 469].

9. There's one more important peculiarity of the scientific and technical translation which concerns measuring units inversion since the measures of weight, length, height and volume greatly differ in many countries as well as in different foreign sources. For example, *Production (000 m³/d)* should be understood as "Видобування (тис. м³ на добу)". As for the phrase *Total cost of the production is estimated to be US \$4B+* can be translated as "Повна вартість проекту оцінюється сумою, що перевищує 4 млрд. долл. США". Here it's necessary to remember that "мільярд" for the English people is *milliard* and *billion* for Americans. [1, p. 478-479].

Grammatical peculiarities.

The grammar of the scientific and technical style is characterized by frequent usage of participle and gerund; simple sentences as well as expanded and complex ones. The general form of the sentences in scientific and technical literature is complex and compound. Consequently, there are a lot of propositions and conjunctions used along with impersonal verbs in the function of the object and adverbial modifier.

Scientific and technical literature stylistic peculiarities are related to presenting information in the first-person plural form and also concern clearness of expression as well as the absence of emotional, expressive and figurative phrases [2, p. 13-15].

One might encounter the above described difficulties in any type of the scientific and technical translation independently on the area of specialization: adequate translation (equal by sense and style of presenting the information including deep perception of the translation object as well as the source text creative interpretation rendering all the lexical and grammatical features); initial level translation (word-for-word translation with correct sense rendering but lexical and syntactical aspects are not really taken into consideration); literal translation (word-for-word translation where each source language lexical unit is translated correctly, but logical and syntactical links are missing which causes some sense distortion or breaking rules of the language used for translation). It goes without saying that the translator is competent when he or she is able to make an adequate translation. So this is the type of translation future translators should be trained for.

Conclusions. Thus it's indisputable that technical translation is rather a difficult and time-consuming process as there is a good deal of language aspects which should be taken into consideration. Sometimes even a highly-competent specialist encounters some difficulties while translating separate language turns of speech or scientific and technical literature terms. That's why students of technical translation department should be taught general technical translation skills during their training.

Further research prospects. In future it is planed to pay considerable attention to the problem of skills acquisition concerning scientific and technical literature translation in the texts of civil engineering, mining and metallurgy fields.

References

1. Klimzo B. N. Remeslo tehnikeskogo perevodchika. Ob angliyskom yazike, perevode i perevodchikah nauchno-tehnikeskoy literatury. [The craft of technical translator. English, the process of translation and scientific and technical literature

translators] / B. N. Klimzo : 2nd edn., revised and enlarged. – Moscow: “R. Valent”, 2006. – 508 p.

2. Makeyeva M. N. Tekhnicheskij perevod v povsednevnoy zhizni [Technical translation in everyday life] / M. N. Makeyeva, S. V. Nachernaya, O. V. Chuksina. – Tambov: Tambov State Technical University, 2004. – 160 p.

УДК 81'255.4'373.7Горбач

**ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ А.-Г. ГОРБАЧ ПРИ ВІДТВОРЕННІ
ВЛАСНИХ НАЗВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ
НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОВІСТІ В. ШЕВЧУКА “МІСЯЦЕВА
ЗОЗУЛЬКА ІЗ ЛАСТІВ’ЯЧОГО ГНІЗДА”)**

Шум О. В.

Стаття розглядає особливості ідіостилю перекладача при відтворенні українських власних назв німецькою мовою. Дослідження присвячене аналізу особливостей та способів передачі німецькою мовою українських власних назв. Об'єктом дослідження даної статті є повість В. Шевчука “Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда” та її переклад німецькою мовою.

Ключові слова: власна назва, ідіостиль, художній текст, переклад.

Статья рассматривает особенности идиостиля переводчика при воспроизведении украинских имен собственных в немецком языке. Исследование посвящено анализу особенностей и способов передачи в немецком языке украинских имен собственных. Объектом исследования данной статьи является повесть В. Шевчука “Лунная кукушечка из Ласточкиного гнезда” и ее перевод на немецкий язык.

Ключевые слова: имя собственное, идиостиль, художественный текст, перевод.

The article is dedicated to idiostyle of translator and different methods in the translation of Ukrainian proper names into German. Target of the research is narrative by V. Shevchuk “The Moony cuckoo from the Swallow’s nest” and its translation into German.

Key words: proper name, idiostyle, literary text, translation.

Останні роки мовознавчих досліджень характеризуються значним інтересом до перекладознавчих студій, значну питому вагу серед яких становлять розвідки у галузі перекладів текстів художньої літератури кінця XX – поч. XXI століть. Наразі перекладознавчі розвідки присвячені вирішенню значної кількості важливих питань. В основі цих досліджень лежить розуміння мови як когнітивного утворення, що використовується у комунікативній діяльності (А. Белова, А. Вежбицька, О. Кагановська, Ч. Філмор). Проблеми художнього перекладу досліджували М. Алексєєв, А.-Г. Горбач, В. Коптілов, Ю. Левін, О. Матвішин, М. Рильський, А. Федоров [10], О. Чередниченко та ін. Значний інтерес складають розвідки з питань ідіостилю і не лише автора, а й стилю самого перекладача (А. Науменко [9], М. Іваницька [7]). У нашому дослідженні ми ставимо собі за мету розглянути особливості ідіостилю перекладача при відтворенні німецькою мовою власних назв. У якості ілюстративного матеріалу ми обрали повість В. Шевчука “Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда” та її переклад німецькою мовою, здійснений А.-Г. Горбач.

Зазначимо, що, на нашу думку, при перекладі художнього тексту найскладнішим завданням є відтворення індивідуального стилю автора. Актуальність обраної нами теми пов'язана з наявністю незначної кількості досліджень у галузі перекладів сучасних текстів художньої літератури, зокрема з української мови німецькою.

Перш ніж безпосередньо перейти до розгляду індивідуальних рис перекладача, зазначимо, що у дослідженнях ідіостилю ми спираємося на праці М. Іваницької та А. Науменка. Так, на думку А. Науменка, ще не так давно дослідники не надавали особистості перекладача особливого значення, сприймаючи його просто як належне. І лише наприкінці XIX ст. німецький філолог Ульріх фон Віламовіц-Мьоллендорфф у своїй монографії про сутність перекладу вперше теоретично обґрунтував тезу, що перекладач неминує змінює оригінал, бо має власну думку про всі його прикраси та вади. Ця теза знайшла у цього німецького

фахівця з класичної філології яскраве й парадоксальне, але об'єктивне оформлення у максимі: "Скільки професійних перекладачів – стільки точних перекладів" [9, с. 142].

Науковець виділяє три складові індивідуального стилю перекладача. За твердженням А. Науменка, перекладач як необхідний учасник філософсько-психологічного процесу сприйняття оригіналу як об'єкта довілля обов'язково повинен бути присутній у тексті перекладу. І це (тобто перекладач як суб'єкт сприйняття) є першою складовою частиною індивідуального стилю перекладача, у межах якої перекладач виступає як особистість із різноманітними іпостасями (ликами): як етнографічна, історична, соціальна, етнічна та ін. особа [9].

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, що перекладач не лише транслює авторські особливості іншою мовою, а й привносить у переклад власне розуміння, а відтак – формує власний стиль перекладу. Тобто, з дослідження А. Науменка отримуємо, що перекладач, окрім описаної раніше, так би мовити, філософської істоти, є ще й істотою професійною, яка має власні уподобання до прийомів перекладу (наприклад, вибір певної лексеми з низки її синонімів, використання тільки улюбленої морфологічної категорії або синтаксичної конструкції тощо) [9, с. 143]. Таким чином, тяжіння перекладача до будь-якого виду трансформацій авторських одиниць у перекладі може розглядатися як його індивідуальна риса.

М. Іваницька, досліджуючи німецько-українські літературні взаємини, доходить висновку, що в іншій культурі країну репрезентують не стільки спорадичні переклади, скільки цілеспрямована праця перекладачів, котрі забезпечують якість перекладу та його рецепцію чужомовним реципієнтом завдяки поступовому пізнанню літературного процесу вихідної культури [7, с. 31]. Таким чином, ступінь розуміння перекладу читачем цілком залежить від майстерності перекладача.

Іваницька М. поділяє точку зору, за якої відображення чужої культури не може бути вірною репрезентацією цієї культури, а швидше є проєкцією стереотипів, страхів та прагнень реципієнта (в т. ч. і перекладача). У зіткненні різних культур перше, що відчувають комуніканти – інакшість мовлення чужинців, а поступово проявляється й інакше сприйняття світу, інакшість ціннісної шкали тощо. Переклад покликаний подолати цю чужість, забезпечити розуміння між комунікантами. Художній же переклад ставить перед собою більш об'ємне завдання – репрезентувати одній культурі продукт творчості іншої, забезпечивши при цьому його повноцінну рецепцію у новій культурі, тобто, міжкультурний обмін [7, с. 32].

Зауважимо, що на сучасному етапі серед перекладознавчих досліджень чільне місце належить питанню відтворення власних назв, які становлять значну частину словникового складу будь-якої мови. Проблема перекладу власних імен та назв – актуальна і важлива, на нашу думку, як для розробки окремої, так і загальної теорії перекладу. Власні назви розглядаються у роботах учених-філологів у найрізноманітніших аспектах: теорія власної назви, питання походження та історії власних назв, особливості їхнього функціонування у різних суспільних сферах. В Україні ономастичні дослідження набули піку активного розвитку з середини ХХ століття, однак були присвячені переважно розгляду реальних власних назв (топоніми, антропоніми, астроніми, зооніми). Найвагоміші студії у цій ділянці ономастики належать Н. Бияк [2], Л. Бархударову [1], Л. Белею, В. Галич, А. Гудманяну [4], Д. Єрмоловичу [5], Р. Зорівчак [6], В. Калінкіну, І. Корунцю, В. Карабану [8], Т. Левицькій, Г. Лукашу та А. Фітерман та ін.

Як зазначає у своєму дослідженні Н. Бияк, номінаційний простір кожного художнього твору вибудований антропонімами, а також неантропонімною номінацією. До літературних відносять всі антропоніми, які функціонують у текстах художніх творів, у тому числі й імена історичних осіб, що є персонажами художнього твору або вжиті автором твору в історичних ремінісценціях для створення певного фону – історичного, інтелектуального, емоційного; імена реальних осіб та літературних героїв, які служать прізвиськами персонажів твору. Літературні антропоніми безпосередньо пов'язані з художнім текстом і відіграють у ньому важливу стилістичну роль. Вони містять додаткові конотативні компоненти семантики і характеризують як самих персонажів, так і тих, хто їх іменує [2].

У разі передачі власних імен найбільш виразно проявляється тенденція до встановлення еквівалентів. Існує три способи передачі власних назв у перекладі: транслітерація, транскрипція або транскрибування та калькування [10]. При транслітерації іноземні власні імена передаються літерами алфавіту мови перекладу без урахування особливостей вимови [10, с. 53]. Транскрипція або транскрибування полягає у фонетичній передачі імені, тобто так, як воно звучить іноземною мовою. Два зазначені вище способи перекладу часто об'єднують під єдиною назвою транскодування. За В. Карабаном розрізняють чотири види транскодування [10]: транскрибування або транскрипція; транслітерування; змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування); адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу). Переклад шляхом калькування полягає у дослівному перекладі власного імені по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле.

На думку Л. Бархударова, переклад власних назв у художньому тексті завжди орієнтований на досягнення комунікативно-функціональної ефективності. У такому випадку прийнято говорити про випадки безеквівалентної лексики [1, с. 93].

Як зазначає Д. Єрмолович, власні назви – жорсткі десигнатори об'єктів, що реалізують свій відклик через прямий зв'язок з предметом за допомогою каузального ланцюга [5, с. 12]. Отже, власні назви входять до лексичної системи будь-якої мови як особливий клас слів, що володіють специфічними ознаками. Будучи мовним фактом, власні назви підкоряються у цілому внутрішнім законам конкретної мови. Разом із тим, на всіх рівнях мовного аналізу потрібно враховувати своєрідність цих слів як за змістом, так і за класом.

Вибраний з повісті ілюстративний матеріал (топоніми, антропоніми, астрономі, зооніми) ми пропонуємо розділити на кілька груп: імена дійових осіб – *Юлька* [11, с. 13] – *Julka* [12, с. 3], *Наталка* [11, с. 13] – *Natalka* [12, с. 3], *Шурка Кукса* [11, с. 15] – *Schurka Kuksa* [12, с. 4], *Людка* [11, с. 19] – *Ljudka* [12, с. 8], *Міша* [11, с. 37] – *Mischa* [12, с. 22], *Надька* [11, с. 40] – *Nadka* [12, с. 25], *Нора* [11, с. 40] – *Nora* [12, с. 25], *Рудько* [11, с. 41] – *Rudko* [12, с. 27], *Коля-рибалка* [11, с. 51] – *der Angler Kolja* [12, с. 34], *Вадим* [11, с. 51] – *Wadym* [12, с. 34], *Себастьян* [11, с. 54] – *Sebastian* [12, с. 37], *Вася Павлик* [11, с. 65] – *Wasja Rawlyk* [12, с. 46]; топонімічні позначення – *Житомир* [11, с. 13] – *Schytomyr* [12, с. 3], *Поділ* [11, с. 21] – *Stadtbezirk Podil* [12, с. 9], *Просиновська гора* [11, с. 76] – *der Prosynowskyj-Hügel* [12, с. 55], *Чуднівський міст* [11, с. 26] – *Die Brücke des Tschudniw* [12, с. 13-14], *Ластів'яче гніздо* [11, с. 15] – *Schwalbennest* [12, с. 4], *Безназваний провулок* [11, с. 19] – *der Namenlose Winkel* [12, с. 8], *Білий дім* [11, с. 24] – *Weißes Haus* [12, с. 11]; прізвиська тваринного походження – *Павине Око* [11, с. 16] – *Pfauenauge* [12, с. 5], *Коза* [11, с. 15] – *Ziegenfrau* [12, с. 5], *Вовк* [11, с. 71] – *Wolf* [12, с. 51], *Лисиця* [11, с. 71] – *Füchsin* [12, с. 51], *Заєць* [11, с. 71] – *Hase* [12, с. 51], *Тхир* [11, с. 71] – *Iltis* [12, с. 51], *Опел* [11, с. 71] – *Adler* [12, с. 51], *Сокіл* [11, с. 71] – *Falke* [12, с. 51], *Горобець* [11, с. 71] – *Sperling* [12, с. 51], *Синиця* [11, с. 71] – *Meise* [12, с. 51], *Комар* [11, с. 71] – *Mücke* [12, с. 51], *Метелик* [11, с. 71] – *Schmetterling* [12, с. 51]; прізвиська віддієслівного походження – *Розірвать* [11, с. 17] – *Zerreißen* [12, с. 6], *Лопнуть* [11, с. 17] – *Platzen* [12, с. 6]; назви богів та міфічних істот – *Господь* [11, с. 41] – *der Herrgott* [12, с. 25], *Купідон* [11, с. 51] – *Kupidon* [12, с. 34], *Амур* [11, с. 51] – *Amor* [12, с. 34], *Ерос* [11, с. 51] – *Eros* [12, с. 34], *Чортиця* [11, с. 73] – *eine Teufelin* [12, с. 52]; прізвиська за родом діяльності – *Магаданша* [11, с. 40] – *Mahadanscha* [12, с. 25], *Провізорка* [11, с. 72] – *die Provisorin* [12, с. 52] та астрономі – *Місяць* [11, с. 84] – *der Mond* [12, с. 62], *Зорі* [11, с. 84] – *die Sterne* [12, с. 62].

Із зазначених прикладів можна побачити, що при відтворенні власних назв перекладачка здебільшого тяжіє до прийому транскрипції. Українські звуки передаються засобами німецької фонологічної системи. Так, в передається як *w*, *y* – як *ja* та *ia*, *ш* – як *sch*, *ь* при транскрибуванні випадає. При відтворенні топонімів А.-Г. Горбач використовує транслітерацію з додаванням уточнюючого слова. Так у перекладі з'являється слово *Stadtbezirk*. Відтворюючи топонім *Житомир* перекладачка відходить від транслітерації і замість усталеного

Zhytomyr маємо *Schytomyr*. Прізвиська тваринного походження відтворено німецькомовними відповідниками з опущенням артикля. Назви богів та міфічних істот також передано німецькомовними відповідниками. Прізвиська за родом діяльності перекладено та транскрибовано. Астроніми А.-Г. Горбач перекладає німецькомовними відповідниками із зазначенням артикля. Прізвиська віддієслівного походження передано дієсловами з великої літери.

Таким чином із вищезазначеного можемо дійти висновку, що перекладачка, як правило, власну назву при перекладі транскрибує згідно з нормами мови перекладу, але як виняток, вона може зазнавати перекладу чи додавання уточнюючого слова (характерно для топонімів), якщо назва несе важливе смислове та стилістичне значення і важливим є не фонетичне, а смислове відтворення. Тобто, згідно з теоріями ідіостилю перекладача, ми можемо стверджувати, що транскрибування при перекладі власних назв є рисою перекладацького стилю А.-Г. Горбач. Тобто перекладачка найчастіше звертається саме до цієї форми транскодування.

На нашу думку, перспективи подальших розвідок у даному напрямку сприятимуть глибшому дослідженню особливостей ідіостилю перекладача на матеріалі текстів різних літературних жанрів. Це слугуватиме поштовхом до детальнішого розгляду особистості перекладача як головної складової процесу перекладу, яка безпосередньо впливає на результат.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М.: Межд. отнош., 1975. – 240 с.
2. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькому перекладі. // Дис. канд. філол. наук: Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004. – 208 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
4. Гудманян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови / А. Г. Гудманян. – У 3-х книгах. – Ужгород, 1999.
5. Ермолович Д. И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи / Д. И. Ермолович. – М.: Р.Валент, 2005. – 416 с.
6. Зорівчак Р. Реалія і переклад / Р. П. Зорівчак. – Львів: ЛНУ, 1989. – 212 с.
7. Іваницька М. Л. “Свое” та “чуже” у теорії перекладу та структурі мовної особистості перекладача: [стаття] / М. Іваницька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2053/index-14667-1.html>
8. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Посібник. / В. І. Карабан – К., 2003. – 608 с.
9. Науменко А. М. Складові індивідуального стилю перекладача: [стаття] / А. Науменко. // Новітня філологія. – М., 2009. – №13 (33). – С. 141-153. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/2010_13/13-16.pdf
10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы) / А. В. Федоров – М.: “Филология Три”, 2002. – 416 с.
11. Шевчук В. Місяцева зозулька із Ластів'ячого гнізда. // Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа / Упоряд., передм., літ. ред. В.Даниленка. – К.: Генеза, 1997. – 544 с.
12. Schewtschuk W. Mondschein über dem Schwalbennest. Prosa. / Üb. von A.-H. Horbatsch. – Reichelsheim: Brodina Verlag, 1997. – 153 S.

**СПЕЦИФІКА І ТРУДНОЦІ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ТА ПЕРЕКЛАДУ**

УДК 378.147.091.33-027.22:81'25

**ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ТА СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Бондаренко О. М., Коротяєва І. Б.

Статтю присвячено проблемам методики викладання перекладу, а саме аналізу практичних методів навчання перекладу та системи вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів. Автори приділили увагу розгляду дидактичної стратегії з формування перекладацької компетенції, яка ввібрала до себе концептуально-теоретичну, технологічну та практичну складові. Ретельний аналіз науково-методичної літератури дозволив дослідникам виділити ефективні методи навчання перекладу та підібрати систему вправ, що сприятиме формуванню перекладацької компетенції.

Ключові слова: методи, система вправ, перекладацька компетенція, студенти-перекладачі.

Статья посвящена проблемам методики преподавания перевода, а именно анализу практических методов обучения переводу и системы упражнений для формирования переводческой компетенции у студентов - переводчиков. Авторы уделили внимание рассмотрению дидактической стратегии по формированию переводческой компетенции, которая вобрала в себя концептуально-теоретическую, технологическую и практическую составляющие. Тщательный анализ научно-методической литературы позволил исследователям выделить методы обучения переводу и подобрать систему упражнений, способствующую формированию переводческой компетенции.

Ключевые слова: методы, система упражнений, переводческая компетенция, студенты-переводчики.

The article deals with the methodology of teaching translation, namely the analysis of practical teaching methods of translation and the system of exercises aimed at the formation of the translation competence of student-translators. The authors have paid attention to the consideration of the didactic strategy of the formation of translation competence, which includes conceptual-theoretical, technological and practical components. A thorough analysis of the scientific and methodological literature has allowed the researchers to identify effective teaching methods of translation and select a system of exercises favouring the improvement of the translation competence.

Key words: methods, system of exercises, translation competence, student-translators.

Постановка проблеми. Відповідно до “Проекту національної стратегії розвитку освіти України на 2012 – 2021 роки” на сучасному етапі перед вищою освітою стоять важливі завдання, зумовлені необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, підготовки висококваліфікованих спеціалістів та перекладачів зокрема [10]. В такому контексті викладання англійської мови має реалізовуватися на основі нового підходу, який би враховував академічні та професійні потреби майбутніх перекладачів, вимоги типових програм з курсу перекладу та передбачав формування

базових компетенцій, що складають основу професійної компетентності перекладача.

Сьогодні, коли характерною рисою науки є підвищений інтерес мовознавців до проблеми перекладу, методика його викладання потребує ретельного доопрацювання, і розвиток у студентів перекладацької компетенції (ПК) є одним із важливих та складних завдань, що стоять перед викладачами вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останнього часу провідні науковці (Л. С. Бархударов, І. О. Зимня, В. М. Комісаров, Р. К. Мін'яр-Белоручев, Л. К. Латішев, В. І. Провоторов, Ф. Пфлойшнер, Г. А. Самійленко, І. І. Халєєва, Г. В. Чернов, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяєв тощо) активно вивчають особливості методики викладання перекладу та проблему формування ПК зокрема.

Не зважаючи на це, методика викладання перекладу залишається малорозробленою сферою педагогічної науки. Насамперед, це стосується проблематики підбору оптимальних методів навчання перекладу, що сприяють формуванню ПК, а також недосконалості системи вправ для розвитку ПК. У цьому зв'язку виникають протиріччя між високими вимогами до рівня ПК випускника спеціалізованого ВНЗ зі знанням іноземної мови та відсутністю методики її формування. Саме цей факт і зумовлює актуальність обраної нами теми.

Формулювання мети статті та постановка завдань. Мета пропонованої статті – аналіз практичних методів навчання перекладу та системи вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів.

Поставлена мета зумовлює виконання таких завдань: уточнити поняття “перекладацька компетенція”; розглянути дидактичну стратегію з формування перекладацької компетенції; виділити методи навчання перекладу, що сприятимуть формуванню перекладацької компетенції; підібрати ефективну систему вправ для формування перекладацької компетенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання перекладу загалом визначається мовною підготовкою студентів. Коли студенти добре володіють мовою оригіналу та мовою перекладу, навчання перекладу зводиться до формування власне ПК, розвитку перекладацьких умінь і навичок, вмінню використовувати мовні засоби на різних етапах міжмовної комунікації.

Формування ПК, під якою розуміється вміння витягувати інформацію з тексту однією мовою і передавати її шляхом створення тексту іншою мовою, сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх перекладачів, розвиває уважність і почуття відповідальності, вміння користуватися довідниками та додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення, виявляти і зіставляти лінгвістичні та екстралінгвістичні дані.

Науковці, що досліджують проблему формування ПК, виділяючи різні її складові, погоджуються в тому, що ПК складається з кількох аспектів. Беручи за основу дослідження видатного лінгвіста В. Н. Комісарова, ми виділяємо наступні компоненти перекладацької компетенції: мовна компетенція (як в рецептивному, так і продуктивному плані); комунікативна компетенція; перекладацька компетенція (навички білінгвізму і перекладу); технічна компетенція (уміння кодувати і декодувати інформацію, презентабельність); особистісні характеристики (розвиток пам'яті). При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу [5, с. 34].

ПК є складною за структурою, інтегративною компетенцією. Згідно з концепцією Н. А. Мильцевої, взятої нами за основу, ми розглядаємо ПК як “знання основ перекладацької діяльності та вміння здійснювати адекватний переклад в залежності від характеру вихідної іншомовної інформації – вміння передати не тільки зміст, а й стиль, жанр, манеру викладу, метафоричність мови”. Успіх її формування залежить значною мірою від того, наскільки методично чітко організовано навчальний процес: визначено обсяг базової нормативної граматики, мінімально необхідний для початку навчання перекладу; визначено зміст навчальних матеріалів, розроблено дидактичну стратегію з формування базової ПК [7, с. 10].

Дидактична стратегія з формування базової ПК вбирає до себе:

по-перше, концептуально-теоретичну складову, тобто знання студентами етапів розвитку перекладацької думки, енциклопедичної інформації про переклад, розуміння суті перекладу як продукту перекладацької діяльності (тексту в усній або письмовій формі) і як процесу створення цього продукту, усвідомлення студентами вимог до перекладу в сучасному суспільстві;

по-друге, технологічну складову, тобто оволодіння всією сукупністю перекладацьких прийомів і трансформацій, що допомагають подолати міжмовну інтерференцію і досягати еквівалентного перекладу;

по-третє, практичну складову, тобто формування у майбутніх фахівців умінь і навичок перекладу в письмовій та усній формах у межах загальнолітературної мовної норми з англійської на українську мову і навпаки, а так само здатності здійснювати професійний переклад [2, с. 47].

Реалізація загальної дидактичної стратегії передбачає застосування особливих методів навчання перекладу та створення системи перекладацьких вправ, що сприяють формуванню ПК.

При плануванні будь-якого заняття особливу складність представляє проблема підбору засобів і методів навчання, адекватних предмету, що вивчається. Методи навчання – це “способи спільної діяльності викладача і учнів, спрямовані на вирішення завдань навчання” [9, с. 245].

Аналіз науково-методичної літератури дозволив нам виділити наступні ефективні методи навчання перекладу:

- репродуктивні методи (ділові рольові ігри);
- пошукові методи (самостійна робота студентів, робота з довідковою літературою);
- перцептивні методи (відеоуроки, зустрічі з представниками англійських країн);
- логічні методи (мовні вправи, “кейс-стаді” або аналіз конкретної ситуації) [1, с. 42; 9, с. 250].

Репродуктивні методи характеризується тим, що студенти відтворюють отримані знання. Необхідна міцність засвоєння забезпечується шляхом багаторазового повторення знань. Репродуктивна діяльність студентів повинна обов'язково поєднуватися з творчою діяльністю. А ділові рольові ігри завжди вимагають творчого підходу до їх здійснення.

Ділова гра є формою відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання тих систем відносин, які характерні для цієї діяльності, моделювання професійних проблем, реальних протиріч і труднощів, випробовуваних в типових професійних проблемних ситуаціях.

Пошукові методи спрямовані на розвиток таких навичок, як: систематизація і узагальнення (самостійна робота з текстом та довідковою літературою). Один з найбільш ефективних шляхів реалізації самостійної форми організації навчальної діяльності є диференційовані індивідуальні завдання, які звільняють учнів від механічної роботи і дозволяють при меншій витраті часу значно збільшити обсяг ефективної самостійної роботи.

Перцептивні методи є методами організації та здійснення чуттєвого сприйняття навчального матеріалу. Відеоурок – один з перцептивних методів. Під час таких уроків відпрацьовуються навички усного перекладу. Слід зазначити, що відеофільми або уривки з них слід підбирати на професійну тематику. Під час перегляду відеофільмів здійснюється активний комплексний тренінг, а саме: тренінг пам'яті, тренінг перемикання з мови на мову, тренування темпу, робота над лексику.

Зустрічі з представниками англійських країн, безсумнівно, є ефективним методом у процесі навчання перекладу. Під час таких зустрічей студенти мають можливість спілкування з носіями мови, можуть долучитися до їх культури і традицій. Такі зустрічі допомагають студентам подолати мовний бар'єр, швидше адаптуватися в різних комунікативних ситуаціях, своєчасно приймати потрібні

рішення. А також такі зустрічі змушують студентів активізувати їх словниковий запас як на повсякденні теми, так і на професійні.

До логічних методів повинна входити робота з вправами на подолання перекладацьких труднощів, на зіставлення різних варіантів перекладу і аналіз перекладацьких помилок, на перефразування та інтерпретацію вихідного тексту і тексту перекладу, на переклад усного та писемного мовлення. На матеріалі одних і тих же текстів, що містять найбільш вживану лексику, здійснюються різні види перекладу й переказу стільки разів, скільки необхідно для досить міцного засвоєння міжмовних відповідностей.

Ще один метод, який слід віднести до групи логічних методів, – “кейс-стаді” або аналіз конкретної ситуації. Метод аналізу конкретної ситуації доцільно поєднувати з репродуктивним методом, тобто методом ролівої гри, після завершення якої відбувається обговорення виконаної роботи студентів, аналізуються помилки, робляться відповідні висновки, або з перцептивним методом, коли після перегляду відеоматеріалу також проходить обговорення та аналіз конкретної ситуації. Таким чином, студенти вчать на своїх і чужих помилках.

Слід пам'ятати, що без правильно організованих вправ неможливо опанувати навчальними та практичними вміннями та навичками. Щодо системи вправ для навчання перекладу, то можна сказати, що це питання потребує детального доопрацювання. За останні роки з'явилася низка праць [3; 4; 6; 8], автори яких виконали значний обсяг роботи, намагаючись скласти перелік видів вправ для навчання перекладу як спеціальності. Так, Т. В. Ганічева виділяє вправи для навчання усного послідовного перекладу та перекладу з аркуша: підготовчі, операційні, цілісні [3, с. 92]; Л. К. Латишев виокремлює вправи для навчання перекладу: доперекладацькі, змішані, перекладацькі [6, с. 46]; В. Н. Комісаров розрізняє доперекладацькі та перекладацькі вправи для навчання писемного та усного перекладу [4, с. 134]; Т. Д. Пасічник класифікує вправи для навчання писемного двостороннього перекладу комерційних листів: вправи на формування навичок і вмінь та вправи, націлені на вдосконалення вказаних вище умінь [8, с. 67].

Проте в одних випадках не даються чіткі типологічні ознаки вправ, обмежуючись називанням їх видів (для розвитку пам'яті, для застосування перекладацьких трансформацій [6, с. 46]). В інших пропонується досить логічний поділ вправ на підготовчі та перекладацькі [4, с. 365], а в межах останніх виділяються мовні, операційні та комунікативні [4, с. 365], однак згадана типологія пропонувалася лише для навчання письмового перекладу.

Зважаючи на те, що система вправ для формування ПК має включати вправи, метою яких є формування навичок перекладу, а також вправи, призначені для включення сформованих навичок до структури перекладацьких умінь, у нашому дослідженні ми брали за основу систему вправ, розроблену Л. М. Черноватим. Ця система, на нашу думку, є найбільш повною та детальною [11, с. 151].

Так система вправ для формування ПК за Л. М. Черноватим включає до себе три типи її підсистем: А – підготовчі вправи, Б – вправи для формування навичок перекладу, В – вправи для включення сформованих навичок до структури перекладацьких умінь. Кожна підсистема включає групи вправ: для подолання лексичних труднощів; для подолання граматичних труднощів; для подолання жанрово-стилістичних труднощів; для розвитку навичок перекладу реалій, назв, іншомовних слів; для розвитку навичок вживання перекладацьких трансформацій; для розвитку механізму вибору еквівалентів; для розвитку навичок включення з одного коду на інший – диктант-переклад. Таким чином для навчання письмового перекладу, на думку дослідника, доцільно застосовувати наступні вправи: на еквівалентний (повний) письмовий переклад і на гітеровалентний (частковий) переклад. Що до вправ для навчання усного перекладу, то науковець виділяє такі: вправи на усний переклад з аркуша; вправи на послідовний переклад; вправи на усний синхронний переклад.

Черноватий Л. М. робить акцент на тому, що вправи повинні відповідати вимозі системності, тобто в межах відносно завершеного відрізка навчання мати

чітку структуру, забезпечуючи формування навичок та їх включення до складу перекладацьких умінь [11, с. 152].

Так для розвитку базових здібностей майбутнього перекладача доцільно передбачити спеціальні вправи для розвитку пам'яті та артикуляційних навичок, хоча їх удосконалення може відбуватися і за межами занять з практики перекладу. Спеціальні вправи потрібні і для формування антиципації з метою забезпечення здатності до імовірнісного прогнозування в процесі перекладу, а також на контекстуальну догадку для розвитку механізму ідентифікації. Для накопичення словникового запасу, особливо у сферах, що виходять за рамки програми з англійської мови, доцільне виконання відповідних вправ на заняттях з практики перекладу. З метою розвитку розуміння понять, що лежать в основі будь-якого тексту, студентам корисно виконувати вправи на компресію тексту, а також на формування умінь вибудовувати абстрактну схему тексту перекладу. Для розвитку здатності гнучкої зміни перекладацьких стратегій, доцільно передбачити варіювання одиниць перекладу, вправляючись на різних рівнях – слова, словосполучення, речення, мікротексту, тексту. Нарешті, будь-який процес навчання перекладачів традиційно включає вправи для оволодіння способами перекладу та перекладацькими трансформаціями, навіть зважаючи на суттєву варіативність у поглядах на доцільність застосування згаданих вправ [11, с. 152].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація мети щодо формування перекладацької компетенції передбачає особливий дидактичний шлях: від знань до навичок, від навичок до вмінь. Завдання викладача полягає в тому, щоб від теорії знання привести учня до вміння, тобто здібності усвідомлено і практично орієнтовано вирішити конкретну перекладацьку задачу.

Ми проаналізували практичні методи навчання перекладу та підібрали ефективну систему вправ, що сприятиме формуванню ПК. Крім того, така система вправ може стати ефективною для засвоєння іншомовного матеріалу та перекладацьких робочих прийомів у професійно спрямованій діяльності. Іншими словами, виконання системи вправ, зазначеної вище, забезпечує логічний та послідовний перехід від формування комунікативно-мовленнєвих навичок до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь у процесі навчання писемного та усного перекладу, що в комплексі формує ПК у студентів.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в обґрунтуванні моделі навчання з формування перекладацької компетенції та її експериментальній перевірці на заняттях з практики перекладу.

Література

1. Авраменко М. М. Підготовка студентів економічних спеціальностей до ділового спілкування англійською мовою / М. М. Авраменко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 41-43.
2. Артеменко О. А. Формирование переводческой компетенции в сфере профессиональной коммуникации у студентов неязыковых специализаций с использованием информационных и коммуникационных технологий: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Ольга Александровна Артеменко. – Калуга, 2009. – 235 с.
3. Ганічева Т. В. Обґрунтування системи вправ для формування у майбутніх філологів компетенції в усному двосторонньому перекладі / Тетяна Вікторівна Ганічева // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія Вип. 13. – К. – 2007. – С. 90–96.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
5. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М.: Рема, 1997. – 110 с.
6. Латышев Л. К. Перевод : теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. С. Семенов. – М. : Академия, 2008. – 192 с.
7. Мильцева Н. А. Система языкового образования в неязыковых специализированных вузах (на материале английского языка) : автореф. дис. на получение науч. степени докт. пед. наук : спец. 13.00.08 / Н. А. Мильцева. – М., 2008. – 44 с.

8. Пасічник Т. Д. Методика навчання майбутніх філологів писемного двостороннього перекладу комерційних листів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тетяна Дмитрівна Пасічник. – К., 2011. – 300 с.

9. Педагогика : учебник для студентов педагогических учебных заведений. / под ред. П. И. Пидкасистого. М.: Педагогическое общество России, 2002. – 608 с.

10. Проект національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:

http://mgu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=655:-2012-2021-&catid=23&Itemid=89.

11. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.

УДК 81'243:378.147+005.336.2

ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Бранецька М. С.

Стаття присвячена дослідженню впливу ділових ігор на формування професійної компетентності студентів під час вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах. З'ясовано, що професійна компетентність становить сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію студентами знань, умінь та навичок необхідних для використання іноземної під час здійснення професійної діяльності; ділова гра дозволяє поєднати навчальну інформацію з особистісною сферою студента та позитивно і якісно впливати на формування його професійної компетентності.

Ключові слова: ділова гра, професійна компетентність, студенти, іноземна мова.

Статья посвящена исследованию влияния деловых игр на формирование профессиональной компетентности студентов при изучении иностранного языка в высших технических учебных заведениях. Выяснено, что профессиональная компетентность представляет собой совокупность профессиональных и личностных качеств, обеспечивающих эффективную реализацию студентами знаний, умений и навыков необходимых для использования иностранного при осуществлении профессиональной деятельности; деловая игра позволяет совместить учебную информацию с личностной сферой студента и положительно и качественно влиять на формирования его профессиональной компетентности.

Ключевые слова: деловая игра, профессиональная компетентность, студенты, иностранный язык.

The article deals with the impact of business role games on forming the students' professional competence in studying the foreign languages in the higher technical educational establishments. The term "professional competence" is defined as a set of professional and personal qualities ensuring effective students' implementation of their knowledge and skills in the professional activity using a foreign language; It should be stressed that a business role game allows to combine academic information with the student's personal sphere and positively influence the quality of the formation of his or her professional competence.

Key words: business game, professional competence, students, foreign language.

Сучасний стан розвитку суспільства висуває нові вимоги до якості знань і рівня підготовки фахівців в усіх галузях, а особливо у технічній. Для освіченої особистості, що прагне досягнення високого рівня у професійній сфері, знання іноземної мови стає засобом професійної комунікації. Зміна соціального замовлення на володіння іноземною мовою визначила нові підходи до мети навчання, до визначення навчального процесу як іншомовної мовленнєво-розумової діяльності, поставила вимогу переосмислення існуючої методичні концепції навчання іноземної мови у формуванні професійної компетенції студентів вищих технічних навчальних закладах. Педагогічні інновації у практиці іншомовної підготовки мають бути послідовно проведені у всіх формах навчально-виховного процесу і охоплювати як загально-методичні рівні (нові навчально-методичні матеріали, нові методи тестування, використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, методів активного навчання), так і його практичні ланки, які дозволяють об'єднувати теорію і практику, формувати професійні знання, вміння і навички у студентів. В даному контексті процес оволодіння іноземною мовою має відбуватися відповідно до потреб осіб, які вчаться, забезпечуючи позитивну

мотивацію навчально-пізнавальної діяльності, метою якої є набування іншомовної комунікативної компетенції на рівні, що дозволяє використовувати мову у професійній діяльності, тобто формує професійну компетентність майбутніх фахівців у технічній галузі, та з урахуванням та використанням методів, що підпорядковані досягненню вищезазначеної мети. Одним з таких методів є ділова гра.

Метою статті є дослідження впливу ділових ігор на формування професійної компетентності студентів під час вивчення іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах.

Отже, виходячи з назви та мети статті, ми торкатимемося двох понять “професійна компетентність” та “ділова гра”.

Компетентнісна модель освіти спирається на ідеї діяльнісного підходу, основоположниками якого є Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, а розвиток її отриманий в працях Г. Атанова, Б. Бадмаєва, П. Гальперина та ін. Дослідженням основних проблем реалізації компетентнісного підходу в освіті займалися О. Бермус, І. Зимня, А. Хуторський.

У даний час уже накопичено певний досвід створення та впровадження у навчальний процес ділових ігор, що знайшло відображення, зокрема, у роботах М. Арстанова, С. Гидрович, П. Підкасистого, В. Платова, В. Прауде, Ж. Хайдарова. Проблемам використання ігрового підходу до викладання іноземних мов присвячені роботи зарубіжних авторів – Ю. Вайгманна, Х. Ритчера, Г. Шнайдера та ін.

Значний внесок у розробку методик вивчення іноземної мови, основою яких є ігрова діяльність, зробили відомі педагоги і психологи: В. Артемов, І. Зимня, М. Кларін, С. Ніколаєва, В. Скалкін.

Аналіз наукових досліджень проблеми використання ділових ігор у підготовці до іншомовного спілкування (О. Бернацька, Л. Волкова, М. Воронка, Г. Грищенко, І. Драгомирецький, Ю. Друзь, Є. Марков, Л. Якубовська) засвідчив, що ігрові методи навчання містять у собі великі можливості для засвоєння лексико-граматичного матеріалу і розвитку іншомовної професійної компетентності.

Словник сучасної англійської мови пояснює: *competens* – “компетенція” – 1) здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов’язків. Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (вузу, студента, викладача), систематичних функціональних знань й умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей). А “компетенція”, на думку багатьох дослідників, є похідним від поняття “компетентність” й визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, в той час як “компетентність” є семантично первинною категорією й представляє собою їх сукупність, систему, певні знання.

Ряд публікацій з досвіду вживання термінів “компетенція” й “компетентність”, на які орієнтуються в освіті європейські країни, належить О. Овчарук, яка зазначає, що українська освіта вже почала оперувати поняттям компетентності в пропонованому європейськими країнами сенсі. І хоча в розробленому й прийнятому у 2003 р. документі Державних стандартів базової і повної середньої освіти є спроби закласти досягнення компетентностей в основу змісту освітніх галузей, необхідно запроваджувати цілісний системний і взаємоузгоджений підхід до систематизації понять компетентності, компетенції й ключових компетентностей, що необхідно для забезпечення української освіти до світових загальноосвітніх процесів [8, с. 58].

Академік НАПН Н. Бібік з’ясовує сутність даного поняття таким чином: “компетентність стосовно структури змісту освіти, що побудована у сучасних стандартах за галузевим принципом і в програмах, виводить універсальний метарівень, що в інтегрованому вигляді представляє освітні результати [1, с. 18-24].

На думку О. Пометун, компетентнісний підхід в освіті пов’язаний з особистісно-орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання. Він потребує трансформації змісту освіти. Його трансформація відповідно до компетентнісного підходу, насамперед, визначається принципово іншими принципами відбору й

структурування, спрямованими на кінцевий результат освітнього процесу – набуття студентом компетентностей [9, с. 51-52].

Одним з перших, хто ввів поняття “ключові компетенції” в науково-педагогічну літературу, є О. Хуторський. Він пропонує для розділення загального й індивідуального розрізняти синонімічні поняття “компетенція” й “компетентність”. Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відносно до певного кола предметів й процесів, необхідних для якості продуктивної діяльності стосовно них. Компетентність - це володіння людиною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї й предмета діяльності [11, с. 58-64].

Перелік ключових компетенцій О. Хуторський визначає на основі провідних цілей загальної освіти, досвіду особистості, а також основних видів діяльності учня, що дозволяють йому оволодівати соціальним досвідом, формувати навички практичної діяльності в суспільстві:

- ціннісно-сміслова компетенція, що пов'язана з ціннісними уявленнями учня, його здатністю до орієнтування в житті;
- загальнокультурна компетенція, яка означає, що учень має знання й досвід у певних видах діяльності. Це особливості національної й загальнолюдської культури, культурологічні засади сімейних, соціальних суспільних явищ і традицій, роль науки й релігії в житті людини, компетенції у сфері побуту й культурного дозвілля;
- навчально-пізнавальна компетенція, як сукупність компетенцій учня у сфері самостійної пізнавальної діяльності; вміння обирати ціль, планування аналізу, рефлексії, самооцінки, навчально-пізнавальної діяльності;
- інформаційна компетенція, що пов'язана з формуванням уміння самостійно добувати, аналізувати, обирати необхідну інформацію;
- комунікативна компетенція, що містить оволодіння способами взаємодії з людьми, навичками роботи в групі;
- соціально-трудова компетенція як оволодіння знаннями й досвідом у громадянсько-суспільній діяльності, соціально-трудовій сфері, галузі сімейних стосунків, питаннях економіки і права;
- компетенція особистісного самовдосконалення, яка спрямована на завоювання способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку [11, с. 58-64].

Зимня І. розуміє під компетентністю інтелектуально і особистісне-зумовлену соціально-професійну характеристику людини, його особистісну якість. Вона відзначає, що компетенції, як деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення виявляються в компетентностях людини [5, с. 165].

Ягупов В. вважає професійну компетентність однією з основних підвалин професійної культури, виокремлюючи в ній “глибокі професійні знання, психолого-педагогічні навички та вміння” [14, с. 165]. Ще більш лаконічним, однак таким, що охоплює упущений іншими авторами особистісний аспект, є визначення О. Белкіна: “Професійна компетентність – сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності” [2, с. 56]. Цікавим є погляд І. А. Зязюна, який вважає компетентність першоосновою професійності. В останній на перше місце ставить комплексність знань, а саме: вміння синтезувати матеріал, аналізувати ситуації спілкування, осмислювати суть явищ, обирати засоби взаємодії [6, с. 198]. Якщо спроектувати зазначені вченим характеристики на навчальний процес, що здійснюється іноземною мовою, то стає зрозумілою необхідність як теоретичних, так і практичних знань.

Отже, аналіз наведених визначень дозволяє зробити деякі узагальнення. Незалежно від тлумачення компетентність:

- завше розглядається у контексті професійної діяльності;
- розуміється як інтегративне утворення особистості, що представляє собою сукупність різних компетенцій людини;
- характеризує рівень готовності людини до професійної діяльності, а також характер та ефективність її здійснення;

- формується у ході засвоєння людиною відповідної для неї діяльності.

Крім того, усі дослідники підкреслюють, що суть професійної компетентності відображає ділову надійність і здатність успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність як у стереотипних, так і в нестандартних ситуаціях.

Саме для формування професійної іншомовної компетентності ми пропонуємо використовувати на заняттях з іноземної мови ділову гру.

Новий словник методичних термінів та понять визначає ділову гру як педагогічний прийом моделювання різних управлінських і виробничих ситуацій, що мають на меті навчання окремих особистостей і груп прийняттю рішень. На заняттях з мови ділова гра використовується при навчанні професійному спілкуванню для створення різних ситуацій спілкування і стимулювання студентів до висловлення в рамках заданих ситуацій [7].

Ділова гра дозволяє включити кожного її учасника у такі ситуації, які враховують динамізм сьогодення, зміну обстановки, її нестабільність. Нестабільність вимагає від людини постійного вибору, потреби в самоосвіті, саморозвитку [4, с. 104].

Навчання за допомогою використання ділової гри в підготовці до спілкування іноземною мовою на професійному рівні повинно будуватися з урахуванням внутрішніх властивостей, мотивації поведінки, розвитку внутрішнього досвіду та свідомості осіб, що навчаються. Кожна людина має здібність до самовдосконалення, яка розвивається в активній діяльності та спілкуванні. Тому однією з важливих умов оптимізації ролі ділової гри у вузівському процесі навчання є врахування самоактуалізації особистості [13, с. 57].

Самоактуалізація розуміється як постійний розвиток і практична реалізація можливостей особи у процесі її участі в діловій грі. При цьому важливо, щоб особи, які вчаться, могли включитися до навчально-ігрової комунікативної діяльності відповідно до своїх пізнавальних і професійних інтересів, мотивів і потреб, установок і ціннісних орієнтацій. Основна вимога, яка має бути відображена в умовах навчальної групи – це створення необхідної мотивації ігрової діяльності як важливого чинника формування здатності до іншомовного спілкування. Це передбачає врахування характеристик, що впливають на хід і ефективність ділової гри у формуванні готовності до професійного спілкування іноземною мовою. Серед таких умов значне місце займає позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Мотивація об'єднує у своєму змісті цінності, ідеали, переконання, спрямованість, потреби, інтереси, бажання та ін. Аналіз ряду досліджень з даної тематики дозволяє нам говорити про те, що в системі підготовки до іншомовного спілкування у вищій школі домінують такі мотиви: усвідомлення соціальної значущості й особистісної зацікавленості у вирішенні навчально-пізнавальних завдань у сфері професійної діяльності; мотиви самовираження і самоствердження; мотив необхідності розуміння сфери іншомовної комунікації більш ґрунтовно; мотиви, пов'язані з вибірковістю форм іншомовного спілкування та формуванням індивідуального стилю мислення; мотиви, пов'язані з придбанням досвіду комунікативної поведінки й іншомовного спілкування [12, с. 58].

У процесі використання ділової гри в навчальному процесі важливо врахувати те, що мотив, як внутрішній стимул до дії, неможливий без відповідності його спрямованості характеру професійної діяльності, рівно як самостійне вирішення навчальних завдань, пошук виходу з ігрових ситуацій неможливий без наявності позитивної мотивації.

У процесі проведення ділової гри потрібно пам'ятати про те, що позитивна мотивація формується в тому випадку, якщо дидактичне завдання, яке витікає із зовнішніх чинників, що впливають на свідомість осіб, які вчаться, приймається ними як особистісно-значуще. Говорячи про різноманітність мотивів навчальної діяльності, В. Буряк об'єднує їх у три групи, основу яких складає відношення мотиву до мети. До першої групи відносяться мотиви, що містять у собі соціально-значущі цілі, які конкретизують суспільні цінності навчальної діяльності. Ця група у своєму розвитку проходить два етапи: стадія розуміння або знання та зняття суперечності між мотивами і цілями навчальної діяльності, коли створюються умови для перетворення мотиву в стійкі внутрішні стимули [3, с. 98].

Основу другої групи мотивів складає прагнення до особистого успіху. У разі неправильної організації ділової гри може виникнути протиріччя між прагненням до особистого успіху та цілями навчальної групи. Зняти це протиріччя можна шляхом розширення особистісного смислу до соціальної значущості мотиву. Мотив особистого успіху забезпечує перехід зовнішніх умов у внутрішній стан індивіда, що надає навчальній ігровій діяльності особистісного значення, тим самим підвищуючи результативність ділової гри в підготовці до професійно зорієнтованої комунікації іноземною мовою.

Мотиви третьої групи в основі своїй містять прагнення до нового, незвичайного. Основним джерелом цієї групи мотивів виступає сам процес навчання як вид пізнавальної діяльності. Якщо прагнення дізнатися про що-небудь є психологічною передумовою до пізнавального пошуку, то будь-який вид навчальної діяльності, у тому числі й навчально-ігровий, може активізувати спілкування, а може його гальмувати. А звідси, для того, щоб допитливість стала позитивним мотивом навчально-ігрової діяльності, потрібна така її організація, яка забезпечила б можливість вияву ініціативи й активності осіб, що навчаються [3, с. 99–101].

У процесі реалізації ігрового підходу до формування професійної компетентності студентів важливо врахувати особливості особистісного сприйняття навчального матеріалу. Ділова гра позитивно впливає на формування професійної компетентності особистості студента у тому випадку, якщо, беручи активну участь у ній, вона виконує різні ігрові ролі, має власну позицію, відчуває різноманітну гамму позитивних емоцій і почуттів та розуміє доцільність та реальність використання набутих знань у професійній діяльності. Для цього мовний матеріал, як навчальна інформація, повинен мати емоційне забарвлення. Сьогодні у літературі є велика розмаїтість типологій і класифікацій ділових ігор. Зокрема розрізняють ділові гри навчальні, дослідницькі, управлінські, атестаційні.

Крім зазначеної типології, основою якої покладено критерії типу практики і цілей, дослідники виділяють і такі критерії як: час проведення, результат, методологія тощо. Наведемо приклад класифікація ділових ігор:

- за часом проведення: без обмеження часу, з обмеженням часу;
- за оцінкою діяльності: бальна чи інша оцінка діяльності гравця, або команди;
- за кінцевим результатом: ігри, коли наперед відома відповідь та існують жорсткі правила; вільні, відкриті гри – заздалегідь невідома відповідь, правила свої для кожної гри, учасники працюють над рішенням неструктурованого завдання;
- за метою: навчальні – спрямовані на засвоєння нових знань закріплення навичок учасників; констатувальні – конкурси професійної майстерності; пошукові – спрямовані на виявлення труднощів і пошуку шляхів розв'язання завдань;
- за методологією проведення: рольові ігри, групові дискусії, імітаційні, організаційно-діяльнісні, інноваційні.

Ділова гра повинна мати основні атрибути: гра імітує той чи інший аспект цілеспрямованої людської діяльності; учасники гри отримують ролі, які визначають відмінність їхніх інтересів і спонукальних стимулів у грі; ігрові дії регламентуються системою правил; у діловій грі перетворюються просторово-часові характеристики модельованої діяльності; гра носить умовний характер; контур регулювання гри складається з наступних блоків: концептуального, сценарного, постановочного, сценічного, блоку критики і рефлексії, суддівського. Методика проведення ділових ігор включає наступні етапи: 1. Складання плану гри. 2. Написання сценарію, включаючи керівництво для ведучого, правила і рекомендації для гри, інструкції для гравців. 3. Підбір інформації; засобів навчання. 4. Розробка способів оцінки результатів гри [10, с. 98].

Отже, у процесі ділової гри на занятті з іноземної мови виникають різні види взаємодії між її учасниками: інформаційна (обмін інформацією між учасниками ігрової ситуації); організаційно-діяльна (спільний пошук виходу із ситуації, що моделює професійну діяльність і спілкування); комунікативна (іншомовне

спілкування між учасниками ділової гри). Ці види взаємодії учасників гри в комунікативно-ігровій ситуації розвивають у них уміння простежити логіку процесів спілкування, виявити закономірності комунікативних явищ та їх взаємозв'язок, вдосконалюють здатність майбутніх фахівців до самоаналізу й узагальнення. Позиція особистості у діловій грі зумовлює зростання її самосвідомості, прагнення до самоствердження, потребу в самооцінці через взаємодію з іншими, формує правильні орієнтири в оцінці професії, розширює сферу спілкування, що сприяє збагаченню її комунікативного та професійного досвіду.

У результаті проведеного аналізу ми дійшли таких висновків: професійна компетентність – сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності; ділова гра, якщо в її ході акцент робиться на професійну компетентність особистості студента, його можливості й здібності, мотиви й потреби, установки й ціннісні орієнтації, дозволяє поєднати навчальну інформацію з особистісною сферою студента, позитивно впливати на формування професійної компетентності; результативність гри визначається тим, наскільки викладач готовий до використання на заняттях творчих і особистісно-розвиваючих видів діяльності, спрямованих на формування професійної компетентності студентів.

Література

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. / Н. Бібік // Основна школа, 2005. – № 3. – С. 18–24.
2. Белкин А.С. Педагогические ситуации успеха. / А.Белкин. – М.:ИП, 1993. – 158 с.
3. Буряк В. К. Урок в старших классах / В. К. Буряк, Д. Д. Беришвили. – Тбилиси : Тбилис. ун-т, 1990. – 158 с.
4. Друзь Ю.М. Педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до іншомовного спілкування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Друзь Юрій Михайлович. – К., 2000. – 162 с.
5. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006. – 4 мая. – Режим доступа: [http:// www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm](http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm).
6. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. / Іван Андрійович Зязюн. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Электронный ресурс] / под ред. Э. Г. Азимова, А. Н. Щукина. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – Режим доступа: [http:// www.methodological.terms.academic.ru](http://www.methodological.terms.academic.ru).
8. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики [Електронний ресурс] / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с. – Режим доступа: http://www.undp.org.ua/files/en_33582maket_competence_eng_ost.pdf
9. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Основна школа. – 2005. – № 3/4. – С. 51–52.
10. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології / Г. К. Селевко. – М.: Народна освіта, 1998. – 256 с.
11. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58-64.
12. Штепа О. Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Олена Григорівна Штепа. – К., 1996. – 181 с.
13. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри : навч. посібник / П. М. Щербань. – К. : Вищ. шк., 1993. – 112 с.
14. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. / В. Ягупов – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

УДК 81`1:373

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ****Бронетко І. А.**

У статті розглядається актуальна проблема сучасної методики викладання іноземних мов, реалізація лінгвосоціокультурного компонента мовної освіти. Аналізуються поняття “лінгвосоціокультурна компетенція”, “діалог культур”, “комунікація”, досліджується взаємодія рідної мови та мови, що вивчається. Розглядаються компоненти лінгвосоціокультурної компетенції, критерії, показники та умови реалізації лінгвосоціокультурного компонента змісту мовної освіти.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетенція, мовна культура, діалог культур.

В статье рассматривается актуальная проблема современной методики преподавания иностранных языков, реализация лингвосоциокультурного компонента лингвистического образования. Анализируются понятия “лингвосоциокультурная компетенция”, “диалог культур”, “коммуникация”, исследуется взаимодействие родного языка и изучаемого языка. Рассматриваются компоненты лингвосоциокультурной компетенции, критерии, показатели и условия реализации лингвосоциокультурного компонента содержания языкового образования.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетенция, диалог культур, языковая культура.

This article observes an actual problem of foreign language teaching and formation of cultural and country studying knowledge. It analyses the concepts of lingvosociocultural competence, cultural dialogue, communication, the interaction of the native language and the target language. Describes the components of lingvosociocultural competence, criteria, parameters and conditions for the implementation of the content component of lingvosociocultural education.

Key words: language culture, lingvosociocultural competence, cultural traditions, communication.

За останні десятиліття сучасна мовна освіта набуває особливу та цілком обґрунтовану популярність, яка пов'язана з наявністю об'єктивних соціально-економічних, соціокультурних та політико-правових передумов, що зумовили особливості розвитку людства на початку нового тисячоліття. Сфера мовної освіти покликана сформувати високоморального, творчого, компетентного громадянина, який буде обізнаним у духовних і культурних традиціях, в першу чергу, своєї країни, а також країни мови, що вивчається.

Більшість досліджень, пов'язаних з проблемами соціокультурної освіти засобами іноземної мови, обмежуються розглядом питань розвитку соціокультурної компетенції поза зіставленням з рідною культурою студентів (Ж. Вайнова, Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров, Ю. Н. Караулів, В. В. Ощепкова, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Минасова, Г. Д. Томашина, В. П. Фурманова).

Навчання іноземної мови з урахуванням національно-культурної специфіки забезпечує зв'язок на рівні країни регіональних та глобальних аспектів у вивченні сучасних проблем реалізації діалогу культур.

Учені відмічають, що процес засвоєння іноземної мови і подальше його застосування програмується як міжкультурна комунікація, тобто “як діалог культур” (термін В. С. Біблера), що набуває в сучасних умовах особливого значення, оскільки процес ознайомлення студентів з іншомовною культурою не буде досить ефективним без створення методичних умов для міжкультурного зіставлення норм спілкування на рідній та іноземній мовах і ціннісних орієнтацій

двох культур. Це показує важливість побудови навчального процесу на основі крос-культурного підходу.

Діалог культур можливо здійснювати за умови сформованості у комуні кантів лінгвокультурної компетенції, володіння студентами знаннями про національно-культурні особливості країни мови, що вивчається, норми мовної і немовної поведінки його носіїв уміннями будувати свою поведінку і комунікацію з урахуванням своєї специфіки; здатністю здійснювати різні види мовленнєвої діяльності і вибирати лінгвістичні засоби відповідно до місця, часу, сфери спілкування, адекватно соціальному статусу партнера по спілкуванню. Лінгвосоціокультурна компетенція грає особливу роль у досягненні практичних, виховних, загальноосвітніх і розвиваючих цілей підготовки майбутніх учителів. Функції лінгвосоціокультурної компетенції: ціннісно-орієнтаційна, пізнавально-гуманістична, мотивуюча і регулятивна.

Сформованість лінгвосоціокультурної компетенції учнів передбачає комплексний розвиток її ключових складників та цілком залежить від інтегрованого, цілісного, взаємопов'язаного володінням предметними (мовною, мовленнєвою, комунікативною) та загально-навчальними (соціокультурною) компетенціями. Основними складовими частинами лінгвосоціокультурної компетенції є лінгвістична, соціокультурна, культурознавча та лінгвокраїнознавча, соціальна, лінгвокультурознавча компетенція, соціо-лінгвістична та країнознавча компетенції.

Лінгвістична (мовознавча) компетенція – один з основних видів компетенцій, що розвиваються в учнів на уроках англійської мови. Вона забезпечує "пізнавальну культуру особистості школяра, розвиток логічного мислення, пам'яті, уяви". Лінгвістична компетенція – здатність учня конструювати граматично правильні форми і робити синтаксичні побудови, а також розуміти смислові відрізки в мові, організовані відповідно до існуючих норм української мови. У лінгвістичній компетенції містяться семантичні, синтаксичні морфологічні фонетичні та лексичні знання. Граматичні значення слова яскраво виражаються в його формах. Складність між значеннями і формами часто перешкоджає вербальній комунікації, тому що таких граматичних правил в англійській мові не існує. Без цих знань, без наявності певного словникового запасу і стереотипів англійської мови на вербально-семантичному рівні неможлива ніяка мовна діяльність. [1, с.50] Лінгвістична компетенція дає можливість передати тільки перший вид інформації, ідеї, поняття, уявлення, щодо яких здійснюється мовленнєвий акт на англійській мові.

Соціокультурна та соціолінгвістична компетенція – це знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії. Соціолінгвістична компетенція виявляється в умінні студентів спілкуватися відповідно до певної ситуації та її контексту. Соціальні контакти великою мірою мають ритуальний характер. Вони спостерігаються в усіх актах повсякденного спілкування, таких як вітання, прощання, знайомство, початок і кінець зустрічей, нарад, телефонні переговори тощо. Для них характерна етикетна поведінка учасників, тобто "поведінка, в тому числі й мовна, за соціально, культурно й історично сформованими моделями в типових (стандартних) ситуаціях поведінки і взаємодії людей" [4, с. 29]. Соціокультурна компетенція, як зазначає П. Сисоєв, дозволяє тим хто нею говорить почувати себе практично на рівні з носіями мови (відносно культури), що є кроком до адекватного володіння іноземною мовою.

Країнознавча компетенція – знання про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, традицій). Помітне розходження культур у носіїв різних мов в основному визначається різними матеріальними й духовними умовами існування відповідних народів і країн, особливостями їх історії, культури, суспільно-політичного устрою, політичної системи тощо. Таким чином, загально визнаним став висновок про необхідність глибоко знати специфіку країни, мова якої вивчається, а тим самим і про необхідність оволодіння країнознавчою компетенцією як однією з головних у навчанні іноземних мов [6, с. 58].

Лінгвокраїнознавча компетенція – передбачає володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях

спілкування. Іншими словами, сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що і носій мови, і досягти у такий спосіб повноцінної комунікації” [3, с. 4]. Для формування лінгвокраїнознавчої компетенції потрібне не знання країнознавства як комплексу наукових дисциплін, а так звані фонові знання (background knowledge), тобто знання про країну та її культуру, відомі всім жителям даної країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних).

Лінгвокультурознавча компетенція (термін Н. Ішханяна) – це вміння учнів використовувати країнознавчі та фонові знання про країни, мова яких вивчається; лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови; факти, норми та цінності національної культури; специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята в певній культурі. Лінгвокраїнознавча компетенція включає лінгвокраїнознавчі, соціоетнологічні та культурологічні знання і вміння.

Соціальна компетенція передбачає готовність і бажання взаємодіяти з іншими, впевненість у собі, а також уміння поставити себе на місце іншого і спроможність справитись з ситуацією, що склалась; здатність вступати в комунікативні відносини з іншими людьми, орієнтуватися в ситуації та керувати нею.

Формування в учнів лінгвосоціокультурної компетенції покликане залучити їх до фонових знань їх однолітків з інших країн. Відбір цих фонових знань здійснюється на основі дитячої, підліткової й юнацької літератури, мистецтва країни, мова якої вивчається та досвіду спілкування представників іншої культури з навколишнім світом.

У зв'язку з введенням лінгвосоціокультурного компоненту у навчання іноземних мов, гостро постає проблема автентичності мовного середовища. Остання досягається за допомогою застосування автентичних текстів як одиниці спілкування. Знайомлячись із інформацією країнознавчого та культурологічного характеру, учні засвоюють особливості іншої культури й аналізуючи їх, учаться краще розуміти власну культуру.

Якщо перераховані складові сформовані на належному рівні, то це дає змогу людині легко орієнтуватися в іншомовному середовищі, швидко адаптуватися до нього та конструктивно вирішувати перешкоди, які виникатимуть у процесі міжкультурної комунікації. Процес навчання іноземних мов слід спрямовувати на ознайомлення учнів із новим способом спілкування – міжкультурним спілкуванням, а також із культурою та звичаями народу, мова якого вивчається.

Вивчення науково-методичної літератури з означеної проблеми дозволяє визначити критерії та показники рівнів сформованості лінгвосоціокультурної компетенції учнів ЗОШ:

- мовний (засвоєння базових знань, вивчення формальної структури мови і певного засобу комунікативного навчання);
- мовленнєвий (ознайомлення з функціями мовних засобів, стилями, типами і жанрами мовлення);
- комунікативний (усвідомлення ролі комунікативного процесу, поетапності його підготовки й реалізації, розуміння комунікативної спрямованості мовних одиниць);
- соціокультурний (засвоєння особливостей національного спілкування, вивчення та поглиблення знань про національну культуру англійського народу, специфіку комунікативної та мовленнєвої поведінки).

Опрацювання наукових підходів щодо засвоєння мовних знань та формування вмінь і навичок використання їх на практиці дозволяє констатувати, що мовний компонент передбачає поетапне засвоєння учнями знань із фонетики (звуки, склад, наголос, інтонація, евфонія, комунікативні ознаки звуків), лексики (слово, лексичне значення, відтінки лексичних значень, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, комунікативна роль лексики), морфології (частини мови, граматичні форми, граматичні значення слів, їх комунікативна роль), синтаксису (словосполучення, речення, синтаксичне ціле, їх ознаки та комунікативні особливості), розвиток умінь доречно використовувати їх під час побудови стилістично диференційованих текстів. Формування мовленнєвої компетенції передбачає

роботу з текстами різних стилів, типів і жанрів мовлення, що реалізується у двох основних видах мовленнєвої діяльності учнів: рецептивній (сприйняття, усвідомлення, розуміння, аналіз текстів) і продуктивній (створення власних текстів, переказів чи творів). До рецептивної діяльності належить аудіювання і читання, до репродуктивної – говоріння і письмо.

В основу експериментальної методики формування лінгвосоціокультурної компетенції покладено загальні дидактичні та лінгвометодичні принципи.

До загально дидактичних відносимо: принципи науковості, системності і послідовності, зв'язку теорій з практикою, доступності, наочності, проблемності. Лінгвометодичні принципи включають: комунікативне навантаження мовних одиниць, вивчення мовних одиниць з опорою на текст комунікативної доцільності, практичної спрямованості, взаємозв'язок навчання з аспектами культури поведінки.

Експериментальне навчання передбачає взаємодію традиційних і нових підходів до навчання англійської мови: компетентнісного й особистісно-орієнтованого в поєднанні з комунікативно-діяльними, функціонально-стилістичними, лінгвістичними, текстоцентричними, соціокультурними та реалізацію таких методів навчання як: розповідь, бесіда, спостереження, робота з підручником та інноваційних, серед яких моделювання ситуацій, кейс-метод, метод проєктів, дискусія, мікрофон, мозковий штурм.

Таким чином, формування лінгвосоціокультурної компетенції дозволяє ширше використати матеріали пізнавального характеру, автентичні матеріали, що сприяє підвищенню комунікативної мотивації, оскільки матеріали такого роду містять великий резерв її формування.

Література

1. Николаева С. Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / С. Ю. Николаева, О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2001. – №1. – С. 50-58.
2. Сысоев П. В. Культурное самоопределение личности в контексте диалога культур: монография. / П. В. Сысоев – Тамбов: ТГУ им. Державина, 2001. – 145 с.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова 2-12 класи. – К., 2001.
4. Городецкая Л. А. Лингвокультурная компетентность личности как культурологическая проблема: Дис. ... докт. культ. наук : 24.00.01/ . Городецкая Людмила Александровна / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2007. – 322 с.
5. Витлин Ж. Л. Эволюция методов обучения иностранным языкам в XX веке // ИЯШ. – 2001. – №2. – С. 23-30.
6. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003.- № 8. – С. 58-64.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 264 с.

УДК [81`243+81`234+159.9.018]:378.147

ПРИМЕНЕНИЕ ОТДЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ИНТЕНСИФИКАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ

Гончарова-Ильина Т. А.

У статті описуються окремі технології нейролінгвістичного програмування, засновані на репрезентативних ментальних системах, як можливий спосіб інтенсифікації навчання іноземним мовам. Проводиться аналіз можливих шляхів застосування методів задіявання репрезентативних систем студентів на заняттях з іноземної мови у немовному ВНЗ.

Ключові слова: нейролінгвістичне програмування, інтенсифікація навчання, репрезентативні системи.

В статье описываются отдельные технологии нейролингвистического программирования, основанные на репрезентативных ментальных системах, как один из возможных способов интенсификации обучения иностранным языкам. Проводится анализ возможных путей применения методов задействования репрезентативных систем студентов на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе.

Ключевые слова: нейролингвистическое программирование, интенсификация обучения, репрезентативные системы.

The article describes some neuro-linguistic programming technologies based on mental representational systems as a possible method of intensification of foreign language teaching . Feasible ways of students` involving representative systems at the foreign language classes at the non-linguistic university are analyzed.

Key words: neuro-linguistic programming, teaching intensification, representative system.

На современном этапе развития высшего образования новые условия функционирования общества диктуют новые требования к содержанию профессиональной компетенции специалистов различных направлений. Современные исследования в сфере методики обучения иностранным языкам пронизаны одной красной нитью – это интенсификация и оптимизация обучения.

Актуальность нашего исследования обусловлена необходимостью поиска новых технологий и методов обучения, способствующих процессу интенсификации обучения иностранным языкам в неязыковом вузе, достижению его целей и задач, растущих, как снежный ком, в современном информатизированном мире высоких скоростей и высоких технологий.

В условиях глобализации и сверхскоростей важно не упустить один ключевой момент – не потерять личность, не уничтожить индивидуальность. В данном контексте нам представляется чрезвычайно важным пристальнейшее внимание к психологическим основам обучения и использование личностно-ориентированного подхода.

Целью нашего исследования является анализ психологических концепций и подходов в современной методике и выделение тех из них, которые задействуют подсознание, обращаются к ментальным репрезентативным системам, в частности, технологий нейролингвистического программирования и их возможного использования в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе.

В зарубежной и отечественной психологии разработан ряд психологических теорий и концепций, касающихся психологических особенностей процесса овладения иностранным языком. Так, специфика обучения иностранным языком учащихся и студентов рассматривается в ряде фундаментальных работ таких педагогов и психологов, как И. М. Берман, И. Л. Бим, М. А. Давыдова, И. А. Зимняя, Г. А. Китайгородская, А. А. Леонтьев, М. В. Ляховицкий,

Б. В. Беляев, В. А. Артемов, Б. А. Бенедиктов, Э. П. Шубин, Е. И. Пассов, В. Г. Тылец, В. Л. Скалкин, З. И. Клычникова, Г. М. Бурденюк, О. П. Крюкова и др.

Болгарский ученый Георгий Лозанов и его последователи разработали метод интенсивного обучения – суггестопедию – в пятидесятые-семидесятые годы прошлого века. Слово “суггестия” или внушение, происходит от лат. *suggestum*, что означает нашептывать, внушать. Фундаментальный труд профессора Г. Лозанова вышел в Софии в 1967 году в виде монографии и ввёл в научный оборот слова “суггестопедия” и “суггестология”. Суггестология – наука о внушении, суггестопедия – её применение в педагогике. Информация извне может проникать во внутренний мир человека, по словам Г. Лозанова, двумя каналами – сознательным и неосознанным. Сферу неосознанного можно рассматривать, как источник “резервных возможностей психики”. Использовать эти резервы личности призвано суггестопедическое направление в педагогике и психологии [3, с. 42].

Изучая возможности использования внушения в педагогическом процессе, особенно для обучения иностранным языкам, Георгий Лозанов открыл феномен гипермнезии, т.е. сверхзапоминания информации. Это явление стало основой метода, который предложил ученый. Кроме того, формулы внушения направлены на активизацию творчества учащихся, на их активность в получении знаний. А проведение занятий в положительном психоэмоциональном состоянии способствует быстрому усвоению информации. Следует сказать, что в Болгарии была подготовлена целая плеяда преподавателей и воспитателей, они работали в нескольких экспериментальных гимназиях и доказали миру эффективность метода Г. Лозанова в области изучения иностранных языков.

Метод суггестопедии позволяет значительно увеличить объём материала для запоминания в единицу времени. Формирует прочные языковые навыки и способности для применения в различных ситуациях общения. Благодаря этому, метод быстро распространился в мире. Особенно активно его стали использовать в закрытых языковых школах для подготовки военных переводчиков в США и СССР. На основе суггестопедии возникли интенсивные методы обучения иностранным языкам, в частности эмоционально-смысловой метод Г. А. Китайгородской.

Таким образом, начиная с пятидесятых годов прошлого века, постепенно созревала необходимость в разработке технологий обучения, которые позволили бы воздействовать на подсознание, обходя всевозможные барьеры и зажимы, которые создает наше сознание, что часто приводит к замедлению процессов восприятия и запоминания информации.

Особенно интересным в ракурсе интенсификации обучения и в то же время самым малоизученным является использование технологий одного из направлений в психологии, появившемся в восьмидесятые годы прошлого века, – теории нейролингвистического программирования (НЛП). Создатели теории НЛП Д. Гриндер и Р. Бэндлер отмечают, что человек в течение своей жизни получает информацию о мире, используя зрение, слух и кинестетические чувства – три основных входных канала, формирующих соответственно три основные системы восприятия: визуальную (зрительную), аудиальную (слуховую) и кинестетическую (моторную), через которые можно получить сведения об окружающей действительности. По сенсорным каналам поступает информация, которую человек использует для организации и оформления собственного опыта, и каждый канал имеет специализированные рецепторы, передающие конкретные разновидности информации [1, с. 136].

В научной литературе отмечается факт, что не существует людей, у которых присутствовала бы только одна репрезентативная система (модальность), но доминирующая модальность помогает представить, вспомнить, вообразить необходимое ярче других. “Визуалы” перерабатывают и хранят информацию в виде зрительных образов и могут думать сразу о многих вещах, так как делают это с помощью “картинок”, представляющих мысли. Они могут представить и оперировать множеством идей-образов одновременно, выстраивать их последовательно, добавлять новые картины, совмещать несколько, чтобы получить одну и т.п. В обучении – это студенты, которые успешны в социальном

восприятия и невербальной коммуникации, распознавании слов, решении проблем, им отлично удается общение с абстрактными идеями. “Аудиалы” думают о чем-то одном, и в следующий момент переходят к другому, так как аудиальное мышление линейно, одна мысль следует за другой в каждый момент времени. Именно “аудиалами” чаще всего оказываются учащиеся, хорошо понимающие прочитанное, точно следующие указаниям. У “кинестетов” переработка и хранение информации основывается на ощущениях. Они доверяют своим предчувствиям, интуиции. Кинестетическая память - это память мышечная. “Кинестеты” могут увлекаться тем, что делают в данный момент, их сосредоточенность сменяется рассеянностью и - наоборот. В рисунках и словосочетаниях они в первую очередь выражают свои чувства, фиксируют ощущения. “Кинестеты” наиболее успешны в тех заданиях, где надо выбрать один вариант из нескольких возможных [1].

Согласно методикам, предлагаемым Р. Дилтсом, педагог может самостоятельно определить ведущую модальность ученика с помощью анализа используемых в разговоре слов, посредством наблюдения за движением глаз, рук, сменой позы и другими особенностями поведения [1, с. 234].

Констатирующий эксперимент по исследованию доминирующей сенсорной модальности группы студентов, проведенный в Красноярском государственном торгово-экономическом институте, продемонстрировал следующий результат: “визуалов” оказалось 50%, “аудиалов” – 3%, “кинестетов” – 26%, “кинестетов/визуалов” – 13%, “визуалов/аудиалов” – 3%, “аудиалов/кинестетов/визуалов” – 5%. На основании полученных данных можно сделать вывод о том, что у большинства студентов превалирует визуальная система восприятия информации [2].

Если учесть, что запоминание иностранного языка проходит на уровне ощущений и представлений, становится очевидным, что педагогу необходимо планировать свою деятельность с учетом индивидуальных особенностей восприятия и транслирования информации конкретного учащегося, что ускорит усвоение иностранного языка, сделает обучение эффективным. К тому же существует огромное количество методик, неявно направленных на определенную модальность. Достаточно спроектировать как, когда, на каких этапах, в какой степени и в каких ситуациях их необходимо применить. Рассмотрим некоторые практические методы, опирающиеся на различные репрезентативные системы.

Как утверждает Зырянов Н., для студентов с визуальным типом восприятия эффективнее на занятиях использовать цветные иллюстрации, готовые схемы, графики, диаграммы, спайдерграммы и классную доску для подкрепления нового материала зрительными образами.

При обучении “аудиалов” особое внимание уделяется восприятию учениками англоязычной речи на слух (интонации, мелодичности, тембру голоса и т.д.). Студентам предлагаются задания по прослушиванию записи на определенную тему, определение по тексту верных и неверных утверждений во время прослушивания (*listening for detail*) и т.п.

Для работы со студентами – “кинестетами” на первое место выводится двигательная активность, тактильная деятельность. В работе с данной категорией учащихся применимы задания по типу “модель-конструктор”, что предполагает сборку и разборку деталей, из которых состоит устройство [2].

Известно, что одну и ту же мысль можно выразить по-разному. Как показали исследования, можно выделить некий словарный запас, характерный для того или иного типа личности. Например, одно и то же обращение будет звучать по-разному: 1) *Смотри!* (“визуал”); 2) *Послушай!* (“аудиал”); 3) *Представь себе!* (“кинестетик”). Некоторые лингвисты приводят целые таблицы синонимичных выражений, используемых различными типами личности. Преподаватель может воспользоваться уже готовыми таблицами или составить свои и как можно активнее использовать их при объяснении нового материала, чтобы привлечь всю аудиторию и для каждого найти ключевое слово.

Можно привести пример объяснения согласования времен в английском языке несколькими наглядными способами:

1. Преподаватель может изобразить на доске временной континуум в виде прямой линии и отметить на ней точками последовательность времен. Для студента с абстрактным мышлением этого будет достаточно.

2. Рисунок можно усложнить, добавив “коммунальные квартиры”, чтобы более образно показать сочетание времен. Например, можно озвучить, что *Past Simple* “мирно делит квартиру” с *Past Continuous*; а *Past Perfect* “дружно живет” с *Past Perfect Continuous* и т.д. Таким образом, можно привлечь и “визуалов”, и “аудиалов”.

3. “Кинестетиков” необходимо поместить в этот временной континуум и дать им ощутить себя в нем. Интересная находка была сделана Д. Никуличевой в семинаре “Игра со временем”. Студентам предлагается представить “реку жизни” и себя, стоящим над ней на крутом берегу: *Река течет слева направо, плавно изгибаясь, где за поворотом “прячется”предпрошедшее время; вы находитесь в настоящем, а вправо от вас, слегка вверх, уходит будущее* [4].

Таким образом, проанализировав технологию нейролингвистического программирования, обращаясь к репрезентативным ментальным системам, мы можем сделать вывод о том, что, исключая или сводя к минимуму необходимость заучивания и монотонных видов учебной деятельности, такая технология позволяет сделать процесс усвоения нового материала более простым и интересным, тем самым повышая мотивационную составляющую, стимулируя познавательную активность и оптимизируя процесс обучения. Подобные технологии позволяют реализовать личностно-ориентированный подход, так как обращаются к индивидуальным особенностям ментальной деятельности и восприятия информации каждого студента.

Литература

1. Дилтс Р. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП / Р. Дилтс. – СПб.: Питер, 2000. – 320 с.

2. Зырянов Н. Педагогическое обеспечение успешного изучения языка студентами непрофильного вуза [Электронный ресурс] / Н. Зырянов // Письма в *emissia.offline*. Электронный научно-педагогический журнал. – 2006. – Режим доступа до джерела:

<http://www.emissia.org/offline/2006>.

3. Лозанов Г. Суггестология / Г. Лозанов – София: Наука и искусство, 1971. – 237 с.

4. Никуличева Д. Игра со временем [Электронный ресурс] // *Poliglots.ru*. – 2013. – Режим доступа до джерела:

<http://poliglots.ru/articles>

УДК 371.238+4Англ.

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА СТАРШОМУ СТУПЕНІ НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДЕОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Добровольська Л. С.

У статті розглядається проблема підвищення ефективності формування лексичної компетенції на старшому етапі навчання іноземних мов за допомогою інтерактивних технологій навчання. Особлива увага приділяється використанню відеопрезентації, а також труднощам в оволодінні лексичними одиницями.

Ключові слова: лексична одиниця, лексична компетенція, інтерактивні технології, відеопрезентація.

В статье рассматривается проблема повышения эффективности формирования лексической компетенции на старшем этапе обучения иностранным языкам с помощью интерактивных технологий обучения. Особенное внимание уделяется использованию видеопрезентаций, а также трудностям усвоения лексического материала.

Ключевые слова: лексическая единица, лексическая компетенция, интерактивные технологии, видеопрезентация.

This article considers the problem of improving the efficiency of lexical competence with the help of videopresentation at the advanced level. Particular attention is given to technical training, such as videopresentation, and difficulties in mastering lexical units.

Key words: lexical unit, lexical competence, interactive technology, videopresentation.

Вступ. Мова як одна з форм духовної культури народу є продуктом тривалого історичного розвитку суспільства, що й вимагає цілеспрямованої уваги до методики її викладання. Неможливо вивчати іноземну мову не знаючи слів, так як лексична одиниця є ядром мови. Правильне вживання лексики та насичений словниковий запас це - ключ до вільного іншомовного спілкування. Задля досягнення успіху та отримання результатів у навчанні потрібно ефективно сформувати лексичну компетенцію учнів.

Сучасна методика викладання іноземних мов пропонує до втілення в навчальний процес численні методи вивчення й навчання різних іншомовних аспектів, зокрема і формування лексичної компетенції. Успішність у навчанні іншомовної лексики залежить і від вибору адекватного методу, тобто такого, який забезпечить повне (відносно повне) засвоєння вивченої інформації більшістю учнів.

На початку XXI століття людство вступило в нову стадію свого розвитку – інформаційну еру, яка характеризується виникненням нових систем інформаційних технологій і, як наслідок, нових трансформацій освіти. Як відомо, освіта є самостійною системою і одночасно стратегічним ресурсом держави. Тому розвинені країни досить активно розробляють та впроваджують інформаційні технології в систему освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом проблема навчання іноземної мови за допомогою аудіо-візуальним засобам інформації (інтерактивних технологій навчання) була предметом низки методичних досліджень. Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела, ми дійшли висновку, що розробки елементів інтерактивних технологій зустрічаються в працях учителів-новаторів 70-80 років: Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової, О. Пометун, Л. Пироженко, П. Щербаня. Відомі нам дослідження дають підстави говорити про переваги використання засобів аудіовізуальної наочності в навчальному процесі (М. Антипін, Н. Бориско, М. Васильєв, В. Кузнецов, Г. Левченко, О. Пильцин, Р. Путиліна, Л. Цесарський, Ф. Кордер, Б. Кренстон та ін.).

Проблемою використання відеотехнологій у навчальному процесі займалися у своїх наукових дослідженнях О. Зубченко, С. Ніколаєва, О.Тарнопольський та інші, що й дало змогу запровадити вивчення спеціальних курсів. У нашій країні використовуються спеціальні курси, а саме: "Get ready", "WOW", "Headway", "Streamline". Елементи цих навчальних програм використовуються у навчальному процесі навчальних закладів на старшому ступені навчання іноземної мови. Зміст вказаних навчально-методичних матеріалів сприяє формуванню та розвитку комунікативної компетенції учнів, підвищенню мотивації вивчення мови та є невичерпним джерелом навчального матеріалу [3].

Постановка задачі. У зв'язку з цим на меті даного дослідження стояло вирішення наступного завдання, а саме обґрунтування доцільності вживання відеопрезентації на старшому ступені навчання іноземної мови як запорука сформованості лексичної компетенції. Як відомо, мотиваційно-розвиваюча роль аудіовізуальних засобів інформації висуває їх на одне з перших місць серед інтерактивних засобів навчання. Такі засоби стимулюють розвиток внутрішнього мовлення тих, хто навчається як основи мовленнєво-розумової діяльності, взаємопов'язують функціонування механізмів мовленнєвої діяльності, таких як мислення, сприймання, увага та пам'ять, підтримують інтерес, стимулюють іншомовну мовленнєву діяльність та створюють мотивацію. Як свідчать методичні дослідження, тільки аудіо-візуальні засоби поєднують у собі мовний та позамовний елементи [4].

Виклад основного матеріалу. Здійснивши аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, ми дійшли висновку, що кіно- та відеофільми мають значну перевагу в порівнянні з іншими аудіовізуальними технічними засобами в процесі навчання іноземної мови і відзначаються високою ефективністю (С. Аблам, Б. Альтшулер, Л. Банкевич, Н. Бичкова, Р. Гібсон, П. Данезі, Б. Джемет, В. Іванова-Циганова, О. Карецький, Ф. Кордер, З. Корнєєва, І. Кошман, М. Ляховицький, Г. Шевельова, І. Шелінгер, С. Флітвуд-Уокер та ін.).

Безумовними перевагами презентації іншомовної лексики на старшому ступені навчання іноземної мови на екрані методисти вважають звуко-зоровий синтез при її пред'явленні, широке використання мовної здогадки, врахування фонового вокабуляру студентів та можливих помилок з їх оперативною корекцією, а також демонстрацію парадигматичних і синтагматичних зв'язків лексичних одиниць, без чого не може бути активного засвоєння лексики.

Для того, щоб навчальні матеріали стали позитивним мотивом-стимулом, вони повинні мати насамперед емоційний вплив на студентів, відповідати їх інтересам, враховувати їх особистий досвід у рідній та іноземній мовах, містити нові чи маловідомі факти, здатні задовольнити їх цікавість, проблемні тексти та завдання, які б стимулювали активність студентів, спонукали до роздумів з подальшим відстоюванням власного бачення запропонованої проблеми, що й відповідає сформованості лексичної компетенції.

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, лексична компетенція – це знання і здатність використовувати мовний словниковий запас, що складається з лексичних та граматичних елементів [2]. За даними С. Ніколаєвої, лексична компетенція означає здатність миттєво викликати з довгострокової пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово у мовлення. Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, у той час як володіння мовою – з лексичними навичками, які забезпечують функціонування лексики в спілкуванні [5].

Необхідно зазначити, що лексичний аспект мови повинен бути опанований у комплексі з іншими її аспектами, водночас враховуючи різні властивості слова: його семантику, стилістичну характеристику, систему форм слова, словотворчу структуру і можливості сполучення, а також функції в реченні. На заняттях з іноземної мови студенти мають використовувати вже вивчені та нововведені лексичні одиниці, необхідні для комунікації у певних учбових та спеціально створених ситуаціях. Реалізації освітнього і розвиваючого потенціалу формування лексичної компетенції студентів мають сприяти добір навчального матеріалу та методику роботи з ним. Лексична компетенція визначається як наявність певного запасу лексичних одиниць з урахуванням здатності адекватно їх

використовувати: коректно вимовляти і писати, правильно організувати граматично, розуміти на слух і в процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у потрібному темпі і в різноманітних значеннях, доречно вживати образні вислови, прислів'я, приказки, фразеологічні звороти для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату. Таким чином сформована лексична компетенція стає підґрунтям для реалізації мовленнєвої, соціокультурної та соціолінгвістичної компетенцій студентів [2].

Найбільша складність в оволодінні лексичним значенням, як зазначають праці методистів (П. Гурвіч, Р. Мартинова, С. Ніколаєва), полягає у невідповідності значень слів рідної мови та іноземної мов. Тому у багатьох випадках доцільно об'єднувати два чи більше способів семантизації, наприклад, вербальну наочність (контекст) та невербальну (малюнок, рухи, жести), що характеризує етап ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями. Другий етап процесу формування лексичної компетенції – це етап активного вживання лексичних одиниць на рівні речення і понадфразової єдності, а саме етап автоматизації дій з новими лексичними одиницями. На третьому етапі студенти удосконалюють дії з новими лексичними одиницями на рівні тексту. Завдання студентів – виконати автоматизовані мовленнєві дії із засвоєними термінами-словами і термінологічними словосполученнями [5]. Відтак, для засвоєння студентами нових лексичних одиниць потрібно враховувати всі етапи їх засвоєння та для того, щоб цей процес був ефективний необхідно використовувати різні засоби та технології навчання.

Об'єктивною закономірністю сучасного етапу розвитку суспільства є зростання ролі технічних засобів навчання (інтерактивних технологій) у житті людини. Нові форми та методи навчання, в основному, спрямовані на полегшення засвоєння та запам'ятовування навчального матеріалу (за даними ЮНЕСКО, при слуховому сприйнятті закріплюється 15 % мовленнєвої інформації, при зоровому – 25 % візуальної інформації, слухаючи та дивлячись одночасно, людина запам'ятовує 65 % інформації, що їй повідомляється) та на індивідуалізацію процесу навчання. Вирішити ці проблеми допомагають і сучасні мультимедійні технології [6].

Застосування технічних засобів у процесі навчання іноземних мов уможливує 1) створення природного мовленнєвого середовища як вагомого чинника у навчанні іноземних мов; 2) підвищення зацікавленості студентів у вивченні іноземних мов; 3) використання диференційованого підходу до навчання; 4) здійснення інтенсифікації навчального процесу (В. Артемов, А. Лур'є, М. Ляховицький, Л. Цесарський та ін.) [3; 7].

Порівняно з іншими технічними засобами відеопрезентація має цілий ряд переваг суттєвих для ефективної організації навчального процесу. Але, відеопрезентація не достатньо використовується у процесі навчання іноземних мов, зокрема для формування лексичної компетенції на старшому етапі навчання іноземної мови.

Відеопрезентація – засіб прямого методу навчання іноземної мови, оскільки на перший план висуваються практичні цілі, а саме – навчання усного мовлення та формування лексичної компетенції [7]. Як відомо, використання відеопрезентації має певні методичні переваги: демонструє предмети, явища оточуючого середовища, частину життя; слугує вихідною формою пізнання; з іншого боку, відображаючи цікаві для студентів події, викликає в них емоційні співпереживання. Як ніякий інший засіб навчання, відеопрезентація дозволяє використовувати емоційно-мотиваційний фактор в оволодінні іноземною мовою, стимулює вербальне спілкування, посилює мотивацію, демонструє автентичні мовленнєві зразки [6].

Психологи стверджують, що саме використання аудіо та відео матеріалів у навчальному процесі значно покращує кінцеві результати і значно більше спонукає студентів до комунікативної діяльності. Використовуючи фрагменти відеозаписів ми спонукаємо до дії зорові та слухові центри людини, які в свою чергу, впливають на процес засвоєння та запам'ятовування матеріалу. Застосування відео записів використовуються ще як засіб гармонізації взаємин, мети, намірів, уявлень, думок усіх учасників навчального процесу. Така гармонізація

забезпечує зберігання їхнього емоційного сприйняття навчальної дійсності і реагування на цю дійсність, що забезпечує створення оптимального психологічного клімату для навчання і здобуття найкращих результатів [1].

Зазначимо, що задля ефективного використання відеопрезентацій на заняттях з іноземної мови необхідно звернути увагу на те, що будувати її необхідно лише на тих фактах, які можуть зацікавити всю аудиторію. При плануванні презентації необхідно спиратися на наступні лінгводидактичні принципи: науковості; наочності; доступності; системності і послідовності та інтерактивності [8]. У процесі формування лексичної компетенції за допомогою відеопрезентації необхідно розробити ряд завдань, сприяючих розвитку комунікативних умінь, а саме – непідготовлене мовлення з теми, що вивчається, підготовка додаткової інформації з теми, розробка власних презентацій, тощо.

Висновки. У сучасних умовах підвищеного обсягу інформації та бурхливого розвитку техніки перед викладачами постають завдання презентації нового матеріалу при максимальній кількості інформації за одиницю часу, ефективної організації навчального процесу та забезпечення об'єктивного контролю його результатів. Відтак, ці завдання можна вирішити шляхом використання сучасних технічних засобів навчання, які виконують інформаційну, керуючу, контролюючу та виховну функції у навчальному процесі з іноземної мови. Отже, застосування відеопрезентацій у процесі викладання іноземної мови поєднує співробітництво мовленнєвих партнерів та мовленнєву практику студентів у відносно вільній творчій атмосфері, стимулює когнітивні процеси та активізує мовний і мовленнєвий матеріал в іншомовному спілкуванні студентів, розвиває їхні творчі здібності та професійно орієнтовані вміння в наближених до реальних умовах.

Література

1. Верисокін Ю. І. Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів [Текст] / Ю. І. Верисокін // Іноземна мова в школі. – 2003. – №5-6. – С 31-34.
2. Гурвич П. Б. О четырех общеметодических принципах организации обучения иностранным языкам [Текст] / П. Б. Гурвич // ИЯШ. – 2003. – №6. – С. 24-28.
3. Комплексное применение современных технических средств в обучении иностранным языкам // Высокие технологии в педагогическом процессе: Тезисы докладов III международной научно-методической конференции преподавателей вузов, ученых и специалистов. – Н.Новгород: ВГИПА, 2002. – Ч. 2. – С. 78-79.
4. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови // Перекл. та адаптація Л. В. Біркун. – Oxford University Press, 1998. – 48 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу [Текст] / С. Ю. Ніколаєва, Н. К. Склярєнко, Л. П. Смєлякова. – К., 1996 (Бібліотечка журналу “Іноземні мови”, вип.1).
6. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов в середніх навчальних закладах [Текст] / С. Ю. Николаева. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
7. Москалева И.С. Использование компьютерных технологий для профессиональной подготовки учителей иностранного языка [Текст] / И. С Москалева, С. К. Голубева // Иностранные языки в вузах. – 2005. – №1. – С. 83-87.
8. Мятава М. Н. Использование видеофильмов при обучении иностранному языку [Текст] / М. Н. Мятава //ИЯШ. – 2006. №4. – С. 31-35.

УДК 81'243:378.147.111

ВНЕАУДИТОРНАЯ САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Залеская Ю. А.

У статті розглядаються поняття “самостійність” та “позааудиторна самостійна робота”. Описуються основні характеристики та види позааудиторної самостійної роботи. Крім того аналізуються умови, що підвищують ефективність формування професійної компетенції та встановлюються результати, що досягаються внаслідок успішного виконання позааудиторної самостійної роботи.

Ключові слова: самостійність, позааудиторна самостійна робота, професійна компетенція.

В статье рассматриваются понятия “самостоятельность” и “внеаудиторная самостоятельная работа”. Описываются основные характеристики и виды внеаудиторной самостоятельной работы. Кроме того, анализируются условия, повышающие эффективность формирования профессиональной компетенции и устанавливаются результаты, которые достигаются вследствие успешного осуществления внеаудиторной самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: самостоятельность, внеаудиторная самостоятельная работа, профессиональная компетенция.

The article considers the concepts of “self-reliance” and “out-of-class self-directed study”. The main characteristics and types of the out-of-class self-directed study are described. In addition the situations ensuring the increase of the efficiency of forming professional competence are analyzed. The results to be achieved by successful implementing the methods of the students’ out-of-class self-directed study are noted.

Key words: self-reliance, out-of-class self-directed study, professional competence.

XXI век стал началом принципиально нового этапа развития человечества. Согласно Национальной доктрине развития образования Украины цель образования – это создание условия для личностного развития и творческой самореализации каждого гражданина Украины, формирование поколений, которые могут учиться в течении всей жизни, создавать и развивать новые ценности гражданского общества, благоприятствовать консолидации украинской нации. Задача высших учебных заведений заключается в том, чтобы подготовить молодых специалистов, которые будут иметь фундаментальные знания, профессиональные умения и навыки в определенной отрасли, опыт творческой и исследовательской деятельности в решении новых проблем. А такого рода составляющие образования формируются только в процессе самостоятельной работы студентов. Благодаря ей студент учится лично оценивать факты и процессы, развивает в себе стремление к творческому поиску, активно усваивает учебный материал и преобразовывает полученные знания в личные убеждения [7, с. 8].

В последние годы высшая школа планомерно переходит к реализации компетентностной модели подготовки специалистов, обеспечивающей формирование профессионально компетентной, социально активной, творчески самостоятельной личности. Нельзя не согласиться с А. П. Лобановым и Н. П. Дроздовой в том, что “образование, основанное на компетенциях, нечто большее, чем практико-ориентированное образование. Компетентность – это навык плюс мастерство, плюс личностно опосредованный результат обучения и самообразования” [4, с. 36].

Вопросам профессиональной подготовки в высшей школе посвящены работы философов, психологов, педагогов, в том числе Б. Г. Ананьева, С. П. Ахтырского, Л. И. Берестовой, Ю. В. Варданяна, Е. А. Воротниковой, В. К. Загвоздкина, И. А. Зимней и др. Вопросы организации самостоятельной работы, а именно общедидактические, психологические, организационно-деятельностные и методические ее аспекты рассматривались большим числом исследователей, таких как Л. Г. Вяткин, М. Г. Гарунов, Б. П. Есипов, Р. Н. Зотков и др. Вопросы формирования умений самостоятельной работы и их роль в подготовке инженеров освещены в работах Н. Н. Голубь, В. А. Тюриной, Л. Н. Волкотруб, В. П. Гатун и др.

Употребление термина “самостоятельность” зарубежные исследователи рассматривают по трём направлениям. Одни учёные понимают под самостоятельностью “независимость” обучающихся. Сюда относится и распространённая практика диктовки домашнего задания, и более современная форма обучения с помощью компьютера. Для других самостоятельность означает “активное осознание ответственности самого обучающегося”. В отличие от первой точки зрения обучающийся рассматривается как активный участник этого процесса. Полученные таким образом знания являются частично и продуктом самого обучающегося. Для третьей группы исследователей самостоятельность означает “способность к обучению”. В этом случае понятие “самостоятельность” описывает свойство обучающихся. “Самостоятельным” можно назвать обучающегося, который “способен учиться” [5, с. 58].

В терминологии самостоятельная работа определяется как учебная деятельность студентов, которая выполняется по приказу преподавателя без его непосредственного участия [1, с. 125].

В зависимости от места и времени проведения, характера руководства ею со стороны преподавателя и способа контроля за ее результатами самостоятельная работа студентов подразделяется на следующие виды:

1. Самостоятельная работа во время основных аудиторных занятий (лекций, семинаров, лабораторных работ).
2. Самостоятельная работа под контролем преподавателя в форме плановых консультаций, творческих контактов, зачетов и экзаменов.
3. Внеаудиторная самостоятельная работа при выполнении студентом домашних заданий учебного и творческого характера [6, с. 21].

Нельзя не согласиться с утверждением А. П. Лобанова, что **внеаудиторная самостоятельная работа** – важнейшая форма организации образовательного процесса, поэтому следует акцентировать внимание студентов на “ее непосредственное влияние на формирование таких параметров квалификационной характеристики, как мобильность, умение прогнозировать ситуацию и активно влиять на нее, самостоятельность оценок и т.д. с тем, чтобы студенты видели положительные результаты своего труда и чтобы переживаемый успех способствовал трансформации опосредованного интереса в интерес непосредственный” [4, с. 37].

Аналитики Российского научно-исследовательского института высшего образования (НИИВО) выделяют **основные характеристики внеаудиторной СРС**:

1. *Психологические условия успешности СРС*. Прежде всего – это формирование устойчивого интереса к избранной профессии и методам овладения ее особенностями, которые зависят от следующих параметров:

- 1.1. Взаимоотношения между преподавателями и студентами в образовательном процессе. Преподаватель при организации самостоятельной работы должен овладеть целым рядом ролей: помощника, источника информации, консультанта, партнера, который приходит на помощь только по просьбе обучаемого и никогда не навязывает своего решения.

- 1.2. Уровень сложности заданий для самостоятельной работы. Нужно учитывать психологические особенности студентов и в соответствии с этим выбирать тип, количество заданий и время, необходимое каждому студенту для самостоятельной работы. Студенты, имеющие слабую подготовку в рамках

базового курса средней школы должны более интенсивно вовлекаться в самостоятельную работу, выполнять большее количество заданий.

1.3. Включенность студентов в формируемую деятельность будущей профессии и их готовность к самостоятельной работе, которая, по мнению Л. М. Ибатулиной, выражается:

- в наличии мотивации к овладению иностранным языком;
- в положительном отношении к предстоящей учебной деятельности;
- в наличии навыков работы над чтением, говорением, аудированием, письмом;
- во владении навыками перевода и приемами работы со словарем и справочной литературой;
- в умениях работать с ТСО [3, с. 54].

2. *Профессиональная ориентация дисциплин.* Бесспорность этого учебно-содержательного тезиса с точки зрения знаний, приобщения к творческой профессиональной деятельности, эффективного личностного взаимодействия в профессии не должна умалять значение знаний общей гуманитарной культуры соответствующих блоков дисциплин учебного плана.

3. *Ограниченный бюджет времени студента.* Во-первых, при формировании временного объема своего предмета преподаватель должен учитывать общую суммарную нагрузку студентов вне зачастую весьма субъективного мнения несомненной важности именно “моей” дисциплины. Во-вторых, интенсификация образовательного процесса предполагает ритмичность СРС за счет уменьшения рутинной работы студента в семестрах [6, с. 17].

4. *Индивидуализация СРС*, которая включает:

4.1. Увеличение удельного веса интенсивной работы с более подготовленными студентами.

4.2. Деление занятия на обязательную и творческую части.

4.3. Регулярность консультаций с обучаемыми.

4.4. Исчерпывающее и своевременное информирование о тематическом содержании самостоятельной работе, сроках выполнения, потребности во вспомогательных средствах, формах, способах контроля и оценке итоговых результатов с обязательным сравнением с ожидаемыми [6, с. 20].

Главная задача организации самостоятельной работы студентов заключается в создании на занятиях условий для развития их инициативы и мышления. К таким дидактическим условиям, повышающим эффективность формирования профессиональной компетенции обучающихся можно отнести: структурирование учебного материала, обеспечивающее оптимальное осуществление студентами учебно-познавательной деятельности; разработку и применение системы развивающих учебных заданий, позволяющих раскрыть и обогатить умственный потенциал студентов; обеспечение межпредметных связей; внедрение в учебный процесс активных и интерактивных методов их подготовки; а также осуществление мониторинга процесса и результатов учебной деятельности. Как утверждает Н. П. Гончарук, перечисленные условия позволяют развивать у студентов способности мыслить концептуально, видеть не только отдельные явления и события, но и уметь находить в них общие связи и закономерности [2, с. 219].

В настоящее время изменения целей обучения иностранному языку в вузе в сторону практического владения устной речью привели к пересмотру организационных форм и содержания заданий для самостоятельной внеаудиторной работы студентов. Этот вид работы позволяет уделять большее внимание владению письменной речью без ущерба для устной практики языка, которая может проводиться исключительно в рамках аудиторной работы. Таким образом, самостоятельная работа является важным дополнением к аудиторным занятиям.

С учетом изученного материала нами были разработаны методические рекомендации для выполнения самостоятельной работы для студентов 1 курса направления подготовки 6.050202 “Автоматизация и компьютерно-интегрированные технологии” по дисциплине “Иностранный язык”, по которым учащиеся готовятся к домашнему чтению. Тексты, предложенные для самостоятельного изучения, предоставляются в рамках тем, рассматриваемых на занятиях, а

именно *“Education in the United States of America”, “Studying is our life, but our life is not only studying...”, “Ukraine is Our Motherland”* и *“The Northern Gem of Great Britain”*. Они содержат новую для студентов информацию, но в тоже время базируются на уже известном студентам лексическом материале, тем самым, компенсируя свою объемность. Сетка заданий, по которым проводится контроль выполнения самостоятельной работы, построена с учетом направленности обучения на развитие у студентов умений монологической и диалогической речи. При этом большинство заданий носят не только репродуктивный характер, а и заставляют студентов анализировать имеющуюся информацию, сопоставлять различные факты и делать индуктивные выводы. При изучении темы *“Education in the United States of America”* представлены следующие задания: *“Say if the statements are true or false. Justify your answer”, “Answer the following questions”, “Explain what is the difference between The Primal Scream and Midnight Yell at Texas University”, “Describe the aims and the procedure of holding Midnight Yell”* и *“Prove that The Dead Week is stressful for most American students”*. Студенты с низким уровнем знания языка, которые готовят данные задания в письменной форме, при ответе могут пользоваться только самостоятельно составленными схемами, таблицами или ключевыми словами. Умения диалогической речи развиваются на основе вопросов, предложенных для дискуссии, в процессе которой учащимся предлагается высказать свою точку зрения на обсуждаемую тему.

Мы соглашались с мнением Л. М. Ибатулиной, которая утверждает, что успешное осуществление внеаудиторной самостоятельной учебной деятельности приводит к достижению следующих целей:

1. Оптимизация процесса обучения иностранному языку с точки зрения экономии аудиторного учебного времени.
2. Актуализация и активизация поиска новых знаний обучающимися.
3. Развитие творческого характера образования.
4. Повышение качества усвоения предлагаемых учебных программ [3, с. 55].

Помимо значимости самостоятельной работы для обучаемых, необходимо также отметить тот факт, что она может считаться полезным приемом и для преподавателя, поскольку помогает обучаемым лучше подготовиться к каждому конкретному заданию и формирует учебные умения, находящие широкое применение в ходе учебного процесса.

Таким образом, можно утверждать, что самостоятельная работа студентов на современном этапе должна стать базой высшего образования. Перед преподавателем технического вуза стоит задача воспитать определенную культуру самостоятельной работы, обеспечить рациональную организацию самообучения и обеспечить практическое приращение знаний и умений, приобретенных студентом самостоятельно. Но не стоит забывать, что современный студент – личность творческая, а самые прочные знания – это те, которые он получил, работая самостоятельно и привлекая свой собственный опыт и мышление.

Литература

1. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы: [учеб. пособие] / М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 544 с. – Библиогр. : С. 125.
2. Гончарук Н. П. Педагогические условия формирования интеллектуальных умений студентов/Наталья Петровна Гончарук // Вестник Казанского технологического университета. – 2006. – № 6. – С. 217-221.
3. Ибатулина Л. М. Самостоятельная работа студентов в обучении иностранным языкам: Материалы Всероссийской научно-практической конференции [“Развитие университетского комплекса как фактор повышения инновационного и образовательного потенциала региона”] (Оренбург, 7–9 февраля 2007 г.) / ИПК ГОУ ОГУ. – Оренбург, 2007. – С. 53-56.
4. Лобанов А. П. Самостоятельная работа студентов в контексте компетентностного подхода: Материалы Междунар. науч.-прак. конф. [“Организация

самостоятельной работы студентов на факультете вуза”] (Минск, 16–17 ноября 2006 г.) / Мн.: БГУ. – Минск: Отв. ред. В. В. Сергеенкова, 2006. – С. 35–38.

5. Омельченко М. С. Самостоятельная работа студентов в ВУЗе как основа творческой деятельности: Материалы 2-й Межвузовской научно-практической конференции [“Проблемы, пути совершенствования и перспективы преподавания иностранных языков на неязыковых факультетах”] / БГУ СЭИ. – Брянск, 2007. – С. 61-64.

6. Практические аспекты реализации многоуровневой системы образования в техническом университете: Организация и технологии обучения [Электронный ресурс] / [Попов Ю. В., Подлеснов В. Н., Садовников В. И., Кучеров В. Г., Андросюк Е. Р.]. – 1999. – Режим доступа:

<http://charko.narod.ru/tekst/an4/3.html>.

7. Хом'юк І. В. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм: монографія / І. В.Хом'юк, В. А.Петрук. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. – С. 8-9.

УДК 37:004.77

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Іванцова О. П., Малярчук Т. Ю.

Стаття присвячена використанню відеоматеріалів під час занять з іноземної мови у вищих навчальних закладах. В статті описуються особливості роботи з відеоматеріалом та приклади вправ для об'єктів навчального процесу. Надаються практичні рекомендації щодо організації перегляду відеоматеріалів.

Ключові слова: відео матеріали, відео сюжет, мовленнєва компетенція, навчальний процес.

Статья посвящена использованию видеоматериалов на занятиях иностранному языку в высших учебных заведениях. В статье описаны особенности работы с видеоматериалом и примеры упражнений для объектов обучения. Предложены практические рекомендации для организации просмотра видеоматериалов.

Ключевые слова: видеоматериалы, видео сюжет, речевая компетенция, учебный процесс.

The article is devoted to the use of video materials at the foreign language classes in the institutions of higher education. The article describes the peculiarities of work with video and possible activities for the learners. There are recommendations for the demonstration of video material in the foreign language class.

Key words: video materials, video episode, communicative competence, learning process.

Необхідність навчити якомога більшу кількість людей говорити іноземною мовою і розуміти іноземну мову зростає з кожним роком у зв'язку з розвитком міжнародних, політичних, економічних і культурних зв'язків. Серед проблем, теоретично і експериментально розв'язуваних методикою іноземної мов, комунікативна компетенція і способи її досягнення є одним із найактуальніших. На сьогоднішній день найпоширенішим та дієвим методом викладання та навчання іноземних мов, безперечно, є комунікативно-орієнтований, який максимально наближений до реальних умов іншомовної середовища. Одним із засобів реалізації цього методу є активне застосування комп'ютерних технологій, тому що саме вони відкривають доступ до нових джерел інформації, активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів, скорочують час вивчення мови, дають нові можливості для розвитку професійних навичок та їх вдосконалення, значно підвищують ефективність самостійної роботи, а також допомагають реалізувати нові методи та форми навчання [1, с. 104].

Використання текстів, графіки, відеоматеріалів, звукових ефектів, анімації – все це є сукупністю аудіо та візуальних ефектів разом з інтерактивним програмним забезпеченням, які впливають на емоційні та понятійні сфери, сприяють більш ефективному засвоєнню мовного матеріалу. Поєднання візуального зображення, тексту і звукового супроводження надає можливість для комплексного розвитку навичок мовної діяльності студента на іноземній мові.

Метою статті є дослідження методу використання відео сюжету під час занять з іноземної мови як інструменту, який сприяє розвитку мовленнєвої діяльності об'єктів навчального процесу.

Незважаючи на певний прогрес (використання Internet, різних програм і т. д.), однією з труднощів навчання іноземній мові є дуже обмежена, якщо не сказати мізерна, можливість спілкування з носіями мови і використання навичок розмовної мови поза навчальним закладом. Сучасні технології дозволяють нам розширити рамки заняття і призводять до необхідності використання нових форм навчання. Однією з таких форм є відео заняття.

Розробкою проблеми комунікативності в процесі навчання іноземних мов займався багато вчених і відомих методистів: Г. Удоусан, І. Литлвуд (Англія), Г. Е. Гифо (Німеччина), Ю. І. Пассов (Росія), І. Б. Красногорова (Україна). Практичне застосування зазначеного комунікативного методу дає можливість розвинути здібності об'єктів навчального процесу та активізувати їх творчі навички. Питанням використання відео матеріалів займалися такі видатні вчені як Д. Хаймз, Н. Беленюк, А. Холлідей, Ван Ек. Проблемою використання аудіо та відео технологій у навчальному процесі займалися у своїх наукових дослідженнях Тернопольський О. Б., Зубченко О., Ніколаєва С. Ю. та інші. Вони дослідили технологію використання відео на заняттях іноземної мови.

Використання відео та аудіо записів використовуються нами як засіб гармонізації взаємин, мети, намірів, уявлень, думок усіх учасників навчального процесу. Така гармонізація забезпечує зберігання їхнього емоційного сприйняття навчальної дійсності і реагування на цю дійсність, що забезпечує створення оптимального психологічного клімату для навчання і здобуття найкращих результатів. Цей процес отримав в психології назву НЛП (нейролінгвістичне програмування) і був вперше розроблений в 70-х роках американськими дослідниками Р. Бендлером і Дж. Грайндлером. Ці вчені психоаналітики дійшли висновку про те, що в основі будь-якого процесу навчання має бути емоційний фактор, який або спонукає студентів до засвоєння знань, або виробляє у них стійкий мотив до протистояння. Роль і місце емоційного фактора як необхідного компонента у процесі навчання відображається і у визначенні поняття "цілісне навчання". Основу концепції "цілісного навчання" складають дані нейрофізіологічних та нейропсихологічних досліджень проміжної симетрії півкуль головного мозку.

Відеозасоби не вважаються новою технологією, але нажаль, у навчанні іноземних мов у вищих навчальних закладах застосовується не систематично. Потенціал відео методу для комунікативного викладання мови очевидний. З усіх доступних засобів він забезпечує найточніше відображення мови у користуванні, тому що вона вживається конкретними мовцями, тісно пов'язана з певною мовною ситуацією, а її комунікативна мета підсилюється цілим рядом візуальних закодованих немовних характеристик (поза, міміка, жести). Експерти Ради Європи вважають, що на відміну від телебачення та кінофільмів, які також необхідно використовувати для вивчення мови, відео метод має декілька переваг. Якщо продукція телебачення сприймається скоріше як програми, які замінюють викладача, ніж як джерела, що можуть бути використані для взаємодії між викладачем та учнем, то нова відео технологія дозволяє використовувати записи із зупинками або вибірково; розділення двох каналів (аудіо та відео) і використання стоп-кадру дозволяє проводити дискусію щодо відео зображення [2, с. 3].

Таким чином, саме, синтез слухової і зорової наочності забезпечує лінгвістичну та екстралінгвістичну основу, що є важливою умовою для оволодіння іншомовним мовленням, а співвідношення цих компонентів у відеофонограмі повинно вирішуватись в залежності від предмета вивчення, від конкретних завдань навчання. Перевага того чи іншого ряду може зберігатися протягом фрагмента або переходити від звуку до зображення і навпаки.

При демонстрації відео сюжету необхідно дотримуватись таких умов:

- відео сюжет повинен відповідати рівню знань об'єктів навчального процесу;
- перегляд повинен бути організований таким чином, щоб всі об'єкти навчання могли бачити відео;
- відео сюжет повинен відповідати темі, що вивчається та узгоджується навчальним планом.

Наступні прийоми роботи з відео спрямовані на розвиток умінь монологічного мовлення:

1. Відсутність зображення при збереженні звуку. Найчастіше в даному випадку використовуються установки на опис передбачуваної зовнішності героїв та їх одягу, предметів, які могли перебувати поруч, місця подій, характеру взаємин між персонажами і т.д.

2. Завдання, спрямовані на використання кнопки "ПАУЗА". У цьому завданні студентам пропонують висловити припущення про подальший хід розвитку подій, що нерозривно пов'язано з розвитком таких дискурсивних умінь як визначення та встановлення логіко-сміслових зв'язків тексту та їх розвиток.

3. Завдання, спрямовані на відтворення побаченого у формі розповіді, повідомлення і т.д. Ряд завдань може бути ефективно використаний для розвитку навичок діалогічного мовлення, наприклад: вимкнення звуку при збереженні зображення з подальшим відтворенням передбачуваного тексту. Дана вправа навряд чи можна використовувати для відтворення текстів монологу, оскільки зміст монологу в цьому випадку передбачити практично неможливо, якщо тільки людина не вмє читати по губах. Що ж стосується діалогу, то при наявності таких елементів мовної ситуації як місця і часу подій, партнерів по спілкуванню, їх невербальному поведінці можна зробити певні припущення про зміст діалогу, особливо, якщо ситуація є досить стандартною (в магазині, в театрі, у лікаря і т.д.).

4. Завдання, спрямовані на розвиток соціокультурних умінь Безумовно, для того, щоб досягти необхідного і достатнього рівня соціокультурної компетенції, необхідно мати певний набір знань про країни, що вивчається. Однак ще більш важливо навчитися порівнювати різні культури світу, помічати в них культурно-специфічні особливості і знаходити загальнокультурні закономірності. Найважчим завданням для викладача у плані формування соціокультурної компетенції представляється вміння навчити студентів інтерпретувати різні ситуації мовного і немовного характеру з точки зору культурних особливостей конкретної країни, уникаючи при цьому формування хибних стереотипів і не підпадаючи під вплив нав'язуваних суджень і уявлень [3, с. 118; 4, с. 92].

Максимальний розвиток комунікативних здібностей є основною, перспективною, але дуже нелегким завданням, яка постає перед викладачами іноземних мов. Для її вирішення необхідно освоїти і нові методи викладання, спрямовані на розвиток усіх чотирьох видів володіння мовою, і принципово нові навчальні матеріали, за допомогою яких можна навчити людей ефективно спілкуватися.

На відміну від аудіо або друкарського тексту, які можуть мати високу інформативну, освітню, виховну і розвиваючу цінність, відеотекст має ту перевагу, що сполучає в собі різні аспекти акту мовної взаємодії. Окрім змістовної сторони спілкування, відеотекст містить візуальну інформацію про місце події, зовнішній вигляд і невербальну поведінку учасників спілкування в конкретній ситуації, обумовлених частенько специфікою віку, статі, і психологічними особливостями. Візуальний ряд дозволяє краще зрозуміти і закріпити як фактичну інформацію, так і чисто мовні особливості мови в конкретному контексті.

Відеоматеріали надають практично необмежені можливості для проведення аналізу, побудованого на порівнянні і зіставленні культурних реалій і особливостей поведінки людей в різних ситуаціях міжкультурного спілкування (за умови, що відібрані відеотексти дають необхідну основу для такого порівняння).

Література

1. Ляховицкий М. В. Технические средства в обучении иностранным языкам. / М. В. Ляховицкий, И. М. Кошман – М.: Просвещение, 1981. – 144 с.
2. Федоренко Ю. П. Доцільність і особливості використання аудіо і відео матеріалів на уроках іноземної мови. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://rusnauka.com/10_NPE_2008/Philologia/29839.doc.htm
3. Modern Media in Foreign Language Education: Theory and Implementation / Ed. by Wm. F. Smith. In conjunction with the American Council on the Teaching of Foreign Languages. – Lincolnwood: National Textbook Company, 1994. – 295 p.
4. Richard-Amato, P.-A. Making It Happen. Interaction in the Second Language Classroom: From Theory to Practice / P.-A. Richard-Amato. – New York and London: Longman, 1988. – 426 p.

УДК 811.112.2:81'25

АНГЛО-АМЕРИКАНІЗАЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА ПІДГОТОВКА ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Івашкевич Л. С.

Статтю присвячено деяким аспектам ознайомлення студентів-перекладачів із явищем англо-американізації сучасної німецької мови. Йдеться про передумови, необхідні для формування навиків перекладу англомовних запозичень в німецьких текстах, а також про фактори, які призводять до труднощів їх передачі українською мовою.

Ключові слова: англо-американізація німецької мови, англіцизм, переклад.

Статья посвящена некоторым аспектам ознакомления студентов-переводчиков с явлением англо-американизации современного немецкого языка. Речь идет о предпосылках, необходимых для формирования навыков перевода англоязычных заимствований в немецких текстах, а также о факторах, которые приводят к трудностям их перевода.

Ключевые слова: англо-американизация немецкого языка, англицизм, перевод.

The article is devoted to some aspects of the acquaintance of the students-translators with the phenomenon of the anglo-americanization of the modern German language. It deals with the preconditions that are necessary for the formation of the skills of Anglo-American loanwords translation and with the factors that lead to the difficulties of their translation.

Key words: anglo-americanization of German, anglicism, translation.

Сучасні мовознавці-германісти вважають англо-американізацію німецької мови однією із найпотужніших тенденцій її розвитку протягом останніх десятиріч [6; 7]. Серед причин перенасичення німецької мови запозиченнями з англійської та американського варіанту англійської лінгвісти називають і кризу самоідентифікації німців після Другої світової війни, і інтернаціоналізацію економіки, і моду на ті чи інші явища культури та стилю життя [4, с. 287; 6, с. 5; 8, с. 43; 9, с. 216].

Соціолінгвістичні дослідження життя англіцизмів показують, що хоча й існує певна вікова, професійна та гендерна залежність звернень до англомовних вкраплень [3, с. 216], однак, англо-американські запозичення наявні на сьогодні в мовленні широких верств населення Німеччини, а, отже, англо-американізація німецької мови є явищем загальносуспільного значення.

Неоднозначною є оцінка мовознавцями цього складного та багатогранного явища. Так, якщо Союз німецької мови (Verein Deutsche Sprache) та ряд німецьких германістів занепокоєні надмірним вжитком англіцизмів та застерігають від нього як від фактора засмічення та збіднення власне німецької мови, то інші мовознавці, зокрема, Ральф Остервінтер, Крістіне Рьомер та Брігітте Мацке пишуть про те, що оскільки насправді частка запозичень в німецькій мові залишається практично незмінною (і складає близько 25 %) [7; 8], а більшість англіцизмів зникає з активного вжитку так само швидко, як і ввійшли до нього, бити на сполох немає причин. Однак, одностайною поміж германістів є думка щодо необхідності уважного ставлення мовців до використання англомовних запозичень, серед критеріїв виправданого їх вжитку називають такі як **влучність** (або ж відсутність власне німецького відповідника), **варіативність** мовлення (уникнення тавтологій), **мовна економія** (на думку Астрід Стедьє, англійські слова часто взагалі коротші за німецькі відповідники, і саме ця їх характеристика виявляється часто настільки привабливою для мовців, що відбувається практично повне витіснення власне німецької лексики англіцизмом – пор., наприклад, *Meeting* та *Zusammenkunft*, *Gag* та *Einfall*, *Hit* та *Schlager* і т. д. [9, с. 215]).

Сумнівним мовознавці вважають використання англіцизмів, зумовлене суто позамовними факторами, тобто бажанням мовця створити з допомогою

запозиченого слова певний імідж [7]. Однак, в загальному науковці описують ставлення німецького суспільства до англо-американських запозичень на сьогодні як значно ліберальніше, ніж раніше. Для мовного пуризму, добре відомого німецькій історії, в сьогодинішньому суспільстві Німеччини місця немає [9, с. 219].

Безумовно, явище англо-американізації вимагає пильної уваги германістів, а його аналіз та оцінка не будуть об'єктивними без історичного та порівняльного підходу. Однак, вивчення цього феномену набуває все більшої цінності і для прикладних галузей лінгвістики, зокрема, для перекладознавства, яке на сьогодні звертає недостатньо уваги на тенденцію до зростання вжитку в німецькій мові англіцизмів. Ґрунтовна ознайомленість з цією тенденцією студентів, що вивчають німецьку мову, а особливо – майбутніх перекладачів, видається беззаперечно актуальною. Адже практично будь-який сучасний німецькомовний текст містить англіцизми, значною мірою це стосується і фахових текстів, які сьогодні чи не найбільше користуються перекладацьким попитом (серед галузей з особливо англізованою термінологією Астрід Стедье наводить, приміром, авіацію, обробку даних, психологію та соціологію, мову реклами [9, с. 216]). З цим пов'язане завдання даної статті – звернути увагу на деякі аспекти ознайомлення студентів-перекладачів з явищем англо-американізації сучасної німецької мови.

Звісно, одним із найвагоміших факторів вдалого перекладу англомовних вкраплень в німецькомовному тексті є **володіння перекладачем англійською мовою**, без якого часто просто неможливе адекватне розуміння англіцизму (*Srteaming, Embedded-Systeme, Out-of-Band-Management* та ін.). Не менш важливими є і **фахові та фонові знання**, або ж компетентність у самій предметній сфері перекладу. Приміром, щоб зрозуміти англіцизми *Wifer Level Package, Point of Load, Maximum Power Point Tracking* необхідно не лише мати базові знання з англійської мови, а й бути ознайомленим з рядом загальноприйнятих в комунікаційних технологіях позначень. Однак, навіть ці дві, здавалось би, найважливіші умови не забезпечують правильність перекладу англомовних запозичень в німецькому тексті. Вагомими видаються ще кілька факторів та міркувань.

Насамперед хотілося б звернути увагу на те, що студент-майбутній перекладач повинен формуватися у навчальному процесі як **мовна та мовленнєва особистість**. Тобто, лише глибоке знання морфологічних, синтаксичних, словотвірних, стильових традицій німецької мови наблизить свідомість студента до мовної свідомості носія німецької мови, причому носія високоосвіченого, здатного критично та вдумливо підходити до складних мовних явищ, серед яких – і розглядане нами явище англо-американізації. Крім цього, формування мовної особистості лінгво-когнітивного рівня [1, с. 25] може в ряді випадків уможливити “розкодування” англіцизмів навіть в умовах недостатнього володіння англійською мовою або браку фахового знання. Успішний переклад німецькомовного тексту з англомовними вкрапленнями як один із видів фахової мовленнєвої діяльності вимагає також і високого рівня розвитку мовленнєвої особистості – навиків, вмій та готовності підбирати той чи інший репертуар засобів лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру [1, с. 26], тобто здатності реалізувати себе в акті комунікації як посередник між автором тексту оригіналу та реципієнтом.

Важливим тут, однак, є не лише фундаментальне знання студентами лексикології, граматики та стилістики німецької мови, але і **предметна сучасність активного та пасивного словникового запасу**. Вона значною мірою досягається роботою з новими підручниками, регулярним ознайомленням з актуальними науковими, науково-популярними, публіцистичними статтями, відстеженням новин як загальносуспільного характеру, так і з тих чи інших галузей науки та техніки. У пригоді студентам-перекладачам стане і знайомство з конкурсом “Слово року” (“Das Wort des Jahres”), який щорічно проводить Спілка німецької мови (Gesellschaft für deutsche Sprache). Результатом конкурсу є відбір найвагоміших в тому чи іншому році для німецького суспільства понять, що втілюють певні соціальні, економічні, політичні явища та процеси, які з великою ймовірністю “ввійдуть в історію” країни. Як пишуть самі організатори конкурсу, слова, що позначають ці поняття, формують щось на зразок “мовної хронічки” року. Для перекладача відстеження цього конкурсу є, на нашу думку, значною допомогою в актуалізації, з одного боку, його суспільно-історичних знань про Німеччину, без

яких часто неможливо досягти глобального розуміння тексту, з іншого – його лексичного запасу. Інакше кажучи, ознайомлення зі словами – “переможцями” конкурсу служить своєрідною попередньою підготовкою до перекладу. Характерно, що серед таких слів вже кілька років поспіль традиційними стали і англіцизми або ж слова з англomовними компонентами. Так, у 2013 році серед десятки найактуальніших концептів знаходимо словосполучення *Big Data*, *Generation Sandsack*, *GroKo-Deal*, у 2012 році – *Punk-Gebet*, у 2011 – *Burnout*, у 2010 – *Wikileaks*, *Femtainment* і т.д. Знайомство з цими англіцизмами “вигідне” для перекладача ще й з тієї точки зору, що оскільки вони є загальновідомими та загальноживаними, то з високою ймовірністю не потребують у тексті супроводження певними поясненнями чи уточненнями. Знання їх є апіорним для реципієнта-носія німецької мови, а отже, в найкращому випадку буде таким і для перекладача.

Варто вказати на те, що труднощі перекладу англіцизмів в німецькомовному тексті можуть бути пов'язані і з тим засвідченим рядом мовознавців фактом, що англійські запозичення часто зазнають при закріпленні в німецькій мові певної **семантичної специфікації**, переосмислення, зміни емоційного забарвлення [2, с. 133; 9, с. 215]. Дуже часто запозичується лише одне із багатьох значень, з яким слово функціонує в англійській мові. Наприклад, лексема *Core* вживається в німецькій мові лише у значенні “ядро”, в той час як такі значення власне англійського слова як “центр”, “серцевина”, “суть”, а також “компанія”, залишаються незадіяними. Тому перекладач, навіть маючи знання англійської мови, повинен при найменших сумнівах перевіряти значеннєвий та конотативний об'єм англійського запозичення. Труднощі тут полягають у тому, що не всі англіцизми можна знайти у словниках, навіть в електронних чи онлайн-виданнях, тому неабиякого значення тут набуває контекстуальна інтуїція та готовність перекладача до розходження значень.

З точки зору **перекладацьких стратегій** англіцизми в німецькому тексті можна розділити на такі **основні групи**:

- англіцизми, що вживаються для **синонімії**;
- англіцизми-**предметні позначення**;
- англіцизми, що завдяки своїй зручності та влучності стали **загальноживаними**;
- англіцизми, вжиті для створення певного **образу автора** чи для **реклами** певного продукту;
- англomовні **власні назви та абрєвіатури**.

Визначивши, до якої групи належить англomовний лексичний елемент, перекладач обирає ту чи іншу тактику передачі його в українській мові. Розглянемо приклади:

1) *Für exotische Designs sind auch schräge Schnitte möglich...* (тут і далі приклади наведені з фахового журналу *Elektronik* [5]).

В тексті англіцизм *Design* використано як **синонім** до вже вжитого вище слова *Format* з метою уникнення багаторазових повторів. Перекладач може скористатись такою стилістичною допомогою автора і, якщо англіцизм є загальнозрозумілим та часто вживаним словом і в українській мові, також звернутись до нього, або ж підшукати власне український відповідник.

2) *Es wird also noch eine Weile dauern, bis die Displays von Smartphones und Tablets mit Saphir-Glas geschützt werden.*

Тут усі три англіцизми – *Display*, *Smartphone*, *Tablet* є **предметними позначеннями**, які не мають власне німецьких відповідників. Перекладач просто підшуковує еквіваленти в українській мові, зазвичай, вони теж виявляються запозиченнями з англійської, однак, не завжди – пор. *дисплей*, *смартфон*, але *планшет*.

3) *Weidmüller gehört zu den Top 100.*

Англіцизм *Top* належить саме до тих **коротких та влучних** англomовних запозичень, які вже встигли зайняти чільне місце в німецькій лексичній системі. При передачі таких слів перекладачеві варто порівняти, наскільки англіцизм є звичним для української мови, чи органічно виглядатиме він у тексті перекладу з огляду на цільову аудиторію, стильову позицію видання, для якого здійснюється

переклад та інші позамовні чинники. Так, перекладаючи наведений заголовок, можна сформулювати два семантично рівноцінні, але різні з точки зору прагматики варіанти:

- *Вайдмюллер належить до сотні найбільш інноваційних підприємств.*
- *Вайдмюллер увійшов до топ-100.*

Як бачимо, перший є більш розгорнутим, другий зберігає інтригу, спонукаючи до прочитання змісту новини. Перекладач як мовна та мовленнєва особистість повинен здійснити вибір більш доречного в даному конкретному випадку варіанту перекладу.

4) *Die Performance von Batterien wird im Wesentlichen durch die eingesetzten Materialien bestimmt.*

У наведеному реченні *Performance* позначає те ж саме, що й загальноновживане німецьке слово *Leistung* (продуктивність), очевидно, що автор вдається до англїцизму з метою створення певного **іміджу**. У таких випадках перекладачеві слід бути особливо уважним, адже перед ним два шляхи – відтворити екстралінгвістичний намір автора в тексті перекладу чи проігнорувати його, скориставшись звичним словом. При цьому виборі перекладач знову ж таки керується власною комунікативно-прагматичною компетентністю.

5) *Neben der Konkurrenz durch das Gorilla-Glas, das sich in diesem Segment festgesetzt hat, gibt es weitere Gründe wie etwa die Kosten.*

Переклад назви американського винаходу – надміцного скла для покриття електронних приладів *Gorilla-Glas* – може викликати певні труднощі, розв'язання яких безпосередньо пов'язане з визначенням вже наявного узусу. Так, наприклад, завдяки зверненню до інформаційно-пошукових систем визначаємо, що в російській та українській мові цю назву при перекладі залишають без змін. Взагалі перекладачеві слід взяти за правило перевіряти узус власних назв, адже саме **власні назви** (назви населених пунктів, імена та прізвища, назви підприємств, марки продукції тощо) належать до точних відомостей тексту оригіналу, викривлення яких може призвести до непорозумінь та значно знизити комунікативну цінність перекладу. Звичайно, не кожна власна назва є настільки вживаною, щоб її переклад можна було легко знайти за допомогою сучасних інформаційних систем, однак, звичка проводити таку перевірку, безсумнівно, допоможе уникнути неточностей та непорозумінь.

Як бачимо, коли мова йде про передачу в тексті перекладу англомовних запозичень, від перекладача вимагається як точність та повнота передачі змісту, як готовність до скрупульозного пошуку, так і творче вирішення інколи неочікуваних стилістичних та комунікативних завдань.

Ще однією особливою групою англомовних вкраплень в німецькомовних текстах є так звані **псевдоанглїцизми** [7; 9, с. 216], тобто слова, побудовані з англомовних компонентів, які, однак, не функціонують в англїйській мові взагалі або ж функціонують з іншими значеннями. До таких належать, як відомо, загальноновживане *Handy*, а також такі слова як *Servicepoint*, *Dressman*, *Oldtimer*. Перекладачу слід бути ознайомленим з існуванням такого явища і бути готовим до того, що “англїцизм” виявиться творінням власне німецького мовного простору. Іноді в таких випадках може знадобитись зноска з поясненнями лінгвокраїнознавчого характеру (так, наприклад, при перекладі туристичної інформації було б не зайвим вказати, що в Німеччині під *Service Point* мають на увазі те, що у власне англомовних країнах називають *Information desk*).

Насамкінець звернемо увагу на те, що важливо не лише ознайомити студентів-майбутніх перекладачів із явищем англо-американізації, але й стимулювати їх до **формування власного ставлення** до нього через обговорення його об'єктивних причин, позитивних та негативних його проявів, реакції на нього німецького суспільства та мовознавців, а також його місця в історії німецької мови. Навчаючись через історико-мовознавчі знання та конкретні приклади вжитку англо-американізмів оцінювати сам цей мовний феномен, студенти починають краще відчувати доцільність вжитку запозичень в тексті оригіналу та при перекладі німецького тексту українською мовою.

Отже, англо-американізація німецької мови, безперечно, належить до тем обов'язкового ознайомлення студентів-перекладачів та потребує подальших

методичних та теоретичних розробок. Зокрема, перспективним видається вивчення, систематизація та осмислення досвіду перекладачів з німецької мови другої половини минулого століття в аспекті передачі ними англо-американських запозичень.

Література

1. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен/ І. О. Голубовська // *Studia Linguistica*. – К.: ВЦ"Київський університет", 2008. – Вип.1. – С.25–33.
2. Котвицька В. А. Англіцизми в сучасній німецькій мові: розширення та звуження значень : Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції ["Формула компетентності перекладача"] (Київ, 21 березня 2012 р.) – К.: НТУУ "КПІ". – С.133-134.
3. Слаба О. В. Англо-американські запозичення в німецькій мові: соціолінгвістичний аспект : Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції ["Формула компетентності перекладача"] (Київ, 21 березня 2012 р.) – К.: НТУУ "КПІ". – С. 216.
4. *Der Anglizismen-Index: Anglizismen – Gewinn oder Zumutung? Folgeausgabe 2011* / [Hrsg. Gerhard H. Junker]. – [1. Aufl.] – Paderborn: IFB, 2011. – 304 S.
5. *Elektronik. Fachmedium für industrielle Anwender und Entwickler* / [Hrsg. von Gerhard Stelzer]. – № 16 (6. August 2013). – 50 S.
6. Golodov A. Einige Entwicklungstendenzen in der deutschen Umgangssprache [Електронний ресурс] / A. Golodov. – Режим доступу: http://www.researchgate.net/publication/242628368_EINIGE_ENTWICKLUNGSTENDENZEN_IN_DER_DEUTSCHEN_UMGANGSSPRACHE
7. Osterwinter, R. Droht der deutschen Sprache die Anglisierung? [Електронний ресурс] / Ralf Osterwinter. – "Sprachspiegel". – №1/98. – Режим доступу: <http://www.detlev-mahnert.de/duden-denglisch.html>
8. Römer C., Matzke B. *Lexikologie des Deutschen: eine Einführung* / Christine Römer, Brigitte Matzke. – [2., aktualisierte und erg. Aufl.] – Tübingen: Narr, 2005. – 236 S.
9. Stedje A. *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde* / Astrid Stedje [neu bearb. von Astrid Stedje und Heinz-Peter Prell]. – 6. Aufl. – Paderborn: Fink, 2007. – 277 S.

УДК 40.077:81.2

PREPARING FOR TEST OF WRITING ENGLISH: WRITING PROCESS AND ITS MAIN STAGES

Karpenkova N.

У статті розглядається проблема підготовки студентів, для яких англійська мова не є рідною, до складання письмової частини тесту англійської мови TOEFL. Пропонується розподіл письмового процесу на основні компоненти і обґрунтовується доцільність використання цієї теоретичної бази в процесі підготовки студентів.

Ключові слова: етапи процесу написання, передписьмовий етап, розробка, перший примірник тексту.

В статье рассматривается проблема подготовки студентов, для которых английский язык не является родным, к составлению письменной части теста английского языка TOEFL. Предлагается распределение письменного процесса на основные компоненты и обосновывается целесообразность использования этой теоретической базы в процессе подготовки студентов.

Ключевые слова: этапы процесса написания, предписьменный этап, разработка, первый вариант текста.

In this article the problem of preparing for the students, for whom English is not a native language, for making a written task of TOEFL-test is shown. The division of the writing process into main components is proposed and the appropriateness of use of this theoretical base in the process of students' preparing is grounded.

Key words: stages of writing process, prewriting, drafting, first draft, revising, publishing.

The basic point, which we should keep in minds preparing students for writing an essay, is the right focus on this problem. Instead of focusing primarily on written products – stories, poems, reports, essays and other of writing that people produce – the focus should be transformed to the writing process, to the steps that we follow as we produce a written product [1, p. 301].

In our teaching process this problem has become more actual since we have begun preparing for the TOEFL-test and its third section, Test of Written English.

Writing process involves all the thoughts and activities that occur from the time a decision is made to write until the time when the final written product has been completed. Generally, the process can be divided into four main stages: Prewriting, Drafting, Revising, and Publishing.

Prewriting is the first stage of the writing process. This planning and organizational stage consists of a series of decisions. Practically, all students are suggested to solve themselves such problems as:

- stimulus for writing – Why am I writing this? Good literature can be the springboard for many writing experiences. Ideas from literature often provide the motivation to write and students feel motivated to engage in story-making themselves.
- finding a topic – What will I write about? Finding something to write about is an early step in the prewriting process. Prewriting includes opportunities to brainstorm about ideas in stories, with a special focus on the vocabulary that is a necessary part of the brainstorming in any foreign language.
- focus on detail – What aspect of the topic will I emphasize?
- deciding on form – Will I write a story or a report? Often the same topic can be treated as a narrative story, a poem, a personal letter, and advertisement, or another form of written response.
- deciding on audience – Who will read what I write? Audience helps in deciding tone, form, and style [2, p. 330].

Prewriting also includes an incubation time, a time for students' ideas to take a shape. The components of the prewriting stage cannot be reduced and its length depends on the nature of the writing activity, the grade and ability level of students, the goals of the instructor, and many other factors.

Writing is the second stage of the process, the time when students commit their ideas to paper. It should be clear for students that they start writing in first-draft form. The first version of writing should be a draft in which students have opportunities to experiment with putting meaning on paper.

If students and instructors understand that every writing experience starts with a first draft, there is no need to worry about things like spelling, usage, punctuation, handwriting, and other mechanical matters of form at the beginning. The best advice that instructors can give students is to get their ideas down on paper, write the story so that they can read it to an audience. And if they can't spell a word, write it down the way it sounds and later find the correct form, not to lose the clue of the narration.

On this stage such questions should be answered:

- drafting – what ideas and details will I include?
- vocabulary – what words will I use?
- sentences – How can I write so others will be interested and entertained

[1, p. 301]?

The writing process results in written products, which can include imaginative stories, informational reports, journals and logs, letters, scripts and dialogues, and other forms of writing. Each of these products can be directly related to literature or other materials used in the classroom.

For a successful process, it is also recommended to avoid typical mistakes. Some “most popular” can be the following:

- volume of work is much more than it is demanded in the task (this mistake is the most spread one: students have so many thoughts, which they try to get into the work, that they have no time to express the main ones);
- failure to follow logics in writing (which usually leads to exceeding of volume);
- volume is much less than it is demanded;
- absence of grounds of own opinion;
- not all aspects of the task are covered, etc.

Such mistakes are easily explained and connected with the following:

- lack of vocabulary;
- wrong word choice;
- wrong compatibility of lexical units (for example: *my mother said me to stay at home* instead of *my mother told me to stay at home, to make advices instead of to give advice, etc.*);
- wrong word-building;
- word-by-word translation from a native language (for example: *at the other side* instead of *on the other hand; to have feeling of humour* instead of *to have a sense of humour*);
- wrong use of logical connections: disagreement of subject and predicate or categories of animate and inanimate beings;
- limited stock of means of logical connection or absence of means of logical connection (for example: *I heard about a photographic exhibition. The exhibition will be in central museum. Let's go to the exhibition on Monday* instead of *I heard about a photographic exhibition which will take place in central museum. Let's go to see it on Monday*);
- grammar mistakes in tense forms, substitution of nouns with pronouns, use of prepositions, use of infinitive constructions, word-order in questions and especially in indirect questions and building of conditional sentences are a weak spot of the students' writing;
- absence of text division into paragraphs or inadequate logical division;
- also usually the students do not take into consideration the necessity to paraphrase the words from the task;
- use of words from formal style in informal statements and vice versa;

- wrong use of absence of parenthetical words and constructions;
- unreasonable use of punctuation marks especially commas and exaggerated quantity of exclamation marks, etc.

Storywriting is stimulated by the full range of narratives that students encounter in the world of teenage literature. In our case books about Harry Potter can be used as the basis. Students can create their own witches and goblins, heroes and villains, friends and foes based on the characters that they find in these books. They can write their own versions of chapters, write new endings, and write sequences. An awareness of narrative story structure – how problems develop in stories and how these problems are solved – provides a structural dimension that students' writing often lacks.

Written reports provide students with opportunities to develop expository writing, and nonfiction texts – in our case lectures in applied economics or entrepreneurship can be used – are essential in gathering content for these reports. But sometimes even a fictional story can stimulate students' interest in a topic enough to lead them to research and reporting.

Scripts and dialogues provide opportunities to integrate reading, writing and speaking, as students produce their own versions of stories. Such courses as “New international business English” or “Business circles” provide models of dialogues and monologues for students to follow as they write.

Revising focuses on meaning and clarity, with an eye to interesting word choice, sentence variety and linguistic complexity, paragraph organization, and clarity of ideas. This type of careful examination of text is the essence of critical reading.

Part of the revising stage of the writing process is conferencing. As time allows, instructors meet with students to discuss their writing. The instructor's role is not primarily to find where errors occur but to show how improvements can be made, to identify problems in such a way that students see that they have some chance of overcoming them.

Effective writing conferences focus on the writing process as well on the product, also focusing on such issues as completeness of sentences, spelling, and grammatical structure.

Peer conferencing is also appropriate, as students share and discuss each other's writing with partners or in small groups. With demonstration, modeling, discussion, and guided practice, students become adept at helping each other in postwriting activities. When students read and react to each other's writing, they become more aware of what makes their own writing more effective. “Here is a place where the link between reading and writing is forged, as students read each other's writing with an eye to constructing meaning in text” [2, p. 330].

Feedback and comments need to be made in a constructive, positive fashion. Students can learn to focus with questions as “What other words might you use?” rather than such comments as “That's a dumb word to use!” Instructors need to model this constructive approach.

Based on feedback and revision, students produce a final draft. Rewriting has been always looked upon conventionally as punishment, but rewriting what one has written is not evidence of failure but a way to achieve a greater measure of success in writing [3, p. 189].

Publishing is the culmination of the writing process, while writing is a communication activity, and the circle of communication is not complete until the audience reads the writing.

A simple form of publication occurs when students read each other's writing as part of a classroom work [2, p. 330].

Each stage of the writing process involves the reading-writing connection. Wide reading gives students impressive models and helps them generate ideas that they can use as topics in the prewriting stage of the process. The act of writing itself involves students in the construction of meaning in text that is essential to both composing and comprehending. Revising alerts them to the language standards and qualities that will make them keener processors of print. Publishing what they have written gives students a sense of authorship. The instructors' task is to help as much as possible during all four stages of writing process.

References

1. Savage J. F. Teaching reading using literature / J. F. Savage. – Madison, USA: Brown & Benchmark, 1994. – 301 p.
2. Walshe R. D. Questions teachers ask about teaching writing / R. D. Walshe. – Melbourne, Australia: Dellastar, 1998. – 330 p.
3. TOEFL. Preparation guide / Lincoln, USA: CLIFFS, 2008. – 189 p.

УДК 81'243:378.147+004.77

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ “БЛОГ” У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кондакова В. П.

Ця стаття розглядає використання Інтернет-технології “блог” у навчанні іноземній мові у вищих технічних навчальних закладах. Виявлено характеристики та властивості Інтернет-технології “блог”. Визначено способи використання блог-технології під час організації навчального матеріалу в процесі навчання англійській мові студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: Інтернет-технології, блог, навчання іноземній мові.

Эта статья рассматривает использование Интернет-технологии “блог” в обучении иностранному языку в высших технических учебных заведениях. Выявлены и описаны характеристики и свойства Интернет-технологии “блог”. Определены способы использования блог-технологии в организации учебного материала в процессе обучения английскому языку студентов технических специальностей.

Ключевые слова: Интернет-технологии, блог, обучение иностранному языку.

The article considers the usage of Internet technology “blog” in foreign language teaching in the higher technical educational establishments. The characteristics of Internet technology “blog” are revealed and described. The ways of its application in organizing English teaching activity are defined.

Key words: Internet technologies, blog, foreign language teaching.

Останнім часом зростає кількість досліджень, предметом яких стало використання Інтернет-технологій (ІТ) у навчальному процесі. В умовах модернізації й інформатизації системи освіти ІТ розглядаються як один із ефективних засобів навчання іноземної мови (ІМ) у вищих навчальних закладах. Цій темі присвячені дослідження вітчизняних (Г. О. Козлакової [2], В. Ф. Заболотного і Б. В. Павлюка [1]) і зарубіжних (А. Кемпбелла [7], А. В. Філатової [4]) науковців. У вищій школі ІТ використовують для координації наукових досліджень, оперативного обміну інформацією між учасниками проектів, навчання на відстані, проведення консультацій.

Аналіз теоретичних досліджень і практичного досвіду сучасної педагогічної діяльності показує, що, незважаючи на пильну увагу до підвищення якості професійної підготовки студентів, проблема використання ІТ, зокрема Інтернет-технології “блог”, як засобу навчання англійської мови (АМ) у вищих технічних навчальних закладах (ВТНЗ) залишається ще недостатньо вивченою. Актуальність дослідження зумовлена цілою низкою суперечностей між постійним вдосконаленням ІТ та рівнем методичних розробок, орієнтованих на їх використання в освітньому процесі; декларованою метою навчання ІМ, яка полягає у розвитку іншомовної комунікативної компетенції, та реальним рівнем сформованості цієї компетенції у студентів; соціальною потребою у підготовці творчої, ініціативної особистості та розповсюдженою організацією навчання ІМ у ВТНЗ, яка характеризується обмеженою кількістю годин ІМ відповідно до навчальної програми, академізмом й провідною роллю викладача.

Мета дослідження – виявити характеристики та властивості Інтернет-технології “блог” і з’ясувати способи її використання під час організації навчального матеріалу в процесі навчання АМ студентів технічних спеціальностей.

У 1997 р. з’явився новий вид веб-сайтів, відмінний від традиційних домашніх сторінок (*home page*). Він є анотованим переліком закладок, відкритим для широкої публіки. У 1999 році Д. Баржер запропонував назвати такі сайти веблогами (*weblog* – скор. *blog*) [5]. Назва закріпилася, але залишилися деякі розбіжності з приводу того, що стоїть за цією назвою.

Баржер Д. дав таке визначення блогам: “Блог (*weblog / blog / newspage / filter*) – це веб-сторінка, яка поєднана з усіма іншими веб-сторінками, котрі автор блогу вважає цікавими або релевантними. Кожне нове повідомлення додається у верхньому рядку сторінки. Ті, хто відвідує блог не вперше, можуть легко ознайомитися з усіма новими повідомленнями, що з’явилися з часу попереднього візиту” [5]. Д. Вайнер визначив блоги таким чином: “Блоги – це веб-сайти, легко створювані й оновлювані користувачами, які практично не мають технологічних навичок і знань” [12].

Усі блоги мають низку сталих характеристик. До них, зокрема, належать:

1. Зворотний порядок записів. Найостанніші записи публікуються вгорі. Зазвичай на блозі на першій сторінці наводяться лише останні записи, а всі інші доступні в архіві.

2. Відгуки. Блог містить заохочення читачів писати відгуки. Прохання писати відгуки публікується відразу ж після поста. У цьому сенсі коментований блог схожий на Інтернет-форум.

3. Єдиний автор. Як правило, автором записів на блозі є одна людина. Лише автори блогу можуть задавати тему й ініціювати обговорення.

4. Можливість об’єднання. Формат блогу дозволяє об’єднувати зміст декількох авторських блогів на одній сторінці.

5. Редагування за допомогою звичайного браузера.

6. Сталі посилання. Кожне повідомлення, опубліковане всередині блога, має свій *URL* – електронну адресу, за котрою можна звернутися до повідомлення [3, с. 15].

Поява технології створення веблогів істотно змінила можливості використання Інтернету викладачами та студентами. Користувачі Інтернету перетворилися з читачів на авторів і співавторів. Крім того, уможливилася фільтрація та відстеження збільшеного масиву Інтернет-ресурсів. Популярність застосування Інтернету з освітньою метою, зокрема, в царині викладання ІМ, почала суттєво зростати.

Одними з перших переваги використання блогів з навчальною метою оцінили викладачі ІМ [11]. Це пояснюється тим, що при відносній легкості створення й ведення, веблоги мають великий виховний і дидактичний потенціал.

Так, Л. Блентон пропонує використовувати блоги для моніторингу самостійної роботи студентів, що є ефективним при навчанні писемного мовлення [6]; А. Кемпбелл бачить у блогах можливість долучити студентів до англійських веб-сайтів та спілкування з носіями мови [7]; Б. Дієу використовує блоги у роботі над груповими проектами [8]; Дж. Оравек вважає, що блоги розвивають критичне та творче мислення [10]; Д. Хуффакер експериментально встановив, що блоги сприяють поліпшенню грамотності студентів через написання історій і діалогів [9]. В.Ву вважає блоги ефективним засобом розвитку письма як виду мовленнєвої діяльності, а також використовує блоги як платформу для міжкультурних телекомунікаційних проектів [13].

Зазначимо такі дидактичні властивості блогів:

1. Існування в контексті автора – зовнішній вигляд блогу та його наповнення відображають особистість автора, сфери його інтересів і культурний та інтелектуальний рівень. Дизайн і зміст блогу дозволяють студенту найповніше розкрити свої творчі здібності, а також організувати комфортне для себе середовище навчання, розвивати навчальну автономію та креативність.

2. Інтерактивність за принципом “я” → “всім”, “всі” → “мені” дозволяє формувати вміння вести дискусію (наводити аргументи й контраргументи, робити висновки, висловлювати власне незалежне судження); розвивати емпатію; вдосконалювати навички писемного мовлення різних стилів (формального, розмовного, високого).

3. Ефективність організації інформаційного простору сприяє оперативному пошуку інформації через систему рубрикації (тегів) й архіву.

4. Максимальний ступінь реалізації мультимедійності дозволяє: а) мотивувати учнів і формувати творче мислення; б) удосконалювати рецептивні види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання); в) застосовувати індивідуальні стилі навчання.

5. Простота використання блогу підвищує мотивацію навчання; усуває тривожність і невпевненість у навичках користування комп'ютерно-інформаційними технологіями.

6. Безпека використання блогу забезпечує свободу самовираження студентів.

Виокремлюють кілька типів навчальних блогів, які використовують для організації навчального матеріалу. А. Кемпбелл групує навчальні блоги за авторським складом на викладацькі (*tutor blog*), студентські (*learner blog*) та колективні (*class blog*) [7].

Викладацький блог може містити навчальний план, необхідну інформацію про курс, вправи, завдання для виконання в аудиторії та вдома. Викладач може розмістити на блозі інформацію особистого характеру про себе та свою родину, ділитися враженнями про культуру своєї країни та країни, мова якої вивчається, а також привертати увагу студентів до мовних і соціокультурних явищ у рідній та ІМ. А. В. Філатова вважає, що блог викладача може служити свідченням його компетентності: у ньому викладач описує й наочно демонструє методики, які застосовує в навчальній аудиторії. Крім того, записи на блозі відбивають увагу, котру викладач виявляє до успіхів студентів і складнощів навчання. Блог також є майданчиком для професійного спілкування, завдяки якому викладач може підвищувати свій рівень, беручи участь в обговореннях, обмінюючись досвідом і корисними посиланнями з колегами [4, с. 105].

Переваги викладацького блогу А. Кемпбелл убачає в тому, що:

а) використовуючи блог, студенти отримують щоденну практику в читанні. При цьому викладач завжди знає свого адресата, а значить, ураховує інтереси й рівень знань своїх студентів. За допомогою посилань викладач може привернути увагу студентів до автентичних матеріалів в Інтернеті, дати посилання на визначення незнайомих слів, поступово ввести у свої повідомлення нові звороти й граматичні конструкції;

б) завдяки своєму блогу викладач може долучити студентів до дослідження Інтернету й зокрема до якісних англomовних ресурсів;

в) блог сприяє онлайнoвому вербальному спілкуванню під час використання коментарів. Викладач може ставити студентам питання, загадувати загадки й навіть провокувати їх, щоб викликати на діалог;

г) уможлиблюється розміщення на блозі розкладу занять, оголошень, завдань і тестів з посиланнями на мережні ресурси;

д) викладач може опублікувати на блозі список посилань на сайти для самостійної роботи студентів (тести, сайти новин, аудіо- й відеофайли тощо) [7].

До студентських блогів (*learner blog*) А. Кемпбелл відносить як індивідуальні блоги, так і блоги малих груп, що працюють над спільним проектом. Перевага цього типу блогу полягає в тому, що у студента з'являється особистий простір в Інтернеті. Саме ці блоги ідеально підходять для занять, де пріоритетними видами мовленнєвої діяльності є читання і письмо.

Колективний блог курсу (*class blog*), за А. Кемпбеллом, є спільним простором викладача та студентів. Формат колективного блогу дозволяє використовувати його як платформу для проведення дискусій, розпочатих в аудиторії [7].

Будь-яку роботу зі створення студентських чи колективних блогів слід почати з викладацького блогу. Розглянемо викладацький блог *English Teaching Via Blog* (www.viktoriaa.edublogs.org) (Рис. 1), який створений нами на безкоштовній платформі www.edublogs.org, і містить систему вправ, два контрольних завдання й одну таблицю оцінювання контрольного завдання з говоріння з теми "Connections", мета якої навчити студентів встановлювати ділові зв'язки з представниками різних культур і країн, ураховуючи культурні особливості тієї чи тієї країни; володіти діловою лексикою, відрекомендувати себе в діловому колективі, а також правильно використовувати часові форми дієслів АМ.

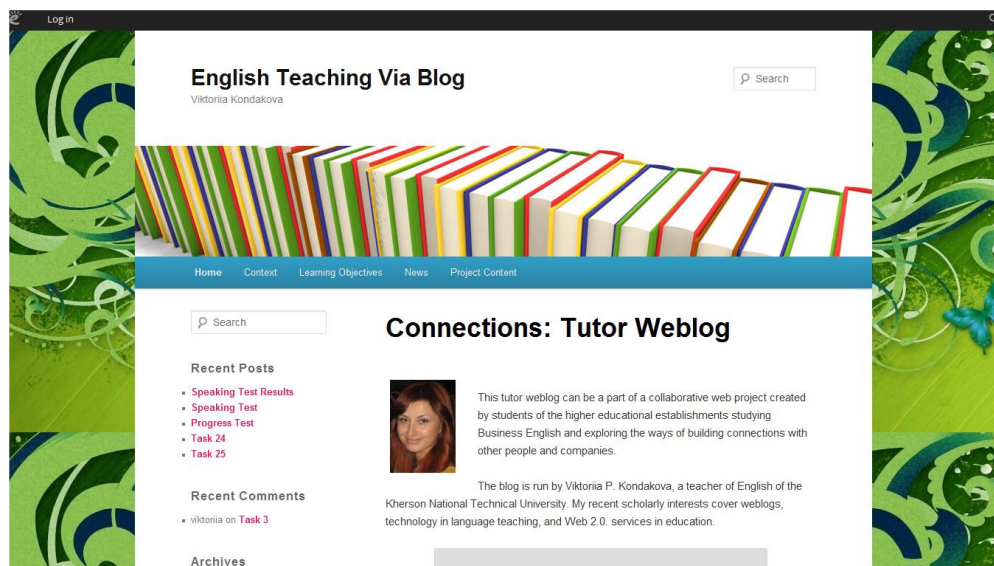

Рис. 1. Скріншот викладацького блогу *English Teaching Via Blog* (www.viktorina.edublogs.org), створеного на безкоштовній платформі www.edublogs.org

Ця система вправ передбачає створення студентами студентських і колективних блогів, на котрих публікуються виконання завдань. У результаті вивчення теми студентські і колективні блоги представляють собою звіти про досягнення студентів у вивченні теми.

Завдання 1 і 2 містять інструкції щодо організації студентського блогу, вчать користуватися посиланнями, коментувати публікації, містять корисні посилання щодо оформлення блогу.

Task 1: *Create your own blog, choose your individual design, post your personal information. Post some links according to your interests, add some media files (images, video, audio).*

Task 2: *Go to "Context", read the text and add your comment after the text.*

Завдання 3 спрямоване на самостійну роботу студентів, пошук інформації в Інтернеті, підготовку до роботи в аудиторії, а також створення публікацій на власному блозі, коментування публікацій одногрупників.

Task 3:

*Study the words **cultural awareness** and **company culture**. What do you think these words mean? Create a post sharing your ideas on your blog. Read the posts of your colleagues and add your comment.*

Завдання 7 пропонує прослухати аудіозапис і виконати завдання на перевірку почутого.

Task 7:

Listen to three people talking about their experience of working in other countries. Was each person's overall impression positive or negative?

Are the following adjectives used to describe people, places or experiences?

Extract 1: open-minded, out-of-the-way, time-consuming, tedious.

Extract 2: up-and-coming, self-assured, outspoken, run-of-the-mill.

Extract 3: down to earth, easy-going, low-key, unexpected.

Be ready to speak about your work experience in the class using the adjectives.

Завдання 10 передбачає співпрацю студентів, уведення нового елемента оформлення блогу – запису власного голосу й розміщення аудіофайлу на блозі. Вправа також містить посилання на зразок виконання цього завдання.

Task 10:

Work with a partner. Think about a situation where you have been host to a business visitor; worked with a new colleague; worked in another country / city; started a new job in a new company.

Now make an audio record of your conversation with your partner talking about your experiences.

Таким чином, викладацький блог є ідеальною платформою для розвитку навичок усіх видів мовленнєвої діяльності студентів. По-перше, розвиток навичок переглядового, пошукового, ознайомлювального читання переважно здійснюється за рахунок публікацій на блозі прямих посилань на тексти, статті, енциклопедичні відомості, розміщені в Інтернеті. По-друге, навички аудіювання розвиваються шляхом викладання на блог аудіозаписів із подальшою перевіркою розуміння (на рівні конкретних фактів) за допомогою перевірочних вправ. По-третє, розвиток навичок писемного мовлення відбувається в основному за допомогою розгорнутих відповідей на прямо поставлені запитання викладача й виконання творчих завдань. По-четверте, навички говоріння можна розвивати, створюючи аудіозапис (у форматі MP3 або безпосередньо на сайті для створення подкастів www.podomatic.com) своєї декламації. Потім усі аудіозаписи студентів викладаються на блозі, де їх можна прослухати. Такий тип завдання дає студентам можливість почути себе з боку та звернути увагу на ті компоненти говоріння (правильна артикуляція й вимова звуків, інтонаційне оформлення мовлення, ритміко-мелодійна організація й паузація), котрі потребують відпрацювання або корекції.

Створення і організація викладацького блогу є необхідною умовою ефективного навчання ІМ із використання блог-технології. Запропонований зразок системи вправ, яка розроблена на основі викладацького блогу, може бути використаний викладачами АМ у процесі навчання студентів вищих навчальних закладів, для дистанційного та змішаного навчання ІМ на основі ІТ в рамках викладання курсу “Ділова англійська мова”. За умови чіткої організації і моніторингу навчання АМ із використанням блог-технології дозволить студентам розкрити свій творчий потенціал, розвинути активність, самостійність і відповідальність; разом з викладачем стати суб’єктами навчальної діяльності.

Література

1. Заболотний В. Ф. Використання комп’ютерних мереж в навчальному процесі / В. Ф. Заболотний, Б. В. Павлюк // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки : частина II, 2007. – № 21(137). – С. 87–93.
2. Козлакова Г. О. Зміна діяльнісної парадигми викладача при дистанційному навчанні / Г. О. Козлакова // Вища освіта України. – 2003. – №4. – С. 91–95.
3. Патаракин Е. Д. Геокешинг, Геотаггинг, Фликр, Вики-Вики, Веб-блоги и Живой журнал в образовании : Новое поколение учебных проектов городских улиц и сетевых сообществ / Е. Д. Патаракин, Я. С. Быховский, Е. Н. Ястребцева. – М. : Институт развития образовательных технологий, 2005. – 36 с.
4. Филатова А. В. Оптимизация преподавания иностранных языков посредством блог-технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Филатова Анна Владимировна. – М., 2009. – 197 с.
5. Barger J. Weblog resources FAQ [Електронний ресурс] / J. Barger. – Режим доступу до джерела:
<http://www.robotwisdom.com/weblogs>.
6. Blanton L. L. Student, interrupted: A tale of two would be writers / L. L. Blanton // Journal of Second Language Writing. – 2010. – № 14. – P. 105–121.
7. Campbell A. P. Using Livejournal for authentic communication in EFL classes [Електронний ресурс] / A. P. Campbell // The Internet TESL Journal. – 2008. – № 10 (9). – Режим доступу до джерела:
<http://itesli.org/Techniques/Campbell-LiveJournal/>.
8. Dieu B. Pedagogical affordances of syndication, aggregation, and mash-up of content on the Web [Електронний ресурс] / B. Dieu, V. Stevens // The Internet TESL Journal. – 2007. – № 11. – Режим доступу до джерела:
<http://tesl-ej.org/ej41/int.html>.
9. Huffaker D. The Internet: Making It Work in the ESL Classroom [Електронний ресурс] / D. Huffaker // The Internet TESL Journal. – 1998. – September. – Vol. IV. – No. 9. – Режим доступу до джерела:
<http://iteslj.org/Articles/Foxinternet.html>.

10. Oravec J. A. Bookmarking the world: Weblog applications in education / J. A. Oravec // *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. – 2002. – № 45 – P. 616–621.
11. Pinkman K. Using blogs in the foreign language classroom: Encouraging learner independence / K. Pinkman // *The JALT CALL Journal*. – 2005. – № 1. – P. 2–24.
12. Winer D. The History of Weblogs [Електронний ресурс] / D. Winer. – 2002. – Режим доступу до джерела:
<http://oldweblogscomblog.scripting.com/history/OfWeblogs>.
13. Wu W. Using blogs in an EFL writing class [Електронний ресурс] / W. Wu. – 2005. – Режим доступу до джерела:
<http://www.chu.edu.tw/~wswu/publications/papers/conferences/05.pdf>.

УДК 378.14

ПРОЕКТНІ ЗАВДАННЯ ЯК ОДИН З МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Межуєва І. Ю.

У статті розкривається ефективність проектної роботи як методу навчання іноземній мові, визначаються основні етапи роботи над проектом, висвітлюється роль проектних завдань у формуванні творчої активності та професійних якостей майбутнього фахівця. Наводиться приклад застосування методу проектів у межах дисципліни "Іноземна мова".

Ключові слова: метод навчання, проект, комунікація, компетенція, творча активність, професійні якості.

В статье раскрывается эффективность проектной работы как метода обучения иностранного языка, определяются основные этапы работы над проектом, освещается роль проектных заданий в формировании творческой активности и профессиональных качеств будущего специалиста. Приводится пример применения метода проектов в пределах дисциплины "Иностранный язык".

Ключевые слова: метод обучения, проект, коммуникация, компетенция, творческая активность, профессиональные качества.

The article reveals the efficiency of projecting as the method of teaching a foreign language, the main stages of the work at project are determined, the role of project assignments in forming creative and professional qualities of a future specialist is covered.

Key words: education methods, projecting, communication, competence, creative activity, professional qualities.

Технологічний підхід у навчанні є запорукою успіху адаптації вищої освіти України до вимог Болонського процесу. Використання педагогічних технологій, інноваційних методів навчання у вищій школі надасть можливість значно підвищити якість професійної підготовки студентів, забезпечить їхню конкурентоспроможність на світовому ринку праці, активну участь в європейському просторі вищої освіти.

Методи навчання – це засоби взаємопов'язаної діяльності викладача та студентів, що направлені на оволодіння студентом знаннями, вміннями та навичками, на його виховання та розвиток в процесі навчання та формування іншомовної комунікативної компетенції. При цілісному підході до питання методів навчання у вищій школі насамперед потрібно позначити розподіл методів навчання на дві групи, які називаємо традиційними та нетрадиційними [11, с. 79].

Відомий науковець Бабанський Ю. К. виділив три великі підгрупи методів навчання, які ми відносимо до традиційних. Поряд з класифікаціями методів навчання, які відображають певну окрему сторону чи завдання навчально-виховного процесу, існують бінарні класифікації, які розглядаються Ярмаченком М. Д., Галузинським В. М., Євтухом М. Б. та інші [6, с. 115].

Литвиненко Є. А. та Рибальський В. І. виділяють сім основних методів навчання, які відносяться до нетрадиційних методів. На сучасному етапі необхідною умовою навчання є впровадження таких методик, які б найбільш ефективно розкривали потенціал студентів, їх інтелектуальні, творчі та моральні якості та сприяли підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, активізували їх пізнавальну діяльність, спонукали до творчого пошуку та самовдосконалення [4, с. 39; 3, с. 146].

Проектна робота не є вже новою методикою на сьогодні. Проектна робота – це навчання через дію. Проекти дають повне відчуття чогось досягнутого,

можливість виготовляти продукт. Спостерігається віддача з боку тих, хто навчається, коли вони усвідомлюють, як вони творчо можуть застосувати іноземну мову. Проектна робота допомагає інтегрувати іноземну мову у власну мережу комунікативної компетенції того, хто вивчає мову. Проект налагоджує більш тісний зв'язок між мовою та культурою, реалізуючи мету вивчення іноземної мови, а саме створення комунікативного моста між двома різними культурами [5, с. 45; 2, с. 105, 15 с. 3].

Під час навчання за допомогою метода проектів викладачу необхідно враховувати етапи роботи над проектом. Можна окреслити декілька етапів роботи: 1) наведення проектного завдання, що являє собою подання ситуації, яка дозволяє виявити одну чи декілька проблем; 2) аналіз проблеми, висунання гіпотез вирішення виявленої проблеми; 3) обговорення методів перевірки гіпотези, можливих джерел інформації; 4) пошук інформації, оформлення результатів; 5) захист проекту з опануванням з боку присутніх; 6) виявлення нових проблем [13, с. 6].

Робота над проектом передбачає колективну діяльність. Хоча проект може виконуватися одним студентом, парами або групами студентів. Індивідуальна робота з виконання проектних завдань є потужним джерелом розвитку здібностей та засобом самовираження особистості. Вона вимагає від того, хто навчається, наполегливості, посидючості, завзятості у подоланні труднощів з одного боку та є реальною можливістю проявити свою індивідуальність з іншого. При виконанні індивідуальних проектних завдань, по-перше, зростає роль студента у визначенні змісту роботи, виборі засобів її виконання; по-друге, є можливість співробітництва того, хто навчається, з викладачем, якщо така потреба виникає.

У межах дисципліни “Іноземна мова” метод проектів може використовуватися у відповідності до навчальної програми практично у будь-якій темі. Наведемо приклад проекту:

The United States of America

Група ділиться на дві команди, які отримують наступні завдання:

The First Task of the Competition

Ведучий: The competition consists of several tasks/ The first task is to answer the questions about the USA. If your answer is correct the team will get one point. You'll get nothing if your answer is wrong. After Listening to the question the members of the team can consult with each other for 30 seconds.

Питання задаються обом командам по черзі:

- 1) What city is the capital of the USA?
- 2) What river is the capital is situated on?
- 3) Who discovered America and when did it happen?
- 4) What are the first English settlers who came to America in 1620 called?
- 5) What state is the largest in the USA?
- 6) What is the name of the American flag?
- 7) What is the main figure in the national emblem of the USA?
- 8) Who is the head of state and government in the country?
- 9) Give a nickname of a USA government.
- 10) What is the largest city in America?
- 11) What sport is very popular in the USA?
- 12) What University is the oldest one in the USA?
- 13) What is the monetary unit of the USA?
- 14) Name the first President of the USA.

Правильні відповіді:

- 1) The capital of the USA is Washington in the District of Columbia.
- 2) Washington, D.C., is situated on the Potomac River.
- 3) Christopher Columbus discovered America on October 12, 1492.
- 4) The first English settlers who came to America in 1620 on the “Mayflower” are known as “The Pilgrim Fathers”.
- 5) The largest state in the USA is Alaska, which is situated in the North America.
- 6) The name of the American flag is “Stars and Stripes”.
- 7) The main figure in the national emblem of the USA is the Bald Eagle.

- 8) The President is a head of state and government in the country.
- 9) The nickname of the USA government is "Uncle Sam".
- 10) The largest city of the USA is New York.
- 11) Baseball is very popular in the USA.
- 12) The Harvard University opened in 1636 is the oldest one in America.
- 13) The dollar is the monetary unit of the USA; it is worth 100 cents.
- 14) The name of the first President of the USA is George Washington.

The Second Task of the Competition

Ведучий: America is a very big country, which has a lot of different places of interest. It is famous for its monuments, well-known buildings and other sights. Your task now will be to explain the meaning of the word written on the card in English. Each team must take four cards. (It will be very good if every member of the team answers one of the questions.)

На картках написані наступні слова:

Disneyland, the White House, the Statue of Liberty, "The Pencil", Congress, Harlem, Hollywood, The Empire State Building.

Відповіді студентів за картками:

Disneyland is a large amusement park for children in Southern California created by the famous American film producer Walt Disney in 1955.

The White House is the official home of the President of the USA where he works and living.

The Statue of Liberty is the symbol of freedom in America. It is a bronze figure (almost 46 meters high) of a woman holding up a torch, on Liberty Island in New York Harbor, which is a gift from the French government sent to America in 1884.

"The Pencil" is the name of the tall column in Washington, D.C., that is the Washington Monument Built in honor of the first President of the USA.

Congress is the parliament of the USA, which has its seat in the Capitol.

Harlem is considered to be the poorest district of New York where mainly Afro-Americans live.

Hollywood is associated with the US film industry; it is situated not far from Los Angeles. It is the world-famous center of films.

The Empire State Building is one of the tallest buildings in the world (381 meters high) in the New York City. It is a skyscraper.

The Third Task of the Competition

Ведучий: America has a lot of famous singers, composers and musicians. Americans like to sing very much. There are a lot of American folk songs. The third task of our competition is dramatization of any American song the team likes. It was the homework of our teams. Let us listen to them and see what they prepared for us. The highest number of points is five.

У перерві між виступами команд та їхньою підготовкою до інсценування пісень можна провести невелику розминку з глядачами – задавати їм гумористичні запитання англійською мовою або показати картинки з гумористичними запитаннями, наприклад:

1. What has two arms and four legs? (An arm-chair.)
2. What word is always pronounced wrong? (Wrong.)
3. What goes up and down at the same time? (Staircase.)
4. What is white when it's dirty and black when it's clear? (Blackboard.)
5. What can fly without wings? (Time.)
6. Some months have 31 days, but how many have 28 days? (They all have.)

Проекти та ігри мають велике значення для підвищення ефективності розвитку творчої активності майбутнього фахівця [9, с. 10, с. 23; 12, с. 67]. Як показала практика, вони складають гарну базу для підготовки фахівця, який володіє такими необхідними якостями, як творче мислення, інтерактивність, що дозволяє приймати самостійні рішення у нестандартних ситуаціях [14, с. 69].

Метод проектів надає нові можливості вирішення складних методичних завдань. Для успішного впровадження проектів у навчальний процес необхідно враховувати специфіку конкретної навчальної дисципліни та особливості кожного типу проектів [8, с. 74; 1, с. 112; 7, с. 93-95]. Проекти, що організовуються у поза аудиторний час, тобто ті, зміст яких не збігається з програмою курсу

навчання, потребують більше часу, як з боку викладача, так і студентів. Робота над такими проектами має певні види заохочення. Це можуть бути додаткові бали відповідно до вимог кредитно-модульної системи.

Література

1. Бабинская П. К. Практический курс методики преподавания иностранного языка / П. К. Бабинская, Т. П. Леонтьев. – Минск, 2009. – 5-е изд. – 283 с.
2. Байдунова Л. А. Метод проектов при обучении учащихся двум иностранным языкам / Л. А. Байдунова // Иностранный язык в школе. – 2002. – Вып. № 1. – С. 6.
3. Берман И. М. Методика обучения английскому языку в неязыковых вузах / И. М. Берман. – М., 1970. – 230 с.
4. Гавренко Ю. П. Методи навчання у вищій школі / Ю. П. Гавренко // Нові концепції викладання іноземної мови у світлі сучасних вимог. – К., 2010. – С. 39–40.
5. Галай О. П. Проектна робота як засіб навчання іноземній мові / О. П. Галай // Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. – К., 2010. – С. 45-47.
6. Ларнер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Ларнер. – М.: Педагогика, 1981. – 239 с.
7. Методика преподавания иностранного языка: общий курс: [учебное пособие] / отв. ред. А. Н. Шамов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: АСТ: АСТ Москва: Восток-Запад, 2008. – 253 с.
8. Пассов Е. И. Урок иностранного языка. Глоссарий / Е. И. Пассов, Н. Е. Кузовлева. – М.: 2010. – 639 с.
9. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е. С. Полат // Иностранный язык в школе. – 2000. – Вып. № 2. – С. 17 – 20.
10. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е. С. Полат // Иностранный язык в школе. – 2000. – Вып. № 3. – С. 23-25.
11. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології: Навчальний посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків: Колегіум, 2005. – 224 с.
12. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе/ С. К. Фоломкина. – М.: Высшая школа, 2005. – 2-е изд., испр. – 255 с.
13. Anderson N. Improving Reading Speed. Activities for the Classroom / N. Anderson // English Teaching Forum. – 1999. – V. 37. – p. 2-5.
14. Tribble Ch. Writing. Language Teaching: A Scheme for Teaching Education / Ch. Tribble. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 174 p.
15. Trim J. L. M., Richterich R. Systems Development in Adult Language Learning / J. L. M. Trim, R. Richterich. – Oxford, 1980. – 290 p.

УДК 81'243:378.147+005.336.2

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ: ВЕБ-КВЕСТ

Минаева И. Р.

У статті розкривається ефективність використання інформаційних технологій як нового методу у навчанні іноземної мови, що має актуальне і важливе значення на даному етапі розвитку суспільства. Встановлюються основні переваги і недоліки традиційних прийомів навчання у порівнянні з новими комп'ютерними технологіями. Підкреслюється значення Інтернету як унікального засобу спілкування і освіти. Визначається роль Веб-квестів у створенні проблемних завдань з елементами рольової гри при формуванні творчої активності та якісно нової за змістом особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: метод навчання, проблемне завдання, інформаційні технології, дистанційне навчання, Веб-квест.

В статье раскрывается эффективность использования информационных технологий как нового метода в обучении иностранному языку, что имеет актуальное и важное значение на данном этапе развития общества. Устанавливаются основные преимущества и недостатки традиционных приемов обучения по сравнению с новыми компьютерными технологиями. Подчеркивается значение Интернета как уникального средства общения и образования. Определяется роль Веб-квестов в создании проблемных задач с элементами ролевой игры при формировании творческой активности и качественно новой по содержанию личности будущего специалиста.

Ключевые слова: метод обучения, проблемное задание, информационные технологии, дистанционное обучение, Веб-квест.

The article reveals the efficiency of information technology as a new method of foreign language teaching. It should be emphasized that it is relevant and important at this stage of social development. The paper identifies the main advantages and disadvantages of the traditional methods of teaching compared with the new computer technologies. The value of the Internet as a unique medium of communication and education is stressed. The role of Web quests in forming a new personality of the future specialist by creating the problem task with RPG elements is defined.

Key words: method of teaching, problem task, information technology, distance education, Web quests.

В настоящее время наша страна находится в международном образовательном пространстве, диктующем новые условия обучения иностранным языкам студентов в неязыковых вузах и требующем поиска всё более эффективных путей обучения. Традиционные педагогические методы обучения не обеспечивают полного и быстрого усвоения возрастающего объема знаний, а обновление учебного материала не успевает за современным потоком информации. Вот почему применение новейших технологических и методических разработок при обучении иностранному языку является весьма важным и актуальным на нынешнем этапе развития общества, что тем самым активизирует познавательную мотивацию студента.

В последнее время многие исследователи пытаются изменить содержание и саму систему образования. Современный период в системе образования можно охарактеризовать по-разному. И. А. Колесникова называет его эпохой смены педагогик (от классической – к неклассической) [4], а такие учёные как А. Г. Асмолов, М. А. Гусаковский, В. В. Краевский, В. И. Слободчиков, В. В. Сериков и некоторые другие считают, что наблюдается кризис гуманитарности, который трактуется как кризис рациональности и целостности. В данном вопросе никто не говорит, что нужно полностью отказаться от традиционных

методов и приемов преподавания. Но все же, высокие темпы научно-технического прогресса приводят к быстрому устареванию знаний специалистов, что обуславливает необходимость продолжения для них образовательного процесса на протяжении всего активного периода жизни. Известное нам дистанционное обучение, при котором образовательный процесс или часть учебных процедур выполняется с использованием современных информационных технологий при территориальном разобщении обучающего и обучаемого, имеет ряд недостатков и преимуществ. Основным достижением становления этой формы обучения в нашей стране за прошедший этап времени считается то, что произошло расширение возможности выбора формы реализации конституционного права человека на получение качественного образования, наиболее оптимально соответствующего его условиям жизни, особенностям его психофизиологического и социального статуса. При дистанционном обучении имеется возможность постоянного и достаточно динамичного телекоммуникационного общения преподавателя и студента на расстоянии, студентов между собой и с носителями языка в ходе учебного процесса. Основная методическая проблема дистанционного обучения иностранным языкам через телекоммуникационные сети состоит в отсутствии общего подхода к разработке методики дистанционного обучения иностранным языкам через Internet, что заметно тормозит процесс внедрения дистанционного обучения иностранным языкам через Internet в систему образования. Это можно объяснить и ее относительной новизной, и ее сложностью. Исследования дистанционного обучения в преподавании иностранных языков рассмотрены в работах А. А. Ахаян, Д. А. Богдановой, Е. И. Дмитриевой и др.

В связи с тем, что сегодня традиционные методы обучения оказываются уже малоэффективными, современное общество диктует разработку и применение принципиально новых подходов, резко повышающих качество и объем образовательной деятельности. Как подчеркивает Е. С. Полат, для развития нравственной, творческой, самостоятельно мыслящей личности необходим не только значительно больший объем информации, чем тот, который могут предоставить педагог, учебник, и учебные пособия, а “большая вариативность информации, отражающая разные точки зрения, разные подходы к решению одних и тех же проблем” [5, с. 8]. Новые технологии обучения обеспечивают ускоренную передачу информации в образовательном процессе и открывают принципиально новые возможности в области образования. Впервые возникает такая ситуация, когда образование интегрируется в жизнь человека на всем ее протяжении, т.е. информационные технологии обучения становятся основными инструментами его дальнейшей практической профессиональной деятельности.

Под информационными технологиями понимают совокупность методов, производственных процессов и программно-технических средств, объединенных в технологическую цепочку, обеспечивающую сбор, обработку, хранение, передачу и отображение информации. Такие технологии предназначены снизить трудоемкость процессов использования информационного ресурса, повысить их надежность и оперативность, а также быть максимально доступны потребителям. Следует отметить, что основным их преимуществом является наглядность, возможность использования комбинированных форм представления информации – данные, стереозвучание, графическое изображение, анимация, а также обработка и хранение больших объемов информации, доступ к всемирным информационным ресурсам. Эти технологии повышают эффективность самостоятельной работы, дают совершенно новые возможности для творчества, позволяют реализовывать принципиально новые формы и методы обучения. Усиливающаяся роль самостоятельной работы обучаемого значительно меняет всю структуру и организацию учебного процесса, повышает эффективность и качество обучения, активизирует мотивацию познавательной деятельности в процессе обучения.

По мнению Дворецкого С. И. и Муратовой Е. И., “интеграция современных информационных технологий в учебный процесс подготовки специалистов показывает, что организация профессионально-ориентированной среды должна соответствовать нескольким принципам:

- она должна быть насыщена необходимыми базами данных, соответствующими методическими разработками, обучающими и контролирующими программами, мультимедийными средствами и материалами, моделирующими профессиональную деятельность специалиста;
- изучение дисциплин с использованием информационных технологий должно осуществляться непрерывно и равномерно в течение всего периода обучения студентов с целью формирования у обучаемых устойчивых практических навыков использования вычислительной техники;
- создаваемые программные продукты должны рационально сочетаться с традиционными формами обучения и поддерживаться современными техническими средствами, включающими в себя вычислительную технику, лабораторные стенды, оборудование, приборы, производственные поточные линии и т.д.;
- в образовательном процессе должны применяться не только компьютерные программы учебного назначения, но и профессионально-ориентированные программные средства, формирующие профессиональную готовность специалиста и сокращающие период адаптации выпускника в реальных производственных условиях” [3].

Эти принципы требуют высокой организации всего методического обеспечения учебно-познавательной деятельности студентов в условиях профессионально-ориентированной информационной среды. Сверхзадача проблемы информатизации высшего образования состоит в том, что в результате должна быть достигнута глобальная рационализация интеллектуальной деятельности в обществе за счет использования новых информационных технологий с целью повышения эффективности и качества подготовки специалистов до уровня информационной культуры, достигнутого в развитых странах. Должна быть обеспечена подготовка кадров с новым типом мышления, соответствующим требованиям постиндустриального общества.

Интернет даёт возможность использовать свой труд более продуктивно, соединяя и комбинируя различные информационные ресурсы, а также применяя творческие способности и навыки проблемного мышления. Такая технология называется Веб-квест, а её разработчиками являются Берни Додж и Том Марч из Государственного университета Сан-Диего. “Веб-квест (webquest) в педагогике - проблемное задание с элементами ролевой игры, для выполнения которого используются информационные ресурсы интернета” [7]. Филипп Бенц так описывает Веб-квест: “Это конструктивный подход к обучению. Ученики не только собирают и организуют информацию, полученную из Интернета, они направляют свою деятельность на поставленную перед ними задачу, часто связанную с их будущей профессией” [1].

Технология Веб-квест позволяет увести обучаемую аудиторию от потребительского отношения к сети. Преимуществами этой технологии можно назвать творческий подход к заданиям, развитие критического мышления учащихся, сотрудничество, умение работать в команде, выполнение разных социальных ролей. Веб-квест способствует достижению двух основных целей обучения – коммуникации и обмену информацией. И это далеко неполный перечень “плюсов” этой технологии. Разрабатываются Веб-квесты для максимальной интеграции Интернета в различные учебные предметы на разных уровнях обучения в учебном процессе. Они охватывают отдельную проблему, учебный предмет, тему, могут быть межпредметными.

Американские ученые-методисты во главе с Берни Доджем выделяют следующие виды заданий для веб-квестов: пересказ, планирование и проектирование, самопознание, компиляция, творческое задание, аналитическая задача, детектив, головоломка, достижение консенсуса, оценка, журналистское расследование, убеждение и научное исследование.

При работе с технологией Веб-квест студентам даётся список web-сайтов, соответствующих тематике проекта и уровню знаний, благодаря чему они не будут бесцельно блуждать в сетях, а станут заниматься своим проектом. Учёные предлагают составлять Веб-квест из следующих разделов:

1. Введение – краткое описание темы Веб-квеста. Этот раздел предназначен для привлечения интереса учащихся. На этом этапе ставится проблема, и роли участников чётко прописываются.

2. Задание – формулировка проблемной задачи и описание формы представления конечного результата (например, решить данную проблему, найти ответы на поставленные вопросы, или определяется позиция, которую нужно защитить). Само задание должно быть понятным, интересным и выполнимым.

3. Порядок работы и необходимые ресурсы. Участникам даётся описание последовательности действий, ролей и ресурсов, необходимых для выполнения задания (ссылки на Интернет-ресурсы и любые другие источники информации), а также вспомогательные материалы (примеры, шаблоны, таблицы, бланки, инструкции и т.п.), которые позволяют более эффективно и плодотворно организовать работу над Веб-квестом.

4. Оценивание – описание критериев и параметров оценки выполнения Веб-квеста, которое представляется в виде бланка. Критерии оценки зависят от типа учебных задач, которые решаются в Веб-квесте. Учащиеся знакомятся с критериями перед выполнением задания, чтобы понимать, что от них требуется и к чему нужно стремиться при выполнении поставленного задания.

5. Заключение – краткое описание того, чему смогут научиться учащиеся, выполнив данный Веб-квест.

6. Используемые материалы - ссылки на ресурсы, использовавшиеся для создания Веб-квеста.

7. Комментарии для преподавателя – методические рекомендации для преподавателей, которые будут использовать Веб-квест [8].

Согласно Быховскому Я. С., “различают два типа Веб-квестов: для кратковременной (цель: углубление знаний и их интеграция, рассчитаны на одно-три занятия) и длительной работы (цель: углубление и преобразование знаний учащихся, рассчитаны на длительный срок – может быть, на семестр или учебный год)” [2].

Результаты поисковой работы с технологией Веб-квест могут быть представлены в виде слайдов, интернет-страницы, документа Microsoft Word или в любой другой форме. Реальное размещение Веб-квестов в сети позволяет значительно повысить мотивацию учащихся на достижение наилучших учебных результатов. Участники имеют возможность критически проанализировать свою работу, дать ей оценку и оценить работу других, а преподаватель имеет возможность оценить поисковую работу всех учащихся. Он становится помощником или наставником, умело направляющим ученика к формированию навыков самообразования. Формулируя задания и подыскивая источники и ссылки в Интернете, он создаёт такую учебную обстановку, при которой учение происходит в рамках творческой учебной мастерской, способствуя формированию устойчивого интереса обучаемых к изучению учебного материала, совершенствованию их речевых умений и навыков, интеллектуальных способностей, получению эстетического и познавательного интереса, реализации креативного потенциала. Учащиеся развивают критическое мышление и умение сравнивать, учатся анализировать ошибки и перспективы, классифицировать, мыслить абстрактно, а также трансформировать информацию для выполнения задания. При выполнении подобных заданий они учатся определять тему или проблему, отделять основную информацию от второстепенной, фиксировать необходимую информацию из прочитанного, прослушанного или увиденного. Важным и неоспоримым преимуществом этой технологии обучения является то, что учащиеся могут после выполнения Веб-квеста подробно или кратко излагать содержание прочитанного, прослушанного, увиденного, обобщать содержащуюся в тексте информацию; выделять факты (примеры, аргументы) в соответствии с поставленным вопросом или проблемой, делать выводы, участвовать в беседе, высказывать и аргументировать свою точку зрения.

Введение новой методики влечет за собой пересмотр программы и изменение роли преподавателя, как уже было сказано выше. Часто преподаватели бывают не готовы к таким переменам, или из-за консерватизма, или из-за недостаточно профессиональной подготовки. Любое нововведение даёт хорошие

результаты тогда, когда вырастает новое поколение педагогов, готовых и желающих применять новшество в своей работе, а также когда есть методисты, которые разработают методику использования этого средства. В новых условиях существования, которые нам диктует глобальное информационное пространство, преподавателям следует изучить работу с компьютером, постоянно быть в курсе новых программных продуктов и искать пути их эффективного использования.

Также существуют две проблемы в отношении самих обучаемых к учебному процессу. В одном случае обучаемому интересно работать, но его интерес направлен не на изучаемый материал, а на внешнее оформление программы. Во втором случае обучаемый заинтересован содержанием обучающей программы, но при этом его мало привлекает работа за компьютером. Чтобы решить первую проблему необходимо организовать занятия так, чтобы традиционное теоретическое обучение шло параллельно с наглядным изображением на экране. В этом случае зрительное воздействие поможет закрепить усвоение материала. Для решения второй проблемы можно обеспечить желающих печатными копиями (конспектами) занятия. Нужен индивидуальный подход к учащимся с учетом их особенностей: памяти, внимания, слуха, быстроты реакции, темпа речи.

Применение Веб-квеста на занятиях разнообразит учебно-воспитательный процесс, сделает его живым и интересным. Использование информационных образовательных технологий позволяет значительно повысить эффективность обучения. Успешное формирование новых компонентов профессионально-ориентированной среды возможно лишь при сбалансированном организационно-методическом, информационном и материально-техническом обеспечении всего учебного процесса.

На основании вышеизложенного, можно утверждать, что в условиях модернизации высшего образования в нашей стране интеграция Интернет-ресурсов в учебный процесс является уникальной возможностью обучения иностранному языку, отвечающая всем запросам современного общества и имеющая перспективы расширения в системе преподавания в неязыковом вузе. Новейшие информационные и коммуникационные технологии позволяют обеспечивать интерактивность обучения, моделирование специальной обучающей среды и индивидуализацию обучения. Условием эффективности и важным принципом использования ИКТ в учебном процессе как интенсивно развивающихся отраслей педагогических технологий является принцип адекватности их технических возможностей современным дидактическим целям.

В дальнейшем необходимо продолжить комплексные исследования со стороны прежде всего социально-гуманитарных наук для обоснования всей совокупности условий и факторов воздействия информационных технологий на образование в целях формирования качественно новой по содержанию личности будущего специалиста.

Литература

1. Бенц Ф. Применение веб-квестов в учебной деятельности / [Электронный ресурс] / Ф. Бенц – Режим доступа: http://primornateng.ucoz.ru/publ/veb_kvesty_v_obuchenii_inostrannomu_jazyku/1-1-0-17
2. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты / [Электронный ресурс] / Я. С. Быховский. // Материалы международной конференции “Информационные технологии в образовании. ИТО-99”. – 1999. – 12 ноября. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/1999/III/1/30015.html>
3. Дворецкий С. И. Особенности организации учебного процесса в техническом вузе в условиях профессионально-ориентированной информационной среды [Электронный ресурс] / С. И. Дворецкий, Е. И. Муратова – Режим доступа: <http://ito.su/1999/IV/IV8.html>
4. Колесникова И. А. Проблемы развития современной педагогической науки / [Электронный ресурс] / И. А. Колесникова. – Режим доступа: <http://kafedra-forum.narod.ru/index/0-26>

5. Полат Е. С. Интернет в гуманитарном образовании / Е. С. Полат. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 272 с.
6. Федорова Л. М. Современные теории и методики обучения иностранным языкам / Л. М. Федорова, Т. И. Рязанцева. – М.: Экзамен, 2004. – 320 с.
7. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests / [Электронный ресурс] / B. Dodge – Режим доступа:
http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html
8. March T. What's on the Web? Sorting Strands of the World Wide Web for Educators. [Электронный ресурс] / T. March – Режим доступа:
<http://www.ozline.com/learning/webtypes.html>

УДК 37.036;378.147;81'243

ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Мороз Т. О.

У статті розглядається специфіка формування загальнокультурної компетентності студентів у процесі міжкультурної інтеграції. Використання загальнокультурної компетентності студентів у процесі міжкультурної інтеграції дозволяє, на думку автора, розглядати освіту та виховання у загальнокультурному аспекті вивчення взаємодії і взаємовпливу різних культур, що сприяє підвищенню професійної іншомовної підготовки студентів.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність, мовна картина світу, культурні смисли, міжкультурна інтеграція.

В статье рассматривается специфика формирования общекультурной компетентности студентов в процессе межкультурной интеграции. Использование общекультурной компетентности студентов в процессе межкультурной интеграции позволяет, по мнению автора, рассматривать образование и воспитание в общекультурном аспекте изучения взаимодействия и взаимовлияния разных культур, что способствует повышению профессиональной иноязычной подготовке студентов.

Ключевые слова: общекультурная компетентность, языковая картина мира, культурные смыслы, межкультурная интеграция.

The article is devoted to the specific formation of general cultural competence of students in the process of cross-cultural integration. The use of general cultural competence in the process of cross-cultural integration allows, in opinion of the writer, to esteem education and bringing-up processes in general-cultural aspect of interaction different culture's learning and helps to improve the professional foreign language training of students.

Key words: general cultural competence, language view of the world, cultural senses, cross-cultural integration.

Постановка проблеми. З розширенням міжнародних зв'язків України відбувається інтернаціоналізація усіх аспектів суспільного життя. Іноземна мова стає необхідною в різних сферах діяльності людини та дієвим фактором соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного процесу суспільства.

Актуальним є включення в "Європу знань" через знання мов, інтенсифікацію процесу оволодіння мовами, інтегрування у світовий освітній простір. Освіта XXI століття орієнтується на поліструктуризацію лінгвістичної освіти, лінгвістичну співпрацю і широку міжкультурну комунікацію.

Входження України до європейського освітнього та наукового простору передбачає формування загальнокультурної компетентності студентів, що сприятиме адаптації молоді до світового середовища, формуванню професійної іншомовної підготовки студентів, засвоєнню загальнолюдських цінностей, що визначено пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти у контексті Болонського процесу.

Загальнокультурна компетентність у такому контексті розуміється як інтегративна якість особистості, що забезпечує єдність загальної та педагогічної культури і визначає здатність суб'єкта включатися у педагогічну діяльність і вільно орієнтуватися у сучасному соціокультурному середовищі.

Отже, **метою** статті є визначити специфіку формування загальнокультурної компетентності студентів у процесі міжкультурної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття компетентності розглядали на різних рівнях і під різними кутами зору вітчизняні й зарубіжні

науковці. Серед них: В. Болотов, В. Сериков, А. Василюк, Т. Єжова, В. Ковальчук, Н. Копилова, К. Корсак, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, І. Тараненко, А. Михайличенко, І. Чемерис, Е. Шорт та ін.

Виклад основного матеріалу. Процес засвоєння культури особистістю триває протягом усього життя. Якщо врахувати, що кожна особистість – індивідуальна та неповторна у власному культурному розвитку, то загальнокультурна компетентність є тією основою, яка об'єднує всі прояви людського в людині незалежно від національного та соціального становища.

Студентський вік – лише один із етапів культурного становлення молоді. Йдеться про набуття студентською молоддю таких вмінь та навичок у процесі міжкультурної інтеграції, які дозволять різнобічно сприймати та осмислювати явища культури, формувати цілісний погляд на сучасний світ, синтезувати отримані знання у загальнокультурному просторі.

Своєрідність педагогічної професії полягає в тому, що вона за своєю природою має гуманістичний характер, який визначає розвиток основних функцій – виховання і навчання та вимагає від сучасного вчителя відповідності таким параметрам:

- емпатії, терпеливості, терпимості у стосунках з дітьми і дорослими, готовності приймати і підтримувати їх;
- розуміння своєрідності і відносної автономності саморозвитку особистості;
- вміння забезпечувати індивідуальне, групове і міжгрупове спілкування, запобігати конфліктам.

У цьому процесі формування загальнокультурної компетентності студентів відіграє важливу роль, оскільки становить важливу складову гармонійного розвитку особистості майбутнього педагога.

Особливої значущості ця проблема набуває стосовно майбутніх учителів іноземної мови, де одним з найважливіших чинників формування загальнокультурної компетентності є вивчення взаємодії і взаємовпливу різних культур, що сприяє підвищенню професійної іншомовної підготовки студентів.

Ботвіна Н. відмічає, що “пізнання народу, його культури, його ментальності іншими народами може бути поверховим і глибинним, всебічним. Для глибинного пізнання народу необхідно знання його мови. У цьому випадку мова виконує функцію зв'язку між народами ... за допомогою мови відбувається “переливання” духовних цінностей, транспортування їх іншими мовами, завдяки чому наша духовність стає органічною частиною духовності інших народів, а існування нашого народу стає з маловідомого у світі факту невід'ємним чинником світової цивілізації” [1, с. 10].

Мова є найважливішим способом формування й існування знань людини про світ. Відбиваючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує в слові результати пізнання. Сукупність цих знань, відбитих у мовній формі, являє собою те, що в різних концепціях називається мовною картиною світу.

Між картиною світу як відображенням реального світу і мовною картиною світу як фіксацією цього відображення існують складні відносини: картина світу може бути представлена за допомогою просторових, тимчасових, етичних, культурних та інших параметрів. На її формування впливають мова, традиції, виховання, навчання й інші соціальні чинники. Роль мови не тільки в передачі повідомлення, а й у внутрішній організації того, що підлягає повідомленню, куди неодмінно вплітається загальнокультурний досвід конкретної мовної спільності, внаслідок чого формується мовна картина світу як сукупності знань про світ, відбитих у лексиці, фразеології, граматиці.

Картина світу лежить в основі індивідуальної і суспільної свідомості, у якій мова виконує роль пізнавального процесу. Концептуальні універсали світу можуть бути однаковими: люди, що розмовляють різними мовами, можуть мати за певних умов близькі концептуальні картини світу. Наприклад, слов'янський вираз “коли рак на горі свисне” відповідає англійському “коли свині полетять”, азійському – “коли хвіст ішака торкнеться землі”. Але, мовленнєва картина світу, що загалом збігається із загальнокультурним відображенням світу у свідомості людей, ще й підфарбовується індивідуальним досвідом емоцій. Тоді в

контурі їхньої взаємодії виникає механізм саморуху, що входить у психологічну структуру особистості у формі особистісних цінностей, будучи одним з джерел мотивації її поведінки, ланкою між духовною культурою суспільства й духовним світом особистості, між загальнокультурним, дотичним вічності та індивідуальним буттям.

Прийняти загальнолюдські цінності людина може лише сама, розуміння завжди відзначено знаком індивідуального стану. М. Бахтін писав: “Культурні цінності суть самоцінності, і живій свідомості слід призвичаїтись до них, утвердити їх для себе... Цим шляхом жива свідомість стає культурною, а культурне втілюється в живому... усяка загальнозначуща цінність стає дійсно значимою лише в індивідуальному контексті” [2, с. 108–109].

Таким чином, мова виступає важливим засобом соціалізації мовної особистості, її прилучення до загальнокультурних цінностей, до культури народів світу, оскільки тільки в процесі міжкультурної інтеграції між індивідами і націями зберігається культурна спадщина, поглиблюється пізнання, розширюється світогляд, що розвиває соціальну і духовну сутність особистості, надає сенс її буття.

Мовленнєва особистість існує у просторі культури, відображеному у мові, у формах загальної свідомості на різних рівнях, у предметах матеріальної культури.

Надзвичайно цікавою є ідея М. Бердяєва про загальнолюдську єдність, втілену в світових культурних цінностях. Філософ писав, що культура ніколи не мала абстрактно–людський характер. Вона завжди національна, індивідуально–народна і лише в такій якості підноситься до загальнолюдської [3].

Особливе методологічне значення для нашого дослідження має розуміння діалектики загальнолюдського і національного.

Усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, генетичного зв'язку з іншими представниками даної групи, уявлення про своє походження, знання особливостей одягу, фольклору, народних промислів, традицій, звичаїв та інших ознак самобутності народу є важливими складовими етнічної культури, що становить вихідні засади національної культури як чинника загальнокультурного розвитку людської цивілізації.

Національна приналежність людини є тим культурним явищем, що є найвищим рівнем розвитку людської цивілізації, результати якого втілюються і акумулюються у культурній творчості цілих художньо–історичних епох, звичаїв та традицій різних народів, які завжди мають одночасно національний і універсальний характер. Загальнолюдське втілює в собі багатство національно особливого, індивідуального, окремого. Саме таке широке розуміння національної культури в її органічному зв'язку зі світовою культурою розкриває прогресивність культурного поступу, можливість діалогу з іншими культурами, шляхи інтеграції у світовий простір, усвідомлення національного у глибинах людського життя і загальнолюдського як індивідуального та особистісного.

Отже, поряд з національними існують семіотичні, які притаманні усім культурам. О. П. Рудницька відзначає, що кожна нація як етносоціальна спільнота характеризується єдиним семіотичним полем – системою загальновідомих для всіх її представників знакових засобів, що забезпечує взаєморозуміння та взаємодію членів суспільства [5, с. 53]. Наприклад, у традиційно-побутових культурах європейських народів важливу художньо–пізнавальну функцію здавна виконувала вишивка, що прикрашала інтер'єр житла та елементи національного одягу. Символом гармонійності і краси навколишнього світу, моральних чеснот життя є образи золотої ниви пшениці та блакитного неба, зелених дібров. “Входження” у це універсальне семіотичне поле, його усвідомлення, почуття приналежності до нього формує як національну, так і загальнокультурну самосвідомість людини, що є найважливішою ознакою культури особистості.

Загальнокультурна компетентність являє собою систему, в якій можна виділити універсальні (загальні), домінуючі (ціннісні), національні (особистісно–значущі) та доповнювальні (мовні) смисли. Виокремлення вищеозначеної системи культурних смислів забезпечує теоретичну основу формування загальнокультурної компетентності майбутніх педагогів.

Культурні смисли знаходять відображення у мові, точніше, у значенні слів і синтаксичних одиницях, у фразеологізмах, у пареміологічному фонді і прецедентних текстах [6]. Наприклад, у всіх культурах засуджуються такі людські вади, як жадібність, боягузтво, лінощі, неповага до старших тощо, але в кожній культурі ці вади мають різну комбінаторику смислів, тобто в різних культурах вони мають різний словесний вислів. У порівнянні українських прислів'їв з російськими, англійськими еквівалентами: *“Яка хата, такий тин, який батько, такий син”* (укр.); *“Каково дерево, таковой и клин, каков батька, таков и сын”* (рос.); *“Like mother like daughter”* або *“What is the mother, so what do you expect of her calf?”* (англ.), знаходимо різну комбінаторику смислів із спільною контекстуальною основою, що сприяє ефективнішому усвідомленню спільного і загальнолюдського у різноманітності характерів народів.

Загальні закони мови нерозривно пов'язані з різноманіттям національних, духовних та культурних цінностей [7, с. 39–44]. Вивчення різних мов дає можливість залучення до загальнокультурних і духовних досягнень народів світу. “Вивчення мов світу – це також всесвітня історія думок і почуттів людства. Вона має описувати людей всіх країн і всіх ступенів культурного розвитку, в неї має входити все, що стосується людини” [8, с. 349].

Культуроносна функція мови як засобу збереження та передачі матеріальних і духовних цінностей людства чітко окреслена в умовах іншої мови [9, с. 221]. І у такий спосіб іноземна мова в сучасних умовах перетворюється на важливий засіб пізнання загальнокультурних цінностей.

Підкреслимо, що важливо не лише засвоїти систему знань культурних цінностей, а й розкрити те спільне, що об'єднує культури різних народів і людей, котрі спілкуються різними мовами і на цій основі формувати загальнокультурну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови.

Період студентства характеризується дослідниками В. Борисовим, В. Бутенко, Ю. Вишневським, О. Дем'янчук, О. Семенов як період визначення своєї “мовної сутності”, неповторної індивідуальності, зростання наукової та загальнокультурної інформативності, оволодіння певним комплексом соціальних ролей, активної діяльності, прагнення до творчого пошуку, формування свідомості, ідеалів, розвитку самосвідомості. Тому мета формування загальнокультурної компетентності особистості майбутнього вчителя-словесника засобами міжкультурної інтеграції досягається, якщо при опануванні кожної дисципліни у вищому навчальному закладі звертатиметься увага на естетику слова, розвиток мовлення, культурологічне мислення, міжкультурну комунікацію, інтелект, пам'ять, мовне чуття, мовний смак.

Осягаючи кризь лексичні і граматичні особливості мови, духовність і культуру іншого народу, студенти набудуть хисту дивитися на світ очима німця, француза або англійця, що не може не відбитися на їхньому менталітеті, духовних та культурних ідеалах. При цьому важливо, що їхня мовна культура у рідній мові також зазнає певних змін: розширюється світогляд, збагачується лексична система, тобто відбувається процес міжкультурної інтеграції. Тому формування загальнокультурної компетентності у контексті підвищення професійної іншомовної підготовки студентів містить широкі перспективи.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, формування особистісно-зорієнтованої парадигми освіти, сучасного культурологічного мислення, забезпечення повноцінного міжкультурного спілкування, необхідність урахування універсальних і специфічних характеристик поведінки спілкування сприяє формуванню загальнокультурної компетентності студентів. Важливими для подальшого дослідження залишаються проблеми формування загальноціннісних орієнтацій майбутніх спеціалістів в процесі міжкультурної інтеграції, загальнокультурного виховання студентів-мовників з врахуванням всіх аспектів виховного процесу у вищій школі.

Тільки вирішуючи ці та інші проблеми можна сподіватися на істотні зміни в духовній сфері нашого суспільства, пов'язані з піднесенням загальнокультурного рівня студентської молоді.

Література

1. Ботвина Н. Культура и гуманизм. / Н. Ботвина. – М.: Наука, 1991. – 192 с.
2. Бахтин М. М. К философии поступка [Текст] / М. М. Бахтин // Философия и социология науки и техники: Ежегодник, 1984-1985. – М.: Наука, 1986. – С.80-160.
3. Бердяев М. О. Національність і людство. [Текст] / М. О. Бердяев // Сучасність. – 1993. – №1. – С. 149-162.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. [Текст] / Ю. Караулов. – М.: Русский язык, 1987. – 341 с.
6. Gallagher C. History teaching and the promotion of democratic values and tolerance. A hand book for slachers. / C.Gallagher. – Strasbourg: Connal for Cultural Cooperation, 1996. – P. 33- 57.
7. Вихованець І. Мова і культура. [Текст] / І. Вихованець, К. Городецька, П. Грищенко та ін.. – К.: Наукова думка, 1986. – 185 с.
8. Кравченко А. Культурология: Учебное пособие для вузов. / А. Кравченко. – М.: Академический Проект, 2000. – 736 с.
9. Маслова В. Связь мифа и языка [Текст] / В. Маслов // Фразеология в контексте культуры– М.: Наука, 1999. – С. 69-77.

УДК 81'243-047.22:378.147

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**Приходько О. О.**

Стаття розкриває особливості формування іншомовної термінологічної компетенції майбутніх інженерів-програмістів як основи їх професійної компетенції. Проаналізовані основні шляхи оволодіння термінологічною лексикою. Запропоновано комплекс вправ, націлених на засвоєння термінологічної лексики при читанні автентичних текстів за фахом.

Ключові слова: термінологічна лексика, комплекс вправ, професійна компетенція.

В статье рассматриваются особенности формирования иноязычной терминологической компетенции будущих инженеров-программистов как основы их профессиональной компетенции. Проанализированы основные способы овладения терминологической лексикой. Предложен комплекс упражнений, направленных на усвоение терминологической лексики при чтении аутентичных текстов по специальности.

Ключевые слова: терминологическая лексика, комплекс упражнений, профессиональная компетенция.

The article describes the peculiarities of forming foreign terminology competence with future programmers as the basis of their professional competence. The ways of learning special terminology are analyzed. The system of exercises aimed at learning terminology while reading authentic professional texts is proposed.

Key words: special terminology, the system of exercises, professional competence.

На сучасному етапі розвитку українського освітнього простору все більше уваги приділяється відповідності рівня кваліфікації майбутнього фахівця європейським стандартам. З розширенням міжнародної співпраці володіння іноземною мовою стало невід'ємною складовою професійної компетенції та успішної кар'єри сучасного фахівця.

Під впливом науково-технічної революції відбувається інтернаціоналізація суспільного життя, що вимагає детального дослідження, оскільки в багатьох сферах науки та техніки постійно з'являються нові поняття, які потребують якісного перекладу [2, с. 3]. Саме тому в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування особливого значення набуває проблема удосконалення існуючих та пошуку нових методик формування у майбутніх спеціалістів іншомовної лексичної компетенції. Перед студентом постає питання опанування як загальнотехнічної термінології, так і вузькоспеціалізованої фахової лексики. А для викладача актуальним залишається пошук найбільш ефективних методів вивчення та засвоєння термінології.

Проаналізувавши актуальність і практичну важливість оволодіння фаховою терміносистемою, стає зрозумілою зацікавленість українських дослідників у цьому питанні. Проблему відбору навчального матеріалу та визначення змісту навчання студентів відображено у працях таких дослідників, як Г. А. Гринюк, Т. О. Вдовіна, Н. І. Гез, Г. В. Барабанова, К. Я. Кусько та ін. Були розроблені комплекси вправ для формування фахової лексичної компетенції студентів Е. В. Мірошниченко, В. Д. Борщовецькою, Ю. О. Семенчук та ін. Вправи, розроблені В. Д. Борщовецькою, враховують когнітивний підхід до навчання іншомовної фахової лексики [1]. У дослідженнях Ю. О. Семенчук охарактеризовано етапи, типи та основні завдання вправ для засвоєння термінологічної лексики під час роботи з автентичними текстами за фахом [6]. Однак увага вищезгаданих дослідників зосереджується переважно на навчанні фахової лексики студентів економічних спеціальностей.

Метою цієї статті є розкриття специфіки навчання студентів факультету кібернетики спеціальності “Програмна інженерія” термінологічної лексики як основи їх професійної компетенції. З цією метою були проаналізовані шляхи формування термінологічної компетенції у студентів-інженерів та розроблено комплекс вправ, націлених на засвоєння термінологічної лексики під час читання спеціальних текстів.

Незважаючи на наявні здобутки у розв’язання проблеми навчання спеціальної лексики іноземної мови, практика викладання свідчить про необхідність підвищення якості оволодіння студентами англomовним лексичним матеріалом. Це стосується, зокрема, навчання термінологічної лексики студентів, які спеціалізуються у галузі інформаційних технологій. Оскільки, як показує проведений аналіз науково-педагогічної літератури, недостатньо розробленою є методика навчання англійської комп’ютерної лексики і формування лексичної компетенції у студентів-програмістів освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, які інтенсивно вивчають англійську мову в умовах кредитно-модульної системи (на 2-3 курсі), то виникає потреба у спеціальному дослідженні даної проблеми.

Оволодіння іншомовною фаховою лексикою – тривалий і трудомісткий процес, який передбачає безперервне накопичення і розширення словникового запасу студентів, перш за все, термінологічною лексикою та оперування нею у різних видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі.

Формування лексичної компетенції, як, зрештою, і весь процес навчання студентів-інженерів іноземної мови базується на опрацюванні автентичних фахових текстів. Фахові тексти, на думку Г. А. Гринюк, можуть стати “стимулом для інтелектуальної та мовленнєвої активності студентів під час інтерактивної комунікації на основі прочитаного, забезпечуючи їх, окрім широкого діапазону термінологічної лексики, ще й мовленнєвими формулами наукового реєстру, моделями поведінки, ..., стереотипними фразами, тобто інструментами для продукування висловлювань у післятекстовій діяльності” [3, с. 31]. З огляду на це для забезпечення ефективного навчання фахової лексики було розроблено три групи вправ – передтекстові, текстові та післятекстові.

Типом вправ для початкового етапу формування лексичної компетенції є рецептивні, рецептивно-репродуктивні, мовні й умовно-комунікативні вправи на номінацію та диференціацію лексичних одиниць, на підстановку і трансформацію, на розкриття значень нових слів та підбір їхніх українських відповідників, на групування й складання словесних сімей, на пошук у фаховому тексті дефініцій та побудову словосполучень і речень з новими словами [7, с. 12].

Типом вправ другого етапу є репродуктивні, рецептивно-продуктивні, умовно-комунікативні, комунікативні вправи на виявлення у текстах дефініцій до активної термінологічної лексики, на розуміння значень лексичних одиниць у контексті, на відтворення й продукування термінів. Ці операції відбуваються у текстовій діяльності, яка передбачає пошук у тексті необхідної лексичної інформації для підтвердження чи обґрунтування своїх думок, виписування термінів для підготовки тез або складання плану тексту, пошук значень ключових лексичних одиниць тексту і таке інше [7, с. 12].

На завершальному етапі використовують вправи рецептивно-продуктивні, продуктивні нижчого і вищого рівня, умовно-комунікативні і комунікативні, які об’єднані у групу післятекстових вправ. Практичне використання лексичного матеріалу на завершальному етапі супроводжується контролем і самоконтролем правильності виконання студентами операцій з лексикою, оцінкою рівня сформованості лексичної компетенції [7, с. 13].

Нижче наводимо приклади вправ з розробленого комплексу.

1. Група передтекстових вправ **ВПРАВА 1**

Мета: Ознайомити студентів з активною лексикою теми, навчити семантизувати та знаходити відповідники комп’ютерних термінів у рідній мові.

Завдання: In turns with your partner read the given below terms and their definitions. Then find Ukrainian equivalents to them using a dictionary if necessary.

Hardware	The physical equipment and components in a computer system	Апаратне забезпечення
Motherboard	The main board in a computer, into which the circuits are plugged	
Bus	...	...

Режим виконання: у парах або індивідуально, усно і письмово.

Спосіб контролю: взаємоперевірка; обговорення варіантів відповідей у групі.

ВПРАВА 2

Мета: сформувати навички трансформації та групування комп'ютерної лексики.

Завдання: Using all possible prefixes and suffices write as many derivatives as possible with the terms given below. Your partner will translate them into Ukrainian.

Model: process: processed; processing; processor; processibility; processible; unprocessed; underprocessed – обробка: оброблений; обробка; процесор; здатність до обробки; той, що підлягає обробці; необроблений; що підлягає неповній обробці.

PREFIX	STEM	SUFFIX
	connect press ...	

Режим виконання: у парах, письмово.

Спосіб контролю: взаємоконтроль та/або контроль з боку викладача.

ВПРАВА 3

Мета: сформувати навички трансформації англійських комп'ютерних термінів та розвинути вміння їх репродукування і вживання на рівні слова та/або речення.

Завдання: Complete the given below table with noun, verb, or adjective forms. Your partner will find Ukrainian equivalents to translate each term. Then make up your own questions with these terms to interview each other.

Model: Calculation – to calculate (verb); calculative (adjective). What calculations are necessary for this project?

NOUN	VERB	ADJECTIVE
transferability accessor ...	to transfer to access to control	transferable accessible ...

Режим виконання: у парах, усно.

Спосіб контролю: взаємоконтроль за допомогою ключа та/або контроль з боку викладача.

ВПРАВА 4

Мета: використовуючи вербальні опори, розвинути вміння вживання англійських комп'ютерних термінів під час реагування на запропоновані партнером твердження.

Завдання: Together with your fellow-student match the following verbs with the correct nouns to form common partnerships. Then choose two phrases and make up your own statements with them. Ask your partner to correct wrong statements.

Model: to process data: You should run the program to process these data. – That's right. When the program is running, the computer processes the data step by step.

VERBS		NOUNS	
1.	to increase	a)	an operation
2.	to perform	b)	the speed
3.	...	c)	...

Режим виконання: у парах, усно.

Спосіб контролю: контроль з боку викладача, груповий контроль.

ВПРАВА 5

Мета: розвинути вміння трансформації та комбінування англійської комп'ютерної лексики на основі графічних опор.

Завдання: The words in the box have their letters in the wrong order. Complete the sentences below with the words in their correct form. The first and the last letter of each word is given. Does your fellow-student agree with you? Translate these sentences.

Model: srecporos; The p...r is the unit that does the computational work. – The processor is the unit that does computational work.

tosrega; satwofre; lowfcarht; ; ...

1. Information or data can be stored in the computer memory or s...e.

2. .

3. ...

Режим виконання: у парах або мікрогрупах, усно.

Спосіб контролю: взаємоконтроль.

2. Група текстових вправ

ВПРАВА 6

Мета: сформувати вміння вибору і групування англійських комп'ютерних термінів та стимулювати студентів до ймовірного прогнозування змісту фахового тексту.

Завдання: What different types of computers do you know? In pairs or small groups list all the advantages and disadvantages of each type of computer. Check whether you were right or wrong after reading the text.

TYPES OF COMPUTERS	ADVANTAGES	DISADVANTAGES
PC computer		
Laptop		
Workstation		

Режим виконання: у парах або мікрогрупах, усно.

Спосіб контролю: груповий контроль.

ВПРАВА 7

Мета: вдосконалювати вміння вибору англійських комп'ютерних термінів, їх репродукування і продукування в усному мовленні.

Завдання: Work in pairs. While you read the text "Computer systems", fill in the following vocabulary map with as many related words and expressions as possible.

Software	
Hardware	
Input devices	
Output devices	
Storage devices	
...	

COMPUTER SYSTEMS

What essential components does a computer system consist of?

A computer is made up of a combination of electronic and electromechanical components. There are five essential elements in a computer system: Hardware, Software, People, Procedures, Data/information ... (обсяг спеціального тексту – до 4 тисяч друкованих знаків).

Режим виконання: у парах або мікрогрупах, усно.

Спосіб контролю: груповий контроль.

ВПРАВА 8

Мета: розвинути вміння вживання англійських комп'ютерних термінів в усному мовленні на рівні речення та вміння створення власних висловлювань на основі прочитаного.

Завдання: Check how well you have understood the text. In turns with your partner ask and answer the following questions to the text. Ask your partner any other questions on the topic under consideration.

1. What devices are known as peripherals?
2. What is the difference between the main memory and the storage device?
3.

Режим виконання: у парах, усно.

Спосіб контролю: контроль з боку викладача.

ВПРАВА 9

Мета: вдосконалювати вміння продукування власних висловлювань із використанням нової лексики розділу та поданої у тексті фактологічної інформації.

Завдання: Correct the following statements if necessary and comment on each.

1. The main memory is the part of the computer where programs and data being used by the processor can be stored. It stores information while the computer is switched on and off and it has an unlimited capacity. (wrong statement)

(However, it only stores information while the computer is switched on and it has a limited capacity – right statement).

2. ...

Режим виконання: у парах, усно.

Спосіб контролю: контроль з боку викладача, взаємоконтроль.

3. Група післятекстових вправ

ВПРАВА 10

Мета: навчати студентів вживати англійські комп'ютерні терміни у власних висловлюваннях текстового рівня з опорою на графічну інформацію.

Завдання: Look at the chart showing the structure of planning a website. What is important to do the first? Is there any difficulties in planning process? What stages would you apply for if you were a webdesigner? What might affect your choice? Brainstorm these problems in small groups and then present the group decision to the whole class.

Режим виконання: у парах або мікрогрупах, усно.

Спосіб контролю: груповий або взаємоконтроль.

ВПРАВА 11

Мета: розвивати вміння використовувати англійську комп'ютерну лексику в усному мовленні за допомогою драматизації навчальних комунікативних ситуацій.

Завдання: In pairs role-play the following situations. The class will listen and analyze each presentation.

Situation 1.

Role 1. Some people think that Internet is very harmful, especially for young people, because it carries a lot of information about sex, drugs, violence and

terrorism. Talk with your friend about his experience working on the Internet. Ask him 1) about the difficulties he had; 2) useful information retrieved; 3) fun he got?

Role 2. ...

Режим виконання: у парах, усно.

Спосіб контролю: взаємоконтроль або груповий контроль.

ВПРАВА 12

Мета: вдосконалювати вміння використовувати англійську комп'ютерну лексику в груповій навчальній діяльності за темою розділу або проблематикою текстів.

Завдання: Group work. In the Technical University tomorrow there will be an exhibition "A long way to computers".

Group 1.: The Dean of your Department has asked you to be a guide at this exhibition and describe to the visitors all the calculating devices displayed. Ask a specialist on computer history to find out as much information as possible about these devices.

Group 2. ...

Режим виконання: у мікрогрупах, усно.

Спосіб контролю: груповий контроль.

ВПРАВА 13

Мета: розвивати вміння використовувати англійські комп'ютерні терміни в писемному мовленні і контролювати рівень сформованості досягнутих умінь.

Завдання: Write a report on one of the topics given below and then deliver it to the class. Use appropriate linking words and phrases, key terms and visual aids. Tentative topics for your report are as follows:

- The role of the computer in everyday life.
- The computer relates health problems. Your ideas on solving these problems.
- ...

Режим виконання: індивідуально або у парах, письмово.

Спосіб контролю: контроль з боку викладача; груповий контроль.

На оволодіння студентами-програмістами 2-3 курсів навчальним матеріалом одного змістового модуля виділяється 18 годин аудиторної роботи, 6 годин індивідуальної роботи під керівництвом викладача, 12 годин самостійної роботи. Обов'язково проводиться контроль рівня сформованості лексичної компетенції, який дозволяє виявити і якісно оцінити досягнутий рівень навченості студентів. Об'єктами контролю є знання лексики та вміння використовувати її у мовленнєвій діяльності. Для рубіжного контролю знань лексики та вмінь вживати лексичні одиниці в усній і писемній комунікації використовуються тести завдяки таким властивим їм якостям, як доступність та об'єктивність оцінювання.

Отже, для забезпечення процесу формування англійської лексичної компетенції було розроблено три групи вправ – передтекстові, текстові та післятекстові, які об'єднані в єдиний комплекс у межах змістового модуля навчальної дисципліни. Вправи забезпечують студентам знання лексики і набуття вмінь нею користуватися в іншомовній комунікації. Для організації навчання спеціальної лексики і формування лексичної компетенції використовується циклічно-тематична модель, в основі якої лежить цикл практичних та індивідуальних занять і самостійної роботи.

Таким чином, розроблений комплекс вправ для навчання студентів спеціальності "Програмна інженерія" англійської фахової лексики є достатньо ефективним і його можна рекомендувати для застосування з метою формування у студентів англійської лексичної компетенції в процесі керованої викладачем і самостійної навчальної діяльності творчого характеру.

Література

1. Борщовецька В. Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахуванням когнітивних стратегій / Валентина Борщовецька // Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С. 26-29.

2. Ванников Ю. В. Научно-технический перевод [Текст] / Ю. В. Ванников. – М.: Наука, 1987. – 256 с.

3. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції / Галина Гринюк // Іноземні мови. – 2007. – № 2. – С. 30-34.

4. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: навч.-метод. посіб. [для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня “магістр”] / [О. Б. Бігич., Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.]; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.

5. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнко та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

6. Семенчук Ю.О. Комплекс вправ для навчання студентів економічних спеціальностей англомовної термінологічної лексики / Юліан Семенчук // Іноземні мови. – 2004. – № 3. – С. 24-32.

7. Семенчук Ю.О. Формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання: автореф.дис. ... канд.пед.наук: 13.00.02 “Теорія та методика навчання: германські мови” / Ю. О. Семенчук. – К., 2007. – 27 с.

8. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Ніна Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3-7.

УДК 81'373.611

ВИВЧЕННЯ СУФІКСАЛЬНОЇ ТА ПРЕФІКСАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВОГО КОГНІТИВНОГО АСПЕКТУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Сав'юк А. М.

У статті розглядається важливість вивчення шляхів англійського словотворення (суфіксальної та префіксальної системи) як одного з ключових когнітивних аспектів у системі підготовки філологів з метою значного полегшення сприйняття англійського мовлення та формування словникового запасу.

Ключові слова: шляхи словотворення, суфіксальна та префіксальна система, когнітивний аспект, мовлення, словниковий запас.

В статье рассматривается важность изучения путей английского словообразования (суффиксальной и приставочной системы) как одного из ключевых когнитивных аспектов в системе подготовки филологов с целью значительного облегчения восприятия английской речи и формирование словарного запаса.

Ключевые слова: способы словообразования, суффиксальная и префиксальная система, когнитивный аспект, речь, словарный запас.

The article deals with the importance of learning the ways of the English word formation (suffixes and prefixes system) as one of the main aspects of the cognitive system of training philologists to significantly facilitate the comprehension of English speech and the formation of vocabulary.

Keywords: ways of word formation, suffixes and prefixes system, cognitive aspects, speech, vocabulary.

Розуміння усного та писемного мовлення обумовлюються багатьма факторами як лінгвістичного, так і психологічного характеру. Одним з визначаючих факторів є об'єм словникового запасу читача та слухача. З ряду причин той, хто вивчає іноземну мову, не завжди має можливості для засвоєння такої кількості слів, які давали можливість без перешкод розуміти прочитане і почуте і, в першу чергу, прочитане, оскільки письмове мовлення в більшості випадків насичене набагато більшою кількістю слів, ніж усне.

Словотворча система англійської мови постійно видозмінюється, збагачується. Зміни відбуваються в інвентарі словотворчих афіксів - одні афікси відмирають, інші з'являються, змінюються продуктивність і активність словотворчих моделей, використання лексичних одиниць, сформованих за певними моделями, виникають нові значення у вже існуючих словотворчих моделях. В англійській мові, крім афіксації (префіксація і суфіксація), існують такі способи формування слів: конверсія, спрощення (ініціальне спрощення, відсікання, телескопія) слово-складання, зворотне словотворення, постпозитивація, звукоімітація, повторення, лексико-семантичне словотворення, чергування звуків, перенесення наголосу в слові. Проблемами словотворення в теорії мови займалися В. І. Заботкіна, Є. М. Бортнічук, І. В. Василенко, К. В. Піоттук, Л. П. Пастушенко, О. Д. Мешков, П. В. Царев.

Афіксальні одиниці, за даними Кенона (Cannon, 1986), складають 24% всіх новоутворень та незначною мірою поступають складним словам. Але ніколи ще в історії англійської мови кількість афіксів та їх дистрибуція не була настільки багата та різноманітна, як у теперішній час. Кількість відтворених слів велика і вивчення їх структури принесе відчутну користь при читанні та аудіюванні.

Мета даної статті – довести важливість вивчення суфіксальної та префіксальної системи англійської мови як одного з ключових когнітивних аспектів під час підготовки філологів з метою значного полегшення сприйняття англійського мовлення та формування словникового запасу.

При вивченні таких джерел, як “Новая лексика современного английского языка” В. І. Заботкіної [2], “Производные слова в английском языке” П. В. Царева [5], можна спостерігати значне розходження в списках як за складом, так і за кількістю суфіксів. Різниця в списках значна як у цілому за трьома частинами мови (від 42 до 162 суфіксів), так і в межах окремих частин мови (в іменнику від 14 до 129, в прикметнику від 7 до 36 суфіксів, у дієслові від 3 до 7). Привертає увагу й те, що ті ж самі мовні одиниці інтерпретуються в цих джерелах по-різному.

Розбіжність у списках пояснюється низкою причин, і, в першу чергу, деякими об'єктивними труднощами і недопрацьованим рядом теоретичних проблем, наприклад: 1) різне розуміння морфеми і труднощі послідовного проведення синхронного аналізу. Це нерідко приводить як до змішання синхронного та діахронічного підходів у визначенні морфемного статусу ряду звукових відрізків, так і до ігнорування складного взаємозв'язку цих двох площин мовної системи [8, с. 79]. 2) різне розуміння суфікса і труднощі розмежування типів постпозитивних морфем, інші.

Опис та класифікація англійських префіксів представляють певні труднощі. Серед лінгвістів не склалося єдиної думки про граматичну природу префіксів, зокрема про транспонуючі здібності цих морфем [3].

Разом з тим дослідження останніх років [1], а також дані словника неологізмів К. Барнхарта свідчать про те, що префікси, як і суфікси, є транспонуючими словотворчими морфемами, хоч ця функція і не головна для них, і більшість префіксів виступає в нетранспонуючих моделях [7]. Другий, не менш важливий момент, який викликає дискусію, пов'язаний з тим, що префікси типу *out-*, *over-*, *in-*, *under-*, *after-*, *on-* та інші співпадають з відповідними прийменниками: префікси і прийменники мають загальні етимологічні корені і частково - загальне значення. Але префікси відрізняються від співзвучних їм прийменників, тим, що по-перше, подібно до всіх інших дериваційних афіксів, володіють більш абстрактним значенням (порівняно з конкретним, вираженим в прийменниках); по-друге, семантичний склад префіксів і прийменників не завжди співпадає - у префіксів можуть з'явитись нові варіанти значень; по-третє, префікси, поєднуючись з основами певного семантичного розряду за визначеними моделями, формують нові слова, тобто вони завжди відтворювані в мові.

При описі префіксів нерідко підкреслюється той факт, що, на відміну від суфіксів, префікси нібито не здатні транспонувати одну частину мови в іншу і служать лише для змінення лексичного значення слова. Одні автори висловлюють це положення в категоричній формі, наприклад: “Між префіксами і суфіксами існує принципова відмінність. Вона полягає не тільки в тому, що суфікс ставиться після основи, а префікс перед нею. Основне розходження полягає в тому, що суфікси, приєднуючись до основ тієї чи іншої частини мови, можуть відносити їх до інших граматичних категорій (*to eat – eatable*), у той час як префікси подібною здатністю не володіють (*to like -to dislike, comfortable – uncomfortable*)” [4, с. 135]. Хоча В. І. Шкарупін називає 25 префіксів, які є “конвертуючи ми” у префіксальній системі англійської мови [6].

Афіксальні одиниці, як правило, складаються повністю в руслі англійських словотворчих традицій, їх морфологічна структура та характер мотивації значення вкладається в сформоване у носіїв англійської мови уявлення про звичайне, стандартне слово. Тому поява відтворюваних неологізмів свідомо відчувається носіями мови тільки тоді, коли вони усвідомлюють новизну позначуваного. Цей спосіб переважає при формуванні неологізмів. Відтворене слово, так само як і складне, характеризується, на відміну від простого, наявністю семантичної розчленованості та наявністю внутрішньої предикації.

Усього за останні 25 років у формуванні нових слів було використано більше ста суфікса: *-ability*, *-able*, *-ac*, *-acy*, *-(i)al*, *-ally*, *-an*, *-age*, *-ance*, *-ant*, *-ar*, *-arium*, *-ary*, *-ase*, *-ate*, *-atic* інші.

У формуванні нових одиниць активну участь беруть також полусуфікси: *-athon*, *-gate*, *-gram*, *-intensive*, *-friendly*, *-manship*, *-oriented*, *-a/oholic*, *-pedia*, *-speak*, *-watcher*, *-wide*.

Префіксальні новоутворення менш численні, але кількість префіксів та полупрефіксів перевищує кількість суфіксів та полусуфіксів. Всього, розпочинаючи з 1963 р., у формуванні нових префіксальних одиниць взяло участь 127 префіксів та полупрефіксів, серед яких більше одиниць латинського походження (префікси грецького походження нечислені): *a-*, *aero-*, *agro-*, *ambi-*, *anti-*, *aqua-*, *apres-*, *atto-*, *astro-*, *audio-*, *auto-*, *bi-*, *bio-*, *chemo-*, *cine-*, *co-* інші.

Серед найбільш продуктивних префіксів слід відмітити: *anti-*, *co-*, *de-*, *non-*, *post-*, *pre-*, *pe-*, *sub-*, *in-*.

Найбільшу ступінь новизни мають одиниці, сформовані за допомогою нових афіксів та полуафіксів, таких як: *-on*, *-ase*, *-sol*, *-nik*, *-manship*, *eco-*, *mini-*, *maxi-*, *ur-*, *mega-*, *cine-*, *oholik-*, *gate-*, *watcher-*, *dial-a-*, *flexi-*, *apres-* і т.д.

Характерною рисою сучасних афіксів є їх термінологізація, суворе прагматичне закріплення за певною науково-технічною сферою. Близько половини всіх афіксальних новоутворень відносяться до сфери науки.

Найбільш активно деривація бере участь у формуванні нових термінів фізики та біології. Наприклад, суфікс *-on* (елементарна одиниця або частинка) використовується для формування таких термінів, як *gluon* – нова елементарна частинка в фізиці, *luxon* – елементарна частинка з нулевою масою.

У вивченні ґрунтової таксономії активно використовується суфікс *-sol* (від латинського – ґрунт) для визначення різних видів ґрунтів: *histosol* – *вологі ґрунти*; *vertisol* – *глиняні ґрунти*; *hioxisol* – *тропічні ґрунти*.

Префіксальні одиниці демонструють підвищення ролі напівпрефіксів. Як відомо, напівпрефікси більшою мірою, ніж префікси, семантично обтяжені і більшою мірою впливають на семантику відтвореної одиниці. Основне джерело напівпрефіксів – латинська, французька та грецька мови: *aero-*, *bio-*, *xeno-*, *micro-*, *euro-*, *tele-* і т.д. Їх використання, як правило, обмежено науково-технічними сферами. Але у зв'язку з популяризацією та поширенням технічних новинок у побуті напівпрефікси входять в загальне використання. Так, у 80-і роки одним із самим продуктивних виявився полупрефікс *tele-*, який формував головним чином іменники за моделлю *pref. + N – N*: *telebanking* – фінансова служба, яка дозволяє клієнту здійснювати банківські операції через телевізор або домашній комп'ютер; *telemarketing* – практика пролажу по телефону; *teleshopping* – замовлення покупки по телефону.

Деякі напівпрефікси беруться із фраз або складних слів: *dial-a* (для позначення служби, котру можливо замовити по телефону) із *dialophone*, наприклад, *dial-a-bus*, *dial-a-meal*; *flexi* – гнучкий – із торгової марки *Flexi Van*. Наприклад: *flexicover*, *flexinomics*, *flexiroof*.

У теперішній час одними із самих продуктивних є полуафікси: *-intensive*, *-wide*, *-friendly*, *-nomics*, *-speak*. Так, *-friendly* прийшов із комп'ютерної сфери. Спочатку користувачі комп'ютерами боялися незнайомої технічної новини. У зв'язку з цим з'явилося слово *user-friendly*, яке в майбутньому вийшло за рамки обмеженої сфери і стало використовуватися відносно будь-якого предмета – від книги до кухні в розширеному значенні “*accessible*” або “*easily understood*”. Друга частина слова з'явилася та перетворилася в суфіксальний елемент, утворюючий одиниці, які використовуються в найрізноманітніших сферах життя за моделлю. Наприклад: *audience-friendly*, *customer-friendly*, *environment-friendly*, *farmer-friendly*, *girl-friendly*, *labour-friendly*, *nature-friendly*, *eater-friendly*. Особливої уваги заслуговують також напівафікси *-intensive*, *-wide*.

Сучасний стан афіксальної системи характеризується появленням зовсім нових афіксів та напівафіксів, нових значень афіксів та варіантів (відтінків) значень, нових моделей та обмежень на їх використання. У цілому на самому новому етапі розвитку мови характерне нарощування семантичного потенціалу при великому семантичному та структурному різновиді твірних основ. Відмічається диференціація афіксів за різними сферами використання.

Отже, під час підготовки філологів з метою значного полегшення сприйняття англійського мовлення та формування словникового запасу, є дуже важливим вивчення суфіксальної та префіксальної системи англійської мови як одного з ключових когнітивних аспектів. Усі мовознавці повинні розуміти, що об'єктом словотворення є відтворене слово, яке з'являється в результаті застосування

якої-небудь формальної операції (засобу) до утворюваної одиниці, причому зв'язки між ними розглядаються як живі. Одна з двох одиниць розглядається як вихідна – джерело деривації, одиниця мотивуюча. До відтворених слів відносяться і відтворені афіксальним способом, тобто слова, які є результатом приєднання дериваційних афіксів до твірної основи.

Афікси характеризуються такими загальними ознаками:

1. Всі вони є семантично релевантними морфемами, що володіють більш-менш абстрактним значенням.

2. Афікс має володіти ознакою вільної ідентифікації, тобто прийматися як частина слова.

3. Афікси повинні використовуватись для формування слів від різних за походженням основ; запозичені афікси мають породжувати нові слова на базі тієї мови, яка їх запозичила.

4. Афікси мають володіти певною частотою використання; при цьому свідомством їх продуктивності та належності саме до розряду афіксів (а не компонентів складних слів) можуть служити дані словників неологізмів.

Критерієм продуктивності афіксів є також okazіональні неологізми, або потенційні слова, не зареєстровані словниками, але сформовані за нормами мови і сприйняті носіями мови як інформативні.

Афіксація або прогресивна деривація є одним з найбільш продуктивних шляхів словотворення. Словотворча структура слова передбачає існування трьох елементів: основи, афіксу та моделі, за якою відбувається приєднання афікса до твірної основи. Отже, будь-яке відтворене слово є результатом взаємодії цих трьох елементів, детальна характеристика яких вимагає подальшого вивчення.

Література

1. Английские неологизмы (60-70-е годы) / Под ред. Ю. А. Жлуктенко, В. П. Березинский, И. И. Борисенко и др.; Отв. ред. Ю. А. Жлуктенко. – К.: Наук. мысль, 1983. – 172 с.

2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. / В. И. Заботкина – М.: Высш. шк., 1989. – 124 с.

3. Мешков О. Д. Словосложение в современном английском языке./ О. Д. Мешков. – М.: Высшая школа, 1985. – 136 с.

4. Михайлова В. И. Семантико-структурный анализ прилагательных в современном английском языке. Вопросы лексики и грамматики иностранных языков / В. И. Михайлова. // Уч. зап. МДГИ им. В.И. Ленина. – М., 1971. – 286 с.

5. Царев П. В. Производные слова в английском языке./ П. В. Царев. – М.: Изд. Моск. ун-та., 1977. – 134 с.

6. Шкарупін В. І. Про специфіку префіксації в англійській мові. / В. І. Шкарупін // Проблеми морфологічної будови германських мов. – К.: Освіта, 1963. – 204 с.

7. Barnhart C. L. A Dictionary of New English. 1963-1972. / C. L. Barnhart, S. Steinmeits, R. K. Barnhart– London, 1973. – 418 p.

8. Koziol E. Handbuch der englischen Wortbildungslehre./ E. Koziol – Heidelberg, 1987. – 346 p.

УДК 81'243:378.147+005.336.2

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-НАПРАВЛЕННОЙ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗОВ

Статкевич Е. К.

У статті розкриваються основи методики формування професійно-спрямованої лексичної компетенції, визначаються типи труднощів засвоєння лексики, класифікуються різні види лексичних вправ і пропонується їх практичне застосування.

Ключові слова: професійно-спрямована лексична компетенція, труднощі засвоєння лексики, лексичні вправи, практичне застосування.

В статье раскрываются основы методики формирования профессионально-направленной лексической компетенции, определяются типы трудностей усвоения лексики, классифицируются различные виды лексических упражнений и предлагается их практическое применение.

Ключевые слова: профессионально-направленная лексическая компетенция, трудности усвоения лексики, лексические упражнения, практическое применение.

The article reveals the fundamental techniques of forming professionally-directed lexical competence. The types of difficulties in mastering vocabulary are distinguished. The paper gives the classification of some lexical exercises with their practical application being proposed.

Key words: professionally-directed lexical competence, difficulties of mastering vocabulary, lexical exercises, practical application.

Быстрый рост инновационных технологий и современные условия жизни изменили задачи подготовки специалистов со знанием иностранного языка в разных профессиональных областях. Важную роль в развитии экономики, промышленности играют деловые контакты между специалистами различных стран. Как правило, такого рода контакты становятся гарантией успешного решения той или иной проблемы, быстрого профессионального роста отдельных специалистов.

Студенты повышают уровень профессиональной компетенции, овладевая иностранной профессионально-ориентированной лексикой по своей специальности. Поэтому именно в высших учебных заведениях занимаются разработкой и внедрением наиболее эффективных методик в области преподавания иностранной профессионально-ориентированной лексики студентам при обучении чтению, говорению, письму.

Целью данного исследования является оптимизация методики формирования профессионально-направленной лексической компетенции в технических вузах.

Поисками путей оптимизации языкового образования и повышения его качества занимались Ю. К. Бабанский, Н. Л. Бим, Г. А. Китайгородская, Е. Н. Соловова, Е. Н. Сергеева, В. А. Скалкин, О. Б. Тарнопольский, С. Г. Тер-Минасова и др. Теории и практике обучения иностранному языку на неязыковых факультетах посвящены работы М. А. Акоповой, Н. И. Алмазовой, М. Э. Багдасарян, Ю. В. Гнаткевич, Т. В. Грецкой, Ю. В. Еремина, А. А. Залевской, Р. А. Кузнецовой, А. В. Макара, А. Л. Назаренко и др. Изучением психолого-педагогических предпосылок эффективного формирования иноязычной компетенции занимались Л. М. Войтюк, З. И. Коннова, И. А. Зимняя, В. Н. Зыкова, О. Ю. Искандарова, З. И. Клычникова, В. С. Коростелёв, Л. В. Марищук, Т. Н. Рыбина, И. Л. Суховой, В. Г. Тылец, Г. Р. Хамитова и др. [2].

Однако, несмотря на несомненную теоретическую и практическую значимость проведенных исследований, следует отметить, что проблема формирования иноязычной общенаучной лексической компетенции как обязательного

компонента профессиональной компетенции любого специалиста инженерно-технического профиля остается открытой для теоретического осмысления. Эксперименты с новыми технологиями в этой области будут способствовать расширению и обогащению исследовательского поля теории и методики профессионального образования и позволят повысить уровень сформированности иноязычной общенаучной лексической компетенции студентов [2].

Актуальность исследования заключается в необходимости поиска новой методики формирования профессионально-направленной лексической компетенции на английском языке при обучении чтению на основе уже существующей методической базы с использованием новых тенденций в методике преподавания иностранных языков.

Предметом исследования является комплекс упражнений, направленный на формирование профессионально-ориентированной лексической компетенции студентов технических специальностей при обучении чтению.

В процессе обучения иноязычной лексике перед преподавателем возникает целый ряд методических и практических задач. Одной из главных задач является формирование активного, пассивного и потенциального словаря студента. Под активным лексическим минимумом мы понимаем основной запас лексики, позволяющий выражать свои мысли и понимать мысли других в устной и письменной речи без перевода [3, с. 112].

В методике определены наиболее существенные типы трудностей усвоения активного словаря. Учет дифференцированного подхода к лексике дает возможность преподавателю определить систему работы над каждой группой слов лексического минимума с учетом их трудностей [3, с. 113].

Бухбиндер В. А. классифицирует трудности усвоения лексики таким образом: 1) трудности произношения; 2) трудности написания; 3) трудности семантики; 4) трудности, связанные с количеством и информативностью символов [1, с. 168]. Рассмотрим несколько примеров согласно его классификации: 1) *Mediterranean Sea* (Средиземное море), *injurious* (вредный); 2) *bought* от глагола *to buy* (покупать), *caught* от глагола *to catch* (ловить), *neighbour* (сосед); 3) *interconnection* (взаимосвязь, соединение), *counterclockwise* (против часовой стрелки), *clockwise* (по часовой стрелки) Многозначные слова труднее запомнить, чем однозначные, например: *interconnection* – *connection*, *counterclockwise* – *clockwise* – *clock*. 4) *transportation* (транспортировка, передвижение), *longitudinal* (продольный). Лучше запоминаются слова средней длины, например: *transport* (транспорт), *longitude* (долгота). Для преодоления лексических трудностей обучающимся предлагается комплекс упражнений, который облегчает усвоение нового лексического материала.

Авторы Маслыко Е. А., Бабинская П. К., Бутько А. Ф. и другие предлагают такую классификацию упражнений:

- 1) упражнения на дифференциацию:
 - найдите в тексте слова, относящиеся к данной теме;
 - расположите слова в алфавитном порядке;
 - разложите сложные слова на компоненты;
 - найдите в тексте слова с общим корнем в иностранном и родном языке;
 - сгруппируйте выписанные из текста слова по частям речи и др.
- 2) повторительные упражнения:
 - повторяйте за диктором слова (список слов все удлиняется, вперемешку даются известные и новые слова);
 - повторите за диктором набор слов и, не записывая их, составьте предложение;
 - прочтите предложение, сформулируйте к нему общий вопрос и ответьте на вопрос, не глядя в текст;
 - прочтите предложение и поставьте к нему разнотипные специальные вопросы;
 - подставьте слова в кроссворд и др.
- 3) подстановочные и конструктивные упражнения:

- заполните пропуски в предложениях, выбирая слова из пар антонимов в соответствии с контекстом;
 - заполните пропуски в предложениях, выбирая слова из групп синонимов в соответствии с контекстом;
 - вставьте недостающие в словах словообразовательные элементы (суффиксы, префиксы, окончания) и послелоги;
 - замените в предложениях подчеркнутые слова синонимами, антонимами, омонимами, паронимами и др.
- 4) трансформационные упражнения:
- перефразируйте услышанное предложение, употребите новые слова;
 - замените однокорневые слова сложными и произведите необходимые смысловые и последующие лексические замены в предложениях;
 - замените однокорневой глагол существительным, прилагательным того же корня и внесите изменения в предложение;
 - трансформируйте монологическое высказывание в диалог;
 - подберите из текста предложения к ключевым словам. Воспроизведите устно эти предложения;
 - трансформируйте текст, внося дополнительные слова в предложения и новые предложения, детализируя его содержание и др.
- 5) упражнения для активизации лексики в речи:
- перескажите диалог в монологической форме, употребляя ключевые слова и добавляя детали, собственные оценки;
 - составьте диалог на основе монолога, используя употребленные в нем речевые клише;
 - разверните тезисы в высказывание по определенной теме;
 - составьте монологическое высказывание по определенной теме и с определенной коммуникативной задачей, обязательно включающее новую лексику и др. [4, с. 16].

Принимая во внимание данную классификацию упражнений и новые тенденции в методике преподавания иностранных языков, были разработаны методические указания для выполнения практических занятий для студентов 1-2 курсов специальности "Транспортные технологии". Тематика текстов тесно связана со специальностью студента: "Наземный транспорт", "Автомобильный транспорт", "Подземный транспорт", "Водный транспорт", "Авиационный транспорт", "Общественный транспорт".

Система упражнений облегчает усвоение нового профессионально-направленного лексического материала. Упражнения типа *Read the following international words and guess their meaning, Translate the following word combinations into Ukrainian, Define the part of speech of the words paying attention to their suffixes and translate them, Find in the text nouns for these verbs, Match words in column A with their translation in column B, Fill in the blanks using the following words, Fill in the blanks in the table. Use the information from the text, Put these words according to the alphabet and translate, Find the synonymic pairs, Form the antonymic pairs, Find the right ending of the sentences and translate these sentences, Answer the following questions* являются эффективным средством формирования профессионально-направленной лексической компетенции. Эффект проявляется в том, что более прочно усваиваются лексические единицы и сокращается учебное время. Упражнения типа *Speak about ..., Discuss, Prove, Explain, Summarize* выстроены по принципу увеличения самостоятельной деятельности студентов. Такие упражнения повышают уровень сформированности профессионально-направленной лексической компетенции при обучении чтению и создают предпосылки к дальнейшему самообучению студентов при чтении литературы по специальности.

Процесс формирования профессионально-направленной лексической компетенции может стать значительно более эффективным при условии взаимодействия основных принципов оптимизации обучения. Полученные в процессе исследования результаты развивают существующие в теории и методике профессионального образования подходы к повышению качества

подготовки студентов к иноязычному профессионально-ориентированному общению и определяют принципы применения теоретических положений на практике.

Литература

1. Бухбиндер В. А. Основы методики преподавания иностранных языков: [учебник] / В. А. Бухбиндер, В. Штраусс. – Киев: Вища школа, 1986.– 335 с.

2. Крепкая Т. Н. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности в системе дополнительной профессиональной лингвистической подготовки студентов в техническом вузе: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Татьяна Николаевна Крепкая / Санкт-Петербургский государственный политехнический университет [Электронный ресурс] – Санкт-Петербург, 2005. – 212 с. – Режим доступа:

<http://www.dissercat.com/content/formirovanie-inoazychnoi-kommunikativnoi-kompetentnosti-v-sisteme-dopolnitelnoi-professiona#ixzz2qdl08uKT>

3. Настольная книга преподавателя иностранного языка : [справочное пособие] / [Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф. Будько и др.]. – Мн. :Выш. шк.,1992. – 445 с.

4. Рожкова Ф. М. Вопросы обучения иностранным языкам в средних профессионально-технических училищах: [метод. пособие] / Флоренция Михайловна Рожкова. – М.: Высш. шк.,1984.– 184 с.

УДК 378.147.96:81.253

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Тоцька Н. Л.

У статті розглядається навчальний переклад як засіб розвитку професійного мовлення. Зазначається, що переклад разом з іншими видами завдань має застосовуватися для засвоєння матеріалу, розвитку мовленнєвих умінь і навичок спілкування.

Ключові слова: навчальний переклад, професійне мовлення, мовленнєві уміння.

В статье рассматривается учебный перевод как средство развития профессионального общения. Утверждается, что перевод наряду с другими видами заданий должен использоваться для усвоения материала, развития речевых умений и навыков.

Ключевые слова: учебный перевод, профессиональное общение, речевые умения.

Educational translation as a means of professional communication development is analyzed in the article. It is stated that the translation together with different tasks for mastering the material should be used for developing speech habits and verbal skills.

Key words: educational translation, professional communication, verbal skills.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі національно-культурного розвитку України особливої актуальності набуває гуманітаризація вищої технічної освіти, що передбачає формування творчої особистості. Однією з якостей духовно багатой і розвиненої особистості, необхідної для професійної діяльності, є високий рівень мовленнєвої культури. Сьогодні вищій технічній школі необхідний комунікативно спрямований мовленнєвий підхід, що передбачає і забезпечує роботу над формуванням умінь вільно здійснювати мовне професійне спілкування в усній і писемній формі, застосовувати вироблені суспільством правила мовного поведіння, доцільно використовувати ресурси мовлення в різних ситуаціях життєвої та виробничої практики.

Володіння мовою професійного спілкування – це:

1) знання власне мови професійного спілкування, тобто сформованість мовної компетенції;

2) уміння використовувати ці знання на практиці, доцільно вибирати те чи інше слово із синонімічного ряду, доречно поєднувати вербальні, паравербальні і невербальні засоби спілкування відповідно до мети ситуації мовлення, тобто сформованість комунікативних навичок.

Комунікативна сторона спілкування передбачає використання вербальних (словесних), паравербальних (темп, інтонація), невербальних (міміка, жести) засобів обміну інформацією.

Основними компонентами мовного професійного спілкування є:

- особистісний чинник у професійному спілкуванні;
- мова як засіб професійного спілкування;

- текст – мовне втілення інформації у професійне спілкування. (Текстом у широкому розумінні можна назвати кожне явище, процес, природу і людину як її частину. У вузькому – текст (від лат. textus, тканина, з'єднання) уживається також у різних значеннях: послідовність речень, слів; словесний твір; частина твору без таблиць, рисунків, формул; різновид типографських шрифтів тощо). Науковий текст – це текст наукового стилю, що являє собою мовну систему, яка функціонує як форма логічно організованої наукової інформації. Науковий стиль обслуговує сферу науки. Функція наукових текстів – передавати об'єктивну інформацію про природу, людину, суспільство. Цим зумовлені їх мовні особливості – точність, ясність, логічність, доказовість, повнота. Характерні лексичні

(термінологія), морфологічні (певні частини мови та їх категорії) та синтаксичні (переважно складні речення) особливості.

У словесну тканину наукового стилю органічно входять широкі системи математичних, фізичних, хімічних та інших знаків, елементів (карти, фотографії, схеми, діаграми, графіки тощо).

Особистісний чинник впливає на мову професійного спілкування. Для більшості професій спілкування складає основу діяльності. Від форми, стилю спілкування значною мірою залежить ефективність роботи.

Навички, вміння і здібності в спілкуванні є одним із основних фахових рис працівника. Нині виникає гостра потреба в людях саме особистісного типу, які вмюють самостійно мислити, переконливо запроваджувати корпоративні інтереси, спонукати підлеглих і партнерів до активних дій.

Формування професійного мовлення студентів вищого технічного навчального закладу в наш час є вимогою державного значення. Від того, як вільно зможуть користуватися своїми професійно-мовленнєвими вміннями й навичками випускники, залежить ступінь активної участі їх у виробничому та суспільному житті країни. Для того, щоб теоретичні відомості набули практичного значення, потрібне постійне тренування у застосуванні знань у процесі практичної мовленнєвої діяльності. Адже ефективність професійно зорієнтованого мовлення залежить не тільки від суті засвоєних студентами понять, термінів і правил, а й від удалого добору дидактичного матеріалу, який сприяв би оволодінню фахової лексики, продукуванню висловлювань на професійну тематику.

Для вільного володіння професійним усним та писемним мовленням студент вищого технічного навчального закладу повинен мати чималий активний лексичний запас слів. Збагаченню цього запасу, вихованню чуття до слова сприяють перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сутність перекладу обґрунтували: Л. Бархударов [1, с. 20], В. Виноградов [3, с. 3], В. Русанівський [5, с. 105], А. Федоров [7, с. 295]. За Л. Бархударовим, “переклад – це процес перетворення мовленнєвого твору однією мовою у мовленнєвий твір іншою мовою при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення” [1, с. 20].

Це визначення Л. Бархударов узяв за основу розробленої “семантико-семіотичної моделі” перекладу, за якою процес перекладу безпосередньо залежить від того, що в науці про знакові системи – семіотиці називається “двобічним характером мови”. Мовний аналіз сучасних перекладів документів, наукових текстів, якими користуються у своїй діяльності фахівці технічної сфери, викликає застереження щодо їх нормативних форм. Насамперед це – значеннєва невідповідність слів в оригіналі та при перекладі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Як свідчить проведений аналіз, досліджень з питань технічного перекладу тексту для розвитку професійного мовлення студентів ВНЗ ще недостатньо.

Майже немає публікацій досліджувальної проблеми в українській науково-методичній періодиці. Лише в деяких статтях у таких журналах, як “Дивослово”, “Мовознавство” розглядаються окремі питання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті стало обґрунтування методичних принципів навчального професійного перекладу. Для цього необхідно добирати зразки літератури з різних розділів дисципліни за фахом, а також засвоїти ряд термінів з точним розкриттям їх значення.

Часто при перекладі може вживатися невдало побудовані синтаксичні конструкції, що зумовлюються прагненням мовців до буквального перекладу, внаслідок чого порушуються не тільки граматичні, стилістичні норми сучасної української мови, а й зміст думки.

Завданням перекладу стає якщо не пряме відтворення особливостей структури його тексту, то відтворення його функцій шляхом використання аналогічних засобів вираження думок.

Основна мета – не порушити граматичних зв'язків, а за цим – чіткості, конкретності, стислості.

Переклад тексту в оригіналі вимагає вдумливого аналізу його змісту та добору таких засобів, які найточніше передавали його зміст другою мовою [6, с. 5].

Виклад основного матеріалу

Мовний аналіз сучасних перекладів наукових текстів студентами технічних університетів, які постійно користуються професійною лексикою, свідчить про:

1) невдало побудовані синтаксичні конструкції через прагнення до буквального перекладу, внаслідок чого порушуються не тільки граматичні, стилістичні норми сучасної української мови, а й зміст думки;

2) недотримання комунікативної точності через неправильне вживання мовних засобів української мови – синонімів, антонімів, паронімів, багатозначних слів;

3) вживання у технічних текстах лексики, що вважається на сьогоднішній день “морально застарілою”: дієприкметники з суфіксами – уч, юч: завідуючий – замість завідувач, діючий (закон) – замість чинний (крім діючий вулкан);

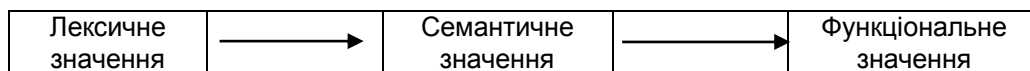
4) неправильне вживання іменників на позначення найменувань технічних процесів, дій: оцінка – замість оцінювання тощо.

Завдання перекладу має стати якщо не пряме відтворення особливостей структури його тексту, то викладання їх функцій шляхом використання аналогічних засобів вираження думки. Основна мета – не порушувати граматичних зв’язків, а за цим – чіткості, конкретності, стислості, точності.

Наприклад, в одній реклаमाції було написано: “... заготовки зубчастих коліс не мають маркіровки і свідків ...”. Слово “свідки” – це професіоналізм, уживаний на позначення макетів деталей, що додаються до кожної партії, проте це треба роз’яснювати у наступному листі [4, с. 48].

Фах людини, галузь виробництва, з яким вона пов’язана, неминуче зумовлює активізацію у її мові професійних слів і висловів, необхідних для спілкування під час виробничого процесу.

Переклад термінів без знань цілого “поля”, до якого вони належать, неможливий (див. схему).

При цьому всякий етимологічний словник вказує ще й на синтез мов, є історією перекладу і свідчить про характер міжнародних контактів та непорозумінь.

У мову часто повертається те, що колись з неї зникло, зокрема й через інші мови.

І. Бодуен де Куртене підкреслював, що одна на одну впливають “стара” мова і “нова” – мови схрещуються і зміщуються не тільки територіально, а й хронологічно, тож “немає і бути не може жодного чистого, не змішаного мовного цілого” [2, с. 63].

Зважимо при цьому: в добу панування супутникового телезв’язку, радіо та Інтернету вже не випадає говорити про те, що якась мова безроздільно охоплює свою територію. Очевидно, що одним із критеріїв того, що мови різні – і чи не найголовнішим – є потреба у перекладі. Але й ця потреба має свої кількісні і якісні виміри. Та й поняття перекладу доводиться щораз уточнювати якраз з огляду на те, що ми називаємо окремою мовою, як розуміємо її іншість.

Тобто два поняття можна визначити через одне, але тільки разом у сукупності.

Складність саме у боротьбі протилежних процесів уніфікації та урізноманітнення лінгвосфери.

Висновки з наведеного дослідження

Мовний аналіз сучасних перекладів наукових текстів, яким користуються у своїй діяльності фахівці, викликає застереження щодо нормативних форм. Насамперед це – значеннєва невідповідність слів в оригіналі та при перекладі.

Сьогодні вищій технічній школі необхідний комунікативно спрямований підхід, що передбачає і забезпечує роботу над формуванням умінь вільно

здійснювати мовне професійне спілкування, додержуючись правил і культури мовного поведження, вироблених суспільством.

Володіння професійним усним і писемним мовленням передбачає багатий лексичний запас слів. Саме переклади сприяють і збагаченню цього запасу, і виховання мовного чуття. Зрозуміло, що навчальний переклад повинен проводитися систематично, з конкретною метою порівняння, зіставлення. Через визначення основної думки тексту, розрізнення основної і додаткової інформації, усвідомлення, ставлення автора до написаного, сприйняття особливостей тексту з фаху відбувається формування вміння студентів технічного ВНЗ сприймати текст на слух і розуміти текст різних стилів.

Перспективи подальших розвідок проблеми

Розвинені літературні мови внесли вагомий вклад у формування спеціальної термінології, але кожна з них зберігає й свої власні традиції, що склалися історично, і характер яких визначається науковими, науково-технічними та загальнокультурними контактами нації як носія конкретної мови.

Для того, щоб теоретичні відомості набули практичного значення, потрібне постійне тренування у застосуванні знань процесу практичної мовленнєвої діяльності. Від того, як вільно зможуть користуватися своїми професійно мовленнєвими вміннями й навичками випускники ВНЗ, залежить ступінь активної участі їх у виробничому та суспільному житті країни.

Література

1. Бархударов Л. Язык и перевод./ Л. Бархударов – М.: Изд-во Международные отношения, 1975. – 237 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И. А. О смешанном характере всех языков // Избранные труды по общему языкознанию. – М. – 1963. Т.1. – 363 с.
3. Виноградов В. Проблемы культуры речи и некоторые задачи русского языкознания / В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1964. №3. – С.3-9.
4. Жарова Л. П. Складні випадки перекладу./ Л. П. Жарова – К.: Тов. "Знання", 2000. – 248 с.
5. Русанівський В. Мова в нашому житті./ Русанівський В. – К.: Наукова думка, 1989. – 112 с.
6. Тоцька Н. Науково-методичні розробки: "Переклад – метод опрацювання технічної літератури" з дисципліни "Ділова українська мова". / Н. Тоцька – Херсон: ХДТУ, 2004. – 28 с.
7. Федоров А. Основы общей теории перевода. – М.: Высшая школа., 1968. – 395 с.

УДК 811.111:378.147

ОБУЧЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В КУРСЕ BUSINESS ENGLISH

Фоменко Н. С.

У статті розглядаються можливості навчання міжкультурної компетенції в курсі Business English. Докладно описуються методика роботи з "критичними ситуаціями". Висловлюється думка про доцільність створення викладачами та студентами українських вищих навчальних закладів власних навчально-методичних матеріалів для роботи за даним методом, які можуть стати суттєвим внеском у розвиток напряму "Міжнародна комунікація" в Україні.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, метод критичних ситуацій, культурні розбіжності.

В статье рассматриваются возможности обучения межкультурной компетенции в курсе Business English. Детально описывается методика работы с "критическими ситуациями". Подчеркивается целесообразность создания преподавателями и студентами украинских высших учебных заведений собственных учебно-методических материалов для работы по данному методу, которые могут стать существенным вкладом в развитие направления "Международная коммуникация" в Украине.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, метод "критических ситуаций", культурные различия.

The paper considers the prospects of intercultural competence training in Business English course. The method of "critical incidents" is described in detail. The author believes that authentic training materials compiled by Ukrainian instructors and students will be a substantial contribution to developing "Intercultural Communication" as a field of knowledge in Ukraine.

Key words: intercultural competence, method of "critical incidents", cultural differences.

Мир, в котором доминантой взаимодействия между коммуникантами стало достижение согласия, основанного на принципе "равенства различий" (Different is not wrong), диктует новые приоритеты в образовательной деятельности.

В результате развития процесса общения между культурами преподавание иностранных языков стало развиваться по параллельным направлениям: анализ инокультуры и развитие коммуникативных навыков. Эти два аспекта актуализируются в концепции межкультурной коммуникации (МКК). Под термином "межкультурная коммуникация" понимают адекватное взаимодействие двух участников коммуникативного акта, принадлежащим к разным национальным культурам [1, с. 26].

Как показывает анализ отечественной и зарубежной научной и методической литературы на страницах широко обсуждаются вопросы межкультурной коммуникации, а именно, причины межкультурных конфликтов, препятствующих успешному деловому общению, методы обучения межкультурной компетенции, способы повышения мотивации студентов к изучению культуры стран, на языках которых они говорят. Это требует новых исследовательских подходов к всесторонней подготовке студентов. Малоизученными остаются проблемы метода "критических ситуаций", а также возможность создания банка данных по критическим ситуациям, в которых оказываются студенты – экономисты и переводчики при работе с зарубежными партнерами.

Решение проблемы обучения МКК будущих специалистов возможно на основе анализа опыта исследователей и обобщения выводов теоретических исследований. Работы Е. М. Верещагина и В. Г. Костомарова, Н. Г. Трилло,

Д. Хаймса, С. Г. Тер-Минасовой, по межкультурному взаимодействию противоположных культур создали теоретическую и практическую базу для решения актуальных проблем МКК.

На предыдущем этапе формирования МКК у будущих специалистов-экономистов и переводчиков не был рассмотрен в полном объеме метод “критических ситуаций” и его использование для тренинга межкультурных навыков в различных условиях общения.

Целью данной статьи является описание метода “критических ситуаций” и его применение в курсе Business English при обучении МКК. Для достижения поставленной цели предоставляется необходимым решение следующих задач:

- отбор ситуаций;
- создание текста рассказа;
- выделение фраз аудиторной работы с материалом;
- определение способов преодоления потенциальных конфликтов в межкультурной среде делового общения;
- дать пример ситуации и её краткий анализ.

Методы обучения МКК стали развиваться около тридцати лет назад и за это время обогатились новыми идеями и подходами. На эту тему написаны десятки книг и созданы учебные пособия. Уже многие годы существует специализированное издательство Intercultural Press, которое ставит своей целью систематическое накопление и распространение теоретического и практического знания в этой области.

В настоящее время в методической литературе выделяют пять основных категорий методов обучения МКК [3]:

- ролевые игры;
- игровое моделирование;
- критические ситуации;
- культурный ассимилятор;
- противопоставление культур.

Предметом нашего рассмотрения является метод “критических ситуаций”. Этот метод широко используется для тренинга межкультурных навыков в различных ситуациях общения.

Критические ситуации представляют собой краткое описание отдельно взятого случая, в котором причиной непонимания, конфликта или потенциальной проблемы являются культурные различия. Основная цель исследователей и преподавателей-практиков – дать примеры наиболее трудно преодолимых, вызывающих непонимание конфликтных ситуаций, с которыми обучаемые могут столкнуться при взаимодействии с представителями другой культуры. Во время работы с материалом решается комплексная задача, которая включает в себя следующие взаимосвязанные элементы:

- осознание своей собственной культурной принадлежности;
- сравнение, анализ и интерпретация восприятия проблемы различными сторонами;
- выявление культурных различий, повлекших за собой непонимание и объяснение причин непонимания с точки зрения этих различий;
- оказание помощи обучаемым в осознании наличия разнообразия среди членов одной культурной группы и нормативных различий между культурами;
- повышение мотивации для продолжения обучения;
- обеспечение базы для последующего участия в ролевых играх.

Мы рассмотрим вопросы, связанные с отбором ситуаций и созданием текста рассказа, местом этого вида работы в контексте курса по Business English и разнообразными видами аудиторной работы.

При разработке и отборе ситуаций следует ориентироваться на конкретную аудиторию и те полярные различия, которые свойственны культурам инокоммуникантов, к которым принадлежат обучаемые или тем культурам, с которыми им придется столкнуться в действительности. Как правило, ситуация описывается либо самим участником, либо описывается с его слов. Количество

ситуаций, отобранных для работы в аудитории должно быть от десяти до пятнадцати с тем, чтобы охватить разные аспекты трудностей межкультурного общения.

Создание текста также подчиняется определенным законам, основным из которых является краткость и точность описания. В рассказ включается лишь то, что необходимо, чтобы понять, *где* происходит действие, *что* случилось, но не *почему* это случилось. Реакция действующих лиц на происходящее должна быть узнаваема носителями тех культур, к которым они принадлежат. Ситуация может заканчиваться либо действием, предпринятым одним из коммуникантов, либо проблемой, которую предлагается решить.

Аудиторные формы работы с материалом подразделяются на две последовательные фазы: сначала предлагаются задания, нацеленные на как можно более полное осмысление коммуникативного содержания предъявленной ситуации и осознание своей позиции в конфликте сторон, затем разворачивается дискуссия. Оба вида работы могут быть построены по нескольким схемам.

Рассмотрим подробнее фазы прохождения материала и предлагаемые типы заданий [4, с. 30].

I фаза.

1. Ситуация заканчивается серией вопросов, причем в первом вопросе всегда требуется определить насколько вы согласны (или не согласны) с каким-либо из участников описанной истории:

1. В какой степени Вы согласны или не согласны с _____ (имя участника истории)? (рекомендуется использовать семибальную шкалу от “абсолютно не согласен” до “полностью согласен”).

Далее следуют вопросы типа:

2. Объясните – почему?

3. Если бы Вы были _____ (имя), чтобы Вы сделали?

4. Почему Вы думаете _____ (имя) отреагировал так, как он/она отреагировал(а)?

5. Если бы Вы были _____ (имя), чтобы Вы сделали сейчас?

2. Текст ситуации заканчивается вопросом, на который предлагается четыре варианта ответа – мнения (пример приведен далее), в этом случае преподаватель создает краткий социокультурный комментарий, объясняя каждый вариант с позиций наиболее вероятного преодоления между культурами [3, с. 17].

II фаза – дискуссия. Преподаватели могут использовать следующую схему *обсуждения ситуации*:

1. Ответить на вопросы индивидуально письменно в виде заметок. Этот этап может быть выполнен как домашняя работа.

2. Разбиться на группы (4-6 человек) и обсудить результаты индивидуального анализа ситуации.

3. Провести общее обсуждение: в форме изложения мнения каждой группы или индивидуального мнения каждого студента.

При анализе ситуаций следует иметь в виду конечную цель дискуссии – достижение согласия не по правилу “большинства”, а по правилу “равенства различий”, которое в своей основе проповедует терпимое отношение к проявлениям незнакомых или чуждых вам концептов другой культуры. Желательно, чтобы в дискуссии принимал участие представитель инокультуры, но не в качестве эксперта, а как равноправный участник. Его мнение может не совпадать с выводами студентов и это хороший стимул к плодотворной дискуссии и поиску путей отхода от стереотипов при решении межкультурных конфликтов.

Следует также обратить внимание на *роль преподавателя*.

На первоначальном этапе при отборе темы и создании текста ситуации задачей преподавателя является увязать описанную проблему с конкретным или коррелирующими параметрами типологии культур, например, культуры высокого и низкого контекста в сравнении с культурами линейной и множественной активности). Далее при работе в аудитории и в случае отсутствия представителя инокультуры, преподаватель может взять на себя его роль и участвовать в обсуждении, объясняя причины поведения инокоммуникантов с

учетом особенностей той культуры, к которой они принадлежат. Основывая же роль преподавателя – это создание благоприятного климата для свободного обмена мнениями и направление дискуссии по пути анализа и прояснения позиций сторон.

Комплект учебных материалов, необходимых для работы по методу “критических ситуаций” может быть написан самим преподавателем или заимствован в готовом виде из соответствующих учебно-методических сборников [3].

Приведем пример текста ситуации, который заканчивается вопросом, на который предлагается четыре варианта ответа – мнения. В этом случае преподаватель создает краткий социокультурный комментарий, объясняя каждый вариант с позиций наиболее вероятного преодоления разрыва между культурами [3, с. 17].

A MANAGER'S DILEMMA

Ned Schwartz, the manager of a large factory operation in Canada, had been transferred to an operation of the same size in a Central American branch as its production has always been low. Ned had a reputation of getting things done, but from the start Ned had a hard time. Government regulations made procuring needed materials difficult. Communication from his site to headquarters was slow and often garbled. Even Ned's personal work habits had to be changed. He was used to working late and inspecting the plant after most of the workers had gone home, but strict military rule imposed curfew hours over such installations as Ned's. In his own country there were organizations to protest such unreasonable restrictions, but superiors here said there was nothing to do. Ned became increasingly depressed and ineffective. He finally asked to be sent back to his original operation.

What can help explain Ned's situation?

1. The job was not really appropriate for Ned since the difficulties were too great.
2. Ned found himself in a situation where he had relatively little control over matters.
3. Operations in Third World countries are impossible to bring to maximization given the resources available.
4. Ned didn't have the proper local support. If he had been nicer to local authorities and workers, they would have offered him more cooperation.

После того, как вариант ответа – мнения выбран, предлагается студентам с позиции концептов межкультурной коммуникации объяснить причины, по которым прочие варианты оказались менее подходящими или ознакомится, с комментарием пояснением, который проводится в конце каждой серии ситуаций. Например, для данной ситуации авторы предлагают следующее обоснование выбора по каждому пункту [6, с. 176].

1. Ned has already proved that he could handle a big factory, that is why they sent him in the first place. This is unsatisfactory answer. Please choose again.
2. This is the best answer. Ned was coming from a culture where he had much control over his own life and also the lives of many others. He was placed in a situation where there was relatively little personal control and he simply didn't know how to handle this.
3. Although operations in Third World countries often have limited resources, they can and have been brought a reasonable level of production. There is a better response. Please choose again.
4. There was nothing to indicate that Ned did not have the support of the local people. Chances are that since this was a local plant, it had provided much needed work for many in the area and indeed did have local support. Please select a better response.

Метод “критических ситуаций” – это не только средство подготовки себя к общению в инокультурной среде путем прогнозирования своей реакции на проблемные отношения, это и способ познания себе и своей культурной принадлежности.

Описанный метод “критических ситуаций” является методом развития и повышения межкультурной компетенции студентов. “Критические ситуации”, в которых описаны различия, могут стать существенным дополнением к курсу по

деловому английскому языку как для студентов-экономистов, так и для тех, кто готовит себя к профессии переводчика.

Был дан пример “конфликтной ситуации” и её анализ, с которой обучаемые могут столкнуться при взаимодействии с представителями другой культуры. Рассмотрим проблемы, связанные с отбором ситуаций, созданием текстов ситуаций, разнообразными видами аудиторной работы.

В процессе дальнейшего исследования предусматривается создание “банка данных по конфликтным ситуациям, взятым из практики реальных взаимоотношений между бизнес-партнёрами, что станет вкладом в развитие прагматических аспектов межкультурной коммуникации применительно к украинско-русской этнолингвистической среде делового общения с зарубежными партнёрами.

Литература

1. Верещагин Е. Язык и культура / Е. Верещагин, В. Костомаров. – М., 1990. – 348 с.
2. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация / С. Тер-Минасова – М., 2000. – 211 с.
3. Intercultural Interactions. A Practical Guide. (Cross – Cultural Research and Methodology Series; v.9) – SAGE Publications, 2005. – 172 p.
4. Intercultural Sourcebook: Cross – Cultural Training Methods. Vol.1. – Yamonth, USA: Intercultural Press, Inc., 1999. – 311 p.

УДК 811.111:81'25

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ МОРСЬКОГО ФЛОТУ

Шапочка К. А., Бондур Ю. В.

У статті розкрито особливості організації процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, фахівці-перекладачі, морська термінологія.

В статье описываются особенности организации процесса формирования иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов-переводчиков морского флота.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, специалисты-переводчики, морская терминология.

The article focuses on the peculiarities of the process of future navy specialist-interpreters foreign language competence formation.

Key words: foreign language competence, interpreters, marine terminology.

Науково-технічний прогрес вносить значні зміни у всі сфери розвитку суспільства, в тому числі у мовну картину світу, у зв'язку з чим виникає нагальна потреба вдосконалення системи передавання та обробки інформації, співробітництва науковців різних країн у найрізноманітніших сферах науки й техніки.

Ми розуміємо, що переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, тому доля термінів у лексичному складі мови стрімко зростає. Сьогодні лінгвісти надають велике значення вивченню закономірностей утворення термінів, їх структури та семантики, аспектам упорядкування, питанням перекладу, розглядають термінологію як важливу складову сучасної літературної мови. Крім того, методи термінологічних досліджень зумовлюються соціально-прагматичними чинниками, надають термінологічній науці прикладного характеру, об'єктивують процеси дослідження відповідно до вимог конкретної сфери професійної діяльності.

Оскільки Україна це морська держава, тому закономірно, що українська мова має складну систему морської лексики. Вихід, України на світовий ринок потребує, щоб українські майбутні фахівці-перекладачі володіли англо-українською морською термінологією, яка впродовж тривалого часу активно не використовувалася ними.

Морська терміносистема як найдавніша фахова термінологія неодноразово була предметом лінгвістичного аналізу в українському мовознавстві (Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, А. Бурячок, Б. Якимович та ін.). Окремі етапи розвитку військової та морської термінології (княжа доба, козацька доба, доба правління Петра I) знайшли відображення у розвідках А. Генсьорського, П. Коваліва, Г. Халимоненка, В. Горобця, М. Худаша, А. Москаленка, М. Рогаль та ін. Особливої уваги заслуговує праця О. Горбача "Українська морська й судноплавна термінологія".

Численні аспекти проблем становлення, лінгвістичних особливостей, семантики, дериваційних процесів та стилістичного функціонування галузевих термінологій розглянуто у працях В. Виноградова, Д. Ушакова, А. Реформатського, В. Лейчика, Т. Кияка, Т. Панько, Ф. Циткіної та ін.

В процесі попередніх досліджень було вивчено окремі питання історії морської терміносистеми, семантики деяких термінів, їх функціонування і стилістичного забарвлення. Проте безсумнівний науковий і практичний інтерес має дослідження такого питання як особливості організації процесу формування

іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту, де головним є вивчення морської термінології.

Теоретичними джерелами дослідження іншомовної комунікативної компетенції стали наукові розробки вчених, виконані в межах теорії: мовленнєвої діяльності й спілкування (Л. Виготський, В. Гумбольдт, М. Жинкін, І. Зимняя, О. Леонт'єв, Л. Паламар, В. Скалкін); навчання іноземних мов зі спеціальною метою (І. Берман, В. Бухбіндер, Б. Коффі, Р. Джонсон, Г. Стоун, І. Тюдор, Е. Уотерс, Д. Уільямс, Т. Хатчінсон, Д. Хеннінг, Х. Холік, Ф. Епперт); навчання професійної іншомовної лексики (Л. Абросимова, Л. Богатікова, І. Драгомирецький, С. Коломісць, Л. Манякіна, Є. Мірошніченко, Л. Михайлова, О. Тарнопольський, В. Топалова); комунікативного підходу до навчання іноземних мов (Л. Біркун, С. Брумфіт, О. Волобуєва, О. Волченко, Л. Голубенко, Р. Джонсон, Т. Дученко, М. Каналь, Г. Китайгородська, Т. Левченко, Е. Пассов, С. Савін'єн); контекстного й особистісно-орієнтованого навчання (О. Вербицький, М. Євтух, Л. Кондрашова).

Проте, незважаючи на значні напрацювання у галузі формування іншомовної комунікативної компетенції та морської термінології, низка питань залишається недостатньо дослідженою. Це може призвести до виникнення термінологічної синонімії, до невірною чи варіативного тлумачення термінів. А це, в свою чергу, порушує безпеку морського й річкового транспорту. Крім того, спеціалісти цієї галузі змушені іноді звертатися до англійської морської/річкової термінології, щоб влучніше назвати спеціальне поняття.

У світлі вищезазначеного *актуальність даної статті* визначається загальною спрямованістю сучасних термінознавчих досліджень української германістики на дослідження мовних та позамовних факторів розвитку галузевих терміносистем, а також зумовлена необхідністю дослідити особливості перекладу морських термінів з метою теоретичного та практичного вирішення проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції у майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту.

Аналіз проведений С. Козак, вказує на досить високий ступінь практичної значущості іноземної мови в галузі професійної діяльності вітчизняних фахівців морського флоту, оскільки, як зазначає С. Козак, 97% з-поміж них, виконуючи різноманітні функціональні обов'язки, працюють на іноземних судах та в зарубіжних портах; використовують іноземну мову у сфері їхньої професійної діяльності та спілкування.

Однак, слід зазначити, що абітурієнти мають недостатній рівень мовної підготовки, на початок навчання у вищих рівень мовної підготовки абітурієнтів складає 1/3 частини лексики від тієї кількості лексичних одиниць англійської мови, якою повинні володіти випускники шкіл. Наступною проблемою, що впливає на кінцевий результат є дефіцит часу, що відведено для вивчення іноземної мови загалом і спеціально призначеного для вивчення професійно орієнтованих тем. Крім того неадекватність іншомовних текстів новому змісту та функціональній спрямованості професійної діяльності і спілкування майбутніх фахівців морського флоту; недооцінка викладачами іноземної мови психолого-педагогічних механізмів формування знань, умінь та навичок у тих, кого навчають, під час засвоєння ними інформації іноземною мовою; необґрунтованість добору лінгвістичних засобів та методичних стратегій, що використовуються під час реалізації викладачами іноземної мови як загальних цілей означеної дисципліни, так і конкретних дидактичних, виховних та розвивальних завдань призводять до труднощів у формуванні іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту.

Відтак, на нашу думку, об'єктивними чинниками, що погіршують практичне використання іноземної мови з професійною метою майбутніми фахівцями-перекладачами морського флоту, є низький рівень підготовки до іншомовного мовленнєвого спілкування із зарубіжними партнерами; не сформованість професійного лексикону та основних видів іншомовної усної мовленнєвої діяльності; незнання основ ділової іноземної мови; не доведеність до автоматизму навичок побудови діалогічного мовлення та ведення іноземною мовою професійно спрямованої бесіди.

Ми пропонуємо розробити необхідне дидактичне забезпечення базисного етапу процесу формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту враховуючи принцип рольової гри. Це, сприяє міцному засвоєнню студентами граматичного та лексичного мінімуму, роботі з іноземною літературою за спеціальністю, оволодінню способами й алгоритмами професійного спілкування в межах офіційних та неофіційних ситуацій інформаційно-мовленнєвої взаємодії із зарубіжними партнерами та носіями іноземної мови.

Важливим є те, що ми пропонуємо без зміни кількості навчальних годин, відведених на вивчення англійської мови, а саме “Практика усного й писемного мовлення”, “Практичний курс перекладу з основної мови”, вже з першого курсу стимулювати формування основних компонентів іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту в їх нерозривній єдності: лінгвістичного, стратегічного, соціокультурного й професійного.

Збагачення тематики можливе за рахунок уведення активної та професійно орієнтованої лексики, адекватної змісту й способам реалізації основних комунікативних намірів фахівців морського флоту під час взаємодії із зарубіжними партнерами. З цією метою на заняттях з англійської мови слід створювати таке середовище навчання, за якого студент став би головною діючою особою у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції, відчував би себе вільно і комфортно, брав би активну участь у обговоренні кожної теми і вирішенні комунікативних задач. У зв'язку з цим, не зменшуючи ролі і значення читання, аудіювання та письма, слід віддавати перевагу ситуаціям живого активного спілкування студентів як один з одним так і з викладачем. Відтак, активне живе іншомовне спілкування буде виступати основною формою організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Крім того, активне використання різних форм роботи, а саме групових, колективних, індивідуальних та проектних сприятимуть розвитку іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту.

Зауважимо, що особливістю навчання іноземної мови з урахуванням рольової гри та є специфічна дидактична система активної підготовки студентів до реалізації основних типів комунікативних намірів у межах соціально-побутових, соціокультурних та професійних ситуацій їхньої майбутньої діяльності та спілкування із зарубіжними партнерами.

Спілкування у процесі виконання ролі (туриста, пасажира, моториста, судномеханіка, судноелектрика, бункеровщика, капітана), розігруванні різних типів діалогів (діалог-довідка, діалог-розпитування, діалог-з'ясування, діалог-уточнення, діалог-пояснення), дидактичних, сюжетно-рольових та ділових ігор, що вимагають реалізації комунікативних намірів сприятимуть формуванню іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців-перекладачів морського флоту. Це надасть їм можливість проявляти самостійність мислення та активність у використанні засобів іноземної мови.

Література

1. Волченко О. М. Освітнє комунікативне середовище як педагогічна умова формування майбутніх учителів іноземних мов / О. М. Волченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К.: Міленіум, 2005. – Частина 2. – С. 55-63.
2. Зимняя И. А. Репродуктивность и продуктивность в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 1. – С. 16-20.
3. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 176 с.
4. Козак С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту / С. В. Козак // – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. “Теорія і методика професійної освіти”/ Південноукраїнський державний педагогічний університет (м. Одеса) ім. К. Д. Ушинського. –Одеса, 2001. – 270 с.

5. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / [предисл. Т. Л. Канделаки, С. В. Гринева] / Д. С. Лотте. – М.: Наука, 1982. – 149 с.

6. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов. – Липецк: ЛГПИ – РЦИО, 2000. – 204 с.

7. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1986. – С. 163-198.

УДК 811.111:37.016+378.147

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ СТУДЕНТОВ СТАРШИХ КУРСОВ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**Якушенко И. А.**

У статті розглядаються головні цілі навчання читанню, його особливості як виду мовленнєвої діяльності. Для ефективного навчання читанню пропонуються приклади вправ для ознайомлювального читання, вивчаючого читання та оглядового читання відповідно до передтекстового, текстового та післятекстового етапів роботи з текстом.

Ключові слова: передтекстовий, текстовий та післятекстовий етапи; ознайомлювальне читання, вивчаюче читання, оглядове читання.

В статье рассматриваются основные цели обучения чтению, его особенности как вида речевой деятельности. Для эффективного обучения чтению предлагаются примеры упражнений для ознакомительного чтения, изучающего чтения и просмотрового чтения согласно предтекстового, текстового и послетекстового этапов работы с текстом.

Ключевые слова: предтекстовый, текстовый и послетекстовый этапы; ознакомительное чтение, изучающее чтение, просмотровое чтение.

The article reveals the main goals of teaching reading as a type of speech activity. For the effective teaching reading the examples of exercises for familiarizing reading, studying reading and viewing reading are given according to the pre-text, text and post-text stages of work with the text.

Key words: pre-text, text and post-text stages; scanning reading, studying reading, skimming reading.

Одним из важных заданий изучения дисциплины “Иностранный язык” (английский) в техническом ВУЗе является обучение чтению. Его необходимость очевидна для любого специалиста, так как большая часть информации поступает через печатные материалы. Поэтому согласно требованиям образовательной программы у студентов технического ВУЗа должны быть выработаны умения и навыки извлекать информацию в процессе чтения аутентичного текста по специальности, что обеспечивает возможность практического использования иностранного языка после окончания курса обучения. В наше время существуют различные источники информации. Умея работать с текстом по специальности, специалист сможет быстро и легко получить необходимую информацию из разных материалов, проанализировать ее и применить.

Цель нашего исследования – определить особенности обучения чтения, рассмотреть его виды, этапы работы с текстом по специальности, а также систематизировать технологию системы упражнений по каждому виду чтения.

Итак, согласно устоявшейся дефиниции, “чтение как вид речевой деятельности представляет собой одновременное восприятие печатного текста, узнавание лексико-грамматического материала в речевой взаимосвязи, понимание целостного содержания и смысла сообщения путем создания предметного образа – содержание текста” [2, с. 163]. Как нам известно, чтение в коммуникации выполняет две главные функции: получение информации, заключенной в тексте, и передача извлеченной из текста информации слушающим. Таким образом, тесная связь чтения с другими видами речевой деятельности – аудированием и говорением очевидна. Что, в свою очередь, способствует комплексному обучению иностранного языка в целом.

Описание различных видов чтения, а также их роль в процессе обучения иностранному языку представлены в работах И. М. Берман, И. Л. Бим, С. К. Фолмкиной и др. В рамках настоящей статьи мы приводим характеристику

изучающего, ознакомительного и просмотрового чтения и систему упражнений к каждому виду, которые способствуют эффективному формированию умений и навыков чтения. На наш взгляд, эти виды чтения позволяют решить любые из наиболее часто встречающихся задач обращения человека к печатным источникам, которые возникают в связи с его коммуникативными потребностями.

Согласно требованиям образовательно-профессиональной программы технического ВУЗа студенты должны уметь:

1) при изучающем чтении извлекать полную и точную информацию, содержащуюся в тексте, объемом 1200 п.зн. Время, отведенное на такой вид чтения и его письменный перевод с помощью словаря, составляет 40 минут. Контроль понимания осуществляется с помощью выполненного письменного перевода;

2) при ознакомительном чтении извлекать основную информацию, содержащуюся в тексте, объемом 2400 п.зн. Время, отведенное на чтение такого вида текста, составляет 8 минут. Понимание содержания прочитанного текста проверяется с помощью пересказа текстовой информации на родном или иностранном языке;

3) при просмотровом чтении извлекать общую информацию по теме и кругу вопросов, рассматриваемых в тексте, объемом 4000 п.зн. Время, отведенное на чтение такого вида текста, составляет 10 минут. Полнота понимания определяется ответом на вопрос, представляет ли данный текст интерес для читающих.

Как известно, в учебном процессе текст является учебно-методической единицей обучения. На наш взгляд, чтобы получить существенные результаты, текстовый материал, который используется, должен быть аутентичным, информационным, содержательным, актуальным, иметь профессиональную направленность. Упражнения на формирование и отработку всех языковых и речевых умений и навыков должны опираться на письменный текст. Объем извлечения информации из письменного текста будет зависеть от решения конкретной речевой или коммуникативной задачи. В зависимости от вида чтения и поставленных задач, точность и полнота извлечения информации могут существенно различаться.

Согласно Маслыко М., методика работы с любым текстом базируется на предтекстовом, текстовом и послетекстовом этапе [3, с. 99]. Следовательно, для каждого из этих этапов необходимо в условиях современного образования разрабатывать и усовершенствовать методические приемы и упражнения для поставленных задач.

По утверждению Бочаровой Т., цель предтекстового этапа включает формирование речевой задачи во время первого прочтения, создание необходимой мотивации студентов и снижение уровня языковых трудностей на фонетическом, лексическом и грамматическом уровнях. На текстовом этапе происходит задача формирования умений и использование различных видов чтения. Различные виды чтения имеют разные цели и соответственно приводят к получению разных результатов. Послетекстовый этап особо важен в формировании и развитии продуктивных умений [1, с. 55-56].

Маслыко М. предлагает следующую характеристику видам чтения и рассматривает их с точки зрения результативности для иноязычного обучения студентов (см. таблицу 1.) [3, с. 94-97].

Обучение студентов ознакомительному, изучающему и просмотровому видам чтения предполагается осуществлять посредством предлагаемой нами системы упражнений (см. таблицу 2). В состав данной системы входят упражнения, ориентированные на формирование умений чтения, их выполнение способствует развитию умений устной коммуникации. Предлагаем наиболее актуальные виды упражнений для работы с разными видами текстов. Их выбор может варьироваться в зависимости от поставленных задач.

Таблица 1

Виды чтения

Вид чтения	Цель	Характеристика	Результат
Ознакомительное чтение <i>Scanning reading</i>	Извлечь содержащую в тексте основную информацию.	Требует умения различать главную и второстепенную информацию.	Построение комплексов образов прочитанного. Элементы анализа исключаются.
Изучающее чтение <i>Studying reading</i>	Максимально полное понимание всей содержащейся в тексте информации и критическое ее осмысление. Формирование у обучаемого умений самостоятельно преодолевать затруднения в понимании.	Объектом “изучения” является информация, содержащаяся в тексте. Отличается большим количеством регрессий.	Целенаправленный анализ содержания читаемого с опорой на языковые и логические связи текста.
Просмотровое чтение <i>Skimming reading</i>	Получение общего представления о читаемом материале.	Беглое, выборочное чтение текста, чтение текстов по блокам для более подробного ознакомления с его “фокусирующими” деталями и частями.	Первичное ознакомление с содержанием новой публикации с целью определения интересующей информации.

Таблица 2

Система упражнений

Вид чтения	Предтекстовый этап	Текстовый этап	Послетекстовый этап
1	2	3	4
Ознакомительное чтение <i>Scanning reading</i>	Exercise 1. Read the new words and word-combinations. Guess what the text will be about. Exercise 2. Fill in the table. Exercise 3. Read the first passage of the text and find the key sentences. Exercise 4. Find and correct mistakes in the given sentences. Exercise 5. Read the text without a dictionary and try to understand it. Exercise 6. Propose your own title to the text.	Exercise 1. Read the first passage and find the key sentence. Exercise 2. Read the title of the first passage of the text and tell what this text is about. Exercise 3. In passage 4 find the key sentence. Exercise 4. List main problems of the text. Exercise 5. Put questions to the text. Exercise 6. Say the main idea of the text.	Exercise 1. Put the following sentences of the text into the logic order. Exercise 2. Agree or disagree with the following statements. Exercise 3. Answer the questions. Exercise 4. Make a plan to the text. Exercise 5. Retell the text.

1	2	3	4
Изучающее чтение <i>Studying reading</i>	Exercise 1. Match the words on the left with their meanings on the right. Exercise 2. Read the first paragraph and try to understand the contents of the text. Exercise 3. Look at the title of the text and propose what the text is about. Exercise 4. Find in the text derivatives containing suffixes ... of the following words, say to what part of speech they belong to. Exercise 5. Give the Ukrainian/Russian equivalents for the following words and word-combinations without using a dictionary. Exercise 6. Read and translate the sentences. Pay attention to different meanings of the underlined word.	Exercise 1. Read the text, divide it and choose the best headings to each part. Exercise 2. Put the questions into the logic order. Exercise 3. Make the plan of the text. Exercise 4. Suppose your title to the text.	Exercise 1. Define whether the given statements are true or false Exercise 2. Try to formulate definitions for the following terms. Exercise 3. Summarize the information from the text. Exercise 4. Fill in the table. Exercise 5. Summarize the information from the text. Exercise 6. Finish the following sentences. Exercise 7. Answer the following questions. Exercise 8. Explain the statement. Exercise 9. Propose your title to the text. Exercise 10. Write an annotation.
Просмотровое чтение <i>Skimming reading</i>	Exercise 1. Read the title and guess what the text is about. Exercise 2. Look through the text and retell it. Exercise 3. Define the introductory and the main part of the text.	Exercise 1. Read the text and define the discussed problem. Exercise 2. Look through the underlined words and characterize the text.	Exercise 1. Ask questions to the text. Exercise 2. Express your opinion on the given text. What extra information can you give?

Таким образом, исходя из анализа характеристики видов чтения и апробированной в процессе обучения предложенной системы упражнений, можно утверждать, что данная технология обучения чтению является эффективной. При формировании и развитии умений чтения и работы с текстом по специальности различные виды упражнений необходимо варьировать в зависимости от вида текста и поставленной задачи обучения.

Литература

1. Бочарова Т. Чтение как один из основных аспектов работы с текстом на занятиях по иностранному языку в вузе [Текст] / Татьяна Бочарова // Филологические науки. Вопросы теории и практики: [сборн.статей]. – 2010. – №1(5). – Часть 2. – С. 54–57.
2. Демьяненко М. Основы общей методики обучения иностранным языкам: [Учебн. пособие] /Мария Демьяненко. – К.: Вища школа, 1984. – 255 с.
3. Настольная книга преподавателя иностранного языка: [справ. пособие] / [Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф.Будько, С. И. Петрова]. – Мн.: Выш. шк., 2004. – 522 с.

РЕЦЕНЗІЇ

**ЕПІЧНЕ ПОЛОТНО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
XX СТОРІЧЧЯ****Здражко А. Є., Мазур О. В.****Українське перекладознавство XX сторіччя: бібліографія / ЛНУ імені
Івана Франка, НТШ; уклад Тарас Шмігера. – Львів, 2013. – 626 с.**

Українське буремне сьогодення – це історичний час, коли невпинно стверджується національна самосвідомість нашого народу, час, коли наша держава веде активний діалог із світом, даруючи здобутки власної культури та приймаючи щедри дарунки культури інших народів. Очевидно, що такий діалог неможливий без посередництва перекладу. Очевидно також, що серед здобутків, якими Україна збагачує світову культуросферу, провідне місце посідає наука в цілому та перекладознавство зокрема. Адже на теренах нашої Батьківщини переклад завжди був чимось більшим, ніж інструментом мовного та культурного посередництва, перебираючи на себе націєтворчу функцію та виступаючи засобом ствердження окремішності та збереження української мови.

Бібліографічний покажчик "Українське перекладознавство XX сторіччя" п. Тараса Шмігера – доказ виключної ролі перекладу в історії України, своєрідний літопис сторічного діалогу зі світом, складений розвідками славетних подвижників рідної культури – українських письменників, перекладачів та перекладознавців. Саме "у світовому контексті" розглядає автор "бібліографії перекладознавчих досліджень" [1, с. 24–29], називаючи їх "дзеркалом українства в світі" [1, с. 21].

На важливості створення бібліографій наголошують як зарубіжні (Дж. Картер, Ф. Баверз, Ф. Гаскел, Р. Блум, Дж. Гейтз, Гр. Малер), так і вітчизняні дослідники (Р. Зорівчак, М. Стріха, Л. Коломієць, О. Васишин, Н. Стрішенець, Яр Славутич), називаючи такі дослідження "чи не єдиним способом підбору матеріалу з певної теми" [2, с. 129–130], наголошуючи, що бібліографія "скорочує механічний та найвиснажливіший етап дослідження – процес вивчення покажчиків та баз даних для того, щоб знайти необхідну інформацію" [3, с. ix]. Книга "Українське перекладознавство XX сторіччя" полегшує науковий перекладознавчий пошук через наявність іменного, тематичного та мовного покажчиків.

Бібліографія дає можливість дослідити вплив державно-політичних подій тасоціально-економічних чинників на становлення й розвиток українського перекладознавства. Наприклад, таблиця "Український геноцид – публікації за 1917-1939 рр." наочно демонструє як створення Української Народної Республіки та українізація позитивно вплинули на кількість теоретичних публікацій, а політичні репресії 1930-х рр., навпаки, супроводжувалися занепадом теоретичного осмислення проблем перекладу.

Праця п. Т. Шмігера також дає можливість розглянути розвиток українського перекладознавства в динаміці. На початку XX ст. простежується лише зародження зацікавленості перекладознавчими питаннями: у 1908 р. опубліковано шість теоретичних роздумів про переклад, у 1918 р. – вісім. Але вже наприкінці століття українські теоретики перекладу щороку видають друком понад 100 теоретичних перекладознавчих праць: статей, брошур, книг.

Слід відзначити, що коло тем, окреслених у книзі "Українське перекладознавство XX сторіччя", значно ширше за заявлену в назві бібліографічну складову. Довідник містить багато роздумів автора з дотичних перекладознавчих питань. Цікавим є погляд автора-укладача на класифікацію перекладознавства з огляду проблематики сьогодення щодо вмісту тієї або іншої галузі науки (усний vs письмовий переклад, "переклад-як-процес" vs "переклад-як-результат", авторське право vs плагіат тощо) [1, с. 37–39]. Докладний тематичний покажчик [1,

с. 601–617] по суті є унаочненням думок дослідника з приводу таксономії перекладознавства.

Тим самим рецензована бібліографія перетворюється зі звичного каталогу перекладознавчих досліджень, поданого в діяхронічному зрізі, на епічне полотно українського перекладознавства ХХ ст.

Література

1. Українське перекладознавство ХХ сторіччя : бібліографія / ЛНУ імені Івана Франка, НТШ ; уклад Тарас Шмігер. – Львів, 2013. – 626 с.
2. Gates J. K. Guide to the Use of Libraries and Information Sources / Jean Key Gates. – 7th ed. – New York : McGraw-Hill, Inc., 1994. – 338 p.
3. Mahler G. Contemporary Canadian Politics: An Annotated Bibliography, 1970-1987/ Gregory Mahler. – New York: Greenwood Press, 1988. – 414 с.

НАШІ АВТОРИ

1. **Абабілова Наталія Миколаївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладознавства Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.
2. **Андрієнко Тетяна Петрівна**, кандидат філологічних наук, доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
3. **Арюпіна Катерина Валентинівна**, магістрант кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.
4. **Бекіш Мар'яна Мар'янівна**, викладач кафедри теорії і практики перекладу та іноземних мов Донбаського державного технічного університету.
5. **Бикова Ольга Дмитрівна**, магістрант Сумського державного університету.
6. **Білоус Наталія В'ячеславівна**, аспірант кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
7. **Бондур Юлія Вікторівна**, старший викладач кафедри перекладознавства Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.
8. **Борзих Олена Олександрівна**, викладач Донбаського державного технічного університету.
9. **Бондаренко Олена Миколаївна**, кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет".
10. **Бранецька Марина Сергіївна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.
11. **Бронетко Ірина Анатоліївна**, Херсонський державний університет.
12. **Возненко Наталя В'ячеславівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.
13. **Вороніна Камілла Владиславівна**, кандидат філологічних наук, доцент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
14. **Вострецова Вікторія Олександрівна**, кандидат філологічних наук, доцент Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет".
15. **Гонта Ігор Анатолійович**, кандидат філологічних наук, доцент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.
16. **Гончарова-Ільїна Тетяна Олександрівна**, викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.
17. **Гордієнко Марія Юріївна**, асистент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.
18. **Гудманян Артур Грантович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету.
19. **Гук Інна Сергіївна**, викладач Донбаського державного технічного університету.
20. **Добровольська Леся Станіславівна**, кандидат педагогічних наук, доцент Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.
21. **Єгорова Олеся Іванівна**, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.
22. **Ємець Олександр Васильович**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Хмельницького національного університету.
23. **Залеська Юлія Олександрівна**, викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.
24. **Здражко Аліна Євгенівна**, викладач-стажист кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.
25. **Іванцова Оксана Петрівна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова Державного університету телекомунікацій.

26. **Івашкевич Леся Сергіївна**, кандидат філологічних наук, старший викладач Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

27. **Карпенкова Наталія Юріївна**, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

28. **Касяненко Дар'я Сергіївна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

29. **Каушанська Лідія Василівна**, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

30. **Кіщенко Юлія Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету.

31. **Кондакова Вікторія Петрівна**, викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

32. **Коротяєва Ірина Борисівна**, кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет".

33. **Кудрявцева Наталя Сергіївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

34. **Лєпухова Наталія Іванівна**, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

35. **Линтвар Ольга Миколаївна**, аспірант Національного авіаційного університету.

36. **Лисенко Гелена Людвигівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

37. **Лощенкова Ірина Феліксівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладознавства Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

38. **Мазур Олена Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

39. **Майорников Даниїл Ігорович**, магістрант спеціальності "Переклад" кафедри теорії і практики перекладу та іноземних мов Донбаського державного технічного університету.

40. **Макухіна Світлана Володимирівна**, викладач іноземної мови Херсонського державного аграрного університету.

41. **Малярчук Тамара Юріївна**, викладач Житомирського військового інституту Житомирського університету телекомунікацій.

42. **Межуєва Ірина Юхимівна**, кандидат педагогічних наук, доцент Приазовського державного технічного університету.

43. **Мінаєва Ірина Ромазанівна**, старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

44. **Моїсєєва Наталія Олегівна**, старший викладач Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

45. **Мороз Аліна Василівна**, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри сучасних європейських мов Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського торговельно-економічного університету.

46. **Мороз Тетяна Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, завідувач кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

47. **Муратова Валерія Факімівна**, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

48. **Науменко Анатолій Максимович**, доктор філологічних наук, професор Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

49. **Науменко Ольга Володимирівна**, викладач Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

50. **Павлюк Алла Борисівна**, кандидат філологічних наук, доцент Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

51. **Петришен Олена Геннадіївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Донбаського державного технічного університету.

52. **Плетенецька Юлія Миколаївна**, старший викладач Національного авіаційного університету.

53. **Поворознюк Роксолана Владиславівна**, кандидат філологічних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

54. **Приходько Олена Олександрівна**, старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

55. **Радзієвська Ольга Валеріївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”.

56. **Радчук Віталій Дмитрович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

57. **Сав’юк Анна Миколаївна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської філології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

58. **Свиридов Олександр Федорович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

59. **Станика Інна Вікторівна**, викладач-стажист кафедри теорії та практики перекладу Херсонського національного технічного університету.

60. **Статкевич Олена Казимирівна**, викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

61. **Тоцька Наталія Леонідівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії України і культури професійного спілкування Херсонського національного технічного університету.

62. **Фоменко Наталія Сергіївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

63. **Хромова Вікторія Сергіївна**, кандидат педагогічних наук Донбаського державного технічного університету.

64. **Чепурна Зінаїда Василівна**, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”.

65. **Шапочка Катерина Анатоліївна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

66. **Шум Ольга Володимирівна**, аспірант кафедри ТПП з німецької мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

67. **Якушенко Інна Олександрівна**, викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

При поданні рукописів у наступні випуски журналу

"Наукові записки" Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя

просимо дотримуватися ПРАВИЛ оформлення та подання рукописів до журналу

До опублікування у журналі приймаються наукові статті, що раніше не друкувалися. Матеріали подаються українською, російською, англійською, німецькою мовами у **друкованому** та **електронному** виглядах. Друкуються на одному боці аркушів білого паперу формату А4 (210 x 297 мм) у форматі Word 97 або пізнішої версії, шрифт Times New Roman, кегль 14, з 1,5 інтервалом та розмірами полів: верхнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм, нижнє – 25 мм.

Обсяг статті – від 7 до 17 сторінок.

До рукопису додаються:

– **рецензія**, підписана спеціалістом вищої кваліфікації в тій галузі науково-технічного знання, до якої належить стаття за своїм змістом (для осіб, що не мають наукового ступеня);

– **витяг із протоколу** засідання кафедри чи іншого наукового підрозділу, де ця стаття обговорювалася, з ухвалою про рекомендацію її до друку в "Наукових записках" (для осіб, що не мають наукового ступеня);

– **дані про автора** (прізвище, ім'я, по батькові, адреса, науковий ступінь, вчені звання, посада, місце роботи, службовий та домашній телефони, e-mail), із котрим редакція матиме справу щодо опублікування рукопису;

– **квитанція про оплату** за друк статті – **17,00 грн за 1 стандартну сторінку**.

До друку приймаються лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

СТРУКТУРА РУКОПISУ

- 1) Рукопис починається з **індексу УДК** у верхньому лівому куті першої сторінки тексту.
- 2) **Назва** друкується великими літерами по центру.
- 3) **Прізвище та ініціали автора** – під заголовком малими літерами.
- 4) Короткі **анотації українською, російською та англійською мовами** (до 6 речень).
- 5) **Ключові слова** українською, російською та англійською мовами.
- 6) **Основний текст** статті може розбиватися на розділи. Посилання в тексті подаються у квадратних дужках із зазначенням номера джерела та сторінки ([7, с. 64]) у підзаголовку "Література".
- 7) Перед **списком використаних джерел**, який подається у порядку посилання, пишеться підзаголовок "Література".

У кінці статті подаються прізвища та назва статті англійською мовою.

Усі значення фізичних величин подаються в одиницях Міжнародної системи СІ.

У тексті використовується науковий та науково-популярний стиль, за винятком звертання до попередніх робіт або якщо інше зумовлене змістом статті.

Усі малюнки подаються на електронних носіях в одному зі стандартних форматів (jpeg, tiff). Усі малюнки і таблиці потрібно послідовно пронумерувати арабськими цифрами (**Рис. 1., Таблиця 1**). До кожного малюнка подають короткий підпис, а до таблиці – заголовок. Необхідно уникати дублювання графічного матеріалу і довгих заголовків таблиць.

Формули у статті подаються тільки в електронному варіанті й набираються через стандартний редактор формул Microsoft Equation, що входить до складу Microsoft Office.

Нумерація формул подається в круглих дужках. Нумеруються лише ті формули, на котрі у статті є посилання.

Рішення про публікацію статті приймає редколегія. Вона має право направити статтю на додаткову рецензію або експертизу, а також на літературну правку статті без погодження з автором. **Без попередньої оплати стаття до друку не допускається.**

Авторам надається коректура статті. Ніякі зміни верстки, за винятком помилок під час набору, не допускаються. Виправлену і підписану автором коректуру слід протягом трьох днів повернути в редакцію.

Думка редколегії не завжди збігається з думкою автора статті.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікації.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

Матеріали направляти за адресою:

м. Ніжин, вул. Кропив'янського, 2 (кафедра світової літератури та історії культури)

E-mail: svit.lit@mail.ru

Самойленко Григорій Васильович (тел. робочий: (04631)7-19-77; дом.: (04631)2-41-10)

У разі недотримання авторами усіх вищезазначених умов редакція має право повернути статтю на доопрацювання чи відмовити в її друкуванні

Зразок заяви

В редколегію журналу

"Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя"

ЗАЯВА

Я (Ми) _____

автор (співавтори) статті _____

прошу (просимо) опублікувати її в журналі "Наукові записки..."

Заявляю (заявляємо), що стаття написана спеціально для журналу, раніше ніде не публікувалась і не направлена для публікації в інші видання.

З чинним законодавством про друковані засоби інформації ознайомлений(ні) і за його порушення несу (несемо) персональну відповідальність.

" _____ " _____ 201 ____ р.

Підпис